

अनुक्रमणिका

	पृष्ठ
प्रस्तावना	१—३२
प्रयोगधर्मीयः अथवा भांडार्यः धर्माणां विभागा...	१—८०
श्रीधरकृतः रावणमहोदरीसंवादः	८१—११२
समस्तुति	१—५५

શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભાની માલિકીનાં પુસ્તકો

૧-૨ રાસમાળા (સચિત્ર) તૃતીય આવૃત્તિ, ભાગ ૧ લો, તથા બીજો; સ્વ. શ્રી. અત્રેશ્વર-ડર કિન્નોક ફાર્બસે રચેલી, અને દિ. બ. રથછોડભાઈ ઉદયરામ દ્વેએ ભાષાન્તર કરેલી. દરેકનું મૂલ્ય રૂ. ૫-૮-૦.

૩ માર્કસ ઓરેલીઅસ ઓન્ટોનીનસના મુવિચારો—ભાષાન્તર-કાર, ઈડરનરેસ સ્વ. શ્રી. મદારાગ્ન સર કેશરીસિદ્ધાન્ત; રા. રા. નગીનદાસ પુ. સંપત્રીના ઉપોદ્ધાત અને સમાન સંસ્કૃત મુલાખિત અને તર્જમાનના વચનો સાથે. મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦

૪-૫ શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભાનાં હસ્તલિખિત પુસ્તકોની સચિસ્તર નામાવલિ, ભાગ ૧ લો, તથા ભાગ ૨ લો; તૈયાર કરનાર રા. રા. અંબાલાલ છુલાખીરામ જાની, બી. એ. દરેકનું મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦.

૬ ગુજરાતનાં ઐતિહાસિક સાધનો ભાગ ૧-૨ (માથે બેગા) તૈયાર કરનાર રા. રા. નર્મદાશંકર વલ્લભાઈ દિવેદી; મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦

૭ રસકલ્પોલ : બાળાઓએ ગાવાનાં સ્ત્રીકવનના ગીતો : સંપાદક રા. રા. છગનલાલ વિઠારામ રાવળ, મહેતાજી. રા. ૦-૧૦-૦.

૮ પ્રબોધપત્રીશી (કવિશ્રી માંડવકૃત) અને રાવણમૃદોદરી-સંવાદ (કવિ શ્રીધરકૃત) સંપાદક અને સંશોધક સ્વ. રા. મણિલાલ ખંડેરભાઈ વ્યાસ; ટીકા અને ઉપોદ્ધાત લખનાર, રા. રા. શંકરપ્રસાદ છગનલાલ રાવળ. મૂલ્ય

મળવાનું ઠેકાણું

મેશર્સ એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કું.

બુકસેલર્સ એન્ડ પબ્લીશર્સ

પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ નં. ૨

પ્રસ્તાવના

૧ માંડણ

પ્રબોધ બત્રીશી: હાથપ્રત

પ્રબોધ બત્રીશી અથવા માંડણ બંધારાના ઉપાણીની હાથપ્રત હું જોઈ શક્યો નથી એના સંબંધમાં એન સંસ્કરણ કરનાર જુની ગુજરાતીના રસીઆ સ્વર્ગસ્થ મણિલાલ બકારભાઈ વ્યાસ લખે છે

“લૌકિક સાહિત્યમાં માંડણના ઉપાણી એ ખાસ ધ્યાન ખેંચવાલાયક ગ્રંથ છે. આ પ્રદર્શન વડે જ એ ગ્રંથ બહાર આવવા પામ્યો છે. એ ગ્રંથની બાબા જોતા સ. ૧૬૦૦ ની લગભગમાં એ ગ્રંથ રચાયેલો હોય એમ લાગે છે. એમાં ગુણેથી કહેવતોનો જથ્થો બહુ મોટો છે અને તેમાં જનસમાજના મનોભાવના ખરેખરા દર્શ્ય છે”

હાથપ્રતની વિશેષ માહિતી આપતા સ્વર્ગસ્થ મણિલાલ વ્યાસ બીજે સ્થલે જણાવે છે:

“નામ લેખક રચ્યા સ. લખ્યા સ. પૃષ્ઠ. માંડણ બંધારાના માંડણ લગભગ ૧૬૦૦ ૧૭૦૦ ૫૦.”
ઉપાણી-વેદાંત

સરકારીને હાથેલા આ કાવ્યગ્રંથમાં મણિલાલ પૃષ્ઠ ૧ ની ચરણ-ટિપ્પણીમાં જણાવે છે.

“આ વીશીની શરૂઆતનું એક પાન છુટક હતું. તેમાં સાત કુંકા (કુંકા ?) હતી. ખોળતા ખોળતા ગ્રંથકીઆના બંધારમાંથી ઉપાણીના ચોક્કા પાના મળ્યા. તેમાં આજ ગ્રંથના ઉપાણી હતા, તેથી ખુટતા હતા તે તેમાંથી ઉતારી લીધા છે.”

આ ગ્રંથની પુષ્પિકા સંબંધમાં ૮૦ મે પૃષ્ઠે મણિલાલે નીચે મુજબનો ઉલ્લેખ કર્યો છે:

“પ્રતિ માંડણ બંધારાના ઉપાણી સમાપ્ત” (અહીંથી આગળ છેક નાખેલા અક્ષરોમાં આ પ્રમાણે વચાવ છે સોળ કે સત્તર તે બરાબર સમજાતું નથી, પણ ૧૬ હોવા જોઈએ) ૨૩ વર્ષ આગે શુદ્ધિ ૩ સોમે.”

૧ જુઓ પાચમી ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ (સુરત) નો અહેવાલ, વિ. સ. ૧૯૭૧- ગ્રંથપ્રદર્શન વિભાગ બત્રીનો અહેવાલ, પૃષ્ઠ ૨૦.

૨ જુઓ એજ અહેવાલ પૃષ્ઠ ૮૧.

આમ ઝઘડીઆના લંડારના થોડાં પૃષ્ઠોથી છુટકે પ્રત સાંધી માત્ર એકજ હાથપ્રત ઉપરથી મળિણાણે એમની હયાતીમાં શ્રી ફોર્સ ગુજરાતી સભા માટે આ કાવ્યગ્રંથ સંસ્કારીને છપાવ્યો છે. મુળ હાથપ્રત કે ઝઘડીઆલંડારનાં છુટાંછવાયાં પૃષ્ઠો હવે ક્યા છે તે તપાસ કર્યો છતાં આ છપાયલા વસ્તુ સાથે સરખાવવાનો યોગ પણ હું પ્રાપ્ત કરી શક્યો નથી. આમ સ્વર્ગસ્થ સંસ્કૃતીની શાંત સમાધિ સાથે આ હાથપ્રત પણ થાત સમાધિ લે છે તેથી એ બંનેની શાંત સમાધિમાં ઉચિત પૂજ્યભારથી જરાએ ડખલગીરી કર્યા વગર આપણે પણ શાંતિથી એમને બંનેને અતિમ નિદ્રા લેવા દઇશું. આપણા બહુ મૂલ્યવાન પ્રાચીન ગુજરાતીના મન્નાગ્યે આ ગ્રંથની કોઈ કાળે ખીજ કોઈ પ્રત પ્રાપ્ત થાય તો એના પાકાતરો કે શુદ્ધિઅશુદ્ધિની ચર્ચાની વાસ્તવિકતાનો વિચાર થઈ રહે.૩

માંડણનો કૈંક પરિચય

માંડણ નામના આ સાથે બે કવિ આપણા જોવા જાણવામાં આવ્યા છે. ખીજો માંડણ આ માંડણ કરતા વધારે અર્વાચીન છે અને એનું એકજ પદ આપણા જાણવામાં છે.૪

પ્રખોધ બત્રીશીકાર માંડણ વીશે બહુ જાણવામાં આવ્યું નથી. પોતાને હિંદુશીને આ યાત્રી કવિ નીચે પ્રમાણે કૈંક આછી આછી નોંધ એની કૃતિ-એમાં કરે છે:

- (૧) “માંડણ કુલ બંધારા તણધર્, લીધુ જન્મ કર્મધર્ આપણિ.
વિધણજન બહુ સેવા કરી, તુ નિર્ધ મનિ આવ્યું દરિ.
ભૂમાંડણિ થેતુ જનસાય કહે પ્રણામ શવિ જોડી હામ. ”

(માંડણ: પ્રખોધ બત્રીશી: ૬૪૪)

- (૨) “ ન્યાતિ બંધારા માંડણ નામ, માતા મેધુ હરિ વિશ્રામ.

હરિ હરિદાસ તાત ઉત્તિ સંભ, સેવકે (?) સદાયરણ શવિ બંભ. ૪૦૩

૩ મારા જાણવા મુજબ મળિણાણ વ્યાસના અવસાન પછી એમનાં વિધવા જ. મળિણજીને જે સુસ્વકો રા. રા. કનૈયાલાલ મુનશીને મોકલ્યા હતાં તેમાં આ હાથપ્રત નહોતી. એ પુસ્તકોની ઇટલીક આદી રા. દયારાંકર ભટ્ટની મદદ વધ મે પણ કરી હતી. બાદ એ બપો સગદ રા. છપલચદ સાકરચંદ હવેરી પાસે ગયો છે તેમાં એ હાથપ્રત કદાચ ગઈ દેવ અથવા મળિણજીને પાસે દેવ. વિદ્વાન સભા આ ઉપયોગી પ્રત માટે તપાસ કરવા વીનંતી કરે ?

૪ જુઓ જુ. કા. દો. મં. ૭ માનું “ મરથા ! મને કોણે લખાવોએ ? ”—
એ પદ.

પવનપુત્રચી કીરતિ કરઇ, કુન એકોતર । બિધરઇ,
એહ કયાબધ પૂરુ થયુ, વિબ્ધવ રવિ વાવસૂત જપુ ૪૦૪
(માંડણ હંતુમતાખ્યાન)^૫

- (૩) x x x x
- (અ) જ્ઞેશિ મદનનજી સિશિ, પડિન સૂ ગદિસ (?)
આદરી અથ મુણાવી પામૂ બિપદેશ ૩
- (ઝા) શીરોહી સારણુ સાનિધિ । કરી કયા આવી મન સિધિ.
। આન્ય કુલિ બંધારા તણુઇ, લીધૂ જનમ કૃત આપણુઇ. ૧૨
માતા મેધૂ હિદિરિ નિવાસ, વિબ્ધવભક્ત સહુનુ દાસ ।
। સાચઇ કુડઇ એતાઇ મિશિ, મહણુમુખિ હરિનામ આવશિ ૧૩
(માંડણ રુકમાગદકથાખ્યાન)^૧

પ દુર્ભાગ્યે કવિની આ કૃતિની હાથપ્રત પણ તુટક છે જુઓ ગુજરાત વર્ના
કથુલર સોસાઈટી હસ્તકની કવિ દસપતશમ સમહિત હરનવિખિતમયોની મારો
તૈયાર કરેલી યાદી

નં	નામ	લેખક	૨ સં.	૩ સં	પૃષ્ઠ
૩૯૬	રામાયણુ	માંડણુ	(૧)	૧૫૭૪	૧૪-૧૭

પ્રત તુટક છે તેમજ દરેક પૃષ્ઠે નીચના ભાગમા મોઢે ભાગે ફાળી ગયેલી છે
પ્રથમના ૧૬ પૃષ્ઠો નથી, તેમજ ત્યાર પછી વચમાના પૃષ્ઠો પણ ખુટ છે
કવિ વીરોની નોંધ લેતી ઉપલી ૪૦૩-૪૦૪ કાઠિઓ પછી પ્રતમા નીચે મુજબ
નોંધ છે

“ ખડ ૩૦ ઇતિ શ્રીહનોમતાખ્યાન સમાપ્ત ” (પૃ ૧૬)

પ્રતનો અતવિસામ

“ મારણુ જ્ઞેયુ વિમાસણુ થણી, અનિ ન બીજી પરિ ડીતરવા તણી.

ભવસાગર એ અનત અઆધિ, તરવા કહઈ નહી એ સાધિ ૭૬ ।

રામનામ લીલાઈ પાર, જોતા મોટા મુનિ વિચાર

બ્રહ્માડ કોટાકોટિ x x, મહણુ સરણાગત તવ પાઈ ૭૭

ખડ ૭૦ ઇતિ શ્રીરામાયણુ સમાપ્ત x x

સવત ૧૫૭૪ ભાદરવા વદિ ૭ મનદપુર (૧) x x પ્રતિ દેવવાડા વાસ્તવ્ય x

૬ કવિની આ કૃતિ ઉપરની જ હાથપ્રતમા છે મે એની ચાહી કરતા નીચે
મુજબ નોંધ લીધી છે .

૩૯૬ક રુકમાગદકથા માંડણુ (૧) ૧૫૭૪ ૬૬-૧૩૪

અસહ પ્રતના પૃષ્ઠો આગળ પાંડળ ગોઠવાઈ નવસરથી બાંધવામા આગળથી
કયાનું સાતત્ય જોણ મુરકેલ થઈ પડે છે

રૂઢમાંગદાખ્યાન, હનુમંતાખ્યાન, રામાયણ વગેરે તુટક કૃતિઓ અને આ પ્રબોધ બ્રહ્મોશીની કૃતિઓનો જે કે ભાગ હું જોઈ શક્યો છું તે ઉપરથી એમનો કતાં આ એકજ માંડણ હોવો જોઈએ એમ હું માનું છું. ગુજરાત વર્તમાનકલ્પર સોસાયટી દસ્તકની મજકુર તુટક કૃતિઓની લખ્યા સાલ વિ. સં. ૧૫૭૪ ની છે એ જોતાં એમની રચ્યા સાલનું અનુમાન વિક્રમના સોળમા શતકની પહેલી કે બીજી પચ્ચીશીમા લખ જવું અવાસ્તવિક ગણાશે નહીં. કવિની કાવ્યશૈલીનો જે વિકાસક્રમ આ આખ્યાનોમા દેખાય છે તેમાં અને ઉખાણાની કાવ્યશૈલીમા જાઓ અંતર પણ નથી લાગતો. આ ઉપરથી સ્વર્ગસ્થ મણિલાલ વ્યાસે ઉખાણાની રચ્યા સાલ અનુમાનપૂર્વક જે વિ. સં. ૧૬૦૦ સુધી આગળ ટૂલી ચુકી છે તેને પણ સોળમા શતકની બીજી પચ્ચીશીમા એતમા કે લગભગ તેજ ગાગામા પાછળ લાવવી એ ઠીક થઈ પડશે. પ્રથમ રૂઢમાંગદાખ્યાન જેવી પ્રતકથા, પછી હનુમંતાખ્યાન અને રામાયણ જેવી પૌરાણિક કથાઓ અને ત્યાર પછી સંસારચાન કે વેદાતની તીવ્રતાને લૌકિક ન્યાયાવલિ-કહેવતો-ઉખાણા-જેવી સીધી, સચોટ અને સૂત્રાત્મક શૈલીમાં શું થવી એમ બક્ત, કથાનક અને ચાની કવિના માનસનો સ્વાભાવિક વિકાસ-ક્રમ લેખીએ તો ઉખાણાની શૈલીનો ઉદ્ભવકાલ સોળમા શતકની લગભગ બીજી પચ્ચીશીમા ગણાય, અને સં. ૧૫૭૪ નો લખ્યા સંવત પણ રચ્યા સંવતની આ અટકળને અનુકૂળ થઈ પડે.

કવિનો જન્મકાલ આમ સોળમા શતકની પ્રથમ પચ્ચીશીમાં હોવો જોઈએ અને એની ચાતિ બંધારાઓની ચાતિ જોતાં મોટી ઉમરે વિકાસ પામેલા એના સંસ્કારોએ એને મોટી ઉમરે કવિ થવા પ્રેર્યો હશે.

રાગ આસાવરી દુપદ.

આરંભ—

એકાદશ તણું મહિમાઈ, ગાક ગુણ રૂઢમાંગદ રાઈ.
સરિજવંશ લખું અવતાર, કહિ માંડણ એ કૃતિયુગિ સાર. ૧

દુપદ પ્રવચાયા

ગૌરીન દન ગુણ રતનું, સમરું સારદ માર્દ.
ચરિત રૂઢમાંગદતણું આપૂ તેહ બિપાર્દ. ૧
મહિમાએ એકાદશી, વિશ્ણુતણું પ્રત સાર.
લમગ અંતરિ બિપનું શ્રીગુરુ ચરણાધાર. ૨

× ×

× ×

અંત—

ઈતિ શ્રી એકાદશી પ્રતમહિમા રાગ રૂઢમાંગદચરિત સમાપ્ત. × ×

માંડણકવિ જ્ઞાતિએ ઉઘોગી ખંધારા જ્ઞાતિનો અને શીરોહી કે શીરોહી પાસેનો રહીય છે. એના પિતાનું નામ હરિ જણાવી એને શિવ અને ધાન્નાણ પ્રત્યે ભક્તિભાવ હતો એમ એ કહે છે. એની માતાનું નામ એ મેધુ કહે છે. એના કાવ્યોમાં જ્યાંત્યાં એ વૈષ્ણવજીવનના ઇસારા કરે છે તે ઉપરથી વૈષ્ણવ સંપ્રદાયનો એ પક્ષપાતી જણાય છે. ખીખ કોઈ કુટુંબી જનની કે પોતાની આ કરતા કે વિશેષ હકીકત એ આપતો નથી જણાતો.

કવિના અભ્યાસ વીશે કે ખાસ ઇસારા નથી જણાતા; પણ એની કૃતિઓમાં પ્રતિબિંબિત જ્ઞાનસમૃદ્ધિ જોતાં એ બહુશ્રુત જ્ઞાની સાગ્યા વગર નથી રહેતો.

કાવ્યવિવેચન ,

પ્રબોધ જત્રીરી કાવ્ય એ કવિના પાકટ વચની ઠરેલી ઉપદેશપ્રધાન કૃતિ હોય છે. આ ઉપદેશાત્મક કાવ્યમાં કવિનાં સંસારજ્ઞાન અને તત્ત્વજ્ઞાન દેખવાઈ રહ્યા છે. એની બહુશ્રુતતા પુણીશક્તી પદ્મવભરી થતા જતી રહી છે. વીરીએ વાંચીએ એના તીવ્ર વેદાંતજ્ઞાનની ધારાઓ જોશભેર પુટી રહી છે. એક અખંડિત જ્ઞાનગંગાનું વહન વણ્યઅટક્યું એના ઉદ્દિષ્ટ વિવિધ વિષયોને તંરબોળ કરણ કરતું સરલતાથી વહી રહ્યું છે. વહેનની નિર્ભેજતા વક્તવ્યને અને તેટલા શુદ્ધ સ્વરૂપે રણુ કરી રહી છે. જત્રીશે વીરીરૂપ પાંદ-હીઓ એમના કાવ્યપુષ્પ ને સુંદર અને સરસ રીતે સોદાવી રહી છે. થોડાક દૃષ્ટાંતો લઈએ:

ભક્તિવીરીમાં કવિ તેના સમયના શ્રોતાઓ કેવા હતા તે યથાર્થ-નાથી કહે છે :

“ખિણુ સાંભળવા શ્રોતા મિથ્યા, જાણે તિલ કોદ્રવમાં ભથ્થા !

નેહની ધમસિ ન ધાણી હોઈ, વાંચિ વ્યાસ ન બૂઝઈ કોઈ.

ઈમ કરતાં તે નવિ છૂટિઈ, સેવંતરા ડાંગિ કુટીઈ. ૩

(ભક્તિવીરી)

ગૃહસ્થાશ્રમવીરીમાં ધરના જ દેવદેવી તુલ્ય માતાપિતાને અપુજ રાખી મુવા પછી તેમને વરાઓથી સંતોષવા મૂર્ખપ્રયત્ન કરનાર કુપુત્રનું એ ચિત્ર આલેખે છે:

૭ આ બધારા જ્ઞાતિએ આપણને ત્રણ કવિઓ આપ્યા છે. (૧) માંડણ, (૨) ખ બાતનો કાશી સુત શેધજી-હનુમંતચરિત્રકાર (સં. ૧૬૪૭) અને (૩) હરિયાદનિવાસી તાપીદાસ-અભિમન્યુ આખ્યાનકાર (સં. ૧૭૦૮). જુઓ રા. મંજુલાલ મહમુદદાર સંશોધિત અભિમન્યુ આખ્યાનની પ્રતાવના.

" માતાપિતા મેઢી દીકરૂં પૂજ્ય દેવ કરમ બહુ બર.
માઈબાપ મૂઆં ટલવથી, જનમ જલ દીધું અંજલિ.
હવતાં યણનાદાર નવિ દર્શા, ઘર બાકી નમ તીરથ કર્યા. ૩૫ "

(શૃંગસ્થાશ્રમવીશી)

સારા હવનભર એક જ જાતનું શુષ્ક કામ કરનાર અને તે પણ નહીં
કરવાનું કરનારને કવિ કેવો ચીતરે છે ?

" રસના રામ વિના મોકલો. ચક્ષુ ચતુર્ભુજ વિષ્ણુ બહુ ચથી.
પગ પીતાબર વિષ્ણુ બહુ પલ્યા. કર કેસવ વિષ્ણુ ત્રિધિ વશ્યા.
કૂડિયા મશિ કાયા ખમ. જાં હવઈ તા સીરઈ સઈ. ૩૪ "

(દાનવીશી)

કવિ કહેવતોનો ઉપયોગ એની વાણીને સરસ અને સચોટ કરવા જ્યા
ત્યાં કરે છે એમા એ ઔચિત્યથી જરાએ વ્યાધો ખસતો નથી. સંસારના
મુક્તિ અને દૃષ્ટાંતરૂપ અવલોકનો કરવામા એની કવનશક્તિ ફલદ્રુપ બની
જાય છે:

" x x x x
મૂખ્યું વેચિ મદિલા આપણી, કુમાગિ કુધારા બણી. ૧૫૧."

(અહ્ભુતવીશી)

" પસન્ન વદન, સદા મનિ ચંચ, પર ઉપગારિ પદિ પદિ ગંગ.
સોઇ સજ્જનની લાભઈ સેવ, મળ્યું દૂધિ વુઠા મેહ !

x x x x
૨૧૦ "

(સજ્જનવીશી)

" છાંડી પ્રીતિ બહુ તન ભાગ, પરનારી સંગ અનરિ દાગ.
સૌખ્ય સ્વરામા બે જાજુ રંગ, અપત્ય આપઈ વિલસતાં અનંગ.
જુ તું બાણિ બરાઈ ન દ્રાઈ, ચાટિ દાચિ ન બૂળસ મઈ. ૩૦૫ "

(સાધારણવીશી)

" x x x x
આલસુ આઈ જણ્યા દીકિરા, માચીના માકણ ચઇ સર્ધા. ૪૦૩ "

(કૃપણવીશી)

" x x x x
રાધા ખીર તે બોલ્યા શુણ, ડાહી તેકુ માલમ લુણ ! ૪૧૬ "

(કૃપણવીશી)

ચોતાના માનવમત્ત પ્રતિ અને તેમાંએ ચોતાની માનીતી વિખ્યુભક્તિ પ્રતિ કવિને કેટલો બધો રનેદ છે ?

“લક્ષ ચુરાસી ધરીઆ દેદ, માનવમત્તસુ અધિક સનેદ.

વાણી આવઈ વિખ્યુ વખાણ, તુ મંડણ ! અવતાર પ્રમાણ.

ધિક માનવ [જી] દરિપ્રમાદ, વેચી ગજ અંકુશનું વાદ. ૧૮૦ ”

(રાજનીતિવીશી)

કવિની વૈરાગ્યવીશી તો વૈરાગ્યમય જ છે. તીવ્ર, સચોટ અને વ્યાપક વિરાગ રસ એ શાંતિથી એમાં રહે જાય છે એના ઉદારચરિત ભાવ જીવો:

“યે યે વધરપણું લેખાવિ, તે જાણે મિત્ર તાદરા શવિ.

જીભ દલાવી પાતક ધોઈ, તે કાલા સધલાં તવ જાઈ.

કરસિ ન કહિ કલાવન મનન, હેદી નાક કરઈ અપસકનન. ૧૮૭ ”

(વૈરાગ્યવીશી)

જ્ઞાનપ્રદેશના ધણાએક ઉચ્ચ ગિરિશૃંગો ઉપર કવિ વિદાર કરતો કરતો ધણાએક સુંદર અને સનાતન સત્યો જોઈ શક્યો છે; એમ છતાં એવું હૃદય પણ કેટલું બીનું અને કુમળું એ રાખી રહ્યો છે ?

“યે શ્રદ્ધા કરિ ચોખ્યા પાત્ર, દીન તથાં અય તોખ્યાં ગાત્ર.

કઈ દરિ સાધન કીધું ગોપિ, વાટક વટ પીપલતરુ રોપિ.

વાળું હેમ ખણી કુદાલિ, એ વિષુ ગરય વદીતરુ બાલિ. ૨૫૦ ”

(હૃદયવીશી)

કવિની પ્રેમસંગાધ પણ મનમેલી નથી:

“આઠા અણપાલિ નહી લાગ, ગામ વામ શુક્ર રાગ.

ચાલ સદાએ દીસીષ અહી, સંગાધ યદાં દગાધ નહી.

હવધ મ પૂજીય એ વલી વલી, જોઈ સાને ગલણે ગલો. ૫૭૦ ”

(પ્રેમવીશી)

માંડણની હેલી સંતોષવીશી પણ એના લાક્ષણિક સ્વભાવના સંતોષની અમૃતઝરણી સારિતા જોઈ છે. એ કહે છે:

“જેઠી સવં સ્વામીશરણિ રહિ, તુ તુસમ મોક્ષપદ લહઈ.”

× × × × ૧૨૧ ”

“વસુદેવ વિષુ જે સાધયુ ભરમ માંહિ હવિ હોમ્યું તિથું. ૧૨૨ ”

× × × ×

“જેઠનાં નેત્ર સૂર શયિ વાહિ, હેમાલેત આંખિ જણાઈ.

કિમ અભુઆલા વિષ્ણુ વિશ્વ રહિ ? અંતર પ્રાણ પ્રકાશી કહિ,
 એ આધારિ ત્રિભુવન રહ્યું, પીચા માહિ પીચી જો કહ્યું. ૬૨૩.
 વેદ પુરાણ બોલીઆ સાર, રાંધ્યું રંધાય બીજી વાર.
 યાઅરમૃતિની એ ધાન, હૈષ રાખીનર્ઘકીર્ઘ વાત.
 બીજી વાત કિમ મન રહર્ઘ ? તેરસ ત્રીજ તિહાં ભેગાં વદધ. ૬૨૪.

(સંતોષવીશી)

માંડણની યાનવીશીઓમાં આથી વધુ વિદાર આપણે કરીશું નહીં. એની જન્મભૂમિ શીરોહીની તાતી તલવારના અસંખ્ય વૈરાગ્યઝટકા એ અખાના પૂર્વજ જેવો લગાવે છે તેમ ઉચ્ચ અને સુંદર ગિરિશૃંગોની લીલી લીસોતરી ઉપર યાંત, યાનાકાચની ધટા નીચે એ યાંત કોમુદીવિહાર પણ કરાવે છે. ગુજરાતી સાહિત્યે યાનસંપ્રદાયમાં અખાનું કવિસ્થાન અત્યાર સુધીમાં ઉચ્ચ મણ્યું છે. પણ માંડણને જોતાં ને અનુભવતાં એ પણ અખાના પ્રતિષ્ઠાસંપન્ન પૂર્વજ કવિવર સમો એનું સ્થાન જરાએ નીચું પડવા દે એવો નથી લાગતો. અખાનો પુરોગામી આ કવિવર અખાની કાવ્યસૃષ્ટિની બાજુ અને બ્યાંતર રચનામાં ઘણે અંશે મળતો લાગે છે અને સોનીમહાજન અખાની યાનજન્મદેવીને પોતામાં સમાવી સંતાડી રાખનાર જન્મ પુરેપુરો નહીં તો કેટલેક અંશે આ બંધારામહાજન માંડણ સિદ્ધ થાય એમ છે. એકે યાનની દેવીને કાંચનનાં ખડખડાં છતાં કૌમતી આબૂષણો ધરી ધરીને સજાવ્યાં છે; ત્યારે બીજાએ આ આબૂષણવિધિ પહેલા એ દેવીને એક સુંદર ચુંદડી યાન અને ભક્તિની કૃતગુંથણીની કળાથી રસિક રીતે બાંધી, વિવિધ રંગોથી રંગી ધારણ કરાવી છે. ચુંદડીના કૃમાસભવો પોત ઉપર સુંદર કાવ્યગણો આજા ઘેરા ઉડી રહ્યા છે અને એ તેજભરી ભીમવતી ચુંદડીમાંથી યાનની દેવી એનો હૃદયરસ ધીમી ધીમી ટપકાવી રહી છે.

માંડણનો સમય, લોકજીવન અને સાહિત્ય

ગુજરાતી સાહિત્યનો આરંભકાલ (સં. ૮૩૫ થી ૧૪૫૯) વીતી મધ્યકાલ (સં. ૧૪૫૯ થી ૧૯૦૮) અવશે છે તેમાંની નરસિંહપુત્ર (સં. ૧૪૫૯ થી ૧૬૦૦)ની છેલ્લી શતાબ્દિ એ માંડણનો સમય છે. આ યુગના નામાંકિત સાહિત્યકારો—નરસિંહ, ભાલણ, પદ્મનાભ, ભીમ, મીરાં, ભાલણપુત્રો—ઉદ્ભવ અને વિષ્ણુદાસ, કેશવ હૃદેરામ, શીધર, મણુપતિ, કર્મણુ, જનાર્દન, લાવણ્યસમય વગેરે—ની નામાવલિમાં માંડણના નામનો પણ સમાવેશ થાય છે. આ યુગના આ આગળ પડતા સાહિત્યકારોનાં કાવ્યાદર્શો,

કૃતિઓ કે વિષયોએ જ માડણને પણ સાહિત્યકાર બનાવ્યો છે એ જ દેશકાલે અને તેમા વસી રહેવા મસારીઓ અને તેમના સસારચિત્રાએ આ બિન્નરુચિ વિચારોને સાથે સાથે પ્રેરણા પાષ છે એક જ જાતની પરચક તજેની રાજખીય પરતન સ્થિતિ, એક જ જાતના સરકૃતસાહિત્યના આદોનનો, મુસવમાન જેવા પરસરકારોના આનાગમનો, આક્રમણો અને સમન્વયો, એક જ ધાર્મિક સપ્રદાયનું જૈનબધુઓનું સાહિત્ય, તે વખતે દેશમા પ્રચલિત શિવ, વિષ્ણુ કે દેવી પ્રત્યેની ભક્તિ ને જ્ઞાનમાર્ગઓના સપ્રદાયો આ મૌના પ્રતિબિમ્બો ઝીનાય ઐગ્વા ઝીની આ સાહિત્યકારોની સાહિત્યકૃતિઓએ પોતાનું જીવન ધડ્યુ છે તે સમયની સામાજિક સ્થિતિના વર્ણભેદ, ધાર્મિક ઝઘડા, રીતરીવાજો, જનસરભાવો, સાચા કે મિથ્યા સામાજિક બધનો, નૈતિક સિધિનતાઓ, અજ્ઞાનમય અને તેથી વહેમી લોકજીવન, ધર્મને ઓથે થતા દ્વેષભાવો, પ્રપચાળણો અને લોભો, અધઃપ્રદાધી ખેંચાયલા ભક્તિ કે જ્ઞાનમાર્ગના કાચા અનુયાયીઓના અઠાણે લીધેના વૈરાગ્યો અને તે ઉપરથી ચતા જીવનના ફજેતા આવા બાવા લોકજીવનની વિવિધતાઓના લક્ષણો તે વખતના સાહિત્યના મુકુરોમા પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે દર્શન દે છે.

આ મુગના લોકજીવનને કાબ્યસરકારોથી પોપતા ત્રણુ કવિરત્નો- નરસિંહ, બાલણુ અને પદ્મનાભ-ની ગણના કરી બીજી ગુજરાતી સાહિત્ય પરિવદના પ્રમુખપદેથી હી જ કેશવનાવભાઈએ કહ્યું હતું

“ મધ્યમુગના બીજા ગણનાવા જેવા સમર્થ લેખક છે નર્દો મોટા ભાગે રથુલ ધર્મશુદ્ધિ તૃપ્ત કરના મહાભારત રામાયણના નાના મોટા આખ્યાનોના જોડકણા જોડાયલા આ સમયમા મળ્યા આવે છે અથવા તો સામાન્ય જનસમાજની વિનોદવૃત્તિ સતોપવા વાતોઓ મઘ અને પઘમા લખાયમી જોષએ છીએ બાલણુસુત ઉદ્ધવ વાલ્મીકિના રામાયણનું પ્રતિબિંબ હિતારે છે વિદાસુત નાકર પુરાણીના મુખે સરકૃત કથા સાબળી માણુગોળાવાળા અથ પુણ્યશુદ્ધિથી ભારતના પર્વો પડે છે એ ધર્મસહિતા પાછગ બહુ કથાભટો મુગમા મીઠી પડે છે. વિપ્લુદાસ, શિવદાસ, દેવીદાસ, મુરારિ, શ્રીધર આદિ કથકોના આખ્યાનોની ને કથાઓની ધર્મમંદ નિ સત્વ પ્રગ્નમા અપતી પુષ્કળ થાય ”

આ કથન પછીજ માડણના આ કા પની દયાતી આપણે જાણી શકીએ
૬ જીઓ બીજી ગુજરાતી સાહિત્ય પરિવદનો અહેવાલ પ્રમુખનું લાવણુ.

છીએ. રુકમાંગદની એકાદશી કથા આલેખી કવિ કથાનક થયો છે. હનુમંતાખ્યાન અને રામાયણ આલેખી, એ આખ્યાનકાર થયો છે. એના સમકાલીનો જેવાં છુટક પદો એણે રચ્યાં હશે કે કેમ તે હજી જાણવામાં નથી. પણ આ બધા કરતાં માંડણની કાવ્યશક્તિનું સખલ દર્શન એના આ તત્ત્વજ્ઞાનભર્યા કાવ્યગ્રંથમાં ઉજ્જવળતાથી ઝળકી ઉઠે છે. સાહિત્યના આ અંગને આટલી સંગતતા અને સફલતાથી ખીલવનાર માંડણ ઉપર નિર્દેશના સામાન્ય કથકો કરતાં કે આપણી ધર્મસંહિતાઓના નીરસ કુસકાઓ ખાંડી આખ્યાનકારો બનેલા કવિઓ કરતાં વધારે ઉચ્ચ પદને યોગ્ય ઠરે છે.

ગુજરાતનું જનમંડળ કવિએ એના કાળમાં જોયું. એની અજ્ઞાનદશા, અવ્યવસ્થા અને નિર્બલતા એણે તાત્ત્વિક દષ્ટિએ નીહાળી. એને એમની આગળ નિર્મળ તત્ત્વદર્શન મુકવાની ઇચ્છા થઈ. અનુભવથી એણે એમની જીવનની રહેણીકરણી પ્રત્યક્ષ કરી. ગાની અને મૂર્ખ, પ્રેમી અને શુષ્ક, કાલાં અને ગાડાં : આ સૌ આપણી દરેક અને દાવજી વ્યવહારકુશળ ગુજરાતી પ્રજામાં પોતાના વક્તવ્યને સચોટ કરવા કહેવતનો ઉપયોગ કરે છે. કવિએ આમ ભોકની જ બાપા વાપરવાની દષ્ટિએ એની કાવ્યશક્તિ ખીલવી એમાં ભારોભાર અસંખ્ય કહેવતોના આડાઅવળા તંતુઓ ગોઠવી વણી દીધી છે અને ‘બહુ તાંતણા બલવંતા’ એ ન્યાયે એને કાવ્યને રસાળ, ઔચિત્યભર્યું અને બલવંતુ કર્યું છે.

કોઈ મદનજોશીનો એ શિષ્ય હતો. એની જ્ઞાનપીપાસા એની બહુ-શ્રુતતાને નવપક્ષવિત કરતી જાય છે. ‘ગુજરાત શેરી સાકડી,’ ‘પેટ ભરાયું તો પાટણુ ભરાયું,’ ‘પાટણુના પંરોણા’ ‘બારે વરસે ગોદાવરી,’ ‘નાગરીનાં ગોઠણુપણાં’ : આ અને ખીજી અનેક કહેવતો કહે છે કે એણે ગુજરાતી જનમંડળ સાથે પ્રવાસ કરી, સદવાસ સેવી ગાઢ પરિચય કયો છે. એના જીવનની અગાધતાઓમાં એ પ્રવેશ કરી શક્યો છે. એને જેવું હતું તેવું એના શબ્દોમાં એણે વર્ણવ્યું છે અને જુની ગુજરાતી બાપાના સૌદર્ય અને રસવૈભવને એણે કલાનિપુણ તત્ત્વજ્ઞાનીની દષ્ટિએ સફલતાથી સુરેખ કરી બતાવ્યાં છે.

કાવ્યશુદ્ધિમાં કહેવતોનો ઉપયોગ.

કહેવતને ખાતર કહેવત વાપરવાની ગાડી ઇચ્છા કોઈ પણ કવિની કૃતિને રસભંગભરી અને દૂષિત કરી મુકે છે. કહેવતો એ જનમંડળના વિકસેલા

હંડા ડહાપણની, આખાદ નીરીફાણતાની, હંડા અનુભવની અને સંયોગ શબ્દ-સૌંદર્યોની મોંઘી ઉત્પત્તિ છે. એને જોઈએ ત્યાં અને જોટલી જોઈએ તેટલી વાપરવામાં આવે તો સુકવિને હાથે એનું સૌંદર્ય પણ વેડફાઈ જતું નથી પણ વધે છે. કહેવતોના ઉપયોગથી કાવ્યરસ ગરી પડતો નથી. એ લેખકના કથનને સફલ ને તાકયું તીર બનાવે છે. આવી કહેવતોમાં લૌકિક ન્યાયો, લોકપ્રિય ઉક્તિઓ, રૂઢિઓ, અનુભવથી જન્મતા સિદ્ધ સાહિત્ય-કારિની સદા મુખાંત્રિ વસી રહે એવી સફળ શબ્દાવલિઓથી આપણું સંસ્કૃત સાહિત્ય તેમજ ગુજરાતી સાહિત્ય ભરપૂર છે. એનાં મુળ શોધતાં, એના ફેરફારનો ઇતિહાસ આપવો, એ ઉપરથી જનમંડળનો ઇતિહાસનાં અનુમાનો કરવાં એ સમર્થ ભાષાશાસ્ત્રીઓનો અને રસિક અભ્યાસકોના અખંડિત સ્નેહશ્રમભર્યો પ્રિય વિષય છે. ગુજરાતી ભાષાનું આવું મોંઘું અદ્ભુત ધન આપણા ભાષાસાહિત્યના વિશાળ રણની વેળુ અને શ્રુતિકાના કણોમાં છુપાયેલું પડી રહી શાસ્ત્રીય અને વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિવાળા અર્ધો સૈકાનો શ્રમ-ભાર રસિકતાથી સહી શકે તેવા ખંડિતોની રાહ જોતું પડ્યું છે તેને જોઈ કરી, તારવી, સંશોધીને સંસ્કારી ગુજરાતી સાહિત્યના પુણ્ય મંદિરમાં પધરાવવાનું છે. આને માટે કેટલાક પ્રયત્નો થયા છે^{૧૦} પરંતુ તેનો નવીન દૃષ્ટિએ પુનરુદ્ધાર અપેક્ષિત છે. સંસ્કૃત સાહિત્યમાંથી તારવી કાઢેલા ‘લૌકિકન્યાય સંગ્રહ,^{૧૧}’ ‘લૌકિક ન્યાયાંજલિ,^{૧૨}’ આપ્ટેનાં ‘સંસ્કૃત કોષ’ અને ‘સંસ્કૃત નિબંધની માર્ગોપદેશિકા’ વગેરેમાં આર્ષ આર્ષ પણ સૂચક રીતે આવી રૂઢિઓ, ન્યાયો, ઉખાણા, કહેવતો દર્શન દે છે તે તથા લોકવાણીમાં આજુ રહેલાં પ્રાકૃત, અપર્યાય અને જુની ગુજરાતીદ્વારા આપણા લોકજીવનના વપરાશમાં વિકૃત થતાં ન થતાં જનાં સતત ધારાએ વહેતાં રહ્યાં છે. નર-સિંહથી માંડી છેક દયારામ^{૧૩} સુધીના આપણા કવિમણીએ થોડે કે ઘણે

૧૦ આચારામ દલીયંદ શાહસંપ્રદિત કહેવતસંગ્રહ, દામુભાઈ ડાહ્યાભાઈ મહેતાસંપ્રદિત ગુજરાતી કહેવતો, ભોગીલાલ જીખાખાઈ ગાંધીસંપ્રદિત રૂઢિ-પ્રયોગ વગેરે વગેરે, સ્વર્ગસ્થ ગણિલાલ બ્યારો પણ કહેવતોનો સંગ્રહ આદર્યો હતો પણ એમના અવસાને એ અધુરો જ રાખ્યો છે.

૧૧ જીઓ ડૉ. બ્યુલરનો સુવિખ્યાત ક્ષરમીરનો અદેવાલ (ઇ. સ. ૧૮૭૭). આ સંગ્રહ રત્નપુત્ર રઘુનાથ સંપ્રદિત છે.

૧૨ કર્નલ જી. એ. જી. જી. (ઇ. સ. ૧૯૦૦)

૧૩ જીઓ [૧] ‘સાવ સાંધુ તહાં તેર તુટે’. (નરસિંહ મહેતા.)

[૨] ‘કાગી સાંચરે તીતર ખાચ તેમ ચલું આજ મારે’ (પ્રેમાનંદ ભાગવદ્દશમ)

અશે એમનો આશ્રય ધર્મ એ ધારાને બહારથી છે પણ જુની ગુજરાતીના માંડણ કે શ્રીધરે તો એનો બેશુમાર ઉદ્ધરતાથી આશ્રય લીધો છે છતાં ઔચિત્યભગનો દોષ નથી વહોર્યો એ એમની સમર્થતાની ખાસ ખુબીઓ છે પોતાના ઉખાણા વીશે ઉત્તેજ કરતા માંડણ તેમની અસખ્ય સખ્યા જોઈ ગભરાઈ જાય છે ૧૪

માંડણના પદબંધ અને અખાના છપ્પા તથા વિચારસામ્ય,

અખો એની લોકપ્રિય કવિતાના પદબંધને 'છપ્પા' કહે છે અખાના છપ્પા પિંગતાચાર્યના છદ્ધાત્મના છપ્પા નથી છ છ ચરણની ચોપાઈને અખાએ છપ્પા કહ્યા છે અખાના આ છપ્પાનું મુળ આપણે માંડણના પદબંધના સ્વરૂપમા જોઈએ છીએ અખાના છપ્પાઓ જુદા જુદા સમયે રચેના છે, અને માંડણે જેમને 'વીશી' સરખા આપી છે તેને એ 'અંગ' સરખા આપે છે અખાના આ છપ્પાની સખ્યા ૭૪૬ ની છે ત્યારે માંડણના છપ્પાની સખ્યા પ્રત્યેક વીશીનાં વીસ વીસ અને વધારાના ચાર મળી કુલ ૬૪૪ ની છે

એ પ્રબોધ બત્રીશીસાર, વીશી વીશી જોઈ વિચાર
ઉખાણા બહુ આદર કરી, જોયો અર્થ વિધિ વિસ્તરી
એ સખ્યા પટચત્તરોઆલ, પાંદલૂ આપ પછં શીખ ખાલ ૬૪૧

(માંડણ પ્રબોધબત્રીશી)

૧ કહેવતોના ઉપયોગ પણ બહુ વિસ્તારથી નહોં છતાં અખાએ પણ છુટથી કયોં છે અને તેમાની ઘણીએક બનેએ એક જ વાપરી છે

“ સાપને ઘેર પરાણો સાપ, મુખ ચાગી ચાલો ઘેર આપ ૧૨

[૩] 'લોલે લોક બગાઈ તણો ઉદર કાને ડગર ખણો' (અખો છપ્પા)

[૪] 'ચેરી દે તે રાનો ચાટ ? પરકથુ દે તે રાનો પાડ ?' (સામળ નં ૬ બત્રીશી) સામળે અગદવિહિ કાવ્યમા એ કહેવતોનો જોડક ઉપયોગ કર્યો છે

[૫] 'શો મણુ તલથી શું કર્યું ? રહ્યું અધારૂં ચોર' (દયારામ પ્રબોધ માવની)

૧૪ 'આજની રતી ઉખાણુ જરી, તે હિમ મહાલ પૂરા કરી'

ઈમ કરતાં જે જે સાલચાં તે તે ગય માહિ વિસ્તાર

ધગ ખલુ ચુકુ અગુલિ અર્થુ તિમ આદિલિઈ પૂરણુ થયુ ૬૪૨

(માંડણ પ્રબોધબત્રીશી)

બીજે રચણે એ કહે છે

“ ઉખાણે હરિ લાગુ મને, યમ ઉકરગ માહિ રતન. ૧૦૦

(માંડણ પ્રબોધબત્રીશી)

જોખે મરે કા શોધે વખ ? તપી ભમી કા પામે દખ ? ૩૧
 અખા ! મોટું છે એ વાકડું, જેમ કરડયું વીંછીએ માકડું. ૩૯
 એક મુઠ્ઠી અન્ય સાધન કરે જેમ શ્રમરોગી વિજ્યા વાવરે. ૨૯૪
 સુકું યાન ને વ્યંડળ મુછ, કરમી ધન કુતરાનું પુઝ
 એ ચારેથી અર્થ ન થાય, સામુ એમ ઉવાડે કાય. ૩૬૧
 અખા ! વસ્તુ મરીજો થાય, તે હીરે હીરો વેધાય. ૪૧૨
 અધે અધ અંધારે મળ્યા, જેમ તલમા કાદરા મળ્યા,
 ધેસ ન થાય ન થાય ઘાણી, કહે અખો એ વાતો ગણી ૬૩૫
 આધળો સસરો ને સણુપટ વડુ, એમ કયા મુણુવા ચાલ્યું સહુ;
 કહ્યું કાષ્ટ ને સમજ્યા કશું, આખનું કાળજી ગાલે ધસ્યું.
 હોડા કુલો ને ફારી જોખ, ધીજ્યુ સાભળ્યું સર્વે ફોક. ૬૩૬

(અખો : છાપા)

અખાએ આમ સ્વતંત્ર રીતે એક જ કહેવતોનો ઉપયોગ કર્યો હશે
 છતાં બન્ને કવિઓનું વિચારદર્શન પણ ઉપરની કહેવતો અને બીજા અનેક
 રચણે એક જ ને આમેહુજ મળતું આવે છે વિચારસામ્યના કેટલાક રથલો
 સમજીતીમા દર્શાવ્યા છે તેથી અગ્રે બહુ વિસ્તારની જરૂર નથી. બન્ને
 કવિઓના આ જાતના કાવ્યનું, રતેના વિચારોનું, તેના પદમંધનું, તેની
 સખ્યાનું અને તેની શૈલીનું આ મળતાપણુ સૂક્ષ્મ વાચકને જણાયા
 'વગર રહે એમ નથી ૧૫

૨ શ્રીધર

રાવણમદોદરી સંવાદ: હાથપ્રત

જે હાથપ્રતમાંથી સ્વર્ગસ્થ મણિવાન વ્યાસે સંશોધન ને સંસ્કરણ
 કરી વિદ્વાન સભા મારફત આ ગ્રંથ છપાવ્યો છે તે પ્રત પણ માહણી
 'પ્રણેધ બત્રીશી' માફક મને જોવાનો લાભ નથી મળ્યો. સુરતની પાચમી
 ગુજરાતી સાહિત્યપરિષદના ગ્રંથપ્રદર્શન વિભાગમા મણિવાન વ્યાસે નોંધે
 મુજબ આ હાથપ્રતની નોંધ કરી છે

૧૫ જુઓ આ કથનને પુષ્ટિ આપતો અભિપ્રાય: આ ગ્રંથનો રચનાબદ્ધ,
 વિધયની વર્ણવવાની પદ્ધતિ, સામાન્ય વ્યવહારના વચનો અને 'ઉખાણા'નો ઉપ
 યોગ વગેરે—અખાના પુરોગામી તરીકે આ કાવ્યને (પ્રણેધ બત્રીશીને) ખુબ
 મહત્વ આપે છે. (મણુલાલ મજમુદાર. અખો. ૧૯૨૬-૩૭ સ્ફુટ લીધાગ
 પરીક્ષા માટેના કાવ્ય સંપાદનની સમજીતી)

નામ સાહિત્ય લેખક રમ્યા સં. લખ્યા સં. પૃષ્ઠ.
મંદોદરી સંવાદ કાવ્ય શ્રીધર ૧૫૬૫ ૧૭૦૫ ૧૬

આની પુષ્પિકામાં તે નીચે મુજબ જણાવે છે: “ ઇતિશ્રી મંદોદરી સંવાદ અઢિપર્થ સંપૂર્ણ.

સંવત ૧૭૦૫ વર્ષે વૈશાખ સુદિ ૧૫ દિને કાસિમપુર મધ્યે ઋષિશ્રી રાજપાલજી તરફ શિષ્ય મુનિ વીરજીવિપિકૃતે સ્વયંપકનાર્થ. ”

મણિલાલ વ્યાસે આ હાથપ્રત સાથે બીજી પ્રતો સરખાવી છે તે આ હપાપક્ષા ગ્રંથનાં કેટલાંક પૃષ્ઠોની અરણુટિપ્પણીઓ ને પાકાતરો ઉપરથી જણાય છે. પણ તે તે પ્રતોની કેં દફતીકત એમણે નોધી નથી. ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીવાળી પ્રત પણ એમણે જોએલી લાગે છે અને તેની નોંધ તેમણે ઉપર્યુક્ત પુષ્પિકા પછી કરી છે કે

“ ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીના ઉપમંત્રી રા. હીરાલાલ પારેખ તરફની પ્રતિનું છેવટ આ પ્રમાણે છે :

“ સંવત ૧૬૭૯ વર્ષે અષાઢ પ્રમાણુ વદિ ૫ ભોમે શ્રીઅમરેલી વારતવ્યે થી કલ્યાણમસ્તુ. ”

આ સોસાયટીવાળી પ્રત આ સંસ્કારેલા ગ્રંથ સાથે સરખાવવા માટે મેં મેળવો હતી. પણ તે પ્રત તુટક છે. એની પ્રથમની ૧૫૯ કડીઓ નથી. તેને આ પ્રતની કડી ૫૨૭ થી બની તેટલી સરખાવી મેં કોઈ કોઈ સ્થળે પાકાંતરો સુચવ્યા છે. આ પ્રતની કુલ કડીઓ ૪૦૭ છે. ૧૬

શ્રીધરની આ કૃતિની ત્રીજી એક પ્રતની દફતીકત નીચે મુજબ છે :-

“ ૨૧૫ + શ્રીધર (જૈનેતર)

રાવણુ મંદોદરી સંવાદ. સં. ૧૬૬૫

—પત્ર ૨૪ ગ્રંથમાન ૨૦૬ લખ્યા સં. ૧૮૨૯. લખડો ૨૨. લીં. (અર્થાત્ લીંબડી) લંકાર. આ ચોપાઈ તથા દુદામાં છે. કુલ દુદા ૨૦૬ છે. ” ૧૭

ઉપલી બે હાથપ્રતોમાંની રમ્યા માલ અને આમાં જણાવેલી રમ્યા

૧૬ મણિલાલે કડીઓની સંખ્યા માંડણની કૃતિની સંખ્યા સાથે સજગ રાખી ગણી છે. તેમજ ચોપાઈના ચાર પદોની એક કડી નહીં જણાવેલી તેની એક કડી ગણી છે આથી સરખાવવાનું કામ અપરં પર્થ પડે છે. લેખક

૧૭ જુઓ રા. મોહનલાલ દલીચંદ દેસાઈની તૈયાર કરેલી ચાટી- ગુર્જર કવિઓ : પ્રથમ ભાગ :- પૃષ્ઠ ૪૬૬

માલનો સેકાનો અંતર નોધી લેવામાં ફેંક બુલ થયેલી લાગે છે. આ પ્રતો હું મેળવી શક્યો નથી.

આ કાવ્યગ્રંથની હાથપ્રતો અને તેમાથી સંસ્કારેલા આ ગ્રંથમા મુળ લેખકના, લલ્લીઆઓના કે સંસ્કર્તાના હાથથી જાણેઅજાણે ને ઉપલબ્ધ સામગ્રીની ન્યૂનતાને લીધે હજીએ બેશુમાર અશુદ્ધિઓ રહેવા પામી છે તે અખ્યાસીને જાણામા વગર રહેશે નહીં. મધ પાઠો, છુટી ગણેલા શબ્દોના અવયવોના ખીજ શબ્દો સાથે અસખ્ય જાગી જવાથી કે છુટા પડી જવાથી વિકૃત દશા પામેલા કાવ્યના ચબ્દકલેવરને ચચાર્ય રૂપે જોવાનું અને તે ઉપરથી શબ્દાર્થ ધટાવવાનું ધાતુજ અર્થઝંઝૂં પડે છે વધારે સમય અને ખીજ હાથપ્રતોના સાહાય્ય વગર, આ વસ્તુસ્થિતિ આમ મારે રવીકારી જ લેવી પડી છે.

બે શ્રીધરે।

દશમ રકંધ, શપ્તશતી અને રણુમક્ષ હંદના કતાં શ્રીધર વ્યાસથી આ રાવણ મંદોદરી સંવાદનો કતાં અડાવળ મોઢ શ્રીધર લિખ છે.^{૧૮} દીવાન બહાદુર કેશવલાલભાઈ આ શ્રીધર સંબંધે ઉત્પ્રેખ કરે છે :

" રણુમક્ષહંદના શ્રીધર ઉપરાત એક ગૌરીચરિત્રનો શ્રીધર છે. પરંતુ એ શ્રીધર ભિન્ન સમજવાનો છે. પહેલાનું કાવ્ય હંદોબદ્ધ છે અને તે ઇકરમા રચાયું છે. ખીજનું દેશીમા છે અને તે જુનાગઢ પાસે લખાયું છે. ગૌરીચરિત્રના કતાંએ રાવણમંદોદરી સંવાદ પણ લખ્યો છે. તેમાં તે પોતાને હર્ષદુર્ગનો મોઢ અડાળજો દેહે છે. રણુમક્ષ હંદનો કતાં વ્યાસ અવટંક ઉપરથી બ્રાહ્મણ સમજાય છે. રાવણમંદોદરી સંવાદની રચનાનું વર્ષ સંવત ૧૫૬૫ છે. રણુમક્ષ હંદની રચનાની સાલ ઈ. સ ૧૩૬૮ (સં. ૧૪૫૪) આવે છે. બે કવિની વચ્ચે એકસોઅગીયાર વરસનું અંતર છે. " મંત્રી સદમાનો પુત્ર " ઇકરના રાજકવિયો બહુ અવગીન છે. "

૧૮ અડાવળ મોઢના ગોર અડાવળ મોઢ બ્રાહ્મણ દોષ છે. આ કવિ બ્રાહ્મણ કે વલ્લિક ■ તે માટે સતોષકારક જુલાસો મળેનો નથી.

* જુઓ ગૌરીચરિત્ર, ૧૬, ૩

“ સરવતીસાગર નીર નિર્મળ સોમશિર ધારા દળે. ”

પરંતુ પંક્તિમા જુનાગઢ પાસેના પ્રભાસક્ષેત્રનો નિર્દેશ છે.

* જુઓ રાવણ મંદોદરી સંવાદની સમાપ્તિની નીચેની કડીઓ;

ગૌરીચરિત્રકાર શ્રીધર અને રાવજીમહોદરીસંવાદકાર શ્રીધર દી. બ. કેશવલાલભાઈ જાણાવે છે તેમ એક જ હશે ? બૃહત કાવ્યદોહન પુસ્તક ૭૬માં જે હાથપ્રતમાથી ગૌરીચરિત્ર સંસ્કારીને પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યું છે તેની લખ્યા સાલ સં. ૧૬૭૫ ના આવજી સુદ ૧૪ ની આપેલી છે. ૧૯ આ સાથે સોસાઈટીવાળી રાવજીમહોદરી સંવાદની પ્રતની લખ્યા સાલ સં. ૧૬૭૬ના ભગભગ સામ્યથી આપણે કેંક પ્રકાશ લઈશું ?

‘ ગૌરીચરિત્ર આ યુગના બાલજ્ઞાદિ કવિઓના પ્રિય વિષય યદ્યપિડેલા સિંવભીક્ષી સંવાદ સંબંધનું ઢુંકું કાવ્ય છે. એની ભાષા અને રાવજીમહોદરી સંવાદની ભાષા કેટલેક અંશે શબ્દસામ્ય અને ચોપાઈના પદોના છેલ્લા શબ્દોના ત્યાર પછીની ચોપાઈના પ્રથમ શબ્દોના એકપણાથી મળતી પશુ આવે છે. આ બંને કાવ્યોના કર્તા શ્રીધરના એકપણા વીશે છતાં વિશેષ સૂક્ષ્મતાથી હજી તપાસવા જેવું છે.

આ શ્રીધરને નામે સમ્રાટી અને કવિત બાગવત પણ અન્ય રથને ચઢાવી દેવામાં આવ્યાં છે, ૨૦ તે તો ભ્રમથી થયું લાગે છે, એ શ્રીધર બ્યાસની પ્રાચીન ભાષા પરથી જાણાઈ આવ્યા વગર રહેતું નથી.

કવિ શ્રીધર વીશે, તેના પિતા સદમા અને તેના મંત્રી હોવા ઉપરાંત આપણે કેં વધુ જાણી શકતા નથી. કવિ રામભક્ત વૈષ્ણવ અને એના

સંવત ૫૦૧૨ પાસઠ્ય છરજીદુર્ગ નિવાસ.

પૂર્ણ આરિ ચૂપઈ વીસઈ બાધી બુદ્ધિ પ્રકાસિ,

સુહૃદ મંત્રી સદમા સુતન કવિતા શ્રીધર નાનિ.

ઉત્પત મોદ અડાલન તસ વડા શ્રીરામ.

જીઓ ઈ. સ. ૫૬૧મા ચતુર્થા દી. બ. કે. હ. ધ્રુવસરોવરિત પ્રાચીન ગુર્જર કાવ્યની પ્રસ્તાવના-પૃષ્ઠ ૧૦-૧૧.

૧૬ જીઓ ગૌરીચરિત્ર બૃહત કાવ્યદોહન ભાગ ૧ કાના અંતમાગ ઉપરની નોંધ.

૨૦ જીઓ રા. કૈનાલાલ મુનશીનો લેખ.

સ. ૧૫૪૮ માં જ જુસરમા મોદ જાદાજી જનાઈન ઓખાહરણ રથે છે. અને સં. ૧૫૫૦ માં ગણદેવીનો અનાવિલ જાણણ ક્રોકા વસી બાલચરિત લખે છે. સં. ૧૫૬૨ માં અડાલજનો મોદ શ્રીધર રાવજીમહોદરી સવાદ, સમ્રાટી ૭૬ અને કવિત બાગવત લખે છે. ૧૫૭૪ માં હના જામનો મારણ દસ હજાર ઢુંકરું રામાયણ અને હનુમંતાખ્યાન લખે છે. આમ આ યુગમા ચૈત્રાણિક પ્રાત્યાહન આરે તરફ નવા પ્રયાનો કરવાની આજ્ઞા પ્રસારી રહ્યું હતું. (ગુજરાતી સાહિત્ય : ખ ૭ ૫ : ભક્તિ અને ગુજરાતી સાહિત્ય : પ્રકરણ ૧૧ : પૃ. ૩૨૦)

કાવ્યારંભે જણાવે છે તેમ એ રામકથાનાં સોના અને સુગંધનો રસીઓ છે. ગીરીચરિત્ર એણે જ લખ્યું હોય તો તે શિવલક્ષ્મી પણ હોવો જોઈએ અને શિવ અને વિષ્ણુ વીશેના સમભાવભર્યા ઉદ્દેશોનાં જોતાં એના યુગના ભાવ-જુનાં જોવો એ સરિદર પ્રત્યે ઉદાર સમદષ્ટિ ધરાવતો લાગે છે.

એનો અભ્યાસ એ સંવાદના આરંભમાં નમ્રતાથી જણાવે છે તેમ સંગીન અને શાસ્ત્રીય નથી. એના યુગના અન્ય લેખકો જોવો એ બહુશ્રુત જણાય છે. એની બાપા ઉપરની પ્રજ્ઞતા સ્પષ્ટ લાગે છે.

જુનાગઢના એ કવિઓ : નરસિંહ અને શ્રીધર

શ્રીધરના કાવ્યની રચના સાલ સંવત ૧૫૬૫ ની જોતાં એના જન્મ-કાળના વર્ષો તરફ તેમજ એની વતનભૂમિ જુનાગઢ તરફ પણ આપણી નજર ગયા વગર નથી રહેતી. મહેતાજી અને શ્રીધર સમકાલીન હશે ? રા. કનૈયાલાલ મુનશીએ સં. ૧૫૭૨ સાથે મહેતાજીનો સમય ઘટાવવા પૂર્વપક્ષ ક્યો છે તે હકીકત પણ માદ કરીશું ?^{૨૧}

જુનાગઢ દરબારમાં મહેતાજીને વરઘોડે ઉભરેલા સાજનમંડલમાં શ્રીધરને શોધી કઢાશે ? ખેશુમાર હોપકતાથી બરપુર હારસમાનાં પદોમાં અને તે પણ કોઈ જુનામાં જુની મહેતાકૃત કાવ્યોની હાથપ્રતમાં આ શ્રીધર જણાય તો ? પણ ઉપર્યુક્ત સાજનમંડલમાં એક શ્રીધર સંન્યાસી—બ્રહ્મચારી—તો જણાય છે. શ્રીધરને એ શ્રીધર સાથે ઘટાવવો એ મુશ્કેલ તો છે જ.^{૨૨}

રાવણમંદોદરી સંવાદ : કાવ્યવિવેચન

રાવણ અને મંદોદરીના સંવાદનું વિષયવસ્તુ લઈ પ્રત્યેક સાહિત્ય યુગમાં અનેક ગુજરાતી કવિઓએ ગુજરાતમાં કાવ્યસરિતા વહેવડાવી છે. માંડણની માફક ઉખાણુનો ઉદાર ઉપયોગ કરી શ્રીધરે આ સતીસિદ્ધામણિના અને એના બલ્લવાન છનાં પામર પતિપ્રજુના સંવાદને સજલ અને સરસ રીતે ઝુંથો છે. મગત્રાચરણ પુરું કરી કવિ કહે છે:

૨૧ જુઓ ગુજરાતી સાહિત્ય, ખંડ ૫, ભાગ ૮ મો, પ્રકરણ ૧૬ મું.

૨૨ જુઓ નરસિંહ મહેતાકૃત કાવ્યસંગ્રહમાંની હારમાળાનું ૫૬ ૪૯ મું, પૃ. ૧૮, ગુજરાતી પ્રેસની સ. ૧૯૬૬ ની આવૃત્તિ:

“ પામે પડ મહેલાં સંન્યાસીને મુકને આ માલા ઉતારી રે
મૃત્યુ થકો ઉગર રે નરસૈયા ! કહે શ્રીધર બ્રહ્મચારી.
નાચરા ! રાવ રાધી બહુ ચોડી.”

“ રત્ન રાવણ મતિ મંદોદરી કરિસી, કવિન ઉખાણિ કરી;
રામકથા સોનું ને સરહુ સો કવિ શ્રોધર ભુકસિ ખરું. ”

આ પછી મંદોદરી સંવાદ ઉપાડે છે. રાવણ રદ લેતો જ જાય છે. સતી એક પછી એક આયામાં વાગે એવો પ્રત્યુત્તર આપે જાય છે. કવિની પ્રાસાદિક વાણી પણ સંવાદના રસે ચઢી રસ ને જોમની જમાવટ કરતી જાય છે. રાવણની ઈક્ષતેરે પેઢી હિકેશી સતી ઉપાલંબ ઉપર ઉપાલંબના વજ્ર-પ્રદાર કરે છે; છતાં તડ અને ફડ કરતી એ મૃદુલ મહિલાની કંઠોર વાણી છેવટ સુધી પતિરૂપ પથ્થર ઉપર પાણી જ રેડે છે. પતિ હિતરો આડો જ ફાટે છે. મુરખને શી મતિ દેવી ? સતી કહે છે:

મંદોદરી—“ મુરખ મતિ દેતાં ચઉપર્ધ, સો સંખ્યા પરિપૂરણુ થઈ,
તોહિ ન લાગિ સીખ ઘરીર, કાલમોટ કિમ જોજઈ નીર ?
પ્રિય પ્રીછતતાં માયું પલિહ, જિમ પાડા સિરિ પાણી દલિહ.
વન વાસિહ નર નીલજ તણ્ધ, રીતલ હાયા સીધર બણ્ધ. ” ૭૪૮

સતીનાં વચનઆણોનો અમિ પતિને પમળી ચોટશી સુધી ચેતાવી મૂકે છે:

રાવણી—“ તિણિ વચનિ સુણી સિર થકો, આલ્પો ચરણ લગી ચાટકો.
રાતાં લોચન રીસિઈ ભરિયાં, દસ મસ્તક ચડયાં થરહરિયા.
અસુર ન મારિ અખલા પાત્ર, ધરણી દણી ધરિ ખણવું ખાત્ર.
વરિ વયરી પણ પંકિત બલો, પ્રીતિવંત પામર દોહિલો. ૮૨૫

× ×

× ×

રાંડ ભાંડ બે સાંઠ સમાન, આગઈ કર જોડયા પ્રસાનિ.
એક અખલા નછ એહોર તણાં કર્યે થોડાં ને પ્રાકમ ધણાં. ” ૮૨૭

કંથ કોખો. હવે કોને કહેવું ? મંદોદરીએ છેવટે

“ સજા સમયો સસરાભણી વાહાર કરિ કુલિવદ્ધઅર તણી. ”

જલ્લા ને શિવ આવી છેવટે આ અગ્નયુદ્ધ સમા રસણુનો અંત લાવે છે. કવિ આ દિશૂર્તિ દેવોદારા પતિપત્નીધર્મનો પૃથ્વીપ્રાચીન પાઠ બણાવે છે ને તેમને ફડાં પાડે છે. કાવ્યનો અંગલ અંત કવિ સરસ શબ્દોમા સમેટી લે છે:

“ રામિ રાવણ નછ ઘટકરણ, તારિયા કુવર કુલ આભરણ.
આવામમન કરી જીભગા તછ સરમાતિ રાખ્યા શ્રોરંગા. ”

અમલ વિગ્રીપણ આપ્તું રાજ, વલી પાડિઉં વાનરનું કાળ.
 સીત સહિત અવધ્યા આવિયા, ભરત સન્ધન સાદમા ગયા. ૮૪૭
 ગયા નગરિ નરનાયક નારિ યમ દર જમલી હેમકુમારી.
 પંચ સખદ શીકિરિ સરિ દલિ, આગલિ અધિપતિ પાલા પલિ.
 સિધાસણિ બ્રહ્મા શ્રીરામ, સકલ લોકે લાધા વિશ્રામ*
 સવિ ઉપગાર અમીરસ યયા,* કવિ સીધર નષ કીધી મયા.
 મધ્ મતિમાનિ વાત વીનવી અધિકું જાણું ખમયો કવિ." ૮૪૮

શ્રીધરે પણ પંક્તિએ પંક્તિએ કહેવતોનો ઉપયોગ કર્યો છે. માંડણુ ને એની આ લગભગ એક જ સમયની કૃતિઓમાં કહેવતોનો આવો ઉપયોગ આપણું ખાસ ધ્યાન ખેંચે છે. માંડણુની કહેવતો વીશે કહેવાનું કહેલું હોવાથી અહીં કહેવતોના સંબંધમાં વધુ કહેવાની જરૂર રહેતી નથી. માત્ર એટલું તો નોંધવું જ જોઈએ કે આમાની ઘણીએક એકજ જાતની કહેવતો જાને કવિઓએ વાપરી છે. માંડણુની માફક શ્રીધરે પણ કહેવતોનો ઉપયોગ કરતા ઔચિત્યભંગ નથી કર્યો.

નરસિંહયુગની ભાષા અને તેનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ

સ્વર્ગસ્થ ડૉ. રેસીડારી જેને Old Western Rajasthani (જુની પશ્ચિમ રાજસ્થાની) કહે છે તેને રા. સ. નરસિંહરાવભાઈ 'શુર્જર અપભ્રંશ' કહે છે અને તેમ કહેવાના કારણે તે આપે છે તે નરસિંહ મહેતા એમના યુગની આપણી ભાષાને એમના સુરતસંગ્રામમાં 'અપભ્રંશ ગિરા' નામ આપે છે. આ જુની પશ્ચિમ રાજસ્થાની, 'શુર્જર અપભ્રંશ' કે 'અપભ્રંશ ગિરા' નું જેવું હતું તેવું મથાર્ય સ્વરૂપ તેની શુદ્ધ રેખાઓમાં અંકિત થયેલું જોવાને આપણી ઐતિહાસિક દૃષ્ટિ તલસી રહી છે. એ દૃષ્ટિ અને એને જોવાના રાત્ર સ્વરૂપની વચ્ચે હજી ઘણુંએક ધુમ્મસ જામી ગયું છે તેને વીખેરવા માટે હજી ખીજો નવીન સાધનોની, નવીન સંસોધનની અને નવીન પ્રકાશની અપેક્ષા રહે છે. પ્રાકૃત અને અપભ્રંશના અભ્યાસોનાં પરિણામ, જુની પશ્ચિમ રાજસ્થાનીનો સ્પષ્ટ ભૌગોલિક પ્રદેશ, હોંદી અને મારવાડી વગેરેની યુગરાતી ઉપર અસર વગેરે વગેરે જાણતોનું આપણી

૨૩ જુઓ. નરસિંહરાવભાઈનું કાન્હડદેવજીનું પુરોવચન : આવૃત્તિ ખીજી ઇ. સ. ૧૯૨૬.

* પાઠાંતર : સકલ લોકનું રધુ વિશ્રામ. (સાસાઈનીની પ્રત)

* પાઠાંતર : હવિ અવધિ અમીરસ યયા. (")

ભાષાના સ્વરૂપદર્શન માટે સંશોધન થાય, તે સાથે ખુદ નરસિંહ, મહેતાની 'અપભ્રંશ ગિરા'ની શુદ્ધતાને પણ તેના ઉપર ફરી વળેલાં ધુમ્મસપડા-માંથી સંશોધવાની અને સંસ્કારવાની આવશ્યકતા છે. નરસિંહ મહેતાની અતીવ લોકપ્રિયતાને પામેલી પ્રકીર્ણ કાવ્યસામગ્રી વિવિધ જાતની દ્વેષક સામગ્રીથી ભરપૂર છે. 'હારસમાનાં પદો'ની જુજ સંખ્યા પણ તારવવાની અને સંશોધવાની છે. મહેતાનાં સળંગ કાવ્યોને પણ ભુંડી લોકપ્રિયતાએ દ્વેષકતાની વરસોળીઓ ચોંટાડી છે. મહેતાના જીવનકાળના સંશોધનને જે પૂર્વપક્ષ રા. કનેયાલાલ મુનશીએ કર્યો છે તે પણ હજી ઉત્તરપક્ષની ખજૂજ અપેક્ષા રાખે છે. આવી સ્થિતિમાં નરસિંહયુગની યથાર્થ ભાષાનું સ્વરૂપ ક્યાં જોયું ?

નરસિંહ પછી મીરાંની પ્રકીર્ણ કાવ્યકૃતિઓના સ્વરૂપનાં દર્શન પણ ચોમેર વીંટળાઈ વળેલું ધુમ્મસ નથી કરવા દેતું. જુની પશ્ચિમ રાજસ્થાનીના એક વિભાગની વાણી તે મીરાંનાં કાવ્યોની વાણી. એનું યથાર્થ સ્વરૂપ ત્યાગી એણે ગુજરાતની અપભ્રંશગિરાના વાઘા પાછળની લોકપ્રિયતાને હાથે ગમે તેમ વખતો વખત પહેર્યો એ સ્થિતિનાં કોકડાં પણ ઉકેલવાનાં રહ્યાં છે. અને મીરાંનું એકેક પદ ગુજરાતીમાં છે જ નહીં એ પ્રગલ્ભ લાગતા છતાં સાચા લાગતા અભિપ્રાયનું તારતમ્ય પણ કસોટીએ ચઢાવવા જેવું છે. નરસિંહ અને મીરાં આ બન્ને ભક્તોએ ભક્તની નિર્મળ દૃષ્ટિએ જે જે નાની મોટી કૃતિ કરી હશે તેમા નિર્મળ ભાષા, નિર્મળ ભાવ અને તે સમયની લોકભાષાનું નિર્મળ પ્રતિબિંબ હોવું જ જોઈએ. આ સ્થિતિમાં નરસિંહયુગની ભાષાનું યથાર્થ સ્વરૂપ કેમ કરી જોવું ?

નરસિંહની સ્વતંત્ર કાવ્યકૃતિઓના તે સમયની સમકાલીન કૃતિઓના શબ્દો સાથે સરખામણી, વાગવ્યાપારની વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિએ તેની તપાસ, તે સમયનાં લોકજીવનનાં અન્ય કૃતિઓમાંથી હાથ લાગતાં દરેકો આપણી આગળ વિશેષ સામગ્રીની મદદ સાથે રજુ થશે ત્યારેજ નરસિંહયુગની ભાષાનું સાચું સ્વરૂપ આપણે જોવા પામીશું.

હાથે જોઈએ તેટલી વિશુદ્ધ રહેવા પામી નથી એ પણ આપણે જોઈ શકીએ છીએ.

આ પરિચયતિમા આ સૈકાની ભાષાના વિકાસક્રમના ઇતિહાસને સૂક્ષ્મતાથી અવલોકવા આપણે વર્ષે વર્ષે સ્થિર સ્વરૂપ ધીમે ધીમે ધારણ કરતી જતી ભાષાના સંખ્યાબંધ અને વિવિધ નમુનાઓ તપાસવા જોઈએ. 'બાર ગાંઠો જોયી બદલાય' ને 'બાર વર્ષે જોયી બદલાય' એ દર્શીકતને પણ ધ્યાનમાં રાખી એ નમુનાઓ આપણે તપાસવા જોઈએ.

વિક્રમના ૧૬મા શતકની ભાષા. કેટલાક નમુના

સંવત ૧૪૫૪ના ઈડરીઆ ગઢના રણકેસરી રણમક્ષના વીરરસથી ભરપૂર પવાડાની શ્રીધર વ્યાસની ભાષાની મૂર્તિ આપણી નજર આગળ આપણે લાવીએ:

છાંદસ

" દિવ કિરે ભાવપદારિ ધાર ગઢ ગાદવી હંફ.
કસમે-કઠી કિવાણુપટ્ટી કિલવાયણ ખંફ.
જુજબલિ ભક્ષઈ બિડિઅ ભરી ભય ભરુયયિ પઈસું.
ધરી અ ખલાઈઅ અસુરસિરિ અંપરિ જાઈસું.
પ્રદગિગમિ પટ્ટણિ પટ્ટ કરી ધગડાયણ ધધમિ ધરજ.
ઈડરવધ રા ગુણમક્ષ કદિ 'મક્ષજીત ગવિતમિ કમ્' " ૭૦

(શ્રીધર વ્યાસ : રણમક્ષ છંદ । સં. ૧૪૫૪)

સં. ૧૪૫૪ની જુની ગુજરાતી ભાષાના આ અપભ્રંશની દુહિતા સમોવડા તાજા અવતારના ખડગચડા સ્વરૂપમાં સંતાપલા સ્વરૂપની રૂપાઓ પછીથી વધારે સ્પષ્ટ થતી જાય છે. લાટ દેહની રસિકતાને વસંત વિવાસમાં હલોમલ ભરનાર અઘાત કવિ ત્યાર પછી કેટલેક વર્ષે આપણી ખીલતી ભાષાસુંદરીના સ્વરૂપના કેંક સ્ફુટ દર્શન કરાવે છે આ પ્રાચીન વસંતકવિની કાવ્યવાણી એ આપણી તે સમયની કવિતાની જની શ્રેષ્ઠ તેવી સુકુમાર ભાષા છે:

" પદ્મતીથ તિલિણી દિવ રતિ વરતિ, પદ્મતિ વસંત.
દહ દિસિ પસરઈ પરિમવ; નિરમલ થ્યા નભ અંત. ૨
શીત ગિજા દિમવંતિ; વસંતિ લિલિ અવતાર.
અલિ મકરદિ મુરિઆ; કહુરિઆ સવિ સદકાર. ૩

- મયણુ તણા ગુણ મહમલા. મહમલા મહુ મહકાર.
 • ત્રિભુવનિ જ્યજ્યકાર પુકારમ પિક અપારિ. ૪
 પદ્મિની પરિમલ બહિકમ. લલિકમ મલમસમીર.
 મયણુ, જિહ્વા પરિપંથી, પથી ધામ અધીર.” ૫

(અજ્ઞાત કવિ : વસંતવિલાસ સં. ૧૫...)

‘પહુતી’, ‘દહ’, ‘પિસિ’, ‘ત્યા’, ‘સવિ’, ‘પુકારમ’, ‘મયણુ’ વગેરે શબ્દોદ્ધારા ગુજરાતી ભાષાએ પોતાની જનેતાના શબ્દોને સાચવી, વચર્માના પ્રાકૃત અને અપભ્રંશનાં લક્ષણો ધારણ કરી પોતાનું ભાષાજીવન ધારી રાખ્યું છે.

આ પછી નરસિંહ મહેતાનો એક પ્રકીર્ણ નમુનો લખ્યો:

- “વહન સુકુમલ, તારી ચાલને ચમકે ગોહીરે, સુંદરી ! દેખાડો ચાલીરે;
 તમ વિના ધડી એક ન રહી શકું હૃદયા બેતર તાપ ચાલી રે. ૧
 આણે મારગડે જતાં શેરીએ સામું જોયું રે;
 જે વારે ઇંધટ આધો તાપ્યો તે વારે મારું મન મોહ્યું રે. ૨
 જેને જેથું પ્રીતજ હોયે તે તે સામું જોયે રે;
 નરસૈયાઓ સ્વામી ભલે મળીઓ તમ સમોવડ નહીં કે એ રે. ૩

(નરસિંહ મહેતા : શૃંગારમહાસાનાં પદો : સં.)

સમ્રમીના ‘ધ’ પ્રત્યને બદલે ‘એ’, બાલણ ‘જવારા વાપરે છે તેને બદલે ‘જે વારે’ એમ આધુનિકનાના રચકારા નરસિંહની તે વખતની વાણીમાં નહીં પણ તે પાછળથી લોકપ્રિયતાની શુદ્ધિએ ગળવ્યા છે. ‘ચા’ પ્રત્યયને મરાઠીનો સંપર્કસંસ્કાર એમા ચાલુ રહ્યો છે.

હવે બાલણ જોઈએ:

રાગ પરજીઓ

- “સુંદર રયામજી હો ! માદારા દુઃખતણો નહીં પાર.
 પ્રીત તહો પીતાજર બલીઆ બલીઆ બહુ ભરચાર ! ૧
 શુદ્ધ આંમકુડથી જીપની પેરાટતણી ચર્ધ દાસી.
 ભોગવા વીણુ નવ છુટીએ કરમ કઈ જે નાસી. સુંદર. ૨
 કૈએ કીચકે જાણી ધસરડી. સળા માહે મારી રે.
 જીધિરટર તે જોઈ રહા પણ તેહેને ન સકા વારી રે. સુંદર. ૩
 ભીમસેનને જમ કહ કુષ્ટે દૂ સંતાપી રે.
 પીછડે માદારે કુક કરીને રાવે મારો પાપી રે. સુંદર. ૪.”

બાધી કાઢી બાવવા ગતિ સારંગપણિ રે ।

તોણે પણ નથી નીસરો પાળી મારો પ્રાણી રે. મુદર. ૫

(ભાલણ : કૃષ્ણવિધિ : સં.)

ભાલણની આ બાપા લોકપ્રિયતાને દાણે કાઢંબરીની બાપા કરતા વધારે સંસ્કારાર્થ દર્શો છતાં તેમા 'દુષ્ટે દ સતાપી' એ જુનો પ્રયોગ અને અધિકરણાર્થ સમ્મતીનો 'ધ' પ્રત્યય 'રાતિ'મા સચવાઈ રહ્યા છે.

આ પંજી પદ્મનાભનું તે કાળનું વ્યર્થ બાપાસ્વરૂપ સાચવી રાખનાર ઐતિહાસિક કાવ્ય લક્ષ્યે.

"એક પતુતી હો બગલડી જી, તેહયા પ્રેમ અપાર ;

પિયુ પોખઈ પાવસિ ચઢી જી, સુખ લીધ સસારિ. ૨૩૪

કષ મઈ મન્મથ દુહવિહી જી, કષ દું નિર્મુણ નારી ;

પિયુ પરદેસણી વીનવધજી, આપિ આપ સભારિ. ૨૩૫

દિવસ દોહિયા દું નીગમુ જી, રમણિ ધણેરી યાઈ ;

વિરદવેદના માહરી જી, પિયુ વિણ રહણું ન જાઈ. ૨૩૬

જી જલહીણી માહલી જી, જીવઈ નહિ જન માહી ;

હત વિહણી કામિની જી, તિમ તિમ ખાણી યાઈ" ૨૩૭

(પદ્મનાભ : કાન્હડદે પ્રખંધ. ખંડ ૩ બાદશાહજીનો વિલાપ. સં. ૧૫૧૨)

'તેહયા', 'પોખઈ', 'પાવસિ', 'દુહવિહી', 'જી' વગેરે શબ્દ-પ્રયોગો તેમજ આખા ગીતની બાપાનો રણકો બદારની કબજગીરીથી બચેલો તે સમયનો શુદ્ધ રહી ગયો લાગે છે, અને નરસિંહ કે મીરાની બાપામા જે આધુનિકતાના સુરો આપણે સાબળીએ છીએ તેમનાથી આ સુરો જુદાજ પડી જઈ તે સમયની બાપાના સ્વરૂપની આપણને પુરેપુરી ઝાંખી કરાવે છે. આ પંછીની બેજ વર્ષ પંછીની મતિશેખરકૃત ધન્નાચરિત્ર એ કૃતિના 'અનધ' વગેરે પ્રયોગો પણ હિપરનીજ બાપાને અખડિત જાળવી રાખે છે :

"ચોર અનધ ચેલકે ધર તણા દુજણ વિજજ વિપ્ર પ્રાણુણા ;

વેરયા ધૂત રાય એ સહી પીડ પામારિ જાણુઈ નહીં."

(મતિશેખર : ધન્નાચરિત્ર : સં. ૧૫૧૪)

આ પંછીની જૈનકૃતિમા પણ બહુધા તેજ સંસ્કારો દષ્ટિગોચર માપ છે :

“ શ્રી મૂલ સંઘ અતિ નિરમલો, સરસતિ ગચ્છ ગુણવંત.
 શ્રી સકલ કીરતિ ગુરુ જાણીધ જિજ્ઞાસાસણી જયવંત. ૧
 તાસ પાટિ અતિ રુચડા શ્રીજીવન કીરતિ ભવતાર.
 રતનત્રય કરી મંડીયા ગુણદ તથા ભંડાર. ૨
 તે મુનિવર પાપ પ્રણમી નિ કીયો સમિ સાર.
 બ્રહ્મજિજ્ઞાસ ભણે રુચડો, પદનાં પુણ્ય અપાર. ૩
 સિધ્ધ મનોહર રુચડો, મસ્તિષ્ઠાસ ગુણદાસ.
 પદો પદાવો વિસીરા, જિમ હોઈ સૌખ્ય અપાર. ૪
 ભવિયજી જીવ સંપ્રોધના કીયો રાસ એ સાર.
 અનેક કથા ગુણિ આગસો દયાતણો ભંડાર. ૫
 સંવંત પનર વીસોતરા વૈરાખ માસ વિસાલ;
 સુકલ પક્ષ ચઢદિસિ દિને રાસ કીયો ગુણપાલ.” ૬

(બ્રહ્મજિનદાસ : હરિવંશરાસ : સં. ૧૫૨૦)

સોળમા શતકની પ્રથમ પચ્ચીશી આમ આપણી જીની ગુજરાતીના સ્વત્વને સાચવી રાખી એનો અંતર્ગત વિકાસ સાધતી પુરી થાય છે.

ખીજા ચરણને આરંભે પદનાભતી લાપતાજ રણકો - પાડતી કર્મણ્યમંત્રીની સીતાહરણની લાખા છે. એ જોઈએ:

“ પદન કરિ ભેષ કામિની, નયણિ વિહિ હર્ષ નીર.
 તતખિણ પાનર જિતર્યુ, જમ પાપ લાગી વીર. ૧૯૮
 ‘રામલક્ષ્મણિ મોકલ્યુ હું. જનકી! તું જોઈ.
 કર્મિ પુદ્ગારક કટકે આપ્યાં. માતા! તૂં મા રોઈ. ૧૯૯
 કુધા લાગી અતિ ધણી; જૂખ ભંભુ આજ.’
 ‘પડ્યાં વનફલ ભક્ષિ કરન્વો, ફુટ દાણવરાજ.’ ૨૦૦
 વચનક હું વેગરું’ આમૂલ લાઈ હર્ષ વક્ષ.
 માલી પાડી જૂંઝડી આવિહ પ્રત્યક્ષ.” ૨૦૧

(કર્મણુ : સીતાહરણ. સં. ૧૫૨૬)

આ અવતરણના ‘વિહિ’, ‘હર્ષ’, (‘અહર્ષ’નું આ સમયે ‘હર્ષ’ થયું દેખાય છે) ‘રામલક્ષ્મણિ હું મોકલ્યુ’ ‘પુદ્ગારક’ આ રાખેદો અને વ્યાકરણના પ્રયોગો અજુબદલાતાજ ચાલ્યા આવે છે.

આ પછીના પાંચ વર્ષ પછીની એક કૃતિ લખ્યે:

“ * * * * *

રાજભવન આગ્ય બૂપાલ મયણસુંદરિ જોલાવી બાલ.
 કર્મ તુમ્હારિ આણુ આજ, આ અંખર પરણઉ વરરાજ. ૨૫
 જવ આદિય હઉ નરનાય, તવ કુઅરીઈ ગ્રહીઉ કુછી દાય.
 દક્ષિ ચડઉ જિજ્ઞેષીનાદ, ચિહુ કલસે કીધુ વિવાદ. ૨૬
 એક નંદઇ પંડતલુ ભણ્યું, એક નંદઇ ધર્મ અરિદંતલ તણું.
 એક કહિ એ બૂંડી માઇ. એક કહિ એ વરાસઉ રાહ. ૨૭
 સાખ લોક ઇમ જોલિ વયણ; વાયસ કોટિ બાધું રયણ.
 કુછી પેડૂ દરખઈ બહ. ઉતારિ લેઇ ગયા વહ." ૨૮
 (જ્ઞાનસાગર : શ્રીપાલરાસ : સં. ૧૫૩૧)

બૂપાલની નાન્યતર જાતિ, 'મયણસુંદરિ', 'તુમ્હારિ', 'પરણઉ',
 'જિજ્ઞેષીનાદ', 'ચિહુ', 'વયણ', 'રયણ' વગેરે પ્રયોગો અને શબ્દોએ
 ભાષાની પ્રાચીનતા સાચવી રાખી છે.

આ પછીના અવનરણોમાં પણ એજ આશ્ય આવતું સ્વરૂપ આપણે
 જોઇએ:

"સીલ પસાઈ સુખ બોગવઈ, સીલજ નરનારી યોગવઈ;
 તેહનઇ જસ આવઈ ઈદિ લોક, સ્વર્ગ સીધી પામઈ પરલોક. ૫૬
 જીવી મયનરેદ રાખવી, જીવ્ય સાસણી મદિમા દાખવી.
 સા નીતુ મયણરેદ મહાસતી, કરો મંગલીક જ્યવંતિ સતી. ૫૭
 શ્રી ઉવએસ ગજ ગુરરાય, કક્કસુરિ તસ પદિ બિઆય;
 સાંપ્રતિ દેવગુપતી ગણધારા તેહના ગુરણા વચન આધારા. ૫૮
 પનરસજ પાંત્રીસઇ વરસી એ પ્રબંધ કીઉ મનનઇ દરસિ.
 વાયક મતિશેખર ઇમ ભણુઇ, ભણુઇ ગુણુઈને સહ સુખ લદઈ." ૫૯
 (મતિશેખર : મયણરેહાસતીરાસ. સં. ૧૫૩૫.)

"એહ પરિહાસ કહનઇ કહું ? 'વાડિ ચીલડાં ખાઇ.'

મુક્તિ કરી નઈ પ્રીછવું, બીજું નથી ઉપાય.

x x x x

દેહી મદા કરઇ પ્રવાણ ખડમાંકડી તણી પરિ જાણિ,

અરણ્ય આગિલા આવા ધરઈ, તુ પગ પાછિલા ઉદરઈ.

x x x x

જોલઇ જોલ સોદામણા, મન માંહિ બહ પાપ.

સીધુ વિરાંસઈ દોરડું જોલા ઉપરિ સાપ.

x x x x

સમ્યક્ હું વિરાંસી મૂલ, પેટ મસલી જાપાયું ચલ.

મારણિ આવી, પામી મૃત્યુ, ચૂકી ધર તણાં તે ધૂત.

x. x x x

મુક્તિપંથ કેરું સોપાન, તાહરી ભક્તિ ત્યજઈ અગાન,

સાલિકુકસા ખેડન કરમ, તેહેનઈ એક કવેસ જાગરમ.

x x x x

સપલા સુભટ દેવરાવ્યા મામ, જાણે ડોકરિનમ ધરિ વાધ !

(ભીમ : હરિદ્વીલા ષોડશાકલા : સં. ૧૫૪૧)

સંવત ૧૫૪૧ ની ભીમ કવિની કૃતિએ પણ ભાષાનો જુનો શીર્ષોજ ચાલુ રાખ્યો છે. બાલણની પેઠે આજો પણ કહેવતોનો ઉપયોગ ભીમની કવિતામાં કરાયેલો જણાય છે અને એ બીજા માંડણ અને શ્રીધરમાં બેઠેલ ઉગી નીકળેલાં જણાશે. એક નમુનો વધારે :

" x x x x

નયર ઉજેણી અતિ ભલું જિય હૂંધું. અમરાપુર.

રાયા રાઉ અવંતીસેન, મંત્રી મતિસાગર. ૩

વસઈ વાસિ વ્યવહારીઉ એ નામિ ધન સાર.

રંભા ધરણિ થું મનહરંગી વિલસઈ સ વિચાર. ૪

સપન લલમ તે ચતુર નારિ કાંઈ કેતલી રાતિ,

જિણુવર નામ જખી કરી ભીડી પરભાતિ. ૫

સ્વામિ ! સંભલિ વાત એક કહિતાં અતિ મીઠી.

જાણીજી સુદુણુધ અમૃતવેલિ મઝ ઉદરિ પછડી. ૬

ધશે મનોરથિ ઝરબ ધરિજી જવ હુવા નવ માસ;

મુત્રી પ્રસવી તીણિ કરી મનિ પૂગી આસ. ૭

મૃગાંકલેખા હિંમ નામ વાધઈ સા બાલી.

ચઉસઈ કલા કુશલ હુધ, અંગિ અતિ સુબાલી. " ૮

(વચ્ચ : મૃગાંકલેખારાસ : સં. ૧૫૪૬)

' નયર ', ' વ્યવહારીઉ ', ' ધરણિ ', ' કેતલી ', ' મઝા ', ' પૂગી ',

' સા ' આ સૌ ચબ્દો જુની ગુજરાતીના જ ચાલુ રહ્યા છે.

અહીં વિક્રમની સોળની સદીનો પૂર્વાર્ધ પુરો થાય છે. ઉપાદરણકાર જનાર્દનની ભાષા પણ આ ચતકની. ચાલુ ભાષા છે :

" ઉપા ! પ્રતિજ્ઞા નવિ લીજમ રે, સહીયરનું તે વાપું કીજઈ રે.

સહીયર કહે મન માણુ રે, વર ધરથી નથી જાણું રે,

સહજીર્ષ તે લાખ બંધાઈ રે, તે વિદાજીર્ષ મિથ્યા થાઈ રે.
જનાર્દન લાજી ઉપા બોલી રે; તુલની રક્ષા કરઈ દિગોલી રે.
તો મનિ નવિ આણે તાપ રે, ઉમાશંકર શિર માયબાપ રે.

(જનાર્દન : ઉપાહરણુ : સં. ૧૫૪૮)

આ પછી આ સદીના ખીજા અર્ધનો ભાષાવિકાસ આપણે જોઈએ.
'ગૌરીચરિત્ર' ના ક્તોને રાવજી મંદોદરીસંવાદનો ક્તો ગણી આપણે
એની ભાષા તપાસીએ ગુજરાતી પ્રેસની સંશોધેલી આ કૃતિમાં ભાષાને
અનૈતિહાસિક દૃષ્ટિએ સંસ્કારો આપેલા આપણે અહીં જોઈએ છીએ.
'મંધવન' ઉપરથી શુદ્ધ પ્રયોગ 'મેદવો' મુકી અતિ સંસ્કારેલો (?) 'મેદવો' પ્રયોગ
ગુજરાતમાં આપણને જણીતો છે. આમ એક શ્રીધરના બે કાવ્યોની
ભાષામાં લઘીઆઓએ કે વિદ્વદ્ગુણ સંશોધકોએ ઘણું વાળ્યો જણાય છે.
ગૌરીચરિત્રની અર્વાચીનતા અને રાવજીમંદોદરીસંવાદની પ્રાચીનતા નીચેના
ત્રણ નમુનાઓ વાચકોને સુસ્પષ્ટ કરી વગર રહેશે નહીં:

" સમયો રાધ રતિ કેરડો નિજ સાથ લેઈ વસંતને;
વાય શીત સમીર રડો આણે પુષ્પસુગંધને.
હંસ સુડા રૂપે રડા ઢાકિલા કલરવ કરે,
મેર મેના મધુર બોલે કામીજનનાં મન હરે.
મુચકુંદ અંદન બાવના મંદાર માલતી કેતકી
નાના ભાત સુગંધ સાથે બીલી ગાયે હેતકી.
પેર પેર પિઉથું પ્રીત માડે જાણે રૂપે મન એનું નવ ચળે;
પાર્વતી મનથું મતિ વિચારી વિજયા વાવે પાખવે. "

(શ્રીધર : ગૌરીચરિત્ર : સં. ૧૫૬૫)

" ગાય ઈશ્વરચરિત્ર ગૌરી, સાંભળે સહજે કરી;
તેનાં પિંક પાતક જઈ પુણ્ય થાય માધ મર્જન સરસ્વતી. ૩
સરસ્વતી સાચર નીર નિર્મળ, સોમશિરે ધારા ઢળે;
પુણ્યતણા પ્રભાવ વાધે, જે કે ગાયે સાંભળે. ૪
શીધર સ્વામી ચરિત્ર શિવનાં, લાવે ગાતાં સાંભળે;
મન મનોરથ પૂર્ણ હોયે કેલાસપતિ પ્રેમે મળે. " ૫

(શ્રીધર : ગૌરીચરિત્ર : ઉવટ : સં. ૧૫૬૫)

મંદોદરી—“ જાકમ કરિ ઉપરિ મહીચલી, સીતા સવિ ગંગા નિર્મલી.
ગદિલા ! ગંગોદક કિમ સડિ ? રૂઢ કલસિ કિમ પૂરા પડિ ?

સપ્તમી શક્તિ શિરોમણિ સતી, તેહને રજ કિમ લાગે રતિ ?
 'ખીખી' વદિરમ ખીજ મયંક, વિરાજા વિણ કિમ ચડી કલંક ? ૧૯૮
 રાવણુ-કલંક કસિહ કામિનિ રેસ ? લાગો કર જિહાં લંકનરેશ.
 જે જલ ગંગા ભીંતરિ લલઈ, તે સિરિ સોમનાથ નઈ દલઈ.
 પાવક સંગ કરિ સરપણું, કહાવિ મુખ તેત્રીસહ તણું.
 ન્યો નરપતિ દા પાસિ પડિ, ગહિલી ! ગેઝ ન ગિરુઆ ચડિ." ૧૯૯
 (શ્રીધર : રાવણુમંદોદરીસંવાદ : સં. ૧૫૬૫)

શ્રીધરના રાવણુમંદોદરીસંવાદની અને માંડણના ઉખાણાની પ્રાચીન
 ભાષાવિષયક લઘુ બંને કવિઓના અવતરણોથી જણાઈ આવે છે:
 " દસ અહંકાર તણાં સાંચર્યા, જન્મ કોડિ પાતક પરવર્યા.
 મોહખાણુ મેલિ અતિ ધણાં રાખિન ચરણુ શરણુ તહ તણાં.
 નારાયણુ નામિ ય કીય ? વાઘ વાદલ યમ ઠેકીયું. ૧૬
 શંખ તણુધ બલિ શંખ જ રહિ, તાહરી માયા વૃંદજ લલઈ.
 શેવ કરંતાં સધુ કાય, મઝ મન રાખિન તોરે પાઈ.
 કહિ મંડણુ અહાયા નૃપ હોઈ, સ્વામિ વિના કુણુ સાહમું જોઈ ? " ૨૦
 (માંડણુ : શૃહસ્થામમવીશી : સં. ૧૫૬૫...)

આ પછીના લાવણ્યસમયના વિમળ પ્રબંધ (સં. ૧૫૬૮)ની ભાષા
 તે આપણી આગળ ખુલા પુસ્તક જેવી અણીશુદ્ધ સંરક્ષિત આપણે જાણીએ
 છીએ. સ્થાને અભાવે એના અવતરણોની જરૂર નથી. એક ખીજે કવિ:

" દરણી તું મરણી યદ સિદ્ધ હપરિ આપિ,
 તાકી મારસિ તીર કિઈ સદનિ પાછી સિધાવિ.
 કુસુમ મ કરમાઈ જસિહિ તેપ મ છંડિ તંબોલ,
 પરિમલ પરિહર તુ રખે ચોપટ ચંદન ધોલ." ૧૫૬૮

(નરસાસુત ગણપતિ : માધવાનલ કામકુંદલાદોગ્ધક : સં. ૧૫૬૪)

સં. ૧૫૭૪ ની ગણપતિની ભાષાના સંસ્કાર પણ જુની ગુજરાતીના
 જ સંસ્કાર છે. આમ જુના સંસ્કારોથી પોષાતા સ્વરૂપમાં સોળમી સદીનો
 પોણો ભાગ વીતી ગય છે

આ પછી છેલ્લા ચરણના ભાષાવિકાસના જે નમુનાઓ લખ્યું. બંને
 જૈનકૃતિઓના નમુના છે અને એમણે તે કાલની પ્રચલિત ભાષાને ખાસ
 વફાદારીથી સાચવી રાખી છે. એ નમુના જોઈ લઈએ:

" બિ કીજમ જમ કિમક કલત્ર, મનસા હોઈ સહી વિચિત્ર,

મક આઘી મક પાછી કરમ તિણિ પાપમ નર ગૂઝા ભરમ.
 મક ધરણી તાં ધરની મેદિ; બીજી દુષ્ઠ તલિ વાધમ વેદિ.
 ધરની કલિ કુણ આગલિ કદમ? ચોરમાઈ જિમ છાનલિ રઅઈ.
 એકમ સંખ્યા ભિજિલિ સૂર, બીજીમ મિલિલિ રલિલિ ભૂર.
 એકઈ બીજમ ચરી ભિજિલિ, બીજી બીજમ તે ખય ગિલિ. "

(જયશેખરસૂરિ: પ્રબોધચિંતામણિ: સં. ૧૫૮૧ આશરે ૨૪)

"શ્રી જિનવર ચરણયુગલે પ્રણમેસુ "

સુગુરુનામ દિયડમ સમરેસુ !

કદમસુ સંખેપિઠ આરાધના ભાવિક શુવ સુખસાધના;
 ઉત્તમ નર જે કરમ ત્રિકાલ એ આરાદણુ ગુણ સુવિસાલ.
 વિનય સદિત મેલી કર ભાલ છલીય ન સઠ્ઠમ તેદનમ કાલ.
 શુવતવ્યની મ કરિસિ આસ. સાસતણુ કેદુ વેસાસ ?
 ખિણિ ખિણિ આવમ ખિણિ ખિણિ જાઈ, જતન કરતાં ઘિર નં ધાઈ.
 જમણુ મરણુ અનંતીવાર, કીધા કાંમ ન આવ્યુ પાર.
 આરાધન સૂધી નહુ કરી તિણિ નહુ પામી નિવૃત્તિ પુરી.
 દુલદ લહી માણુસભવસાર ઉત્તમ આવકકુલિ અવતાર
 શ્રીજિનધર્મ સુગુર મુખિ મુણિલિ તેદથી અવિરતપણુ
 અવગણિલિ. "

(વિજયસૂરિ : આરાધનારાસ : સં. ૧૫૬૨)

'ખિ', 'કિજમ', 'કિમમ', 'મક', 'તિણિ', 'ચોરમાઈ' વગેરે
 વગેરે પહેલા નમુનાના શબ્દપ્રયોગો તથા 'પ્રણમેસુ', 'દિયડમ',
 'આરાદણુ', 'સઠ્ઠમ', 'વેસાસ', 'ખિણિ', 'દુલદ' વગેરે બીજના
 શબ્દો આ ભાષાને સંવત સોળમા સતકના નરસિંહયુગની ભાષા પુરવાર
 કરે છે. આ પછી નાકરયુગ બેસતાં જુની અસરો ધીમે ધીમે ગરી પડે છે.
 નાકર પછીના ત્રેમાનંદ યુગમાં તો આપણી ભાષાનું સુંદર અને સરસ
 પરિપાકભર્યું રિયર અને સિદ્ધ સ્વરૂપ આપણે સંપૂર્ણતાથી પામીએ છીએ.
 માંડણુ અને શ્રીધરની ભાષા

માંડણુ અને શ્રીધરની ભાષા આમ નરસિંહયુગની જુની ગુજરાતી

૨૪ જુઓ દી. બ. કેરાવલાલ મુવના ઈ. સ. પંદરમા સતકના પ્રાચીન
 ગુર્જર કાવ્યની પ્રસ્તાવના: પૃષ્ઠ ૨૩ : "—તેજ આ ગુજરાતી પ્રબોધચિંતામણિ છે.
 એને હું ઇસવી પંદરમા સતકના પહેલા ચરણમાં મુકે છું."

ભાષા છે. આ કવિયુગે એક જ યુગમાં અને ધગભગ એક જ સમયમાં પ્રચલિત દેશકાલના સંસ્કારોથી એ ભાષાને સંસ્કારી છે. એમના સમયના ગુણદોષો એ ભાષામાં સરખે ભાગે દેખાઈ આવે છે.

પદ્યબંધમાં હંદનો ઉપયોગ

બંને કવિઓએ એમના પદ્યબંધમાં ચોપાઈ હંદનો ઉપયોગ કર્યો છે. આ બીશે આગળ કહેવાનું હતું કહી ગયો છું.

ઉપકારકર્તૃત્વ

માંડણ અને શ્રીધરના આ આપણી જુની ગુજરાતીના કાવ્યપ્રદેશમાં વિચરવાની અને તે ઉપર સમજૂતી અને પ્રસ્તાવના દ્વારા એક બાજુએથી ફેંકે આછો પ્રકાશ પાડવા દેવાની અને ઉદાર ભાવે સગવડ કરી આપનાર મુખાઈની વિદ્વાન કાર્યમ ગુજરાતી સભાનો મારે સૌથી પહેલો આભાર માનવો જોઈએ. સ્વર્ગસ્થ મણિલાલ વ્યાસની આદરેલી આ અધુરી રહેલી જુના સાહિત્યની સેવા કરવાનો અને પ્રસંગ મળ્યો તેથી જ આ બંને કવિઓની કૃતિઓ ઉપરાંત ઘણી પ્રકાશિત અને અપ્રકાશિત જુની ગુજરાતીની સાહિત્યકૃતિઓ હું જોવા પાગ્યો. જુની ગુજરાતી સાહિત્યકૃતિઓમાં તદ્દભવ અને દૈશ્ય શબ્દોનો અપાર સાગર ભરેલો છે. આ અન્નપૂરો સાગર ખેડવામાં મારા જેવા નવીન ખલાસીને માટે કેટલું જોખમ ભરેલું છે તે હું સારી પેઠે જાણું છું. સંસ્કૃતની અગણિત સંસ્કારોવાળી પુત્રી, તેના ઉપર મધ્યકાલની પ્રાકૃત અને અપભ્રંશની સંસ્કારપરંપરા અને એ રીતે પ્રાચીન, માધ્યમિક અને અર્વાચીન સ્વરૂપ પામેલી ગુજરાતીની શબ્દવિદ્યાના અશુદ્ધ મહાસાગરમાં સફર કરવામાં હી બ. કેશવલાલભાઈ ને નરસિંહરાવભાઈ જેવા કુશળ કેવતઠો ન હોય તો આપણી પ્રિય જુની ગુજરાતીના કોઠીયા અખ્યાસકોને કેવી કેવી મુશીબતો નડે તે સદજે સમજાય એવું છે. જુની સાહિત્યકૃતિઓની કામી ધાતુ જેવી ઉપસબ્ધ અને અનુપસબ્ધ નદીજેવી સામગ્રી, સાધનોની ગેરહાજરી, સાહાય્ય કરનારા શબ્દકોષો કે શબ્દસંગ્રહોનો અભાવ: આ અને આવી મુશીબતોની પરંપરામાં થોડી પણ ઘોતક દીવાદાંડીઓ જેવી વિશ્વાસપાત્ર જુજ સાહિત્યકૃતિઓ એની હોંસ જવલંત રાખે છે. આવી કૃતિઓના કર્તાઓનો હું ઉપકાર માનું છું. પણ દીવાન બદાદુર કેશવલાલભાઈની પહેલેથી છેવટ સુધીની સર્ગ મદદ અને કીમતી સૂચનાઓ તો મને આ નમ્ર પ્રયાસમાં બહુજ મદદગાર નીવડી છે. મારા પર વર્ષોથી મુશ્વત્સલતાના ઉભરાતા પ્રેમભાવથી પ્રેમાળ એવા એઓશ્રીએ જ્યારે ને ત્યારે કલાકોના

કલાકો ગાળી મારી એણીએક મુંઝવણો ઝાઢી કરી છે. એ માટે એ જુની ગુજરાતીના જરા જીર્ણ અને પૂજ્ય સાક્ષરચિરોમણિનો હું કેટલો બધો આભાર માનું ? વળા સોસાઇટીની પ્રતોએ મને અનેકવાર ઉપયોગ કરવા દેનાર ને કીમતી સૂચનાઓ આપનાર મારા સાહિત્યરસિક મિત્રોમાંથી રા. હીરાલાલ પારેખ, રા. મંજુલાલ મજમુદાર તથા અધ્યાપક મજેન્દરાંકર પંડ્યાનો પણ હું ઝાઢો આભારી નથી. સમાના સહર્મત્રી મારા મિત્ર રા. અંજાલાલ જાનીનો તો મારે ખાસ ઉપકાર માનવો જોઈએ. એમનાં વખતો વખતનાં પ્રિત્સાદનો અને ઉવરાણીથી જ હું આ કાર્ય આટલું મોડું છતાં પુરું કરી શક્યો છું.

મારા આ રૂંક પ્રયાસથી આ બન્ને કવિઓના અભ્યાસીઓને હું જરાએ મદદગાર થઈ શકીશ તો મારા શ્રમને હું કૃતાર્થ લેખીશ. મારાં ઘણાંએક શૈક્ષણિકોનાં તેમ જ જુદીઓના સમાધાનો આપણા સાહિત્યરસિકો તરફથી આવે એમ ઈચ્છુ છું અને એમ થશે તો આ કૃતિઓના પુનઃમુદ્રણ પ્રસંગે એમનો હું ઉપકાર સાથે ઉપયોગ કરીશ.

ગુજરાત વિદ્યાનિકેતન,
હલોડા, (મહીકાંડા)
તા. ૨૧-૬-૧૯૨૯.

શંકરપ્રસાદ જગનલાલ રાવળ

પ્રબોધ બત્રીશી

અથવા

માંડણું બંધારના ઉખાણું.

લકિત વીશી. *

આગઈ કવિબ્યા મોટા કવિ, જે મોલઈ તે વાણી નવી.
ગંગા અતિઘણ પૂરઈ વહઈ, સકતિ આપણી જલ સ ગ્રહી.
શુભસાગર એ ભરીયા તોવ, 'ચોરી ભાગિ મુઘી ન હોઈ'. ૧
મૂરખ નઈ મતિ હીજઈ કિસી ? હીઈ ન જાણુઈ કાઈ ઉલ્લીસી,
જેતા અવશુષ્ટ તેતા ગ્રહઈ, શુભની વાત ન એકુ લહઈ.
મનિ જાણુઈ 'મારઈ છે અખ,' 'બહિરા આગલી વાયુ સ'ખ'. ૨
ખિણુ સાબળવા શ્રોતા મિટયા, જાપે 'તિલ કોદવમાં બસ્યા'.
'તેહની ઘયસિ ન ઘાણી હોઈ', 'વાગિ બ્યાસ ન જૂઝઈ કોઈ'.
ઈમ કરતા તે નવિ છટીઈ, 'સેવતરાં મગિ' કુટીઈ'. ૩
ભૂત પ્રેત વૈતાલ પિસાચ, તે પૂજ્યઈ સ્યું હીકુ સાચ ?
પર ભવિ ભૂખ્યા તે વનિ ફિરઈ, તુ તુમહારા દૂખ કિમ કરઈ ?
'ગોત્રજ ગદીઆણાની કહઈ', મણનું તિલક'ભાર કિમ લહઈ ? ૪
ભગત હીન નર વાછઈ ઘણું, સુકૃત કર્મ નહી પોતાતણુ,
'વહોઈ નીર ખાણિ ઘૂલ સેર', 'સાખઈ નવ નઈ જૂઝઈ સેર'.
'હુખસો કણુળી કરમણુ કરઈ, જીજ ભાનવી જિમણું વરઈ'.
'ખેડઈ છઈ પોગલી ખેત્ર, ખડકડ ગિસિ નઈ આઠમિ વેત્ર'.

* આ વીશીની શરૂઆતનું એક પાન વટકે હતું. તેમાં સાત દોઢ હતી. જોળતા જોળતા ઝમડીઆના લડારમાંથી ઉખાણાના ચોડા પાના મળ્યા. તેમાં આજ મથના ઉખાણા હતા, તેથી ખુટતા હતા તે તેમાંથી ઉતારી લીધા છે.

- ઇમક કરતાં ઢાંણીગણુ ચડું, ' દુખલી વાડિ છીંડું પડું', ૫
 એક સાદ નઇ બીજુ ચોર, સાદ સૂઆલુ ચોર કઠોર.
 મલી ગોઠિ નિં ચઉકટી ચડયા, લોક લાખની દ્રષ્ટિ પડયા.
 ચોર સાદનિ સંગતિ એઇ, નગરતલારિં સાળા દોય'.
 શાય ફો સાદ કિમ ઉગરઇ ? ' સૂકઇ મલતાં નીલું બલઇ'. ૬
 ફડું કરવા હીંડઇ ચડુ, જાણુઇ વાપઇ મહોતજ બહુ,
 કાંઇ ઉપરાજ રાખું નામ, મોટાં મોટાં કીજઇ કામ.
 આર પાંચમાં મોટા યાઇ, ' અથ વિના ખોલા પચરાઇ'.
 ઇમ કરતાં ઘર આંપટ બિડું, ' નિલાચી કાઢતાં ઉંટ પઇડું'. ૭
 સિર તણા સમારઇ કેસ, આલ્યાનુ ન કરઇ અપદેસ.
 ' ચુરઇ બધકા અવાસી કરઇ, ઘરમાં રાંડુ બૂખિ મરઇ'.
 ફોકટ બોલ ત્યાંકાં બોલઇ ઘણા, તે નર ' ઠાલા નઇ વાજણા'. ૮
 નિમિ પખિં હોમ કર્યા નરિં ઘણા, જાંવૂં વીર હસિ આપણા.
 વિણ ક્રિયાં મરિ ' ન્યંદું મૂલ, ' ' પેટ ખોલી જિપાયું સૂલ'. ૯
 મંત્ર અપાસિ મ આપ વિગોઇ, ' લેતાં નવિ મૂકતાં નવિ દોઇ',
 ' સપં વિરાંસિ' છુદંદરિ મલઇ, મેહિં આંખિ લીપઇ તનુ ટકઇ '
 ' રાંધીશું સહીયાં માંડીઇ, હેલી ખાઇ કહિતાં ફંડીઇ'. ૧૦
 ફોકટ મંત્ર નઇ ફોકટ દેવ, ફોકટ માટઇ માંડી ચેવ.
 ' નામા ચોર તલારકે જોઇ, ' ' ફોકટ પંચાં કુદસુ ' દોઇ.
 જોલા ચૂક ગોપ સાંમડ, ' સસર અધે નઇ વહુ સરમડ'. ૧૧
 હરિભક્તિ શ્રી સુખ સાંપડઇ, હરિભક્તિ યશ મોટા ચડઇ,
 હરિભક્તિ નર નિવિંધ દોઇ, હરિભક્તિ કિંકર ન વિગોઇ.
 હરિ છાંઠી નઇ અન્ય આરાહિ, ' કોઠી સરજા કાંઠા ખાઇ'. ૧૨
 યમભાગુ નર લીરથ કરઇ, યમભાગુ બહુ તપ આકરઇ;
 યમભાગુ પનિ યોગી યાઇ, યમભાગુજ કલેશ કરામ;

પથ'કિ પ્રુલ્યાં કરિ ગુણ લીયુ, 'શુભિ મરિ તુ ભવ કાં દીલિ' ૧૯
 તુ રણુ જેઠ તુ જી ધરિ તિજી, પાણિ જેઠ તુ જી કહિ ભજી,
 મનજી જેઠ સાંભલવુ કાંઈ, અધુ જેઠ કહિ સાહમું' જોઈ.
 જોમજ મહિત હોઈકરિ વહઈ, 'કાંઈ ન દ્યુ તરહે મધુ આકહિ' ૧૭
 પાપ તણુઈ પ્રભાવિ' કરી, જો કાયા માયા આવરી,
 કિંકરિ કરી મૂંઝૂ આપણુ, નાંમ ન જાણિ યુગપતિ તણુ,
 સતસંગતિ તણુ કીધ આધ, 'કોઠરિ નઈ ધરિ પિંડુ બાધ' ૧૮
 હલ અહંકાર તણાં સાંભર્યાં, જન્મ કોડિ પાતક પરવર્ષો,
 મોહ બાજુ મેલ્લિ અતિ ઘણાં, રાખિન ચરણુ ચરણુ તણુ તણાં;
 નારામજી નામિ' શું કીયું, ? 'વાઈ' વાઠલ અમ ઠેલીયું' ૧૯
 શંઘ તણુઈ બલિ શંઘજ રહિ, (તિમ) તાહરી માયા તૂંડજ કહઈ
 શેવ કરતાં સૂધુ કાય, મઝ મન રાખિન તોરે પાઈ,
 કહિ મંડણુ અદાયા નૃપ હોઈ, સ્વામિ વિના કુંજ સાહમું' જોઈ ૨૦
 ધતિ ભક્તિ વીશી.

ગૃહસ્થાશ્રમ વીશી.

મહાશ્રમ પ્રમં જો સાચવિ ખરુ, જીજી નહીં કો તે ઉદર;
 બહુ તિથ'ક ચેણુઈ હિલ્યાં જીજી ભવજી કોટી તયાં,
 અમારિ ચકારય નહીં ચે વિના, 'મગ માહલિ મ મ વિ ચોરના' ૨૧
 ફડું મોહમું ઘટાવી આય, અયુકિત અશનઈ અગ્નિ ઉદ્ધાઈ,
 કાયા કપચ્ચ કરી નશિ ઘણા, જો 'શવિ આયુધ મરણુ તણાં',
 'મોઈ કુચલ કેતાં પૂછીઈ ? કુદાઠે કાપડ કુટીઈ ?' ૨૨
 નર શ્રીવંત ન દીધું જ્ઞાન, જાણી યોગ ન ધરૂ જ્ઞાન,
 કલવંલી ભતારિ નવિ રહી, આગી ભક્તિ તાં સાચી નહીં.
 વાઠવ જીત રહ્યું અણુભણુ (જો) 'વારુ ભિયિ પાડું અણુ'.
 મોટાં મરસૂં માંદયું જૂઝ, વિરી રરસૂં વિમાશું ગૂઝ,

વિષ્ણુ પાણિ પાણી મૂળીઉ, આલસ વાલી નવિ આપીઉં.
 સહજિ સરજિ આંજીં પાપ, 'ઘડતાં વાઘ ઘડયુ દરિ આપ' ૨૪
 પ્રીતિં ઘૂત કલા શીખયુ, હક્ષ દેવ કરૂં શરિ નવુ,
 લોપી ગુરૂ નઈ કૂડું કીઉં, તાત ત્યજી તનુ અન્ય આપીઉ.
 સગઈ યે શું કીધું આપ? આણી ' ઘાલ્યુ મુડિ માહિ સાપ. ' ૨૫
 પંથ મહા પાતક યે કહ્યાં, દોષ શવે જાંતી નઈ રવા,
 વિષયા પંથ ન વાસી સકયુ, તે તુ નર હીકઈ તિયકયુ.
 પ્રાસ્યત કેા મજ મોટું દીધ ? '(મમ) પાણી પીનઈ ઘર પૂછીઈ'. ૨૬
 દ્રોહ કરી નઈ ધન આણીઈ, છદ્રિ બોલિ રાઉલિ જાંતીઈ,
 ગણિકા સંગતિ સંતતિ હોઈ, ' પાલા ટલીયા ખર આરોહિ'.
 વધંદીનું મન વંછયું માંન, ' સોનઈ શં યે તૂટઈ કાંન ? ' ૨૭
 ' જોઈ છદ્ર પીપારાં કહિ, તેહના પિતર ન પાંછી સહઈ,
 રાઉલિ ધન જાઈ તે મૂલિ, ' આડ તણિ મુખિ આવઈ ધૂલિ'.
 ગો ગોવાલ વિના યેમ મરઈ, ' ખાઈ સાપ અંત્યજ અપગરઈ'.

કૃપણ ધન સાંચી નઈ મરઈ, ધૂલિ સરસૂં સાટું કરઈ,
 કાંન લોગ નવિ આદર કીધ, જાય મુત મુખિ નીર ન પીધ.
 મામઈ કમં જારિ કરિ જાઈ, ' ઘોળી નીહતઈ ગાધિ ખાઈ '. ૨૮
 વરતણ સારુ વરુ નવિ કરઈ, બદ્ધ સારુ બોલી ન વિસરઈ.
 ધન'સારુ નવિ વિણુજ કરઈ, પુણ્ય સારુ ન મુખિ ઉચરઈ.
 વિદ્યા સાફ વાદ ન કરજિ, ' ચેઈ સવાદિ, વધિ વાર શિ' ? ૩૦
 જોઈ કાંત્રી પગિ બેઝી લરઈ, જીભ અધિક કરવો ફિરઈ,
 જ્ઞાન મુરિત જાંણિ આપણું, તે વિષયા ઉપરિ રહિત ધણું,
 દેખઈ દુઃકૃત દૂલ રડવકઈ, ' વારીતુ નર કૂઈ પડઈ'. ૩૧
 વય વાંછઈ કુષ્ટ જાવ ન જાઈ, વિદ્યા રસ નઈ આજસાકાય.

સુખ વાંછઈ ધરિ માંડઈ કલહુ, તીરથ આસ ઘરિદ્રિ રાંધણુ, ૩૧
 ધન વાંછઈ ધર્મ નાવઈ હંઈ, 'સાપિ' ખાધુ આઠિવિ આવીઈ'. ૩૨
 નાંહનપણઈ વાવરીયા ધામુ, વિષય વિન રહુ તરુણાયણુ.
 ત્રીજી વઈ ઘરભારિ લગ્યુ, સઘણુ 'જન્મ આલિ' ની'ગમ્યુ,
 કાં નવિ ચેત્યુ જી અ્યુ વડુ ? નાહુ સમુદ્રિ અનઈ કોરડુ! ૩૩
 નામ લેઅંતાં ગરહુ યયુ, ફલ નવિ દીડુ, યાકી રહુ,
 પાપ સમૂહ ન જાતાં દીક, ઉલગ ઉપરિ 'નાવી ત્રીક
 ભગત તણી ઘણી પૂરઈ આસ, સ્વામી સોવ 'સુ તિમ પંથાસ', ૩૪
 માતા પિતા મેહી દીકરૂ, પૂજઈ દેવ કરઈ જહુ અરૂ,
 તાઈ ખાપ મૂઆં ટલવલી જાનઈ જલ દીધૂ અંજલી,
 જીવતાં યજ્ઞનાહાર નવિ ઠયો, ' ધર જાલી નઈ તીરથ કયો'. ૩૫
 વાઠવની મૂડ શશ્રૂષા કરઈ, સ્ત્રી ભત્તાર ભકિત આદરઈ,
 જપતિ પ્રભ પાલઈ આપણી, પુત્ર તાત સેવા કરઈ ઘણી,
 એક અર્થ સામ્ય એ લીઈ, ' ખાંડની ખલિ નાહિ નઈ પીઈ', ૩૬
 શ્રેષ્ઠજી જ લણીજાણે ખાત્ર, સેવુ શરૂ વિષુ કીયા છાત્ર,
 માતા મનુ વિભચારિણી, પૂરિત પાપ પિતા શરિ ઘણી.
 કોખ મ ખંડુ કામિની કંત, ' ધર્મની ગાઈ ન જોવા કંત'. ૩૭
 સ્ત્રી ભત્તાર ભકિત નાદરઈ, એક બોલ ના હેઅડઈ ધરઈ,
 અંતા માન ન મેહંયું બાઈ, મરણુ લગઈ મુવાડી રાઈ,
 પુષ્પ પિરાયાના શુભ સ્તવુ, જાણુ' ગિરિ જિદિર સાહિબુ'. ૩૮
 બ્રહ્મેતર વણુ' પૂજઈ દેવ, બ્રાહ્મણુ આવઈ કરવા શેવ,
 જોસી કરઈ પવિત્ર પાટલા, તે પ્રતિમા શશ્રૂષા ભલા,
 ' માંધી ગાડર રૂની આમ, પોતાનુ ખાધુ કપાસ'. ૩૯
 શ્રદ્ધા ધરિ બેઠા સરસ્વતી, જે સ્વામિનિ જીપજઈ મતી,
 મતિ ઉપાઈ જુદિપ્રકાશ, જુદિ તણુ એ વાગવિલાસ.

જાણાતીત ગીત કિમ લક્ષ્ય ? માંડણ નાંમ સવારી કહ્યું. ૪૦
 ઇતિ ગૃહસ્થાશ્રમ વીરી.

માયાવીરા.

જમરો કમ' કયો' ખાતાલિ, તે તાં દીઠાં કશ દિકખાલિ,
 દેખઈ પંચ ભૂત આતમા, તે નવિ ઉલખીયા તે છતા.
 કિમ નવિ અવિની ઉપયશ લક્ષ્ય ? 'વૃઠા વાટ બટેવાહુ કહિ'. ૪૧
 કમ' વિપાક ન જસિ વહી, 'માયાના ઘા ભૂલૂ સહી,'
 'સુએ વરસે નહીં સહિવાસ,' યમ જોસિ તેતાં તપાસ,
 ખામશિ અંયમ નીચમ પડયુ, 'ઘણા કાગ કરિ ગોલંડ ચડયુ.' ૪૨
 કોઈ કુબી નઈ રાક્ષ રોમ, પાવા પીઠિ ભગંદર યોગ,
 કંપવાય બીજા બહુ ઘણા, એ વિપાક કીધા આપણા.
 જોમવતાં કમ' કાંઈ કણુમણુ ? 'લીચર સાડુ કો દીકિરા યાણુ?' ૪૩
 નેત્ર કમ' સહિ નેત્ર વિહાર, અવણુ કયું' સહિ શ્રવણુ ડગ્યારિ,
 અવધિ કાંમિ કાંમિ મૂછીઈ, મહિશ સુખ દુખ દાંતે દીઈ,
 'એ કરશિ સહાસ નર તેહ,' 'વાંકા લાકડ વાંકુ વેહ.' ૪૪
 કાં નવિ દેખુ વરતુ સમુ ? યમ 'લીખારી ઉઠા યસુ,'
 'સાન વિહુણુ સહિજિ મરઈ.' 'પાણી પાખઈ નર યમ તરઈ'.
 'અન્ન ચડયાં પગ સાડુમું જોઈ,' એણિ ધરિ સૌયું સહુ' કોઈ. ૪૫
 જે કીધાં રૂઠાં પાડુઆં, તે સંધાં જાણુયાઈ જન મૂઆં,
 તે જોગવવા શરિ આપણુ, કઈ છટસિ ઉલગિ હરિ તણુ,
 ઘરિ ઘરિ કરતું હોંડિ મ પૂછ, કહિ 'સાદી મઈ કામ ન રૂછ'.
 અદ્યુર વેણુ મ જાંજુ વાડિ, 'કિ ત્રૂટઈ કિ અદિ નિહાડિ.
 જમૂતિ વાક્ય તણુ કરિ ચોર, 'જોગતાં નવિ લીજઈ ચોર?'
 'જોલા નઈ કિલાં હુલી ગાઈ ?' 'વિહાંણુ છાજલિ ન
 ઢાંકયું નામ.' ૪૭

બાંછી આગલિ યમનુ હેલ, 'યમ' માળી જડી માંહિ તેલ'.^૧
 અતઠાલિ અંતઠ જવ લીધં, 'વિષ્ણુ હથિઆર કિમ ઝૂઝીધં?'
 ગૂંથિ ન નારાયણનું દોર, 'ગાલી ગાઈ નવિ પધસઈ ચોર'. ૪૮
 પૂર્વ પુરુષ હોઆ અસંખિ, મરતાં આબ્યા દેખિ અંખિ.
 હવઈ તાહરે વારૂ આવીઉં, અણુમંમલિ ઠાં રીસાવીઉં ?
 જુ તાહરિઈ ઠરિ યમઠર ધણું, 'ઉઠલખ્યાં સાંહામુ મુક કિશુ?' ૪૯
 ઠાં ભય આંણુ જૂપતિ પૂંઠ, ઠાં ભય આંણુ યમ પ્રયંઠ ?
 ઠાં ભય આંણુ ગર્ભ વેદના, ઠાં ભય આંણુ આમઈ જના ?
 ટાલિન અંતર મલનિ વાજ, 'વાઢયૂં ગલૂં નહ ફીડુ સાસ' ૫૦
 કમધી મન નવિ રાખ્યાં સાધિ, મૂઝ્યાં યમ જીવતાં સ વ્યાધિ.
 ખાહરિ લોઠ વિગોઈ ઘણું, ધરિ દુઃખ પીડઈ ફરિદ્રહ તણું.
 'ચોરવાહર ભલ દેવ્યાં દીગિ, એ પાડા ખિહુ પરિ આવીગિ'. ૫૧
 એ તઈ કમૃતિ ન કીધુ લેહ, તીરથિ તથા દાંન કરિ છેહ.
 બાંછેશિ જાં તુ યમકરિ ચડી, 'ગૂજરાત ચેરી સાંઠડી'.
 વિસન વધારી તઈ 'વિષ વલી,' 'કુહી બાંહ સવાદી લલી'. પર
 સાધુ ધનાચું સાંભલી પુરાણ, ક્યર મુખ માત આબ્યૂં માંણ,
 નામ માત્ર મુખિ રહીકે રાખિ, કર્મ કરતાં કીધુ સાખિ,
 પર ધરિ પય મ નાવી જોઈ, 'જાના ડાવી કહિ નવિ કોઈ'. ૫૩
 બાઈ કાલ મુયુવતી સંગિ, કે બાઈ પર વાત પ્રસંગિ,
 નિદ્રા વશિયાં બાઈ અધ્ધ, જાઈ જાલ મુવા નઈ વૃદ્ધ.
 જેતુ કાલ ગમ્યુ ફરિ લાહિ, એહુ 'ઉઠલ જિજ્ઞા માહિ'. ૫૪
 કર્મ તણિ વશિ લિ અવતાર, કર્મ તણઈ વશિ યમનું બાર,
 કર્મ વશિ દુઃખ મુખ લોગવિ, સુર અસુર કર્મવસિ સવઈ
 કાઈ ન તૂં હાર શરણઈ બાઈ ? 'ભરિ ચડયાં ઉઠ્ઠેડ ન ખાઈ' ? ૫૫
 અત્વ રજ તમ એ તનુ જાંધ 'આવી અગડ ઉલખુ સંધિ.'
 એ હય દારિ તે શુધિ ધરઈ, 'કાવિદ કેડિ ન ફૂડી કરઈ'.
 સ્વર્ભોવરુ સાત્વિક સમવાઈ, આવી 'કોઈલિ મારી વાય'. ૫૬

રક્તવિકાર શમઈ વારુણી, અંધિ વિકાર દેવ પશુ હંણી; -
 વાઈ વિકાર શમઈ ગુરૂ ગિલ, જર્મ વ્યાઘ્ર ગોમાયસ તેલ.
 જીવી કરવા નઈ બહુ આસ, 'કેઈ ન જીવિ ત્રણિ પંચાસ'. ૫૭
 એક કલપના નડતી વારિ, દેવકન્યા ઘરિ ખેલવિ નારિ.
 અંતઃકરણ રાણુ હરિનામ, બિહાં તાંણી આંલુ સ્વાંમિ.
 નિજ સંસાર મયેકેઈ કીઈ, 'વિટ ભાંશુ છેછક છાંડીઈ !' ૫૮
 એકજ અંતર મન ચોખાલિ, પંચાગ્નિ મન દેહ પ્રજાલિ,
 હંધિ મુખિ લોહાવિ મ કાઈ, પુષ્પપાંન મન રોધશિ વાઈ
 નાંખી રચણ નેયણિ નિરખીઈ, એ 'યમ ડસકં ન પ્રીણીઈ.' ૫૯
 પ્રહ્લાંડ કોટાકોટી ગાંમ, એક સર્વથા વિબ્ધુ વિશ્રાંમ.
 યમ નહી સહ સાગાર લિલઈ, તિમ પ્રાણી હરિશુ મિલઈ.
 કહિ મંડણુ વિશ્વંભર દેવ, ટાલિ ન તૂ 'ભધારિ નિખેવ.' ૫૯
 ઇતિ માયાવીસી

દાનવીશી.

૩૩૩-૪૪૪૪

સૂધું નવિં કીધું સાંખલૂ, 'ભાવ વિહુણું દત્ત દખલૂ',
 કોઠિરિ રાલિ સાલિ નહીં હોઈ; 'વાચ્યા વાલ સાલી નવી હોઈ,'
 'જુ રૂઠિ રૂંડ આપલુ, દોસ કિશુ સુતવાણિક તલુ' ? ૬૧
 દીધું દાનઠરી લયજીત, દીધું દાન સેવાનિં ચીંતિ;
 દીધું દાન તે લાજઈ કરી, દીધું દાન લેણ આવરી;
 ભાવમેઘ વિણ વૂઠી તોઈ, 'ઠારે ઘડા ભથાં મ ન જોઈ.' ૬૨
 એકે દાન નશાયર અહઈ, એકે દાન પિયાચી લહઈ,
 એકે દાન પશુ થે ખાઈ, એકે દાન તે આલિ લાઈ.
 વેદ વિના ચે વિધિ આદરઈ, 'આંધલુ પણઈ નઈ કોરડુ ચિણઈ' ૬૩
 હિ હિ દેવ ન નિરખઈ જાલિ, 'વાવી વાલ નઈ, વાંછઈ સાલિ,

- ‘માગિ મેર દાન એક જલ, થોડું રાંધિ નહ મૂં દ્રાવ’.
કરિ મૂઝે કયાતલ તણુઈ, ‘કહું લૂકડી વાલ કિમ જિલુઈ?’ ૬૪
- એ તોરઈ હત મૂલ ન હોઈ, તુ તૃષ્ણા મ ન આપ વિગોઈ.
(જી) ‘દીધું હોસિ કેલિ કાલિ, તુ આવી કલશિ અગાલિ.’
જી ‘જલ કૂંઈ હોશિ ઘણું, તુ આવશિ અવાલિ’ આકલું. ૬૫
- દીખા વિણ નવિ કાંઈ જડઈ, ‘કુઠ નહીં ચે વાઈ પડઈ.’
‘ભાઈની ભાવિજ માંનીઈ, જી પોતાનું ચાલ ન લીઈ.’
દીધું કાલિં પામશિ સોઈ, ‘રાંધીવાં નર કાંઈ રાઈ?’ ૬૬
- હિતમ મધ્યમ ધરીયા દેહ, અધિક ન ઉછા સ્વામી ગેહ.
‘ભૂપતિ આપઈ આખું ગામ, ભાવિં રાંઠ હિ મિસલુ કાંમ;’
દીનપણું આંખી કાં રડું? ‘લાલુ લધુ નહ કેસલ વડું.’ ૬૭
- થોડા ભણી મ દેતુ રહિ, એક ગાઈ લક્ષ જામલિ લહિ.
જોઈ પ્રમાંણુ કારશી તણું, ‘મણની તોલ કરઈ સિંમણું’.
નૂંનાધિક લેખું મ ગિણુ, કહઈ ઇમ ‘ધર સાર પડહણું’ ૬૮
- દાંન ઠોડિ ગૌ નૃપ નકિવાસ, એકઈ ગાઈ છોડયુ પાસ.
છત્રધાર છત્રછાયા ધણી, થોડઈ સતે માંનિ તે ધણી.
જી હીજિ દોહિલું આપણું, તે જન જાણુ ‘થોડઈ ઘણું’ ૬૯
- દાંન તણુ વિધિ લક્ષ્મી હાથિ, ગ્યુ પ્રતિગોષ તે વિલા સાથિ,
‘આણુ ખિસુ પાણી પીઉ, એ માલિં કુણુ ગ્રથિં લીઉ?’
જી એ ‘આંખા રહિલા હોઈ, વારઈ કુણુ ગચરકા સોઈ?’ ૭૦
- હદેગ માણિ નર દ્રુણલા, નિરતિ નિહાલે છિ જગલા,
તેજવંત તપદાનિં કરી, નિલસંતાં વિધિ પૂજા હરી.
તે મોટાં સાંણું કાં જોઈ? ‘રાંધી કાંઈ તે પાપરિ સૂઈ?’ ૭૧
- ચળકા બઈકાં ચાકુ કાઈ, ભારવહા તસ ચાંપઈ પાઈ,
કણ નીપાઈ ફૂકસ લોગ, સારા સૂર તણા ઘરયોગ.
‘આખુ ખલુઈ અહિ કારણિ’ ગેહિ, ‘તડિ ગાલિ તડિ બૂસટ’ તેહ. ૭૨

આજણુ કરિ મૂકયું વાતરૂં ગ્રહ સઘલા અઘા પીડાહરૂં,
માથિ કણુ ફેરવીઉં સેર, જાઉં ધરનાં આમઈ મેર.
પાડી હોડ કુદીઆ તણી, 'રૂડું પડિ ડભોડ લણી'. ૭૩

રસના રામ વિના મોકલી, અશ્રુ અતુલુજ વિષ્ણુ જાહુ અલી,
પગ પીતાંજર વિણુ જાહુ પદ્યા, કર કેશવ વિણુ વિાધ વદ્યા,
ફૂલીયા મશિ કાયા ખઈ 'જા' જીવઈ તાં સીવઈ મઈ.' ૭૪

દેઈ દાંન મ કરિ ઉરતા, પ્રસવ કાલિ શુ' પોતિ હતા ?
કો લેઈ જાતુ દેખઈ ચરજ, રાજભોજ તલાહાર કરઈ;
એ ઉપકારિઈ માન રિલાઈ, 'ઠાણુ આજી નઈ જૂલુ જાઈ'. ૭૫

ચોર તણા મ દિર સુર કાળિ, આય' કોઈ અંતિ પીડયુ ભાળિ.
'રાજહંસ મણિ મોતી જિગ્મઈ,' વિષ્ટ વિસન તે વાયસ તણઈ '
'કો વારૂં દાણુ વાગરી, ? યશા દેવ તિશી પાતરી'. ૭૬

કિમ કદ્ધણા આવઈ આમથી, ચોર ન હાંનિ પરચાદથી.
કિમ ફૂડઈ કરમાઈ મદી, 'ખાંટ અમૂલ અભાવ ન નદી
પુત્ર કપાસી સોના તણઈ, 'પલ અધ પુલનાં દેખાં ગિણઈ'. ૭૭

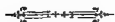
'રાહુ સુર શશિ વિગ્રહ રાઈ, (વિગ્રહિ રાઈ પ્રભા કાય જાઈ',
વાતપિત્ત કોપિ તનુ દાલ, 'દંપતી વાદિ' શીખિ જાલ, '
મન મોહિ કલ ઇંદ્રી લહઈ 'પાડા વઢિ આઠ કાય કહિ' ૭૮

નિગમ નિરંતર રહીયા નામિ, સમ્યક સ્વસ્ત્ય ન જાંણઈ સ્વામિ,
સ્તુતિ સારદા નિરંતર કરઈ. સ્વામી સ્વરૂપ ન ખોલી શરઈ,
'થોડી જુદિ લીધું હરિ નાંમ. 'ગાલ માંહિયા કાઢયા કાંન.' ૭૯

યે શ્રુત વાંછી તોરી લીધ, 'સૂર્ય આગલિ દીવુ કીધ; '
યમ રતનાગુર માહિ મૂકીઉં, નામ માત્ર મણિ એકજ લીઉ,
'કહિ મંદણ જી આહુ જાંણુ, 'મા આગલિ મુહુસાલ વિખાંણુ.' ૮૦

ઈતિ દાંન વીસી.

પાખંડ વીશી.

પાખંડી ગુરૂ માથઈ કર્યા, વામી વેદ ઉવટિ સાંચ્યાં. ૧
 ધર્મ તણી હાલિ નવિ સચુ, ઉગરિ આલિ ધન વાવચુ.
 મિથ્યાલાધિ હોઆ સંચમી, 'ભઈસિ કેરું પાડી નીગમી.' ૮૧
 પાખંડી પૂજા આદરી, બઈઠા મૂર ત પાખલિ ફિરી,
 કહિ કુલયુગનુ જોઈ પાર, એહવાં ભકત ગુરુ તેહવાઈ.
 'નાર સતી પ્રથ તિમ સેતુ, ગાધિ' ગૂણિ કલશીનુ વિતુ.' ૮૨
 બહુ પાખંડિમતીના લોક, સર્વ વિખા લુ શરિ બહુ દોષ,
 'દોષઈ અડધા કોઈ નવિ કલઈ, અહિ ગાધિ સહુ જોવા મિલઈ,'
 'જુ બમ્મઠા નવિ નિરખઈ કોઈ, તુ ઉભાં ફીઠઈ શું હોઈ?' ૮૩
 'મીચઈ આંખિ ન મીચઈ હેઆ, ન ચલઈ કાઈ આલઈ ઘોતીઆ,'
 'લાઈ ભૂતી વિભૂતી ન લઈ, તન આકરી નઈ મન સાંકલઈ.'
 'હાંમી જાટ સહિ નવિ કોઈ, એ ગાહાદિ કામંતા જોઈ.' ૮૪
 'આંગિ રાખ મનઈ રાખડી, જાહરિ બાગ માંહિ આંગડી.'
 'લાલિ અંદન મન માહિ અંદલી, માહિ વન અંતરિ વની,'
 'એ ગુડીયા સંચારા દોર, અણુદેખણીતે રાજ ચોર.' ૮૫
 ટીલાં કાલઈ મ દોકર થાઈ, મૂઠ મિરિદા મંડન કાઈ.
 હોઠ હલાવિ જપ જાણિયું, પૂજા ઘાટ મ સિલહલવુ,
 એ વિધિ જાણુ ઠંભક તણી, 'ખા ચોરી (નઈ) ગુલ આપણુ' ૮૬
 વંજીવ ધર્મ લોક નઈ કહઈ, કરણી અંડલી મધ્ય અહઈ,
 'સહિ તુ દાલિ જિ શીસ ન હોઈ, મહિધી જાટ ન ચારઈ કોઈ,'
 કિમ હોશિ નામિ નિર્મલાં? 'કાલિ જાખવિ જિ મૂસલાં.' ૮૭
 જુ યોગી તુ કાઈ ક્રોધ? આતમ સુખ તુ કાઈ નિરોધ?
 મન્યાસી તુ કાઈ અસંતોષ? જુ તપ તુ શું કારણ લોક?
 જુ વિદ્યા તુ કા દ્રુડું કવઈ, 'માથા માનિ' શીસક શવઈ. ૮૮

વેષ્યુવ ઠાઠાવિ નશિ નવિ ઝોક, બહા કિયા વિષુ પ્રાણુ વેપ.
જાન હીન જાંની માંહિ જલઈ ઝોક પ્રતન પૂછી નીકલઈ.’

ઈંદ્રિ સાધિ નહી કહિ સખ, ‘કૂડઈ લોહઈ કટક જુ ખખ.’ ૮૮
મોગ ન ભાંણઈ મોગી કહઈ, ‘ખમણુ તુ જુ ખમ નર હુઈ’
ઈંદ્રિ નશિ તુ વેષ્યુવ નાંમ ‘પાખંડી પંહિત પરણાંમ’
કૂદા ભોલ ન આવિ વજઈ, ‘વિષુ પાંણી મોભાં હિતરઈ’
જાલી શાખ લાખ સિદ્ધ માઈ ‘હોઆ સાધ બ્યાધ ધરિ ખાઈ’. ૮૯

પૂતાલી નઈ ધન મોગનઈ, વાંછઈ યશ કિમ કુડુ અવઈ? ૯૦
અમ કવપનિ જીતુ પ્રાસંગ, ‘દેખી ઉનયા ફોલુ કુંલ.’ ૯૧
મોગી વિપ્ર વેષ્યુવ યન યતી, ‘રૂપિં કુડા ન લહિ મતી.’
કે કે માંહિ પાખંડી કરઈ, નવિ નિર્મલ ઉપરિ મન કરઈ.
જુ ભવા લહિ ભત વિચાર, તુ ‘લુંડી ભઈ કેદારિ.’ ૯૨

આસન નિદ્રા ડોલઈ શીસ, પુકુ કહિતાં આવઈ રીસ.
જવ હેકુ ખઈસી તપ કરઈ, દેતાં દાંન કોષ મનિ ધરઈ.
નિર્જીવ નીસત નહી નિટોલ, ‘નાહો મુકે મોટા ભોલ.’ ૯૩

કૂદ પડયાં નર ક્ષણ સાંભલઈ, ‘પાપ કરંતુ નવિ પાણુ વજઈ,’
શીખ શવે ધરિ આં વીસરી, ‘પોયાં મોંમાં નાંખ્યાં કરી.’
બ્યાસ વચનિ મન ગ્રહિ થીર, ‘ઉંટ ઘટિ અમ નાંખું નીર’. ૯૪
ધરિ ધરિ પોથાના દિગ અઠયા, મુહુત મુખાધિ વેદ આવડયા.
ઝોક ભોલઈ ઝોક નર સાંભલઈ, ઝોક ‘સોલ પોલિ નવિ ગણઈ,’
દેખાઈ મોટા આચાર, ‘સાજી નવિ રાંધિ કુંભાર’. ૯૫

ધંધુ ધમ પાપ પાધક, મોહિ મંનીબિહા ખક,
શવકહિ શીખ દેખંતાં હોઈ, ખૂદંતા આપિં નવિ જોઈ.
‘સાપ હશુ કિમ ઉખધ કરઈ,’ ‘ભાંડ મરઈ અમ ખાતુ’ શરઈ ૯૬
માંહિ મઈલા નઈ કરિ સનાંન, ચરદ્રોહી નઈ આપિ દાંન,

‘ મુહિ મીઠા અંતરિ શુષ્ક જૂઝા, માહિ મોટા વિપના લાડૂઝા,
 ઈમ કરતાં કિમ બાશુ પારિ ? ‘ મીંની જઈઆવી કેદારિ ! ’ ૯૭
 ધરનાં પાતક તીરથિ જાઈ, તીરથનાં કોટી ગણુ ચાઈ. ’
 પાપ અભાંષિ લઘુ લેખુ, બાંષિં મેર સમાનિ લોગવુ,
 વિષુ વિશ્વાધાર વાહાર કુંભુ ધાઈ ? ‘ હીહઈ અડચૂં ચુહુહૂં લૂસાઈ’ ૯૮
 એક કહિશિં નિંદા કરઈ, ‘ મોઠક મંદાગિન નવિ જરઈ. ’
 રહિ ‘ જવાસુ જલિ સૂકાઈ, ’ ‘ ગણિકા પુત્ર ન તાત મુકાઈ.
 ‘ સર્વો ધૂત યામિં નવિ સહઈ, ’ ‘ લૂંચી પેટિ ક્ષીર નવિ રહિ. ૯૯
 મંડણુ કવિતા નાંખી ગણુઈ, ‘ માયિ મણિ કાઢી’ ડા તણુઈ,
 ફૂંચી કાયા હરિ શુભુ સીધ, ‘ કુચી વડઈ હાથીઉ લીધ,’
 ઉખાણે હરિ લાગું મન્ન, યમ ‘ ઉકરડા માહિ રતન. ૧૦૦

ઈતિ પાખંડ વીશી.

હાસ્ય વીશી.

‘ પાપમતી નઈ મદિરા પીધ. વઢકણી વહુ નઈ પ્રીય પદ્મ કીધ. ’
 હાસ્ય સૂતું ભાંગિ વાવરઈ, ‘ બ્યાધિં પીડયુ દુઃકૃત કરઈ.
 ‘ કમાગી’ નઈ કસંગતિ જડી, ‘ યમ કારેલી લીંબડિ ચડી. ૧૦૧
 ચોડી વિદ્યા ચ્યુ ઠીકડું, ધન ચોડું ધનવંત ચ્યુ સડું,
 ‘ ઉણુ ધડુ ગાજિ તે ધણું,’ ‘ પૂર પાંછી ગ્રહઈ આપણું,
 મવઈ ‘ સર્વ મુવણું મઈ હોઈ, ’ ‘ કીડી ચડી કાટલઈ જોઈ. ૧૦૨
 પરણી નારિ તણુ વનિ ગયુ, આલસ અંગિ તપસી થયુ,
 કાંમ જાંણુ ન સકયુ જાલવી, રડવડતી સ્ત્રી આંણી નવી,
 ‘ શ્વાન લસાવઈ હીડઈ’ ચકયુ, ‘ બાહરિ નગ્યુ ઘર ન ગખી સકયુ’ ૧૦૩
 કાચઈ ધીંગઈ ધમ્મું ઉનમાદ, કરિ આપણિ ‘ ઉતાયું નાદ. ’
 પરણી ઉપરિ આંણી નારિ, કલહુ ઉપનુ ન સકયુ વારિ.
 લીધૂ ‘ બેાર ચિડી સુખિ’ જરઈ, આણુ પામુ કુહુ કિમ કરઈ ? ૧૦૪

'કર્મ' વિહુણુ કરસણ કરઈ, એહ નહીં કે ઠાંહુ મરઈ.'
 જુ કદાચિ વાડી પાધરી, વાઈ ચોર ચવિ તે ફિરી.
 ચડિ પીપલિ ચડિ નીચી ડાલિ, 'બા પિઅ લાડિ પણુ કર્મ નિલાડિ'
 'પાપી ધન શુ' વિણુજ કરેઉ, બેડી જૂઠિ ચરત્રી લેઉ.
 એક ચોર પુર માલિ વાત્રીઈ, સાડુ નયર તે ઉગ્ગડાઈ.
 એક કપુત્રિ' કુલ સાડુ' રલઈ, સૂકઈ જાગનઈ નીલૂ' જલઈ ' ૧૦૬
 કન્યા વેચી વિવાહ કરઈ, યાડી સ્વર્ગ' નરક પદ લાહિ,
 પૂરવ પુરૂષ હરિષ પાં નશિ, 'શીસ વિસા' જવ કરિ આવિશિ;
 યમ કિંકરિ દીધાં અધિક વિનાં, 'પઈડુ ઊંટ જાણા હાકતા.' ૧૦૭
 પુણ્ય વિના નવિ પાધડુ' શ્રેત્ર, પુણ્ય વિના ગૌ વિણુસઈ વેત્ર;
 ખીજુ વિણુજ કરઈ અપાઈ, 'કરઈ પાધડુ' ઊધૂં યાઈ.'
 પુણ્ય વિના દુઃખ દારિદ્ર નડઈ, 'જઈડુ' ધરિ કુહાંડાં ઘડઈ.' ૧૦૮
 તીરથિ જાતાં પાગ નવિ વલઈ, પર કારણિ ગાઢેરૂ પલઈ,
 સાંભલવા ક્ષણ ક્ષણ નવિ ગમઈ, ગુરુ સેવા નવિ નૈરસ વમઈ,
 લોભિ અતિ આરામુ માઈ, 'ઉઠસુ લંક જોઅણુ નવ જાઈ.' ૧૦૯
 ગાતા પિતા મારગ દાખવઈ, સજન લોક મિત્રી શીખવઈ,
 ગુરુ સ્મૃતિ વાંઝી સાંભલિ દેખઈ, નૃપ શરિ દંડાકલઈ.
 એતાં વાડીતાં કર્મ કીધ, 'ભુકંતુ ગાધહ ચોરે લીધ.' ૧૧૦
 કરણી નવિ દેખઈ આપણાં, લોક ધર્મ દેખાડઈ ઘણા,
 શીખડી કૂલ મલ માહિ ગ્રહઈ, બાહરિ શોભા જોઈ વહિ,
 ઠહિ કારણિ નવિ અરચડુ' ફેઈ, 'ઉજરડી આટિ અંદૂઈ.' ૧૧૧
 ચોંગી મિદયુ જડી દાખવઈ, અઘચારિ વિપયા ગુણુ ચવઈ,
 જ્ઞાની ધરિ જઈડાં આવીઉ, ધાત કરૂં ઠહિ કાંઈ દીઉ.
 પૂજિ મ જાંણી એ હવા પાત્ર, 'ઘર ચરખી એ તુહિ જાત્ર.' ૧૧૨

ધાતુવાદિ કરઈ ધન આસ, ગણિકા સંગિ સૌખ્ય વિલાસ,
ઘરિ યામાત્ર પુત્ર કલપીઈ, તૃષ્ણાપણુ જમલ જલ પીઈ,
મૂઠ મનોરથ કૂડા ઘટઈ, 'કોઠી ધોતાં કાદવ ઉમટઈ.' ૧૧૩

ઘરિ ઘરિ વેદ મ ગ્રાખ્યા કરૂ, ગખી મનિ યત્ન ઉદ્ધરૂ.
શ્રી શુરિ સાંન કહ્યું તુંઝ ગૂઢ, તે સપ્તલિ સંભલાવિ મ મૂઢ.
ગોખ્ય પદારથ પ્રગટ મ ચણું, 'સૂઘી સૂઠિ મહારે મણુ.' ૧૧૪

સુખ લોગી નઈ સાખ્યજ લહઈ, ગોપી શવે સ્વર્ગ સંચહઈ ?
'ઈંદ્રિ નિગ્રહ યુક્તિ જુ નાઈ, તુ પશુ પાર પાજ નવિ માઈ ?'
'શ્યાન શકટ તલિ ભાર વાહાય, મનિ માંડા તુ લૂણા કાઈ ?' ૧૧૫

આવી નઈ શરિ દેવ્યા રહી, ઘરનઈ કાજિ પડયાં કિહાં ગઈ ?
ગ્રામ તણી આરતિ જૂ જૂઈ, તે સાંજેવા સમરથ થઈ !
જોસ ગરોડાનુ પૂછીઈ, 'યમ આંધિ આંધૂ ઠેલીઈ' ૧૧૬

યે મનસા વાચા કૃત કર્મ, અણુ લોગવવા કરચું ચર્મ,
હર હંત્યા નવિ તીરથ હરઈ, છાયા રૂપ સંઘાતિં ફિરઈ,
યે અક્ષર લખીયા પટ લાલિ, 'સુર તણ કિહાં જાઈ શીઆલિ' ૧૧૭

જણુ જણુ આગલિ શુભ મ પ્રકાશિ, અંતર આંણી મોટી આસ
'માગંતા નવિ મુહુગા હોઈ,' સહિજિ શ્રી નર પાંમઈ સોઈ,
કિમ મુહુગૂં મૂલિં વેચાઈ ? 'ગાઠિ ચઢ્યૂ ગોધુ ખઠ ખાઈ.' ૧૮

ખહુ બોલંતા કહિ લવાર, કઠિણ બોલ છિ [પર] ઉપગાર,
વિપુલા દેઈ વિમાશી જોઈ, 'છેહા છિદ્ર વિના નવિ હોઈ,'
સત્ય બોલંતાં તુહિ હાણિ, 'પાડું માંકઈ ખીલા પ્રમાણિ.' ૧૧૯

કહિ મંડણુ જાંણુ સાર, મધ્ય ઉખાણુ તણુ વિચાર.
યે બોલ્યા મૂરજ મહા મતી, તે સુધા ક્રીધા ભારતી
યે શમયા પૂરી પદ કીધ, 'બાવક યમ ધૂઆડુ લીધ.' ૧૨૦

ધતિ હાસ્ય વીચી.

મૂર્ખ વીશી.

- ‘ મૂર્ખશ્યું મન કરશ્યું સંગ, ‘ રંગ માહિ તે કરશિ લંગ. ’
 ‘ સોના જાલ મ પાંણી ખોઈ, ‘ મદ માલિ ચડાવ્યું કિમ ટોહિ ? ’
 ‘ હૃદનંદ રાજ કરાવ્યું કરઈ, માત્ર બોઠડ મુખિ મૂતરઈ. ’ ૧૨૨
- ‘ ચે શીખામણ દીધી ખરી, દુર્ણુધી નઈ લાગઈ ફરી. ’
 ‘ ચે અંતરિ કૂડી ઠાયલી, નવિ સાંભલઈ ‘ જુકી દલી. ’
 ‘ સ્વામીનું સરથું કિમ ટલઈ ? મડું મસાણુ ન પાઈ વલઈ. ’ ૧૨૩
- ‘ દુર્જન જીલ ન સીરી હોઈ, સજન સાણું પૂઠિ લિગોઈ. ’
 ‘ દીપું મહુત ખડું જન મલી, ‘ ફટલુહારી ચોહાણી વલી. ’
 ‘ નવ મોઢક એલચી મસાણિ, આંજ દેખી ન સકિ અનાંણિ. ’ ૧૨૪
- ‘ ચેહની શીખ અથે સાંપડઈ, પામઈ મુખ દુઃખ ક્ષણુ નવિ નડઈ. ’
 ‘ કીડા કીટ કપૂરિ નવિ કરઈ, વિખટા વાયસ આસ આવરઈ. ’
 ‘ રૂઠઈ બોલિ લાગઈ માંજ, કિમ ‘ ગર્વલ શુરવતુ જાંણ ? ’ ૧૨૫
- ‘ પહિલું વચન ન કીપું તાત, બીજી હોપી શુરની વાત, ’
 ‘ હોકે પુરણા ન કીધી રીતિ, લય ભૂપતિ ન આવ્યું ચીતિ, ’
 ‘ વારીતુ નર પ્રાંણિ પલઈ, જાં ન સીતિ શર આફલઈ. ’ ૧૨૬
- ‘ સજન ધમં દેખાડઈ ઘણા, કિમ મન માનઈ મધ્યમ તણા ? ’
 ‘ સ્વર્ગિ ચિકી આવી કહિ આપ, તુહિ ન છાંડઈ અંતર પાપ. ’
 ‘ યમ ‘ અજતી પતિ વચન ન સહિ, ‘ હરતી પહલાણુ ન
 ગાધઈ અડઈ. ’ ૧૨૭
- ‘ વેગિ પાપ નિરાંસિ કયાં પરિલવ પૂર અરોવર લયાં, ’
 ‘ જી પહિલું કર માલ્યા હઈઈ, જી બાઈ કહિ કિમ ફટીઈ, ? ’
 ‘ ચૂડકરણ ગુણુ આવ્યા હઈઈ, શરમૂંડી મૂહુરત પૂછીઈ. ’ ૧૨૮

દારિદ્રી દીઠાં સજનાં, વિલસતાં વિપરીત વાસના,
પામરનૂં મન હેઠળ ગયું, સત્સંગતિ વિષુ વાટ ન રહ્યું.

‘નીલું દેખઇ ભીંષી લણી, પૂઠી ચક્ષુ ભાદવા તણી’ ૧૨૯

સાન વિહુલુ સમૃતિ શું કરઇ? ‘ખહિરા બોલ ન આવઇ વરઇ.’
વિનઇ નહી જવ વ્યંહુ તેઇ, ‘કુહિ નાકિં ગંધિ કિહાં લીઇ?’

‘પામર આ પ્રતિબોધા વરઇ? અંધ અરીસુ કહિ શું કરઇ?’ ૧૩૦

‘આંખીતાં આઘેરૂં બઇ, વારીતાં વાઠેરૂં યાઇ.

‘સ્વાંન પૂંછ નસી ખટ માસં, ત્રહિ ન છંડઇ વંક અભ્યાસ.’

શીખ દેઅંતાં સાહુમું ભડઇ, ‘મુલિ લોહિ ન પોગર અડઇ.’ ૧૩૧

હીનમતી નઇ આદર કરઇ, તનુ અહંકાર ભારિં આવરઇ.

મુહુત દેઇ મનાવઇ કોઇ, ‘વીંછી કાંદુ અધિકુ હોઇ.’

‘નૈરસ કાઠન ભાજઇ નમઇ, આખી છાશિ ન પાંણી ખમઇ.’ ૧૩૨

મૂરખ નઇ દીધુ અપદેશ, ધતર તોખ્યુ આણુઇ રેસ,

‘યમ ભૂઅગમ પાયુ દ્વધ, સાણુ શીઠ મૂકાબ્યુ રધ.’

સામૂંહ સંભારિં પુર કહ્યું, ‘ગહિલા ગામ મલા વશિ કહ્યું.’ ૧૩૩

હુજનં જીભ ન સારી હોઇ, સજન સાહુમૂં પૂઠિ વિગોઇ,

દીધૂં મહુત બહુ જન મિલી, ‘ફટણુહારી ચોહાણી વલી.’

‘નવિ મોહક એલચી મસાંણિ, આંજુ દેખી ન સકિ અન્નંણી.’ ૧૩૪

‘પાસ વિના નવિ લાગઇ રંગ, નારી સતી નવિ મોડિ અંગ.’

કુલવંતી વિષુ શીખ ન ગ્રહઇ, છિદ્ર વિષુ દો છિદ્ર ન કહઇ.

‘કંબલિ ખૂલખી ન પાડઇ કોઇ, જાતિ ભાતિ પડઇ નર જોઇ.’ ૧૩૫

ગુરે શીખામણ સારી દિઇ, મનસા મૂઠ ન આવઇ હેઇ.

સારા બોલ તે સઘલા ગલ્યા, ‘સમુદ્ર માહિ સાતુ યમ ભલ્યા.’

‘નીલજ શુદ્ધક ઉચ્ચુ ખીજડુ, સાહુ કહિ હોહિ છાંહીડુ.’ ૧૩૬

વિષ્ણુ ભકિત વિદ્યા આવડી, ‘ન વીંટીઆ વીંટી સાંપડી.’

‘બાંધી પાહાણુ જાણુ કિમ તરઇ?’ ‘આપિ મરઇ બાપ શું કરઇ?’

વધંગી વધંગી કહિ, ધર્મ પુણ્ય નવિ અંતરિ લહઈ,
'એકઈ કાકિ કાંઈ ત મે કહ્યું, ?' એ વિરાંસુ દીકરા તણુ.' ૧૪૫

'જી પગિ યેડી સોના તણી, આયમ ખેપ ન અધિકુ ગિણી'.
જી અંદન મલિ અગચુ દેહ, મર્જનિ સિંદ્ધ પખાલિ યેહ.
'પંકિ પંક મ ધોઉ આપ તિજિ શુભાશુભ ટલઈ સંતાપ' ૧૪૬

મઈલ વાસસી નહીં વધંગા, નૃમલ એકજ પરઠઈ દાગ. ૧૧
વૈભવ અથ' એકઈ પાતળી, અન્ય ઘણે કહિવાન સુગી.
'મોટા મરણ મૂરખનઈ રાજ,' પંડા બિખાણુનું કાજ. ૧૪૭

'ઘરનાં પાતક તીરધિ જાઈ, તીરધનાં કોટી ગુણાં થાઈ'
પાપ અજાણિ લઘુ લેખણુ, જાણિ મેઝ મમાં ભોગણુ.
વિણુ નિશ્વાવાસ વાહાગિ કુંણુ ધાઈ? દીહિ અડચું ચૂહુંડું લૂસાઈ' ૧૪૮

અણપૂજિ અવિગત મક લહિ, મૂર્તિપૂજ કો બીજી લહિ ?
કોલક મતિ તક્ષો કાં વેધીઉ? 'મામા સાપ કહિનાં કૂટીઉ.'
નિશુંણુ મારગ કાં આઢરૂ?, 'આપ તણા મામા થઈ સરૂ.' ૧૪૯

વેદ પુરાણ પંથ પરહગિ, વાગ બ્રહ્મ કો બીજી કરી, ?
અક્ષર જગ પેળીઉ પાપાણિ. વેદાતીત મ જોઉ જાણિ.
નિશુંણુ મારગ કાંઈ આઢરૂ?, 'આપ તણા મામા થઈ સરૂ.' ૧૫૦

નિર્ધન ધની પ્રતિ નાવ મિલઈ, જાણિ મિત્ર કિંવારિં ટલઈ.
'નાહું નિરતુ' વઢઈ તે વાઈ, હાથી ઠંઠોલિં ઘર જાઈ. '
'ભૂખ્યુ વેચિ મહિલા આપણી. કુમારિ કુધારા ભણી.' ૧૫૧

દુર્ખલ યે યે કરઈ ઉપાય, તે 'જાવિ આટા રેહણિ જાઈ'
'રોઅણહાડી ન વંચ્યા મૂઈ, ફૂંચ મૂંડામણુ ચમ પાવઈ'
મનુષ્ય મૂલ કાકી કટપ જોઈ, 'માકડ મરણ હશારથ હોઈ.' ૧૫૨

જેતલિ નરિ લીધી આખડી, 'ગાંધ્યુ' નહી બપરિશ્યુ' પડી.
'વાંચ્યુ' બીજ તણું સહિકાર, ફલ વાંછઈ વિણુ વાંચ્યા દાર.'

'થેતલઈ ખળૂં નથી તલાવ, જલ માહિ મગર [પહુ આવિ.' ૧૫૩
 દીસિ રૂઠાં વ્યંઠાં ચીત, 'વિષુસણકાલિ ખુદિ વિપરીત.'
 'બુ ચંગા દેખી ચહુ ચલી, ઘાલઈ સાપ મુખિ આંગલી.'
 'કિમ નવિ ઊપજસિ તે કાલ, 'બુ ચીભડે નીસરી વિરાલ.' ૧૫૪
 મૂરખ મૌન વરત આદર, 'લીર લલા અસલા પરહર.'
 નારિ મપુંસક સંગ મ કર, વિતુ વિરાગ કાં નવિ આવર ?
 'આલસ લાઈ બઈસુ રાખ, 'ભાધી મૂઠિ લહિ એક લાખ.' ૧૫૫
 જનમ મરણ મધ્ય મોટાં કામ, 'બોલ્યુ' બિરદ દીધી બદાંમ,
 'ઈની માહિ દાતારે શઈ, ગાંમગલમાંલુ' શેઠિ યસવાહિ.'
 કીડા વચનિ ન આવિ ધાત, 'ઢંકિ વહુએ પ્રાછી વાત.' ૧૫૬
 પંડિત પેખી કૂડાં કવી, જાણિ સમકિત આવઈ હઈ.
 નવિ નેસાલ પેખઈ ગુર છાત્ર, વિલચારણી પેખઈ પતિ ગાત્ર,
 'વેશ્યાપુત્ર પિતા ન કહાઈ, દેખી સાપ દીવુ જિહ્વાઈ.' ૧૫૭
 ઉછવ અસુર તણાં હરખીઈ, કુંલી નર નિઃસંતા જઈઈ.
 મેછન મૂઠાવુ કરિ ચડી, 'ઉકરડા વાંછઈ ગાવડી,'
 એ ટાલઈ તણ પુણ્ય વિરા, કિમ 'માંગલિ' જાઈ દીકિરા ? ' ૧૫૮
 'વેશ્યા વિષુજ અરથ નઈ યોગ, વરતણુ વ્યાસ પુહુચિ પુણ્ય યોગ,'
 કુસમ સુગંધી વરતણુ સાર, હરિ નાંમિ ધરિ વિલસુ સાર.
 'પૂરણુ ઉદર નઈ રામતિ રાજ,' એ ઉખાણુ 'કાનિ કાજ.' ૧૫૯
 એઈ જાઈ નવિ કેણઈ જંમ, મંડણુ સૂધુ મોહુ મર્મ.
 રામનામ એક રહુ અનુસરી, એ 'શીંગે સાંકલ ઉતરી.'
 હરિ વારણુ હરિ કેવલ લીલ, એ 'કાંટિ કાંટુ કાલીલ.' ૧૬૦
 ધતિ અનુત વીસી.

રાજનીતિ વીશી:

સુવર્ણચંદ્ર

- ‘શાસ્ત્ર ન સાક્ષી સાહઈ હાય, પૂઠિ પુરાણ ન પાડઈ ખાય,
સ્મૃતિ ખૂસટ માયું ન કોઈ, સદગર સાથિ ન આવી જોઈ.’
- ક્યન્ય જનમાંન કરૂં વિખાંણ, ‘આકની લાકડી ગઉલીની આણ’ ૧૬૦
હંસા વિધિ સ્વર્ગી સંભલ્યા, કઈ ઉપગારિ રોરવિ રલ્યા.
- કે ફેડે યોલે ઉધ્યા, કે સાચઈ અધભારિ ભયો.
વાંણી વેદ વિચારૂં જોહ, ‘રાઉ માનઈ પૂવ’ દેશ તેહ.’ ૧૬૨
- કે પોખ્યા અન્ન આંણી દયા, કે પોખ્યા મુનિ સૂધી ક્રિયા,
પ્રીતિ કરી પોખ્યા વૃક્ષ વારિ, પોખ્યા પૂવ’ પુરુષ સંભારિ.
દુષ્ટજીવ માજર મ પાલિ, જો ‘વાટલી ત્રાટલી નીકાલિ.’ ૧૬૩
- ભૂલુ પંથિ પલુ વિપરીતિ, પૂંછું પાછા વલવા સીતિ,
મુઠ શુર વાણી મુ સાંભલી, તે કાં મેલું પાંખી રલી ?
દીધું દોષ કાંઈ નવિ લહું ? ‘જાણી વાટ સખાલી કહું.’ ૧૬૪
- જુ દેખઈ ડાંડું પાધરુ, છુહિ ‘રાજમારગિ સાંચર’
સ્વર્ગ દેખાઈ જુ દૂંકડું, છુહિ સ્મૃતિ મ મેલું થડું.
‘સુવર્ણ’ છિરિકાપેટિ ન ગિલઈ, ઉઠઈ પાંણી ઘર નવિ બલઈ.’ ૧૬૫
- પાલી પ્રભ ઉસના રાઉ, કાયર અંતઈ અન્ય અપાય,
નીતિ ન નિરતી અંતરિ ચડી, ‘બાહરિ મુકિત રહી રડવડી.’
રાજધર્મ ના હુંઈ આપણું, ‘નાચણહાર વાંદ્ર આંગણું’ ૧૬૬
- ગૃહી ધરિ મોટિમ જાંણી નહી, ‘રડવડતી મુકિત છઈ કહી.’
‘કલ્પવૃક્ષ આંચુ આફણી, માન વિહુણે નાંખુ ખણી,’
‘વાહિ નાંચૂં વગડામણું, નાચણહાર વાંદ્ર આંગણું.’ ૧૬૭
- જઈ નઈ વનિ વિમૂવઈ કેય, તપ તીરથ ફલ ન મકય લેય,
મઈ ઘર મૂંડીનઈ શું કીઈ, ? પવનસાધ ના પદ પેખીઉ.
વાહિ નાંચૂં વગડામણું, નાચણહાર વાંદ્ર આંગણું. ૧૬૮
- પવનસાધનાં નાંચુ મેલિ, કહિ ‘સ્વામી આંહાંથી ઉવેલિ.’

મૂઢી વિના નવિ કેા ઉધયું, ' પુત્ર પન્નવા પાળવિ ક્ષિયું. '
 ' ઘાર બધું મિરીડા ગિણું, ' ' નાગનાડાર વાંકૂ આંગણું. ' ૧૬૯
 પુત્ર સવિચાર પિતા પૂંછ્યું, શામા સાર થેવ પતિ લીધું.
 સ્વામિ ભગતિ ઉલ્લૂ વિચાર, ' થે થેકનઇ તે તેકનઇ સાર. '
 પાંમિ મોક્ષ ન આદરવિણું, નાચાડાર વાંકું આંગણું. ૧૭૦
 ઘરમાકુલિત શીત સુખ કરઇ, મીનાકુલિત અગ્નિ આવરઇ,
 ઘરવટ વાડિ પાંચ મિલી જાઇ, મનિ પગિણાંમ સ્વજન સમવાઇ.
 રાજપીડિ શમઇ કિમ કોક? ' વ્યામ કુપ્ટિ કો પડીયા લોક. ' ૧૭૧
 થેહ શરિ અવની દીધુ ભાગ. મેહલ્યા લોક મહાતી સાર,
 ગહિલા ગર્વ ધમ્મં નવિ જોઇ, અર્થ ઠાગણુ વ્યર્થ વિગોઇ;
 લેહ ન જાણુઇ ભૂપતિ ભૂર, ' વાઇ અલગા ડાગે તૂર. ' ૧૭૨
 ' દેશમાહિ થે વરતઇ પાપ, તે ભૂપતિ યમ દેમિ જાપ; '
 ' ગ્રાંમ તણાં ગ્રામધિપ સહિ, વર્ષ વર્ષવડાં નિરવહઇ.
 એ સત્ય વાંછી આણુ ધકડ, ' ઉટ મગ્ધ કાપડ શરિ અડિ ' ૧૭૩
 રાજધમ્મં સાંભલીયાં રાઉ, અવની સુખ નર અડિઇ ઉપાય;
 ' થેહ પ્રધાંન નીતિ નવિ લહિ, પીડિ પ્રજા ભૂપતિ નહી કહઇ.
 ' શીહ પ્રણાલિ ગયુ નિસરી, ઉટ જારિ ન માઇ ઘરી. ' ૧૭૪
 કેા કન્યા વેચી વત્ત લીધ, કેા ભૂપતિ પ્રજા પીડીધ,
 કેા સુત માગઇ જૂ હંકે તાત, કારણિ કલત્ર સંતાપઇ માત;
 ' લાજૂં ગાલિ ગજૂં અતિ ઘણું, કેા પલ ખાસઇ પીંડી તણું ? ' ૧૭૫
 અવનીપતિ અતિ પાલઇ લોક, જાંણી એ નિધિર મિતારેા લોક,
 ધનલોભી ભવિ ભરઇ ભંડાર, શેવા સ્વામી કરેવા સાર.
 પ્રજા પીડિ કરઇ સુરસાદ, ' વેચી ગજ અંકુશનુ વાદ. ' ૧૭૬
 શૂદ્ર શશૂપા મુધી વાટ, પાંચ્યાં મુખ વિપ્ર પૂજ્યા માટિ,
 તીરથિ બઇઠાં જન જાઇ, પાલા દિજ મુખિ સ્વાસ ન માઇ.
 જાત્ર કરી રુંડ પીડા પાદ, ' વેચી ગજ અંકુશનુ વાદ. ' ૧૭૭
 ધમ્મં વડૂં સાંભલીઉ કાનિ, પ્રીતિ કરી બધું વિષુ સાન;

ન્યાતિ આપણી અલગ કર, ફિટ ફિટ થાઇ લોકિ ફિર.
 વામી યશ શુ એ ઉન્માદ, 'વેચી ગજ અંકુશનુ વાદ'. ૧૭૮
 ગીત કરી ગાઉ જોન્મદ, વાંછી વિશ્વરૂપ રતિ છંદ,
 રાગિ કરી રીઝાવુ રાંમ, મહિમા મંદાવુ નિતુ નાંમિ.
 'હરિ મેઢી નર કરમિ નાદ, 'વેચી ગજ અંકુશનુ વાદ', ૧૭૯
 લશ ચુરાસી ધરીઆ દેહ, માનવ ભવસુ અધિક સનેહ,
 વાછી આવઇ વિશ્વ વખાંણ, તુ મંડણ અવતાર પ્રમાણ;
 ધિક માનવ.[જી] હરિ પ્રમાદ, વેચી ગજ અંકુશનુ વાદ. ૧૮૦
 ॥ ઇતિ રાજનીતિ વીસી ॥

વૈરાગ્ય વીસી.

નરિ ધન મેલી આશાપાશ, વિલયઈ કુટુંબ લોગવઈ આપિ,
 'પરમાનંદ હીવાલી કરઈ,' 'સુપદ કાકરડા મંત્રહિ,'
 'પડયુ કુટુંબા એણુ અપાય, માંકડ નાચઈ ચોગી ખાઈ.' ૧૮૧
 તેડકુ શીત વર્ષો શરિ પડયાં, ઉઠર ન પૂરૂ વિણુ રડવડયાં,
 અર્થવિનાશ વિછાંડયા લોગ, મન વિના તનિ સાધુ ચોગ.
 'ફલ વંદ' સુનિ મારગ વીધ, 'કરૂં કરાવૂં ફેગટ દીધ'. ૧૮૨
 કાજ શવહનઈ હરિશુ મરઈ, ધન કેડિ કહિ નાવંઈ પરઈ.
 પુત્ર કલત્ર છાંડઈ જીવતા, કેડિ ફૂડાં દીધ ન મતાં.
 તેહશૂ મોહ ન આવઈ લાજ, 'કાળલિ ભીનઈ ધાખલિ કાજ'. ૧૮૩
 વનવાસની વિસમી વાટ, ઘર જીખર દોહિલું ઘાટ.
 જી માયા મેહલી નીસરૂ, [તુ દાં મોહ કટુંગિ ધરૂં ?]
 'કાલા કાંઈ ન કાશી જઈ ? બઈવજાંપ તુ ખિસતી કાંઈ ?' ૧૮૪
 મન છંડશઈ આતમારામ, તિહાં વલગી રહિ જાંધી માંમ.
 પૂછિન એણુ ભમર પનંગ, હસ્તી મીન લૂલા તનુ લાંગ.
 ઇંદ્રિઅવસિ થઈનઈ કા મરઈ. 'પાંચ ઘર કાકિણિ પરહરિ' ૧૮૫
 પરમહંસનઈ પાપ નવિ ગમઈ, મન માનૂં જી મોહલિ રમઈ.

નિમ નિમ આતમ હરિ અનુસરિયં, ઇ કોડિ મૂંકતાં સરયં.

‘યમ યમ રાઉટિ વડ દુર્લભ, તિમ તિમ લડારી દુર્લભ થાઈ.’ ૧૮૬

‘ભૂપતિ પાશિ અમોચત. ભમ, સહજિ આય સંકોચી થાઈ’

યમ યમ હરિ પ્રિતિ પરધાન, ‘હર વચારા ન લહઈ માન.’

‘આપિ આપ હાથુ કિમ ગમય ? એ ‘પગ પેટજ દેહાગમંઈ.’ ૧૮૭

માયા મમતા આશા બીર, કાં થાઈ કરિ તૃષ્ણા થીર ?

એ ચિડી ઘર તાહારા તહી, તે ગવિ કરે શુરૂ શા ભણી ?

જુ તુ તેહનઈ માધઈ ધણી, ‘રાઉલી આંજી સીદાશિ આદણી.’ ૧૮૮

દમ દક્ષા વિષુ નરેહિઈ કાંમ, કોધ દમ્મા વારેવા કાંમ.

શમઈ સંખ્ય લોભ કલ્પના, મોહ ન વરઈ વેરાગ્ય વિના.

મારિનં મનસા નારિ સોહવસી, ‘કમરિ કટારી લીક ઉપરિ કિરી ?’ ૧૮૯

એ ધંદ્રિય મન આવી રહઈ, તે ટાલી અન્ય લોભ નગ્રહઈ,

‘કહુ કિમ નીગંમીશિ’ કાલ, જુ લૂશી લિશિ રખંસાલ.

કરઈ ‘કાછીઉ કિયુ ઉપાય, જુ એ વાડિ ચીલડાં ખાઈ ?’ ૧૯૦

શબ્દરૂપશ રૂપ રસ ગંધ, જાતાં દુઃખ દેખઈ અતિ અંધ.

જુ આપણુ પૂં. છાંડી રહિ, પાછલિ મોખ્ય અનંતા લહિ.

કાજિ ન કંહિનઈ આવઈ મોઈ, ‘એ પાંચિં મીઆરાં હોઈ’ ૧૯૧

અવજુ સુણતાં રાણુ વાત, અંખિ વસી નવિ આવઈ ધાત;

જુ પદ પાશિ કરી અહ રણુ, તુ મન કલપઈ સુહુણાં લહુ.

ફડ કટંખ તણુ એ સંચ, ‘એ અંગલી ન ચરખી પંચ’ ૧૯૩

ઇદ્રિ ત્યાજિ નિજયુ સવિ દવાદિ, સુખ દુઃખ મેહી પાડયું સાદ;

વિસન લિસન યોતેન વેરાગ્ય; એ યો માયા ભયુ વેરાગ્ય,

સાન લવહુ સંસારી હસઈ, ‘જાંધે કણુળી ગામ ને વસઈ’ ૧૯૪

ધર મેહી નર નાગુ થાઈ, વિકલ વરાંસઈ જોવા જાઈ.

ધંદ્રિયનુ યોગીધર નામ, પ્રતીનિ ઇસ કરઈ પ્રણામ,

એવની આનંદ વરે નિકટ, ‘વાજઈ દેહલિ સ્નાન ધેટ’ ૧૯૫

જુ કેણિ તુજ દીધી ગાલિ, તુ પહિલી મે પાછી વાલિ.
 જુ જોકિ દ્રૌણુ હેધ, તુ અધિકી કાં બોલાવીધ ?
 મમં સુણીનધ કાં તડકડધ ? ' બાઈનાં કૂલ બાઈનિ યાડિ. ' ૧૬૬
 મે મે વધરપણું લેખવિ, તે બહે મિત્ર તાહરા થવે.
 છામ હલાવી પાતક પોઈ, તે કાલાં સપલાં તવ બાઈ.
 કરમિ ન દહિ કલાવન મત્ર, ' છેદી નાક કરઈ અપસકંત્રા ' ૧૬૭
 -યાત્રી સુધુ શાંતિ કહધ, પારિ વરત અયાચો વહિ.
 હરિજકતા હરિપાંથુ ઝિરધ, ' દ્રષિ વછ પૂંછ ફરકરધ. '
 ' કાણુ ગુલ સવાહ ન કહિ, હસતાં હરખિ અંતર લહધ. ' ૧૬૮
 મે જન સૂધા લાગી રીખ, છાંડી રાજ સ માગી લીખ.
 બૂધર કાપિ કરઈ પ્રસાદ, સખ્તા ગિર તેજિ લહધ લધુનાદ,
 વરિ પુત્ર મૂઠ સાંસધધ, ' વર્ણુ લડસડટ બાંછધ. ' ૧૬૯
 રતિ બોલી અરતિ વિલસીધ, તનુ આધાર આહાર બહુ લીધ,
 આરા મહ પસારઈ પડયુ, હરિ ધ્યાજે હરવા તડકડયુ.
 અક્ષર એકધ અધિકુ વદ્યુ, ' આંગલી આપતાં પુહુમુ મહુ. ' ૨૦૦
 પ્રથમા અંકૂરી જોક પરા, પરા અંકૂરી પરમતી વરા,
 પરમતી કુણુ મધ્યમા કરી, મધ્યમા અંકૂરી વૈખરી,
 પરાપર વૈખરી કિમ કહિ ? મંઠણુ નામ લવારી કહિ. ૨૦૧

ધતિ વૈરાગ્ય વીરી.

સજ્જન વીરી.

કુલવંતુ નધ પ્રિયા ઘણી, ધંદ્રય વશિ નધ તીરથ મણી.
 ધન પૂરિત નધ અંતરિ દયા, વિનય વિવેક નધ ભૂપતિ મયા.
 આધ પાત્ર નધ મદ્યુ રવિ રાહુ, 'મા ધીસણુઈ મુહુસાનિ વીવાહ.' ૨૦૧

નિર્મલ કાયા નહિ નિરોગ, બીજાં આશ્રમિ પામ્યુ મોગ,
 કવિતા વિષુ પ્રતિબોધ ન કવઈ, બ્યાસ વચન વિષુ ના રદ અવઈ.
 વાઠવ વિહ્વલકિત આવયુ, ' આગઈ સંખ ગંગોત્ક કયુ, ' ૨૦૨
 ઇંદ્રિય વસિ બુ રાખ્યા આપ, ત્યજૂં કદપના મન સંતાપ.
 આમિશરણ નવિ મૂકઈ ઘડી, મનસા મેહેલિ સંતોષિ જડી.
 ' હેમ કચોલૂ કરિ જો હોઈ, ઘાલઈ લીળ નહી કો કોઈ. ' ૨૦૩
 કાયાકલેશ કરઈ પર કાજિ, પામઈ સુખ તુહિ મ ભાજિ,
 ' પાશુ વચ ગુગલઈ હોઈ, રંગ્યુ શરિ ભુપતિ નઈકોઈ. '
 ' અમ્મ' ચીરા વિષુ રકત ન જોઈ, ' મૂઆં પાખઈ સ્વર્ગ ન હોઈ. ' ૪
 વિદ્યા વિસન અમન વર વીણિ 'અધિક પાહિ અધિકારી ચીણિ; '
 મ કરિ અંત અઠઈ ભરિ હૈઉ, ત્યાગીજન ફલ એ વાંછીઉ'.
 કાં કહિ ' શ્રી સરસ્વતીનઈ જડઈ' ? કંબક દાતક પૂરિ ન પડઈ. ૫
 વેષ્યવ હરિનામિ પૂરીઉ, અન્ય પ્રબોધ ભલા તાં દીઉ,
 ' ક્ષાર સમુદ્રમાંહિ મીકું ફૂઉ, ' બીજી શીય મતિ તસ દીઉ ?
 ગાહુ ગુરુ થઈ દક્ષા દીઈ, એ ' આંબિઈ તોરણ બાંધીઈ. ' ૨૦૬
 ' ફલકાલિ તરુગર નમતા જોઈ, પયલારિ ગો સો પરિ હોઈ '
 વેષ્યવ વિગતઈ કરે પ્રણામ, હરિઈ કીધાં મનિ વિશ્રામ.
 વેષ્યવ મનિ અહેંકાર નવિ ધરઈ, ' ઉચા મેક નીચા થૈ ભરઈ ' ૨૦૭
 સજન મનિ ન હરિપદ ટલઈ, લોક માહિ શરિખા થઈ મિલઈ,
 નારી કુંભ શીશિ સાચવઈ, વાટઈ વાત પરિ પ્રીછવઈ.
 ' હાથીદાંત બિહુ પરિ હોઆ, ચાવઈ અન્ય દેખાડિ ભૂઆ ' ૨૦૮
 સજન ભૂઆં કહિ સાત્વિક સરિ, સજન સંગતિ અધિકાં વહઈ,
 ' મોરનાં ઈડાં કો ચીતરઈ ? ' ઘડુ ઘડાતુ થાહાર સુ કરિઈ. '
 ' આંચુ ચપ્પાઈ અંધ આંધળી, પ્રીત્યુ પેતાઈ જોઈતે ઘણી. ' ૨૦૯
 પ્રસન વદન સદા મનિ ચંગ, પરઉપગારિ ' પદિ પદિ ગંગ. '
 સોઈ સજનની લાભઈ સેવ, ભણું 'દ્વધિ વુઠા મેક. '
 ' હેવઈ ગાયિ રણિ પૂરઈ દીક, ' ' ગાફ ગયુ તગતગઈ લીક ' ૨૧૦

નાહાના લગઈ અન્યાયે ચે કયું, દેવ દેવ કરતાં ઉછડું,
વિષ્ણુ વિષ્ણુ 'એ દૂધ એ દહી', શ્રીપતિસેવા મૂકઈ નહી.
' હાથીદાંત જે નીસચી, ' તે કો દેખિ ન પાછા કયાં. ૨૧૧

મારુ મોહ મછર મદ કામ, ક્રોધ લોભ મારેવા કામ.
મારુ તૃષ્ણા આશાપાશ, મારુ કલ્પના મમતા લાસ.
એ હંસા મમ લેખઈ ગિણું, ' એ હસતાં રોતાં પરહુણું. ' ૨૧૨

મા અસી છલિ છદ્યું ન જાઈ, ' ધન્ય તે ઉદર જન્મુ માઈ.
વાહારઈ વિગતિ જણાવી વીરિ, આબુ અથ' શ્યુ રહિત શરીર
અંગિ આલસ આણુ અતિઘણુ, એ ' હસતાં રોતાં પરહુણું. ' ૨૧૩

સદગર વૈયણુ મ મેઠું દૂગિ, વિસમરામ જમલા સશિ સૂર;
નાહિ તું નિમ્મલ જાણી ગંગ, ' દેહરી દેહસુ આતમ લંગ. '
' જુ પ્રતિમા પર દૈવત જાણુ, પૂણુ ગિરિ ગિરિગણુ પાપાણુ. ' ૨૧૪

સત્ય શોચ સુત સુધી ક્રિયા; કામા દયા પ્રતિપાલણુ પ્રમા,
તે મેઢી વિષ્ણુ ભાવિ માઈ, તીરથ આલિઈ મ નીગમઈ.
' રૂં વર પાડા કૃત રોવ અથ' માંડઈ ગિરિમાથઈ ટોલ ' ૨૧૫

સજન રાજ દયુ સતોપ, શ્રી સુત તણા સયસ સંલોગ.
ઈતર પતિ આદરૂં અનંગ, ' ભવન ભૂખ પ્રાસાદનુ ભંગ, '
કાશી દયાત્મ ઇર્ષા માણુ, ' માનુ દેવ મ માનુ પાપાણુ. ' ૨૧૬

વૈષ્ણવ વૈષ્ણવ કા નવિ ગિલઈ ? પાપ ન જાઈ પાપી ટલઈ.
કર્મ ન કાંપઈ કીરતિ રહિ, ધ્યાન ન આવિ ધ્યાની કહિ.
જુઈ ન આવઈ જાઈ જુઈ, ' હાલી મિત્ર કોઠીખડે દુ. ' ૨૧૭

ગુરુ વિષ્ણુ મંત્ર કુણુ ગ્રીખવઈ? ગુરુ વિષ્ણુ કવિતા જાંધ ન કવિઈ.
ગુરુ વિષ્ણુ વાય નિરોધઈ કાઈ, ગુરુ વિષ્ણુ પૂજા નિધિ નવિ હોઈ.
સહિજાઈ ન હત્ત થઈ જાઉ, ' પાલાં કિશુ રાઉણુ દઉ ? ' ૨૧૮

‘ જઈને તણી લ્યુ જયણા સાર, વરતુ વેદ કમ્મ આચાર. ’
 ‘ અમુર તણુ આંણુ બીસાસ, શેવુ આદિ પુરૂષ અવિનાશ. ’
 ‘ જો રજમાંહિ તજ ઠાદિ જોઈ, સોલે વાલે ગદીઆણુ જોઈ. ’ ૨૧૬
 ન્યાંન જાઈ અંતઃ કરણ વસી, અંતઃકરણ હિ ઈંદ્રિય મસી,
 ઈંદ્રિ મન વાઘ્યાં તે સરઈ, મન તે શુદ્ધિ કહિ વિચરઈ.
 જુઝ્યાતીત ગીત કિમ કહઈ ? માંઠણુ નામ લવારી લહઈ. ૨૨૦
 ઇતિ સજન વીશી.

દ્વૈત વીશી.

માંણી ધમ્મ જૂ જૂઆ કહુ, ચહાં વિચાર નવિ સૌક્ષમ લહુ.
 પંચભૂત પિંડ સઘલા ઘડયા, તિમ જાણુ કંધિ એક ચડયા.
 જુ અંતરિ આવીઉ વિવેક, ‘ ડાંગઈ માઈ પાણી એક. ’ ૨૨૧
 કે ઉપવીત પેટિ નવિ ભણ્યાં, તરક મ સૂનતિ સામિ જણ્યા.
 શિવ નો લૂંચિ આવક નીસરા, ફાટે કાંન ન યોગી ગયાં.
 કમ્મ વિકારિ ઠયાં આપણા, ‘ ભિમનીચ ઇચા મન તણા. ’ ૨૨૨
 જે જે દર્શન જે જે ગ્રહાં, કેહિ દેવ ન આવી કદાં.
 ‘ ક્ષિપાં કમ્મ સહુ લોગવઈ, ’ ‘આપ આપણાં રૂડાં ચલઈ. ’
 મનમાન્યા મારગ સહુ લીઈ, ‘ પાણી વા ડાંગે ફૂટીઈ. ’ ૨૨૩
 દર્શન સઘલાં જે જે બોલજી, ધમ્મ કુણ્હિ નવિ ઉથાપીઈ;
 ‘ દેખતાં જે આવઈ વડી, તે કિમ કહીઈ કુઈ પડી ? ’
 ‘ દુડિઈ તેજી ચરિખા ચડઈ, બિહિરાં કાનસોરા ના પડઈ. ’ ૨૨૪
 શેવ સદાશિવ પરઠઈ રૂપ, સાંખ્ય સંકિત પ્રકૃત સો જૂપ.
 મીમાંસક કમ્મ વેદ પ્રમાંજી, જૈન વિક્ષમા બોધ દણુ જાણિ;
 યાવૌકિ અવતાર ન કીઈ, ‘ ચાક ઉપરિ પીંડુ મૂકીઈ. ’ ૨૨૫

એક કહિ પ્રાણ સંયોગ, એક કહિઈ અનંગ વિના નવિ ભોગ.
 એક કહિ નવિ કોઈ મરઈ, એક કહિ તુ કુંભ અવતરઈ ?
 નયણું દેવ ન દેહેરાં હસઈ, 'કહિની વહુ કહિનાં જઠારશિઈ' ૨૨૬
 કે શર કાઠઈ વાલ સમૂલ, એ કે જટા વધારઈ સ્થૂલ.
 એકે રોલઈ રાખ શરીરિ, કે પંચવાર પખાલઈ નીરિ.
 મોક્ષારથઈ સહુ એઈઈ ખૂટ, 'કહી કહણિ બઈસસિ જીટી' ૨૨૭
 ભૂપૂજુ વિચ્છારિ કી જઈ, પાંણી પુણુ ચે યુગ ખીજ.
 પૂણુ અધિ વિના મૃત રૂપ, પૂણુ વાય ત્રિલોવન ભૂપ.
 'એમગતીશું ન પડઈ બાધ, ચે દ્વંદ્વ તે તેરજ હાથ' ૨૨૮
 એ સંસારિ મુણુઈ સહુ કોઈ, પટદર્શનિયા મારગ હોઈ.
 મમોમમ' કરિ સુવિચાર, કોઈ ન કંઈ ઉતારઈ ભાર.
 ભણતાં જન્મ મયુ તે આલિ, 'કૂટી હૈયા ન દેખઈ ભાલ' ૨૨૯
 આદિત્ય સોમ ભોમ બુધ ધણી, ગુરુ શુક શનિવાર વિધિ ભણી.
 જન હીઈ તે કરઈ પ્રભાત, તૂ શવિ માનૂ મોટી વાત;
 એકજ સૂરિજ તણુ વિવેક, 'સાતે ફેરે અંધિજ એક' ૨૩૦
 જુ માયામઈ રમ્યુ સંસાર, મેલી કહિવા શુ અધિકાર ?
 ઘર મૂકિ માયા નવિ ટલઈ, અધિકી અધિકી આગલિ પલઈ.
 જુ શરપી યુગ સદા તણી, 'છાસિ ગયા શી પૂકિ દોહણી ?' ૨૩૧
 કામ વિના કીજઈ નિજ કર્મ, ક્રોધ વિના તપ લીરથ મર્મ,
 પુત્ર કલત્ર મોહ વિના પાલીઈ, લોભ વિના ધન ધરિ મેલીઈ.
 જુ નવિ પાસઈ યમજ હસિ, 'દેખઈ ચોર ન સુણહુ ભસઈ' ૨૩૨
 વાગ વિસી નવિ આવઈ કાંમ, પઈઠા ગુફા ન છંડઈ કાંમ.
 'ભાર ન માંટી કો વાંશ કરઈ,' ઘર છાંડઈ કિમ આપ ઉધરઈ ?
 કમલાપતિ નામ પરિભવસહઈ, 'બલીક મોર કાંધિ નર વહઈ' ૨૩૩
 મર્મગૂહી કઈ મારગ ચતી, કઈ કાશી કઈ દ્વારાવતી.
 નિગુંજ પ્રહા કઈ મૂરતિ ખ્યાન, આધ પાત્ર કઈ આરતિ ઘાન.
 સ્વામી વચન એકઈ જાણાં, એ 'બિહુ હાયે લાડુઆ' ૨૩૪

યાગ ભાગ ફલ જોત્યાં ઘણાં, હિંચા પાપ ન ઉઠાં મુશ્યાં.
 નર્મ સહજ ધરિ વિલસી નાગિ, કલ્પઈ યતી અથ અધિક વિચાર.
 ધરિ જાઈકાં મન ગુહુ હરિ લાગિ, 'આવુ જાઉં દીકઈ માગિ.' ૨૩૫
 મેં અનજો આનંદ્યું શણુગાર, વાણી વંચુ વિગઈ વિકાર
 જોવા જાત્ર પાત્ર જોઈઈ, ઓવીલા મંભાર હૈઈ.
 હામાયુધ દામિની સહ અંગ, 'મૂતાં જ્વાન મ ઘાણુ ટંગ.' ૨૩૬
 પૂરવ કાંણિ પાશ્વમ જામઈ, ઘર મેં પર પાડઈ રમઈ.
 મેં મુનિ મોટા મુક્તિ ગવા, ઘરના લોગ નિ જીવનિ રહ્યા;
 કારણિ મોક્ષ વિષઈ ગાર, 'માહુ માંકપ નણુ જ કંભાઈ' ૨૩૭
 મહુત વડિ સજન પગિમાર, ધર્મ પ્રમાણુ પરઉપગાર.
 આમરથી નાવ જોલઈ ઘાળું, કોષ નહીં કલ્પ જો તપ તણું.
 ધર્મ કરી જણાવુ સોઈ, એ 'જાહું આજોવી જોઈ,' ૨૩૮
 જહા વિષ્ણુ રૂદ્ર જોઈ નહીં ગમઈ, કો કહિનઈ નવિ મારગ રમઈ,
 જોધા જુદિ કરઈ આપણી, કોષ નહીં કહિ જીધરિ થઈ.
 મનગમતાં દુકઈ મોકલા, 'રાખઈ દેવ માહલ આંધવાં.' ૨૩૯
 મન કરિ જ્ઞાન મત હૈઈ 'સિંધ વનિ તે અંધજ કહઈ'
 તીરથ પૂન કર્તા શવિ રામિ, રાનિ કિરતુ તીરથ કામિ.
 માંડણુ માતાપિતા સમવાઈ, એક અફેકે વિલગાં જાઈ. ' ૨૪૦
 ધતિ દ્વૈત વીરશી.

સકિન વીરશી.

તીરથ પાખઈ પાપ ન જાઈ, તપ પાખઈ નવિ નિર્મલ થાઈ.
 જોગ વિના નવિ જોગી જોઈ, [જ્ઞાન વિના જ્ઞાની નહીં કોઈ]
 વિષ્ણુ વિના કાંધુ જો વહું, 'જામિ નરૂંખિ એરંડિ યહું,' ૨૪૧

સ્વર્ગિ' ન વાડી જાડ ઉગીયાં, કુસમ વિસાહી નવિ મૂકીયાં.
 દેવક-યા કરિ કિહાંથી માલ ? શાસ ન કૂડાં બોલ્યાં ટાલ.
 વિષ્ણુ ભગત વણી લૂછી લીધ, 'કૂવ પડઇ ચુસર ગૂથીધ.' ૨૪૨
 સંહિજિ ભગતિ આવી હરિ તણી, શય સંભાલ કરશિ નવિ ધણી.
 'રામ ગોપાલ' દીક્ષા મંત્ર ગુરૂ મિલ્યુ, 'ગંગ પ્રવાહ ત્રણે આખલ્યુ.'
 આવી વાત નહી મન રૂચિ, 'એહ ધણરણૂં વીગહ વિચિ.' ૨૪૩
 જુ હરિ વાલિમ આવી મિત્રી, સ્યૂં કરચિ તપ તીરથ રત્રી ?
 'નવ સઈ' નદી નવાણૂં ભરંધ, ઉદધિ ઉંચુ' આંગલિ નવિ કરઈ.
 આગિ એ ઉખાણુ ઠહિ, 'વિષુ કાચિરી માહેત્ર ન રહિ.' ૨૪૪
 એ જગદીસ ધરઈ અસિધાંન, વેહ વિચાર ન લહીઈ માંન.
 પ્રહ્લાંડ કોટિ અંધારૂ રહઈ, અંતરિ જ્ઞાન પ્રકાશજ કરઈ.
 ભાનુ ભગતિ કિમ રહિ સંદેહ ? 'ગર્વ' ગણઈ તસ માંડા દેહ.' ૨૪૫
 સિદ્ધિ વિદ્યા ગુરિ આપી મિલિ, કાજ કિશુ ઇશ્રય પાખલિ (રત્રી!)
 જુ અંતરિ હંરિ આની રહુ, કોડિ પ્રબોધ માહિ તે વહુ.
 'વાઘ લુલાવા વાટ મ ભેઈ, સીહ તઈ કુણુ સંધાનિ હોઈ ?' ૨૪૬
 જન્મ મરણિ સુર એ પૂજયા, યમ કિંકર દીકઈ ધૂજયા.
 દુષ્ટ બુદ્ધિ લીધૂં હરિ નામ, કરતુ ચોષ ભે એ તવ ઠાંમ;
 નંદા કરી મ લઈ શરિ ભાર, 'તેલ ભે એ તેલની ધાર.' ૨૪૭
 મિથ્યાતી મમ માહવ મેલિ, એ 'શું હુઈ બાલક આ ખેલ' ?
 તુહિ નારાયણ કહિં માય, જન્મ મરણિ મૂંઠાવઈ હરિ હાય.
 વિષ્ણુ વિના કુણુ કરશિ વાહાર ? 'તેલ ભે ભે તેલની ધાર.' ૨૪૮
 યમ યમ અંતરિ આવઈ નાંમ, તિમ તિમ ઈશ્રય ઇંદઈ ઠાંમ.
 ક્ષણ ક્ષણ નીર પાલઈ પરવરઈ, તિમ તિમ મન પચારૂ હરઈ.
 યમ ઇટાલ અગન હી મામિલા, તે 'અહિજિ' દુશિ વાટલા.' ૨૪૯
 ચેન્મુ સત્ય ફલ દેઈ હરી, દીન ન કચિ દ્વામિ ચેવત્રી.
 મૂક મ જે દિન બોલણુ તણુ, 'પાન જિવિ ગવ સારિ તેલકુ.'
 પાડયુ શીહ તે બલિ વહિ, 'વપ યગત્રી કુંજુ તાપદુ હડા' ૨૫૦

જાવિં તીરથ જાવં દેવ, જાવિં સ્વજન વાંછઈ એવ.
 જાવિ યોગ યોગ જાલવુ, જાવિ પૂજા સ્તુતિ અતિ સ્તવુ.
 જાવ કજાવિં ભૂધર જલુ, એ 'શાશ્વા આગલિ સૂંડલુ.' ૨૫૧
 શ્રીપતિ શેવા ઇતિ આદરી, નિઘટ પુણ્ય પરિ પાપરી.
 ચાહ ચીતરી ચતુર્થ જ વારિ, થઈ સમતિ નામઈ મુરારિ.
 રામ નાંમ અગ્નિ અંતરિ જડી, એ આપણી 'આંધા લાકડી.' ૨૫૨
 જાં લગઈ જરા શરીર નિગ્રહઈ, જાં લગઈ ઇંદ્રિ વ્યાપ ન રહઈ.
 જાં લગઈ સ્વજન ન મૂંઠઈ આસ, જાં નવિ દીસઈ ધમજા પાસ.
 તાં આદરી અંતરિ હરિ લીઉ, 'લીકઈ ઘોડુ તીલુઈ ધા લીઉ.' ૨૫૩
 જુ વૃદ્ધવસ્તા પામ્યુ દેહ, અંતરિ ધ્યાન કિયું સંદેહ?
 જુ કર શ્રવણ પૂજવિધિ ગયુ, જુ અંતરિ હરિ ચઈ નવિ લીઉ ?
 'દેવતાણું દેવપણું ગયું, પીતલ મૂલ ન ઉછું થયું'. ૨૫૪
 ઇંદ્રઈ હમ સારિ તપ તેજ, જાવિ ચિત્ત સારિત હેજ.
 'પુત્ર કલત્ર પશુ લહિણાદેવ' સુકૃત દુઃકૃત મુખ વ્યાધિ નિષેવ.
 એહજ મુકિત દેઈ હરિ વશુ, 'કરકાંઠલ આરીશુ કિયુ ?' ૨૫૫
 હરિ ચુરાશી લક્ષ અવતરી, કહે અવતારિ નરહરિ શુધિ ખસી.
 જુ માનુષ જનમ તઈ ધયું, માયઈ યશસ વ્યરાડુ કયું.
 રસના શ્રવણે ગહુ હરિ ગેલિ, 'એતાં હાથી આબ્યુ રેલિ.' ૨૫૬
 મેઘી ચુરાશી માનવ લયુ, કુછત તજિ કુલ ઉત્તમ લયુ.
 સહિજિ સદગર આવી મિલ્યું, આમઈ અંગ ન એકઈ મિલ્યુ.
 લીલાં તાણી દ્યુ હરિ વેલિ, એતાં 'હાથી આબ્યુ રેલિ' ૨૫૭
 સહિજિ નારાયણ નિજ ધર્મ, બીજુ કાં કીજઈ તનુ શર્મ ?
 જુ નવિ કીધુ વિષ્ણુ વિચાર, 'જાણે દિગ્ધિ અમૂઢી ચારિ.'
 દોષી વેદપુરાણી પાચ, 'મૂંડી મણિ કરિ અલીઉ કાચ.' ૨૫૮
 રામરંગમઈ રામ આહઈ, પરહરિ પાપ ચાર સમખઈ.
 લીલાં અવતારી મે રૂપ, એ અવતારીઉ આદિ સ્વરૂપ.
 એ તનુ મન સ્વામી સુખીજ, 'કિમ ઉગઈ જિજરિ વાનીઉ?' ૨૫૯

વેદ પુરાણ ન લાંબા પાર, સ્મૃતશાસ્ત્ર અધિક વિચાર. . .
 શ્રુતિ પાઠી ગણિત અતિહાસ, વૈદિક વાસ્તુ યોતિવિલાસ.
 વીદ્યાતી કે [રેવા ભણી ? ગીત ગામ તિહના] આગણુઈ. ૨૬૦
 ઇતિ ભક્તિ વીરી.

બોધાવિડંબન વીરી.

છાંડી ધર્મ પ્રગટ પ્રમાણુ, ઇદ્રિ જીવ સવારિ' ખાણુ.
 છુ ઢશ ન છાંનૂ પાળાંડ, રાગઈ કે કલિ કેરઈ ઢાંડ ?
 મેંની વિળુ પૂણુ અન્ય ભેઈ, 'છાંડી હસ્તિ ચડિ ખરિ કાઈ' ? ૨૬૧
 + જુ સૂધું ખાતાં બહુ મિત્રી, કાં જાનૂં કીધું સહ મિલી ?
 'ચુકિ ચડી વાહિ ખાકરી, 'ધર્મ' દેખાડુ કાંઈ કરી. .
 લીધિ નામિ' કાંઈ આવડુ ? 'પઈલી નાચિ કિયુ ધુ'ધડુ ?' ૨૬૨
 'ઢોલ વાજતઈ' પરણી પ્રથા, ઢોલ વાજતઈ તીરથિ ગયા.
 ગંગોદક સાક્ષી' શંઘ ભઈ, રનાની શર ચુહુટઈ ઉગાઈ.
 એકાદશી કીધઈ યશ લાધ, 'ચોખી રોટી ચાચરિ ખાધ.' ૨૬૩
 છાંના મંત્ર નઈ છાંના ચંત્ર, છાના મિલઈ ચોરના મિંત્ર.
 ગિરિ મુહુલિ મંદિરી સુરરાઈ, વંચ, દ્રોહ, છીલ છાંના ધાઈ.
 તિમ બોધા છાંના રલા સમાઈ. 'ચોખી નહિ કિમ ચાચરિ ખાઈ' ? ૨૬૪
 પ્રગટયુ સૂચ્ય પુણ્યપ્રકાશ, ગાજુ મેઘ ચહ પૂરઈ આસ
 સવારથિ કરતાં દેખુ કમ્મ', પ્રગટ પાપ કહુ છાના ધર્મ !
 છરણુ ધત પશુ એકઈ મર, 'ઘાટા વણિક સખાઇઉ કર' ! ૨૬૫
 વહું સાંભલી તૂટી પડયું, ખાતક મેલી પરભવિ નડયુ.
 ખાતકના ભણી અંગિ ઉઠ્ઠાદ, 'ખાતાં ખરલી'ડાનુ સ્વાદ !'
 'ચોપડ વાંસઈ અઘરું ખાધ, ' દીહુ માલત્રી લાગી સાધ. ' ૨૬૬

+ પાદાંતર. જો કીધું તમે સધને મલી, તો કા રાખો જાનુ વલી ?
 અહિં ધર્મ દેખાડો કરી, 'ચોકિ' ચડી વાહો ખાકરી'.
 નામિ' લીધઈ' કે આવડુ ? 'નાચણિ પઈલી કિયુ ધુ'ધડુ ?

બોધે મારગ લીધુ નવુ, કલિયુગ માટિ થઈ નવિ સ્તવુ ?
 એહ અઢાર પુરાણુ નવિ કહઈ, 'જ્ઞાની અણુભાષિ' કિમ રહઈ ?'
 'જુ વનિ ગદ્યા હુઈ ઈટાલ, કિમ આગલિ ઉગરઈ શીઆલ ?' ૨૬૭
 ધર્મ ગયું કરિ વિનય વિચારિ, ધર્મ ગયું સત્ય કૃપા ખારિ.
 ધર્મ ગયું સંતોષહ કાંમિ, ધર્મ ગયું કરુણાનિ ગાંમિ.
 ન્યાઈ મારગ લઈ તે નવા, 'મીણુને દાંતે ચિણુ ચાવવા !' ૨૬૮
 ધર્મ વિચે બિહુ આવી રહ્યુ, 'અથ અઢાર' કરી ગહિંગહ્યુ.
 કીયા વિચુ શું સ્વર્ગ દેખાડિ ? શીલ તણુઈ માયઈ 'ભકિ પાડિ.'
 ચોરી પછસઈ જેહનઈ કીધ, 'હડહડતી ડોકરિ પય પીધ.' ૨૬૯
 આગઈ દેવ કયાં સુરપાંન, સોલ સહસ્ર લોગવતુ કાંહ.
 આમિય લોજન અધિપતિ કરઈ, ખોટા વાહ મોટા મશિ કરઈ.
 ઇશ હલાહલ પીધું જઈ, 'હસ્તિવાદિ કિમ ડાંડા ખાઈ ?' ૨૭૦
 અભક્ષ કાલિ લક્ષ આમિય કીધ, અપેય કલપના નઈ મદિ પીધ.
 અગમ્ય સૂંનિ પરરામા રમઈ, અણુ બ્રતી ભવકીયા વમઈ.
 જ્ઞાનાગ્નિ લવ લાગઈ દાઘ, 'પાશ શીયાલે સર્વસ ખાધ.' ૨૭૧
 સખલુ સાથ તે લાણુ મીંઠ; લોકમાંહિ યથ જાતુ ન દીઠ.
 રહીનઈ કાંન કાં નવિ ધરૂ ? મોટી નારી વંધ્યા મમ વરૂ, '
 અંતરદગ્ધિ જોઈ આપત્રી. 'પુત્ર પ્રસૂતા નાહી લક્ષી.' ૨૭૨
 જુ આઠરી અતિ ખોટી વાટ, દીકુ નહીં આગલિ સર્વ ઠાટ.
 પ્રસીધ પુરાણુ ન શીખાદરી, રહ્યા 'અણુતોલે ડીંગે લરી.'
 'પકિ પરાણિ વારતાં બંધ, વાજિ લીંતિ વિના નવિ અંધ.' ૨૭૩
 પ્રીયા પાંચ લગઈ ચે ચાલિ, તે બોધ સફ્ફ કિમ પાલિ ?
 વધ, દોષ સાત પાણુ છાટ, 'નવિન રહણી છેદણુ વાટ.'
 કરૂ મ કરૂ મ ધરશુ રીસ, 'લાગઈ બાંધિ ધૂળવઈ સીસ,' ૨૭૪
 કહુ કિમ સૂધી શીખ મનાઈ ? સધુ સ્વાહ મૂકણુ ચાઈ.
 'વારી વિસન સકઈ નવિ કોઈ,' નુ ધરિ કાંઈ ઉછ હોઈ.
 આણુ નેહ સ્વદારા રંગ, 'સાપ મરઈ નવિ લાઠી ભંગ.' ૨૭૫

જુ યુગ પાહલે એ અધમ ગાઈ, 'કહિતાં જીલ શતખંડ થાઈ
 ગોહંસા જિહાં પડિઈ પ્રસાદ, કાં નવિ કરિ વિના સત્ય વાદ ?
 જોઈ કલયુગની પ્રોદિ, ' ગોરી ગોરાપણું ચૂં કોઢિ ! ' ૨૭૬
 કલિ કલિં ક્રીધાં આપણાં, કામ ક્રોધ લોભ મોહજ ઘણા.
 કિમ આદરશું યુગ પ્રયા વાટ, તેહ તણા અંગિ કરિચુ પાટ,
 ' કહિનઈ ચોર ન હોસી નાભ, પાડાનઈ ઉચ્ચાલઈ લાભ. ' ૨૭૭
 કાથર કરિ કલ્પના મ જોઈ, કયા આણિ યમ દ્રાપર હોઈ.
 ત્રય પક્ષ તારિ ત્રયતાં યુગ આણિ, સત્ય ક્રિયા તિહાં સત્યયુગજાણિ.
 વેદ વિચાર શુ કરઈ નરા ? ' સાપિ ખાધુ ખીહઈ શીકરા. ' ૨૭૮
 એક કહિ અલો મારગિ રહું, પણિ કલિયુગ તે આગલિ નવિ લહું.
 સદ સાથ કોટી ગતિ મયું, ચુથુ યુગ તે આગલિ થયું.
 આદર વિણ નરિ ઉત્તર કીઉ, યમ ' ગાડઈ પાડુ ખાંધીઉ. ' ૨૭૯
 જુ સઘલુ લાગુ કલિકાલ, તુહિ ન લીજઈ નીર મૃણાલ.
 ' રાજહંસ નાંવ છીલરિ રમઈ, ' સંધ સંવાદ ન તરણાં ગમઈ. ' ૨૮૦
 સજન મનિ વિક્રિયા ન ભાજ, ' સોનઈ સાંજિ ન લાગઈ આજ. ૨૮૦
 ક્રિયાહીણ હોઆ કુલવંત, લોકતણાં કહઈ રાખુ અવંત.
 ' કો જુગતુ હાપુ જમાંન, ' ઉતર માર પડયુ વિણ સાંન.
 કા મેહું આદયું અભ્યાસ ? યમ ' કૂતરે ખાધુ કપાસ. ' ૨૮૧.
 અકલીણા અણુપ્રીછયુ કરઈ, તે સકલીણા કાં આદરઈ ?
 ' વાઈ દૂંગર હાલઈ સોઈ, તુ અગન ન શું અંતર હોઈ ? ' ૨૮૨
 મૂરિખ ગતિ મન દયુ માહામતી, ' કાંણી સૂતી નઈ જાગતી. ' ૨૮૨
 એ આગઈ મુકિત આ સિદ્ધ, એ કહિ તે મારગ લીધ.
 યોગી કહિ તે યોગી થયા, કે સાતી કે સઘલા ગ્રહા.
 મૂલ મારગ નાન્યુ હોઈ, ' સાપ ગયુ ઘસરડિ કૂટીઈ. ' ૨૮૩.
 હરચ્ચંદિ મેહલ્યુ અલીઅલ રાજ, શેઠી સગાલ ન પુત્રિ કાજ.
 સંજરિ શરીર માંસ આપીઈ, મયૂરે ચિરિ કર્વંત લીઉ.

મંડલ પતિ લીધુ જગનાથ, 'ભાત મેલ્લિ મ મોલ્લ સાથ' ૨૮૪.
 ઇતિ મોધાવિડંબન વીશી.

વન વીશી.

ગેવ સાંખ્ય ખટકશન મૂધ તે મેહલી ઉમારગિ ગૂધ.
 પ્રહ્લા વિષ્ણુ મહેશ્વર દેવ, મૂલ તણ અતિ માનુ શ્રેવ.
 સ્વામી વિના એમ નાડીય, 'સનઈ ગામિ સાડુ કાડીઈ', ૨૮૧
 હશન વેહ ત્રિહુ એક વાટ, દીગઈ દેવ ગમઈ તે પાટ.
 પુણ્ય ભેદિ પાખંડી તણાં, ખંડિ વાકિ અ-યોગન્ય ઘણાં.
 'વધર ન વાયસ મૂહડ ટલઈ, 'નવિ લૂંડીનાં ટોલાં મિલઈ' ૨૮૨
 એ મારગ મોટે આશ્રયા ગૈન શ્રેષ્ઠ આવાંકી ક્રિયા.
 સજન સરિસા સંગ નવિ કર્યા, વેહ વિના પ્રતિજોષે ભર્યા.
 ગાથા મારગશું કિમ ભડઈ ? 'પાકે ભાંડ ન કાંના જડઈ.' ૨૮૩
 કે નર કૂડા અધ્યાતમી, દાન ન દેવા એ પરિ ગમી.
 જી દીગઈ અવનીઈ ધાગું, 'લોગવિશું કીધું આપણું.'
 પાપ કોટિ નવિ ધર્મ સુહાઈ, 'દૂધિ દાધું ઠહી કૂંકી ખાઈ'. ૨૮૪
 વાઘ દેયાંતા સાર્ફું થાઈ, 'દેવા શંવ દિશિં કુણુ ભાઈ ?'
 અશ્વ કરી દેતાં રથ ઘટઈ, દુર્ગા વાહી માંણસ મટઈ.
 'ખલિનઈ મશિં કરી ખાકર ખાધ,' 'નાગા દેખી યઈ સરિ સાધ' ૨૮૫
 વિશ્વંશર અભિધાન હરિ ધરઈ, મેહધારા ત્રિભોવન ભરઈ.
 તરૂંગર પર કરઈ અપગાર, એ નવિ એકઈ લિ અવતાર.
 એક ચોથીઉ દેતાં વરઈ, 'સંક રોઈ શું આંસૂ ઝિરઈ ?' ૨૮૬
 મૂરતિ પૂજિ મૂરખમતિ કહુ, દેનાં દાંન ભોગ દુખ સહુ;
 ભતાં યાત્ર અનકરણુ ભાઈ, ગાનાં ગોવ્યંદ દુષ્ટ દૂહવાય.
 ઇમ કરતાં સિધસંગિ ન મલ્યું, 'આંખિના દુખણા મૃત્ય વેગલું.' ૨૮૭
 એક નર આહોડુ કરઈ, પાંમઈ નહી તણુ પરભવ ભરઈ.

તેહ બલિ પેટ ભયૂં કહિ ચૂર, તેહનઈ મરણુ ન દેખઈ ભૂર. 'એક માઈ નઈ માશી હોઈ.' ['પૂઠિ ખાટિ વચાલઈ જોઈ'] ૨૮૮
 એક ધર્મનું જોઈ વિચાર 'હાહાપણિ હાધું શરિ ભાર.'
 કાજ આપ વિતૂં પર દીઈ, જાણિ પાપ પ્રવાહયૂં લીઈ.
 ઈમ કરતાં કિમ રાખું આપ ? 'પરહુણા પાહિ મરાવિઉ સાપ. ૨૮૯
 શબ્દા કરિ હરિ ઉપરિ ધ્યાન, માંહે મલ ઉપરિ મજન.
 સાચા મોલ વદનિ વારૂણી, હંસક હૈયા કીયા ઘણી.
 કોધિ અતિ ઉલાલિ થાગિ, 'જીણું કાનઈ જૂઆરી નારિ.' ૨૯૦
 સ્વર્ગતણુ સંઘાત નવિ મિલઈ, સભટઈ સૂધા થોડા પલઈ.
 સંયમની' તુ લહિ વર સાથ, અતિ અલજુ જોવા નરકગાય.
 અષ્ટાદશ માંહિ આવઈ કહું, 'નમતી માંગિ દિ પગ સહુ'. ૨૯૧
 સન્પુરૂપ મુખ તાજું વખાણુ, યમ 'ઉદયાચલિ પ્રકટયુ ભાંજ',
 સંગતિ સાતિ વિચની તણી, 'વંછુ અંધ કૂપજ ભણી.'
 'બાલજુષિ પાંમઈ સાંપડી, સહુ ચહઈ નીચી વનખડી.' ૨૯૨
 'સ્વર્ગ' તણું મુખ 'વાંછ કરઈ, ધર્મ' કમ' એકઈ નાદરઈ.
 સંગતિ લિ સંતી કહિ તણી, કિમ પતુ થાઈ પશુહણી ?
 લક્ષ ચુરાશી રૌરવિ પહઈ, 'નેવ ન પાણી મોલે ચહઈ.' ૨૯૩
 મોક્ષ તણી અભક્ષેખા કરઈ, મારગ નીચા નવિ પરહરઈ.
 લોકમાંહિ અપયશ જોલાઈ, પરભવ દિગે જોઈ દી કાઈ.
 'સુખ નવિ સુહુણા માંહિ ભાલ, મૂલ નહી કિમ પામઈ હાલિ?' ૨૯૪
 કે નર લાગા તીરથ ધ્યાનિ, વાટઈ વારૂણી કરવા પાન.
 લેવા ગાંઠિ પરાઈ ભાવ, 'તાર વિના કિમ નારિ નાવ ?'
 જોવા પરનારી અંગ જાઈ, 'લાહ લેઅંતા મૂલ ગમાઈ.' ૨૯૫
 ધન વંછઈ ધન કેરી મણા, મુક્તિ વરૂણુ વિષુ પદ હરિતણા.
 રહિ અહંકારે અન્ય આશયા કહું, છૂત રમી ઘર અર્થિ ભયૂં.
 નીચ કમિ' કહ્યાણુ મ જોઈ, જો સવિ 'આસ નિરાસી' જોઈ. ૨૯૬

સાધુ ભૂત પિશાચી જંત, સાક્ષા આવઈ દેખાડઈ કંત.
 એ સરિષ્ણુ મિલ્યુ સંઘાત, આશિ આશ લયો કરિ વાત.
 ‘સાપ સાપ ઘરિ પડેહણુ જાઈ, હ્રમ હલાવઈ અન્ય કાંઈથાઈ?’ ૨૬૭
 ગોપતિ ત્યાજિ ગોરી આહરૂ, ‘મૂઆં ગ્યાં’ સૂધઈ સ મરૂ.
 અછતામિઠ ઉલગ માંનિસઈ, ‘આગઈ હોઈ નઈ વલી તે હસઈ.’
 મોક્ષ ગયાં મતિ મનસા થઈ, ‘શું ધાતુ આંચલ મા મૂઈ?’ ૨૬૮
 લાગુ દોપ દેવિ સાંજરઈ, સાક્ષા વપુ પીઠા ઉચ્ચરઈ.
 મરણુ આવિ કહિ કાંઈજ ધર્મ ? શત્રુ મિલ્યાં અસ્ર શીખું શર્મ !
 દવાદિ પડયાં કુછિત કાંઈ કહી ? ‘આઈ કહિતાં કિમ છૂટીઈ?’ ૨૬૯
 સાધની શેર સુખિ દ્વગે જાઈ, વિદાવંત વિશેષિં મનાઈ.
 જુ મોટા મુકિત સાંચરઈ, એક રામ આપિ ઉદ્ધરઈ.
 શરણાગતવિજયપંજર નાંમ, આપુ મંડણુ તવ પદ ઠામ. ૩૦૦

છતિ ધનવીરી.

સાધારણ વીરી.

એ મન વિપયા ચાહુ લમઈ, મનુષ્ય જન્મ આલિ નીંગમઈ.
 કહિ ન દેખી કિંકર ખાંણિ, પુણ્ય સરીસુ ન છંડિ વાણિ.
 પરધન વનિતા લાગુ રંગ, ‘દેખઈ દૂધ ન દેખિ ડંગ.’ ૩૦૧
 એક ઘરિ કામિની કુલવંત, રાચઈ કોઈ કો અસતી વહંતિ.
 અમૃતઘટ હિપરિ અજણાવ, આંડણુ સ્વસુખિ સંધ્ય શરણ.
 ‘મેહી રાંમ રમઈ કો રૂપિ ? દીપક પાણિ પડઈ કો દૂપિ ?’ ૩૦૪
 છાંડી પ્રીતિ જહુ તન ભાગ, પરનારી સંગ અતરિ દાઘ.
 સૌખ્ય સ્વરામા બેજણુ રંગ, અપત્ય આપમ વિલસતાં અનંગ.
 જુ તું ‘ભાંણિ ભરાઈ ન દ્રાઈ, ચાટિ હાથિ ન જૂળ સ જાઈ. ૩૦૫

ચાહુપણ હાલી આઢરી, નગમી નારિ અસતી જાવરી.
 મૂરખમતિ વિણાશું મૂલિ, 'ખાંડ વિરાંસિ ખાધી ધૂલિ.'
 માત પિતા મેઢી થયુ જીવે, એ 'ગાહુ ઘાહુ ગાહુ' ૩૦૬

કમતિ કૂંડી કન્યા વરી, કિમ તે નીવારઈ વિભયરી ?
 કારી ઘરિ ઉપનુ કપુત્ર, વાંમી વિણાશું ઘરસૂત્ર.
 રડ નહી વિણુસણુ રીસાવિ, 'માંચી બઈઠાં આંચું લાગિ.' ૩૦૭

વિરૂં વાટ વારતાં જાઈ, 'ઉખધ આપિ અજાણું ખાઈ.'
 દુઃખ મિત્ર મિલિ કિયું કાજ ? 'અંગઉધારઈ મ લેશિ બ્યાજ.'
 'એ ઉજવુ વરત અનુકલી, ચોર પાહિ ચોટ ઉતાવડી' . ૩૦૮

શરખા સંઘાતી ખા નીસરી, વેશયા રહી અન્ય નેહ ધરી.
 જમલિ જમાઈ રસી રહ્યુ, વિઠતાં વિજય બોલ સાંસણુ.
 પ્રેમિ અંગ પરાભવ હોઈ, 'કાલી મૂઠિ તુ મ દરી રોઈ.' ૩૦૯

એ ગતિ પામી દ્રઢહિ રાજિ, તેણિ માગતાં નાવઈ લાજ.
 વર્ષ સહસ્ર તપલેદ ન કીધ, તુ તે નિશ્ચલપદ લીધ.
 અદ્ય ભકિત કિમ વૈકુંઠિ લીઈ ? 'શરખા સુર કાં એ કૂટીઈ?' ૩૧૦

અઠોધી નર તીરથિ જાઈ, કેવલ કલેશ કિંગરિ કાઈ.
 અપદર્શનિમતિ પૂજા ઘણી, 'ઉગઈ વૃક્ષ દિમ વાદયુ ખણી ?'
 અધમતી યમ નારી કલા, 'કિણ ખાંડઈ કૂકય તાંદલા ?' ૩૧૧

શેવઈ હરી કરી કાંમના, 'વાંચઈ બ્યાસ અર્થ કલ્પના'.
 લેઈ લંચ કાજ પર કરઈ, દેઈ દાંન ચિતિ કવ ધરઈ.
 વેદ પરીક્ષા વિગતી લઈ, 'એ બાટી અરહટ વેચીઈ!' ૩૧૨

જીવન અર્થ મ મારગ લોપિ, સારી આય રતુ ધરી કોપિ,
 પાપ કરતાં વધઈ આય, મૃગ મછ ઘાતી મહો ન માઈ.
 'નર નારી વિણુ જુહિ કોઈ, મરતાં મહિલા માત કરી રોઈ.' ૩૧૩

તારણપણુ ન સુધુ મર્મ, સ્ત્રીસેવા ઇતિ કીધુ શર્મ.

તન આધાર કાંમ કહિ ગયુ, ગુરુ ભંડાર ન રાખી રહ્યુ.
 ‘ પછઈ નીસરઈ કાંને બોલ, એ ઉ દાંત નઈ મુખ પોલ. ’ ૩૧૪
 મુઈ પ્રતિ સંધ્યા નઈ સમઈ, જૂખી પ્રભ એકલુ યમઈ.
 કરિ આઘાણુ ફૂલ કરિ ધરઈ, ‘ સર્વ ગુણુ વાણી વૃથા કરઈ ’.
 સૂતાં નગન દેહ દેખીઈ, ‘ આવી લક્ષ્મી પગિ ઠેલીઈ ’. ૩૧૫
 આડ ચવાદિ અધિકુ વલ્યુ, ‘ તે તાં જૂનાં પિતર મલ્યુ ’.
 કીધુ ગુરૂં વાદ વિશેષિ, ‘ જૂલુ જવાડયુ આપ સંદેષિ ’.
 કલહુ કુટંગ હોઉ પ્રધપણુ, ‘ એ હારી છતી ઉલખ્યુ ’. ૩૧૬
 સદગુરુ વાણી વૃથા મન કરૂ, કહિતાં માત્ર અંગિ આવરૂ,
 અંતરિ આણિ મ એ સંદેહ, તે ‘ નીપનું યહાં વૂહુ મેહ ’.
 કિમ વાલશિ મન જાણી મમ ? ‘ ચેતી નાહી તેતી ધર્મ ’. ૩૧૭
 પુણ્યાંગના પ્રેમ અંત ધરઈ, મોટા પક્ષ અન્ય આદરઈ.
 ‘ સુખ ન સાપ વાસ ગેહ રહઈ, સુરખ મિત્ર સંઘાતિ વહિ. ’
 અછતા ગુણુ કઈ વારી કબુ ? ‘ એ સુ સાતે વીસે લેખવુ ’. ૩૧૮
 હાલાહલ ઈવ પીધુ કવાધ, તુ આમઈ મૂંઠાળ્યુ સાધ.
 ‘ તાત સકયુ નવિ ખૂસટ મારિ, તુ સુત ચરિ વાગી તરૂઆરિ ’.
 જૂતું એહ ‘ સગાની ગાલિ, યમ આવી એ ધરિ ‘ધૂતનાલિ’. ૩૧૯
 નિગમારથ સઈ સમુ સ્મૃતી, સમૃતિ સઈ સમી શાસ્ત્રગતી
 શાસ્ત્ર સઈ સમુ અંશ પુરાંણુ, સઈ સમુ ગીતારથ જાણુ.
 વીઘાતીત ગીત કિમ કહઈ ? માંડણુ નાંમ લવારી લહઈ. ૩૨૦
 ઇતિ સાધારણુ વીશી.

યુક્તિ વીશી.

૩૨૧

પહિલૂં પાપ કરૂં નરિ ઘણું, દીકું નવિ જોખમ જમ તણું.

લોક વિગોયા શ્રવણિ સુણી, અંતરિ તુ ચેત્યુ આપણી.

જાઈ પાપ સ્મૃતિ સાંભલિ, ‘ જૂડતાં વિલગઈ આવલિ. ’ ૩૨૧

મ મલુ સજન દુષ્ટ સંધાતિ, 'કિમ સવાસિલિ વેશ્યા. ધાત
ચંદન ઉરસ જોઈ વિચાર, હરિ, મેલ્લી અન્ય દેવ ઉધાર. ,
'કંટકદંડ જોઈ, ધગારિ, ઘાસઈ કેલિ ન ઘાસઈ જોરિ.' ૩૨૨

ગુ ઘર છંડી વદાથી વંનિ, પુત્ર કલત્ર વીસરઈ ન માંન. ,
સૂનઈ કલપી કાંમ સંતાપ, 'ધોવા ધોતી લા 'પાપ.' ,
આવઈ કિમ સ્વામીથં નેહ ? એ 'જગત્રી નીગમીયા જોહ'. ૩૨૩

વ્યાધ ન પાસૂં છાંડઈ કાય, જોક ઘડી નવિ હારિત્ર જાઈ. ,
ઉપયથ ઘડી ન છડિ કેઠિ, અંતર વેલા ટલઈ ન વેડિ. ,

યે તન પાતક વાસિં રહિ, 'જ્યાહાં પાંજી તિહાં કાદવ કહિ.' ૩૨૪
મોટાં તપ વ્રત તીરથ હાંન, અવિની માંહિં કુણુ જાણઈ માંન ?

સુકૃત દુઃકૃત તપતિ કાઈ, 'પંકિ પંક ન ધોયુ જાઈ'. ,
કિમ અવતાર વિના હરિ વહઈ ? 'ઘર ઘરના પાડા નવિ મરઈ' ૩૨૫

'ચુરાશી લક્ષ યે લવ' કહિ, ધર્મોધર્મ મર્મ નવિ લહઈ;
તે માંહિં જોક સુણીઈ સાર, માનવ જાવિ લીધુ અવતાર.

છાંડી ધર્મ આઠરીઉં પાપ, 'શ્રહણુ વેલાંજો કાઠયુ સાપ'. ૩૨૬
પર નારી પ્રાચ્યોં ન જંગ, ચેણુઈ ચેણુઈ, યોગિ પ્રીત્તવીયુ અનંગ.

પલ વાજણી સંતોષી શિવા, ધાઉ ધર્મ લણી તે નવા.
'પુણ્ય કરતાં પાપિ જધાઈ, અમૃત વાંઘી એ વિષ ખાઈ' ૩૨૭

સ્વામી તણી ન આજ્ઞા રથુ, લોક અપવાદ જોલ સાસણુ,
'મારગ છાંડી જિવટિ જાઈ, કાંટે શ્રમિ પીડાણુ કાય ?'

સ્વામી દ્રોહી નઈ મિત્રીઉ સાથિ, 'પુહુંક છંડાંણુ દાધુ હાથિ'. ૩૨૮
ભૂપતિ થાખ્યા દુષ્ટ પ્રધાન, પાંખી વિભૂતિ આવીઉં માંન.

'ચીહુ પાંચ દીહુ મેહ આદ્ર, ' 'ધોડી લગિ પટિલની પાદ્ર. '
'આગઈ વ્રતિ એ મૂકયુ હડુ, એ ઠીકરીઈ ભાગુ ઘડુ.' ૩૨૯

મોટિ કલિ પરણાવ્યુ જોઈ, તે નારી પતિવ્રતા હોઈ.
દેખી તનુ તે અસતી તણુ, હાંત હશી દેખાડિ ઘણુ,

- મૂરખ મોહિ ના ના જોટ, ' મોટી કોર પીયારા રોટ. ' ૩૩૦
- છલ છલમિ ધરિ ધન મેલીજી, ફતરમી તે ચવિ હારીજી.
કઈ ખરમ્યું વેશ્યા મઘપાનિ, કે રાઉલિ કે ચોરે લીઉ.
ભાંડ ભવાઈ કઈ ખરચીજી, ' આલિ આખ્યું વેલિં ગયું. ' ૩૩૧
- બ્યાધિ વિયોગ શોક તવ નહઈ; કહિ 'મજ લેખું ઘટચોપડઈ,
જોડી સાફ કફ કકમ', ' ચૂડી પહિરી બઈકું ન ચમ. '
સહિવાસિ નવિ તેહનું તેજ, ' મામત્રેઈનું છઈ હેજ. ' ૩૩૨
- ' વાનર વીછી ખાધુ ' યથુ, યમ આગલિ પીડાઈ તિથુ.
દીધું તોરઈ કુટંબિ વિચાર, ' ભરડા પરહુણુ અન્ય ભાર. '
' રૂડું કરિજા તો રીરડી, જોડી જોડી આહંડતી બલી. ' ૩૩૩
- ધમકાર ચવિ મેહી માંણુ, ' લેહઈ ટાઢું નીર પખાણુ '
જાણી તઈ પરિ એ યમ તણી, ' બાંભણુડોડી કરિ ધન ઘણી. '
' ઢીલું મૂંઠિશિ તે તવ હાંણિ, એ નાતર નહીં નીસાણિ. ' ૩૩૪
- આઠરીઉ અંજણિ અધમ, ગુરૂ પાખઈ નવિ સૂધુ મમ.
' ઉંચું જોઈ તુ આકાશ, નીચું જોઈ તુ પાતાલિ. '
મેહી માંણુ જાંણુ ગુરૂ મિલ્યુ, ' માયા ઉતરયા પગિ રલ્યુ. ' ૩૩૫
- લોગવવાં આગઈ દુઃખ ઘણાં, ધમ ન જાંણઈ કમ આપણાં.
' આંગલી સુખિ ઘાતી ડસઈ, ' કાંઈ ભવ જોણીપરિ કસઈ ?
' ગઈંભિ ગોણુ માફ સુંણું, ગાંમ ઉપરિ માંડ્યું રૂસણું. ' ૩૩૬
- આણઈ ભાવ અંગિ અતિ ઘણું, કેહુ વરૂ હંશિ ઘર તણુ ?
તે શીખામણુ સારી વરૂ, ' વાઢી પાટ મેરાઈઉ કફ. '
શેષુ સ્વામી શવહુ ધણી, ' દીવાલી કહિના બાપ તણી ? ' ૩૩૭
- જુ સહચરનું ઠણું નવિ કફ, તેહનઈ પાછલિ ચું ઊગઈ ?
મમ ' મૃગતૃણા પાંણી પીધ, સુહુણા કેડિ રૂડું દીધ. '
ઘાત મિશિ ગ્યુ કેા ઉતરી, કહિ ધમ ' નાઢી ગાઈ ચરી. ' ૩૩૮
- માતાપિતા ભણાવઈ તુજ, આઠર કાંઈ ન કરઈ અખૂઝ ?

પાછલિ નવિ હોશિ અજ્યાજ, કરતાં પુત્ર કેવલ જહુ આસ,
 ‘ પહિલું સખતી માંધી મૂંઠિ, પાંછી પડઈ પીઆસી પૂંઠિ. ’ ૩૩૯
 લક્ષ સુરાશી જોઈ વિચાર, કિમ જોવડુ સહિસઈ ભાર ?
 રાવ કરી તે સ્વામી સુણી, દીધી ચોનિ માનવજવતણી.
 કહિ મંડણુ જુ હરિ નવિ મિલ્યુ, ‘ સુહુચુ ચણુ નઈ સુહુચુ રવ્યુ. ’ ૩૪૦
 ઇતિ સુગતી વીરી.

દ્વય વીરી.

વેદ વિપ્રશરિ સારા ક્રીયા, શૂદ્રશરિ વાડવ થાપીયા.
 નારી શરિ ભત્તાર સજૂપ, જૂપતિ પાલઈ પ્રભા જો રૂપ.
 સ્વામી જોલ ન જુહિયાત, ‘ રાઈ રાખતાં ક્રીજઈ વાત. ’ ૩૪૧
 કામ ક્રોધ લોભિ કલિકાલિ, સત્ય શૌચ ચમ દમ પરજાલિ.
 ક્રમા કયા વાસના વિવેક, સાર વસ્ત ખાલી અનેક.
 જોઈ માંહિ હરિ સાધન કીયું, જોતા ‘ જલતા ડાંડુ કાલીઉ. ’ ૩૪૨
 ચે સજન અવની અવતરઈ, સ્વામી તણી આજ્ઞા વિસ્તરઈ.
 તે ઘરભાર રહ્યા ઉદરી, કીરતિ કૃષ્ણતણી અણસરી.
 ‘ દીજઈ શીખ નહીં તે ખાલ, ચું શારદાગરણું નેસાલ ? ’ ૩૪૩
 સહજિ સજન સાજૂં જોઈ, તેતું દુષ્ટતા ભાડું હોઈ.
 જો દીકઈ રૂઢય શુદ્ધિ ધરઈ, તે તું ‘ આગિ ન અધિકી સરઈ. ’
 ‘ જુ હાથી તરજુ સુક્ષમાં, તુ પેટિ પાણી ઘૂંટણુ સમાં. ’ ૩૪૪
 માનવ કર્મ કરે તે કલા, પરહરિ પાપ થાઉ નિર્મલા.
 અથ જાણિ સહુ હરિનઈ નાંમિ, કુછિત વિતૂ ન દીજઈ સ્વાંમિ.
 સધિન મોક્ષ ત્રિવોવન રાય, ‘ લાફ રાખી જૂકુ થાઈ. ’ ૩૪૫
 ‘ કાલા કાંઈ ’ ન તું હરિ ગમઈ ? ‘ પાખઈ લીંતિ ભાર કુણુ ખમઈ ? ’
 ‘ કુંચી જોણી તાલૂં જિવડઈ, ‘ અયા અનેરા જો કિમ ચડઈ ? ’
 શેવુ હરિ અન્ય ચું કરઈ ? ‘ ચમ પાખઈ છોરડું ન મરઈ. ’ ૩૪૬

લીજઈ એક હરિ આશરૂ, ' સંદેશે મન ઉલગ કરૂ. '

' વણિજ પીઆરી હાથિ ન હોઈ, ' ' ડાઢીં પર કર આપઈ કોઈ ? '

' ડાલિ ડાલિ મન ઘાઘુ બાથ, છોરૂ ઘણી સઘંઆણી હાથ. ૩૪૭

' કિમ બશુ બીજાઉલિ બારિ ? ' [આંખિ અંધ બેડી પગ ભારી.]

' ગલીવાતે સુખ ગલૂં ન હોઈ, પાખઈ ભીંતિ ચિત્રામણુ બેઈ. '

' શમય ન ભૂખ ચયાં આકુલાં, પૂછઈ અપવાશી ઘરિ ઢોકલાં ' ૩૪૮

કિમ એણી પરિ પનિ રીઝવું ? ' સુઈ દેઈનઈ કુશ દેખવું. '

' હાથિ કાનિ ન સાહ્યા બઈ, આલિ આપણી વાનરપદિ સાહિ. '

અંતર દોઢ પરાભવ ભયું. ' કેહા વુઠા કાઠવ કયું ! ' ૩૪૯

યે શ્રદ્ધા કરિ પોખ્યાં પાત્ર, ' દીનતણાં અથ તોખ્યાં ગાત્ર. '

કઈ હરિ સાધન કીધું ગોપિ, વાટઈ વટ પીંપલ વર રોપિ.

વાંચું હેમ ખણી કુહાલિ, એ ' વિણુ ગરય વહીતર ' ભાલિ. ૩૫૦

કરતાં ગોઠી મિલઈ વિદ્વાન, કાંમ તણુ તિહાં દીધા કાંન.

શુભ કર્મ કરતાં અન્ય લોક, પેખિ પરમ આંચુ સંતોષ

શત્રુ મિત્ર સાર્મ ઉપદેશીના, ' પર કણુકિં માંડા શીખીયા. ' ૩૫૧

ઘરિ બઈઠાં સર્વસુખ લોગવુ, સાચુ જૂઠું જાણી ચવુ.

' રાભ રાન્ય કરૂં તનુ તોપ, ' પૂરિ અભિલાષ આણી સનોપ.

જુ આરા હારની વરવીઈ, ' પશલીઈ રંગર ઠેલીઈ. ' ૩૫૨

સહગુણુ પે મી યાવિ કર્મ, ' નાડી મૂલી બેડી શ્રમ. '

લીધુ ધર્મ સમારગ વેદ, પાંચુ સુખ અથ હું તન બેદ.

' જોઈ તરત ખૂડતાં કઠિ, લોહડઈ લીહ પટુલિ ગઠિ. ' ૩૫૩

વર કઈ સ્ત્રી ઘરિ આવઈ, કહિ પહિલું છોડું પરજાવિ.

એહ કાજ તહાડું કરૂં, ' દેખઈ નહીં આઉ વીજપડ. '

ભત્તાર કરઈ કહિ તે કરૂં, એ જાણે ' સોનું નઈ સડડ. ' ૩૫૪

સઘલા વિજળુ તણા અવતાર, ' ચેતા અથ તેતા અસવાર. '

પીડા કહિ જ ૧ જાણિ મ કરે, એવું જાણી આપ ઉદરે.

‘ જુ કાંબલિ કુણિઠ જામલી, કહિય તે માહિ કેતાં પલી ? ’ ૩૫૫
 સધલઈ સ્વામી શરણુ જોઇ, ‘ અન્ય યમઇ અન્ય તૃપ્તિ ન હોઇ. ’
 સધલા જીવ અનુકંપા કરી, ‘ સહિજઈ સમાધિ ’ જાઇ તું તરી.
 સ્વામીની આજ્ઞા સર્વ હસિ, ‘ અતિ મયિ કાલકૂટ ઉઠસિ. ’ ૩૫૬
 નિતુ ઊઠી યમ વેદન સુણું, ‘ હાથીની પરિ ગહુ ઘણું. ’
 અન્ય નહી કુણુ હરિ વિણુ નાવ, ‘ સાગા સાણું એક વટાવ. ’
 ‘ એકોત્તર પૂર્વજ હરખીયા, એ ભૂલા મારગિ આવીયા. ’ ૩૫૭
 સ્વામીની શરણાગત જાઇ, ‘ હાથીની પરિ પેટ પૂરાઇ. ’
 ‘ છોડ હુઇ કછોડ જોઇ, ‘ માયજાપ નવિ તેહવાં હોઇ. ’
 સ્વામી કહિ ‘ ચોરી સહિદેય, માગીઈ ભીખ વસા પરદેશિ. ’ ૩૫૮
 સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાલી લોક, સુગુર એક જીભ સર્વ દોક.
 સહુઇ આસ તહારી કરઇ, તે શવિ ‘ જોલ પડઇ તે ધરઇ. ’
 આરતિ હરિ કૃણુ કહિ અનિ ? ‘ જિ લખ દાંન પ્રભ લોજન. ’ ૩૫૯
 સજનનઇ રખે કેા ડસઇ, ‘ લાખ કપૂર કપૂરજ હસઇ. ’
 ‘ ગણુ ધંતૂરાના જાણુ મહેશ, યમ માલી પાતરી ’ સવેશ.
 કરશઇ સહુજન તેહની આસ, માંડણુ વ્યૂં સોઇ વિનાશ. ’ ૩૬૦
 ઇતિ હૃદય વીરી.

વૈરાગ્ય વીરી.

જુ તૂંહનિ ગુર મિલ્યુ ન કોઇ, તુ આપિ આલોચી જોઇ.
 સતસંગતિ કમં કીધૂં સાર, તે સવિ સુપિ ન જગદાધાર.
 પાતક ‘ ચોર મિલે લૂગીઇ, પાદૂ માંડુ પછિ પાડીજ. ’ ૩૬૧
 તપ જપ તીરથ શ્રદ્ધા દાંન, કૃત આઠરી કહ્યુ સોપાન.
 ‘ સ્વર્ગ લગિ ’ સંગતિ ’ પામીઇ, એકૂ એકા અભિલાષ ન દીઇ.
 આવી ભગતિ યુગતિ હરિ મિલી, જો ‘ કૂઇ ઘાતી કાંબલી ’ ૩૬૨

ડાંભિ પૂજણુ બહુ દેવ, લોક વખાણુ વધુ ન એવ.
 દૂ દાન કીરતિ વિસ્તરય, કિરણી ધમ જાણીનય કરય.
 અંતરિ આપ ભવાકિ ઘણું, ' નહીં' વઢવાકિજી ડીપણું. ' ૩૬૩
 સજન ઘરિ ઊપનું કુપુત્ર, લોકે પારખી કહ્યુ કમૂત.
 શું કરય તાત કસંગિ મિલય, ' થોડય નીરિ પૂરુ દલવલય. ' ૩૬૪
 ' ભંગિ ઊગી તુલનીનય માગિ, એ અંગૂઠય કેળિ લાગિ. ' ૩૬૪
 ખત્ર અખત્ર ઘરિ ધન ચેલીજી, ઉત્પતિ સાડુ ન વાડવ દીજી.
 ખચયઈ પુત્ર કરઈ તરફડાં, ' માયઈ અડયાં પાગ ખાસડાં. ' ૩૬૫
 માતપિતા ' નવિ જ્વાલિ ગંધ, કુહું પેટ પાડુ કિહાં બંધ ? ' ૩૬૫
 ' પૂર્વદત્ત પ્રભાવઈ ધની, ' જાંડયુ મંત્રમઈ શાકિની.
 ઘણું ઘણેઈ પાપ આકરઈ, કહુ કિમ સૂધી શીખ તે કરઈ ?
 તૃણા પૂરિં જઈ તે વળા, ' ત્રાંબાના તે વાણ રદ્યા ' ૩૬૬
 ' સવિ વેઠિ કરવા લોક, ' તેહનય ઘરિ નવિ દેખઈ શોક.
 જુ તું મનિ ઠાકુરનિ વસઈ, ' તિલે નહીં તુ કરસણઈ હસઈ. ' ૩૬૭
 ' પજ દેઠિ બલતું નવિ દીક, ' રૂડા રૌરવ લાગુ મીઠ. ' ૩૬૭
 ખટદશનિ જૂજૂઆ ધણી, ' કે દાકિલિ કહિ માતા આપણી ?
 કઈએકિ ઘરિ મન વિસ લાઈ, ' ધી આપણી વિખાણુઈ માઈ. ' ૩૬૮
 ' પાડોશી આગલિ સાસરઈ, જાવા ન લલિ તુ શું કરઈ ? ' ૩૬૮
 પહિલું અન્યાઈ તે ચાડ, ' છુરઈમાંસ પીઆરી હાડ ' ૩૬૯
 ' ન્યાઉ અન્યાઉ પાંણી પાંણી વાટ, ઉચલ્યું ગાફું ગણુ શા ધાટિ ? ' ૩૬૯
 ' આપિ ખાધી માયિ માહિ, પાંનિ ચૂંતું સકયુ ન લાજિ. ' ૩૬૯
 મોટા નાપ્રા પાડીઉ વાદ, ' વાણ્યુ અતિ ત્રટયં યુ નાદ. ' ૩૭૦
 ' ચેહનિ જાંસિ તેહનિં જાસિ, છીફતાં હંઠે હુઈ વિમાંસી. ' ૩૭૦
 અમાં ' કહલેડાં સાસુ લાગ, વહુનાં ઠીકિર કાજિ ન લાગ. ' ૩૭૦
 જુ ખરયું વિધિ વિણુ જૂઆ, નિગમયુ ' વમ માણુ સાતૂઆ. ' ૩૭૦
 ' કાગ કરઈ કુઠે કુહુ કિશુ ? ગર્હલ મહુ ઉપાડયુ તિય. ' ૩૭૦

મે તે પામિ કિશા વિશેષ, ' કાલમુખિ શરિ ટોલુ લેખિ. ' ૩૭૧

અપદ્યંધિ લોલવીયા ભૂર, મેલી શવિ કાં લજ્જુ ન સૂર ? ' ૩૭૨

' ધરીનઈ ચૌટા ચોર કિ હાર ? ફડા બોલુ ધર કિહાં વાર ? ' ૩૭૩

લોક તણાં બોલ્યાં સાંસહિ, ' ફૂઆતુ ડેડક થઈ રહિ ' ૩૭૪

કથ્યું કવી મૂરખ નિરવાહિ, ' કાંલુ રાંલુ આધા માહિ ' ૩૭૫

વેધિ રાગિ વિખાલુ લલુ, ' યમ ગામહિટતુ ગાડલુ. ' ૩૭૬

' મધિ માણિક મોતી પરહરઈ, સીલી હાર શુંબ કંઠિ ધરઈ ' ૩૭૭

' સાતું કમં હશિ યમ લેટ, સઈઆણી આગલિ યમ પેટ. ' ૩૭૮

' માહલ મઠયું ' કહિ શવિ લોક, ' પોત્રીનાં વિયંગલુ ' યમ દોક. ૩૭૯

' દેમ ગયૂ વ્યાજિ સર્વે ફલ, જાંણ્યા કોહિડા કુડી મૂલ. ' ૩૮૦

યાતન કરૂ અતિ ઉપરિ ધમં, ' ડગિ ડગિ કરૂ વિચાર સ્વકમં, ' ૩૮૧

પગથી પગથી મજલુ વેરાગ, ' કા ઉછલી એ લાગુ પાગ ? ' ૩૮૨

' કાચ તલુ ફૂંપુ એ સાર, કમકતાં નવિ લાગિ વાર. ' ૩૮૩

' ધમં સુંહાલું સફકો કંહિ, ચોત્રીશ્વર ત્યાં વનિ રહિ. ૩૮૪

' કૂડી ખગ મૂંકઈ આપણા, વાહ્ણી વસ્તુનઈ ચોખમ લણાં. ' ૩૮૫

' આપણૂં આપઈ ઉદ્ધૈ, મીંચી આંખિ અંધાર કરૂ. ' ૩૮૬

તપની વાત તપીશ્વર પૂછ, અણુ બાણિ ' મરહિ મન મૂંછ. ' ૩૮૭

ચોધી વિશિ વણિણુ કરૂ પિથાય, ' જીપું કાંમ ચૂ કંઈપં માચ ? ૩૮૮

સ્વામી શેવ ન લીધી ભૂરિ, ' રલીઆમણા ફૂંગર ધ્યા ફરિ. ' ૩૮૯

પુત્ર કલત્ર ધન છાંડિ મ દોક, ' હસારય હોશિ માંહિ લોક. ' ૩૯૦

' ઉલઈ ગઠ ઉગરશિ કિલ્લાર ? અર ચીંતવે અસૂર મૂંચાર. ' ૩૯૧

ચૂક સનકાદિઠ સિધા વેરાગ, ' માતિ મુઠિ પસાર પાગ. ' ૩૯૨

સહુઈ સમૃતિ પુરાંજ માલલઈ, કેતાં મનિ ન કાસલિ ટલઈ. ૩૯૩

કહી કહી લાગા ગુર શીખ, ચવણે મુણીતાં ગયા વરીખ. ૩૯૪

તેહનઈ વલી વલી કહઈ કુંણ ? ' બૂડા ચોર ભલા શકુંન. ' ૩૯૫

‘ દેવ ચરીત તુ દેવજ લહિ, ’ તું ચું જાણું મંડણું કહિ.
 ‘ રાતી ધોતિ પોતિ પરીઅટઈ, ’ તેડવું નાંમ તોફ મઝ ઘટઈ.
 ‘ રયણ રાંકધરિ લહિ ચું મૂલ ? બોડી માયિ યમ કહિ કૂલ. ’ ૩૮૦
 ઇતિ વૈરાગ વીશી.

લોક પીડા વીશી.

૮૦૪૩૦

જુ તાહરાં તપ કયોં પ્રમાણિ, ‘ જુટિ મ રોમ ગિલાડા પાણિ. ’
 ‘ વારિ ન કરઈ વજર અ-યાઉ, આપ ચોર બેટઉ નિવસાઉ. ’
 કહિ નહી કરઈ શીખ અદા નણી, ‘ મા માહરી નુહિ વાંઝિણી. ’ ૩૮૧
 ધન મેલઈ તોરઈ ચું કાજ ? જુ તઈ પાંચુ એવડ રાજ.
 લૂસી લોક કહિ ધન કરૂ, ‘ લાગુ ઘડુ નહી ઠીકરૂ. ’
 પાછલિ યમવેદન બહુ સહઈ, ‘ રાંક હાથિ રતન કિમ રહઈ ? ’ ૩૮૨
 કાં લોભિ મન તાહારૂં ચલઈ ? ‘ દેખઈ નહિ માયિ મણિ બલઈ. ’
 પ્રભ ઘણઈ ભરી વૈરાગિ, ‘ કહિ સખાઈ આંખુ કાગ ! ’
 પાંમઈ પદારથ આઠર ઘણઈ, ‘ રોલ્યુ ધૂલિ કરઈ આપણઈ. ’ ૩૮૩
 હાથિ કાતી ન આપિઈ કણુ, કિચું ફૂકડઈ ઉતારણુ ?
 મેહલ્યા કરી ચુહુટાના ચોર, હાથી નઈ પગિ પાડચુ સોર. ’
 રાજરસિ તઈ ઈમ કાં કીજે ? ‘ દૂધ ગિલાડી ભલાવીજે ! ’ ૩૮૪
 આંખુ અર્ધ ઉપરિ બહુ ધ્યાન, ‘ પર મા વિણ કુણ વીધઈ કાંન ? ’
 ‘ મહુઈ કાતી આછી લોક, ફરિદ્ર આંખુ ઘરિ પડીઉ શોક. ? ’
 ‘ નીસત વસય નર ચવિ નડયા, ‘ અજાણુ અંકિ સ્વગિથી પડયા ! ’ ૩૮૫
 દુષ્ટ વિના કુણ કરઈ મઠાતી ? ‘ પાગી ભૂતિ ની વડી ઢાતિ. ’
 આપઈ પશું અજા કરિ ઘણી, પીડઈ નહી કહિનુ ભય ગણી.
 કરિ ફરમાણુ અપાંચુ મિટી, ‘ આગઈ ભાંડણિ છાકી વલી. ’ ૩૮૬
 પીડા પ્રભ ‘ કરાવી વેઠિ, ‘ પાછલિ શુડા ભારે શેઠિ. ’

' રહા કેડિ પાડુઉ કહિ, 'હાખિન સહુ વિગતે વિધિ લહઇ.' ૩૯૫
 પૂછઇ ખણી કહા પ્રજા કાજ, ફરઇ કહ્યું 'રામનું રાજ.'
 મહિતઇ વાત વિગાસી ઘડી, 'કીધી વાત ગલી ચોપડી.'
 'આન પાત્રે કોડાજી ચટાઇ, ઇલતિ ગઇ આદિતિ નવિ બાઇ.' ૩૯૬
 'ઉછલ કરી પદ મોદ્દ કીયુ, કોટિ કાગ રતન ખાંધીઉ.'
 'કાકુર પાલે લોલિ લાડ, કરઇ કિયુ લુંડીનૂ હાડ ?'
 'શુણુ પુઠિ દોસ મન હમઇ, 'મ તિયું' ચેતજ બાણ રમઇ.' ૩૯૭
 સ્વામિ દ્રોહિ અર્થ બહુ જડુ, 'ચેહેલાની પરિ આંખી પડયુ.'
 'નાચઇ સાપ શરિ ડેડડી, ગણુ ગારડી ન બાણ્યા સકી.'
 સ્વામિ ન ઉલખઇ પુણ્યમતાપ, 'કણુ પાહિ આં મોટાં માપ.' ૩૯૮
 'લાગા અર્થ તણા બહુ ઝલા, 'ઝર પાહિ લોભ આગલા.
 'આબ્યાં પડલ' નેત્ર મન ચલ્યુ, 'માતી સૂના નારીં મિલ્યુ.'
 'પીડા લોક કહિ કાકુર વલા, સેકિ સઢાલ ખોટાં કાટલાં.' ૩૯૯
 'લોહી લોક તણાં ઘણુ પીધ, મીન મેષ વિચાર ન કીધ.'
 ભાગા લોક ન લીજઇ વાઇ, સ્વામી શરણાગત તું પાવ.
 રાવ કરઇ મંદણુ અતિ ઘણી, સાર કરે વ. સેવકહિ તણી. ૪૦૦
 ઇતિ લોકપીડા વાશી.

કૃપણ વીરી.

બહુ નહીં લીલાં મનિ રાઇ, આગલિ ચુકિસિ એણી કાઇ.
 'કરઇ કિયું સોનાની છરી ? માં-યું હાટ મસીદાં કરી.'
 માહું રણુ પરાભવ સહી, 'ચેખ તણી ટોપી પરિ હેઇ.' ૪૦૧
 માંયુ નર પ્રધાની લાગિ, 'તરણુઇ શરિ મુકઇ યમ આગિ.'

સોધી સજન ભાર આપીઉ,યમ 'હીરે હીરૂ વેધીઉ.'
 વય નઈ વજીર વિચારી જોઇ, 'રૂઠા કેડિ રૂઠ હોઇ.' ૪૦૨
 દીધી શીખ ઘણી પરધાનિ, દીકુ આગલિ 'પાઠૂં પાન.'
 દાન તણી હવઈ દ્યુ પતિ લાંપે, 'એડી પાટલિ દીધી આંપ !'
 'જુ પાપ શરિ ભરીઉ ઘડુ, જુ સાથરૂ કાંઈ સાંકડુ ?' ૪૦૩
 આગઈ ગ્યા રાજા જૈ હસઈ, 'સૂઈ કેડિ દોરૂ આવસઈ.'
 'નીદ્ર માંહિ દિન ગ્યા શવિ વહી, બલતાં હાંડુ કાઢ્યુ નહી.'
 આબ્યુ અંત ગરથ વાવરૂ, 'કાઢ્યૂં મીઆં તરકસ કિહાં ધરૂ ?' ૪૦૪
 'દિ દિ કરતાં પાડ્યું સોર, ખાંડઈ કાઠિ મિલતઈ ચોર.'
 માંહિ અવટાઈ ઘણુ ઘણૂં, 'રામ વિનાનૂં શૂં ચેખણૂં ?'
 'કરઈ કિથું જે પડ્યુ અઘોર ? રૂઠા દીસઈ માંડયા મોર.' ૪૦૫
 અસકતિ અંગિ ન થાઈ વરૂ, 'શર તાણી ભાયુ રખ્યા કરૂ !'
 'આજ કાલિ કરતાં ઈમ થયૂં, આંખિતણૂં હાસૂં થૈ ગયૂં.'
 'માગણુ મિત્ર ન મેધી લયો, થૂંકિ પૂઠા ઈમ કાં ઠયો ?' ૪૦૬
 'જાણુ થઈ મ રહિથુ કોઈ, ઠાહી વાત ન ઠાહી હોઈ.'
 જુ હુતુ શવકહિ શરિ ધણી, 'કોઈલિ કાગ થઈ હસાંમણી.'
 આલસુ આઈ જણ્યા દીકિરા, 'માંચીના માંકણુ' થઈ સખો ! ૪૦૭
 'જો જો તિલિ ન એણઈ તેલ,કુણિહિ ન પૂરી પાસઈ બેલ.'
 'મુહિ ન ઉડઈ મઈ માખિ, પાંણી નાલિકીર રથૂં રાખિ.'
 'ચડ્યુ ઉકાલુ દ્વધિ યમ, ચમ્યુ ઘુલડી માંહિ તિમ.' ૪૦૮
 પહિલૂં ઠયૂં હુઈ અભ્યાસ, તે વેલાં આવિ અવિનાશ.
 હાથ ઘસી હરિ હરિ ઉચ્ચરઈ, નિશાસુ નાખી ચક્ષુ ઝિરઈ.
 'બેડુ બઈસાયુ' નિજ ઠામિ, ખોલઈ માથુ મૂક્યું સ્વાંમિ.' ૪૦૯
 કૃપણ કિમ ધન ખરચીઈ જોઈ ? 'કોઠી ભરી કોઠીના ન હોઈ.'
 'ખીસુ આપ આપ ઠરિ ભણુ, કો નીલજનુ વાદિ ગણુ ?'

- ‘પાપીનુ ધન ગ્રાગ તબ્બઈ, હરઈ ચોર કે લૂસઈ રાઈ.’ ૪૧૦
- ‘મૂંડાનુ લેતાં શું દોષ ?’ શેઠિ અધૂગ વાણુન ફાઠ.’
- ‘સઘલા માહરઈ ખાઈ કમ્મિ, ફૂડા મચ્છ વિદૂડુ ધમ્મ.’
- ‘દોહલા ચોર દેખઈ કીધી ભૂર, લૂંડી બલઈ ન અંગિ પૂર.’ ૪૧૧
- ‘કૃપણુ બુદ્ધક નઈ કિમ હઈ ?’ બ્યાઈ હુઈ તુ વેદન લઈ.’
- ‘દાવી લક્મી પૂરવ તણી, દીવા કાત્યુ અવણુ ન સુણી.’
- ‘વાંદી ડાલિ હેઠિ નવિ ફરઈ, [ફાતા કૃપણુ અરિખા વરઈ.] ૪૧૨
- ‘પૂતાડુ બુ કૃપણુ ઘરી, નાંખી દોરિ આવી પાધરી.’
- ‘પહિલૂં દીકુ ભૂત ફળલા, સંતોખી માખ્યા ખાહલા.’
- ‘પરિ કીધી મેલતાં અપહાર, યમ લાંચિ કાપઈ સુનહાર.’ ૪૧૩
- ‘પેશુ લોક તણી એ ભાંતિ, ધાત તણી નવિ છંડઈ ખાંતિ.’
- ‘લોભી ધની મોહ પાડીઉ, સૂ ‘મૂંડા સાથેરિ અલ્લ દીઉ.’
- ‘કહિ સોનાની વાહુ નહી, ખીસઈ ખીઆરઈ જો મદી.’ ૪૧૪
- ‘યે માગઈ તે આપઈ ઘણુ, જાઈ ધન ઈમ કૃપણુ તણું.’
- ‘આંખિલિ યે અંતિજ ઘર તણી, ખાટામૂલી અવણુ ન સુણી.’
- ‘લોભિ મન લાગૂં ઈમ જોઈ, ‘બાપાવિઈ એક બલઈ ન દોહ.’ ૪૧૫
- ‘પાખંડી સમથું ઉર બણી, ‘સોના ચાહરઈ સૂંનુ કરી.’
- ‘યે યે સગા વરતા ઘણું, આબ્યૂં ચાલિ ટોલૂં તેક તણું.’
- ‘રાધી ખીર તે બોલ્યા શુષુ, ‘હાહી તેડુ ઘાલઈ લણુ !’ ૪૧૬
- ‘તેહનઈ ઘરિ બેટા યે યણ્યા, ‘સુલી થા ખાઈ મણુ ચિંજા !’
- ‘જુ મન તાત તિદ્ધારઈ ફરઈ, ‘લાંજઈ નહી તુ ખોખરાં કરઈ.’
- ‘લાહુ લાહુ કિમ ન હોઈ ? ડાઈઆં ઉછીના નેવે ખોઈ.’ ૪૧૭
- ‘ભૂખ્યાં દાંઈ કૃપણુ આસડ ?’ સાંડ સાંડ માતાં પરહડ.’
- ‘માન્યુ તાપઈ શું તડકેઈ ? બ્યાઈ તુ જુ જર પડઈ.’
- ‘પુનર્નવા જે પાખઈ પાખિ, હવડાં ઢીલી પાંણી રાખિ.’ ૪૧૮
- ‘માખ્યા સુફલ પુત્ર તેહતણા, એક રામ ખીજ લક્ષ્મણા.’

જેથુ નારિતણુ વિવેક, ' નાની વાની કહિ ધમ એક. '
 જેથુ સર્વ કટખનુ લાગ, ' મૂઠ માડલીઉ પેરુ ભાગ. ' ૪૧૯
 પૂટઈ ધન શું કીજઈ ભાઉ ? ' મૂઆ ઉપરિ ગાડાં જાઉ ! '
 જુ મન નારાયણુ નવિ ભણ્યુ, સઘલૂ ' ધન તે ધૂલિ મળ્યુ. '
 આણુ માંડણુ સ્વામી વીસાસ, ' ફૂલ મરઈ તે રહિતે વાસ ' ૪૨૦
 ધતિ કૃપણુ વીરી.

યોગવિડંબન વીરી.

પુત્ર કલત્ર ધન યોવન દાગ, તેહનઈ વનિ જાવા શુ લાગ ?
 તેહ તૃણા મૂકઈ નવિ સાય, , ભાંડ તણી ચોટી ચરિ ન હાય. '
 કિમ કિંકર હાથિ ઉગયુ ? ' અન્ય ક્ષેત્રઅન્ય માલુ કયુ. ' ૪૨૧
 ઇંદ્રઈ વસિ કિમ રાખિ શિકાઈ ? ' ભારુ સાપ તણુ ન બંધાઈ. '
 ' પાણી માહિ દિપ કિમ ભડઈ ? ભાશુ માતી પછઈ નવી જડઈ. '
 ' ક્ષાટઈ આભિથીગડકિહાં લાઈ ? પાંજી નવિ પોટલઈ બંધાઈ. ' ૪૨૨
 જુ તઈ યતીપણુ આકરુ, મોટુ નામ યઈ નઈ સયુ.
 ' જો યમ બોલઈ ચાંપિ ડાહિ, મેહલી ફૂપિ વરતઈ મ ન વાહિ;
 લોહકાર લોહડાં ખડગડી, યાસિઈ એક રહિશઈ પડી. ' ૪૨૩
 ધિર મ રાખિ હોઉ ઉવેલ, ' દીવઈ પરવાયુ દીવેલ. '
 ' આંધા આગલી આપહિ પુખલુ, સૂલી ચઢ્યાં ઠાગ રયુહલુ. '
 સુધુ કુલ આપણું સંભારિ, ' કિમ અસ નિ એક પડીઆરિ ? ૪૨૪
 ' પાણુશઈ ચે દાધા આગિ, નહી પલવઈ બહુ નર વાગિ. '
 ચૂકિયિ જુ મન એ કડી, ' પાછલી રામ પાધરિ બોરડી. '
 રાખે કરજ્યુ નામૂં લલા, પહિલા નીર પાછિલા. ' ૪૨૫
 નાહતુ વગડા વાસજ લીધ, ' સેવનાં ડાંગે ફૂટીધ. '
 ' નીર નહી તૂં આવઈ જાઈ, કુંજુ કહિની તે બ્યાઈ માઈ ? '
 ગાડું થાઈ મ મૂકે માણુ, ' વેવ્યાં ઘોડાં કેહુ ખાણુ ? ' ૪૨૬

ચોવન ધન ચેડી અ્યયતી, ' દાંત પડયા ઠહધ યાઉ મતી' !
 બધસધ ભગત નણા બહુ પાશ, ' ધોતી ઉગાધ આકાશ.'
 ' ચેડા ગુરુ ચેલા અ્યા તિશ્યા, કેહિ ઈંદ્ર ધશાં ઘર વશાં.' ૪૨૭
 ' ભોગ અધરધ કિમ રહિ આપ ? ટેરી ખાંડુ કીધુ સાપ.'
 ' હુહાર ચોતધ ઉઠધ આગિ, આવી ટીપ ગલીનૂંલાગિ.'
 ' જ્યૂ ધૂંધટ માહિ વિનાંણુ, ઈંદ્રવણા ફલ કેપ વખાંણુ.' ૪૨૭
 ' ખૂડી રાંણી ઉંડધ નીરિ,' તુ લી વાંટી કામ શરીરિ.
 ' ચાલૂ કહિ ખાંડાની ધાર, માહિ ન બાંણુધ મોહુ માર.'
 ' સુખિ તીનુ પાછલિ અ્ય ખૂઠ, બી આપ કરાવ્યુ' ફૂંઠ.' ૪૨૮
 ' કહિ લેશુ' ફૂટી હવં પાર, પુત્ર ફઆરુ અ્ય કેદાર.'
 ' વિખ ખાધા વિણુ મરશુ નહી, ગાંઠિ ખાંધિ વરસા સુ રહી.'
 ' વાતધ કિશુ લોકનધ વાહિ ? વાત સુણીશિધ બુણિ માહિ.' ૪૨૯
 આવ્યુ જતીપણાનુ અંત, ' મેલી જીલ લલાધ દંત.'
 ' ચોર ચોરની જાણુધ વહી, સાપ સાપની ઘસરકિ લહી.'
 મુદ્રા ધાલી ખાધા સોત્ર, ' નાહુ કાશપ લાગધ ગોત્ર.' ૪૩૦
 જ્યુ' ઘણુ' તડી તડફડી, ' તિલ ખાધધ થાધ ચોપડી.'
 ' પહિલૂ ઘર શુ કીધુ તાડ, બધકુ થધ બગ વશુ' જાડ.'
 નારી આપ ન ઉતર દીધ, ' કાડી વડધ જોઠડી લીધ.' ૪૩૧
 પાછલિ મિત્રી ભડી તે ધાત, ' હારી ભરડા ભદ્યુ મંધાત.'
 ' સાઠિ સોહલુ મિત્રીયુ ઘરવાસ, સાલી દીઠધ મિત્રી આસ.'
 ' પાંણી કિમ ઉતર્યુ' બાંણીધ ? દિધકુ બરીયંબુ નામીધ.' ૪૩૨
 ચોગીનુ મારગ તે લયુ, ' પાપડ ખાધ પદમસી થયુ.'
 મૂડી જડી ધાતુ વર ઢેઉ, ' બધકુ મીઠી કાતી લેઉ.'
 ' નાક વિના શુ આવી જહ ? જોતાં કણકિ પાંણી પડયુ.' ૪૩૩
 જાણુ એ પ્રહાર્યારી હશધ, ' કિમ જોણુધ ઘણુ ઘડિ ભાજસિ ?'
 ' કહિનૂં કાજ ન જોઠધ સીઝ, ' ગામિ ગામિ વિલાયુ ઝીઝ.
 સિદ્ધિ તણી ' વાચધ શુણુ વહી, બધકુ સતી સાંડલી થૈધ; ' ૪૩૪

ખોટા ચતીનાં ટોલાં મિલ્યાં, [જિમ બહુ બગલા ધ્યાનિ ભલ્યા.]
 જુ માંડુ પરણાવઈ નિધિ, તુ ' મૂંઆની આવઈ સિદ્ધિ. '
 ' સુખી નિસાતુલીયાં ચવે, ' સુધા સુનિ નસાહાડ્યા નવે. ૪૩૫
 ' ઉઠર ભરેવા માંડ્યુ દુલ, ઘણે રાંકે કૃત સુહશુ ખુલ. '
 માહિ રાઠન રહ્યું જુ બાગિ, ' પેટ તણી કિહાં ધાતઈ આગિ
 ' નર પાધરાં રહિ કિમ મન ? વાંરે રાંધણિ વિણાસઈ અન્ન. ' ૪૩૬
 પછઈ મિલ્યુ સાતીક આશિ, ' લાશુ ઘડુ કાંતુ રહ્યું હાથિ. '
 કહિઈ ઈમ લોકઈ હસુ, ' વિખ ખાધઈ છઈ પાણી રસુ. '
 હીડઈ ઘણા ઘણા ધર પીક, ' કુલુ ક્રિયાણુ લોટે દીઠ. ' ૪૩૭
 ' ચે ચમ આવઈ તે તિમ બઈ, ખાં પાણી નઈ પૂઠિ વાઉ. '
 ' ઠોરર દીઠ ક'ઠોડી પાહી, આંધી આંધા વિગલા બાહિ. '
 ન્યાની તણા બોલઈ બહુ ઘડી, ' બઈકુ સ્વગી ઉપરિ ચડી. ' ૪૩૮
 એક જિ કાં નવિ હરિ સમર ? ' કૂચા પોથી કાંઈ મર ? '
 ' સૂધાં સૂત્ર અગ્રારા ગિગુર, બાંગ સી ઘરિ બાંલણુ તણુઈ ? '
 કહિતુ હીડઈ ક'ચા સડી, ' મા'કરાં વચગણુ તવ તુલડી, ' ૪૩૯
 કરતાં દીસઈ માંહિ વિકર્મ, ખોટા તણાં વિગેયાં ધર્મ.
 આજા તોરી મૂકી હાથિ, ' વાતે વંઠાં ગિઠા થાકિ. '
 કહિ મંડલુ મઈ લીધા પાગ, જો આની પરિ મનશુ લાગ- ૪૪૦
 ઇતિ યોગવિદ'બન વીશી.

ભૂતભાવના વીરો.

મંત્ર જંત્ર કવિ કુશ લાધ, 'ખોલીની ઘુઘરીની સાધ.'
 'કાઠ તણી તુલડી જોઈ, એકવી ના રંધાઈ સોઈ.'
 'દેવદાર ચોપડા ન સુણી, કર ચાઉ ધૂલિભયુ આકુણી' ૪૪૧

ભૂત પિશાચ આશા ઘણી, ' રાખ ન વહી એક લાક લણી.'
 ' સઘલધ ગામિ ખમળા વસઈ, તિહાં ઘોળીનઈ કેહવુ રસઈ ?'
 જૂ તેહે જીવતુ મૂકી ઘા, ' જાંજો ઘૂત જિંગર ઘોળ્યા. ' ૪૪૨
 ' પાણી તરશાં પાસઈ કહી, તલાવિ સહીઆરુ જેહનઈ નહી. '
 શૂ કરશઈ તુહનઈ તન ચીંત ? ' બહુ ભાંડ ન બહુ ચરીત '.
 ' યે સાચવઈ સરોવર જોઈ, પીયઈ આવી કૂઈ ન કોઈ. ' ૪૪૩
 પ્રીતિ પિશાચી પૂજમજૂ, યમ ' આંધા આગલિ પેખાજૂ. '
 ' ઘોડુ ત્રહી ત્રહી નઈ મરઈ, તે અસવાગ મનિ નવિ ધાર. '
 હોમ કરી ધન જોડ્યું અધિ, ' લા મ પડઈ લોહગાઠિ જાંધિ. ' ૪૪૪
 આવીનઈ મન અહીઈ વશુ, ' ભઈસિ પાણીમાંહિ સાડુ કિશુ ? '
 ' ધરિ કૂકડી તે માંદી સુણઈ, માગઈ મહિયી જિતારણિ. '
 ' ભઈસિ કૂકડી સાડુ ચીમ, આંખાવાડઈ ચોહરની સીમ. ' ૪૪૫
 ' ભવ જાંજી ઠહિ બઇસુ સખિ, તે લક્ષ્મી તેતરનઈ મુખિ. '
 ' મારૂ મગ દેખતાં ખાઈ, આલિ પડયુ ઝીલ્યુ જૂમાંહિ. '
 તે આગઈ વિધુદુ રહી, ' છીરૂં પડું વાડિ દૂખવી. ' ૪૪૬
 હરિ મેહલી તેહનઈ કા મિલ્યુ ? ' માગિ પેટ જીપરિ ચોટણુ. '
 ' તુટી નાહિ કિમ જીવીઈ ? વચરિ તણી શું નવિ રાંડીઈ ? '
 જોટા કીધા જોલી ફાર, ' વહિતા બલનનઈ ન દેઈ આર. ' ૪૪૭
 તૂં કર વાંછઈ તેહની આસ, ' ઠીવણુપાલ નઈ મદનવિલાસ. '
 ' એ આટવી કૂકરની લાલ, ઉડયું ભૂત હલાવઈ ઠાલિ '.
 શેવા કાંઈ નહિ હરીની કરી ? ' જિહાં ચુહુટયું લોહી નીસરઈ. ' ૪૪૮
 પેખઈ નહી બહુ ગહિલા કયાં, ' વડા દેવ ઈશ્વીપરિ ગયાં '.
 મેહલ્યા જોઈઈ આમિય ઘણાં ' કૂઠાને સાલીયા વતરણા ઘણાં. '
 હોઉ પ્રસન્ન હોમ બહુ દીઉં, ' છાંણુઈ ચડિઈ વીછી આંજીઉં. ' ૪૪૯
 તેહ તણુઈ વસિ રહેવું સદા દીન કૃપાચૂ ચૂકિશિ કદા.
 રૂસંતાં નવિ લાગઈ વાર, ' એ બલતાના તાપણુહાર '
 શવિ સંસાર તણા એ વરુ, ' મૂક ઘાલિ મ કર જોખરૂ. ' ૪૫૦

વિશ્વાધાર શેવ સંભાલિ, ' નિત મહં નિતિ હાથા ટાલિ. ' .

' આતૂં પોતૂં શવિ શું ખાઈ ? ચૂકું ઘર નાવીનું બાંધી. ' .

' કેઈ મૂંઝાં મૂંઝસિ કાલિ, વાટી ડાંભ દેઈ કચ ટાલિ. ' ૪૫૧

સાધી મંત્ર પરાણિ તેડિ, ' બ્રહ્મકંચિ લાગી તાં દેડિ ' .

શરણાગત હ્યુ સદંકહિ સ્વામિ, આગઈ ઇશ્વર છિ હૃદ નામિ.

માનઈ કાંઈ બોલ તે ' જહયા, ન્યાઈ શું ઉપરિયા પલ્યા, ' ૪૫૨

સમરઈ એક અનોપમ શંભ ' કહિ ભાગા શવિ ભટઅચિ કાંમિ. ' .

આંધુન નારાયણુ શું નેહ, ' ગોરૂ ગોરૂ ગોવઠિ સરેહ. ' .

દિન દિન પ્રતિ જાઈ મન ગદ્યુ, ' માન્યુ બોલ નઈ અગડુ ટલુ. ' ૪૫૩

તૂં જાણેતાં એહ અભાંગિ, ' ગુલિ મકોડુ યમ શું લાગિ ? ' .

સાચું કહિતાં કાં નવિ ગમિ ? ' તેજી તાજણુ ' નવિ ખમઈ. ' .

અદાર પુરાણે જે બોલીઈ, કહિઈ લક્ષ ભાખિત ઠેલિઈ. ૪૫૪

અવિધિ મંત્રતાણુ પ્રણામ, ' શું બોલઈ જે સાટું ગાંમ ? ' .

' કરલ્યાં શ્યાન ખાત્રડાં લાધ, આગઈ દુખ નઈ રાકિણિ ખાધ. ' .

' પાશ્વનાથ પતીજુ પરિ, કાઠિ કલશપૂજા જે હરિ. ' ૪૫૫

બ્યાપી રહ્યું એક અવિનાશ, સહુઈ ધંમ કહિ વીસનુંદામ.

જેહનું અવની એકજ ગજ, ' લોકાચાર સાચવઈ કાજ. ' .

રાખ્યુ નહિ મન એકઈ ન્યાયિ, ' વાતે બ્યંઠા જણુ જણુ સાયિ. ૪૫૬

' વાતે વરા ન હોઈ જોઈ, પાડુ પોસી કેા દક્ષિ દોહી ? ' .

' ઘૂત વિના નવિ વાજઈ ગરૂં, કહિ લખીઆ અક્ષર આગરૂં ' .

રાખ્યુ મન નારાયણુ નામિ, ' પડિ હાકિ નીસરિ ખૂંજ લાવિ. ' ૪૫૭

' પંકિ મનરવા હીકઈ વિણુ તોઈ, સાપ તણી મલમલ શું જોઈ ? ' .

જેહનઈ પાપ કરિ નવિ લાજ, ' ગીની મહુ વાઘશું કાજ. ' .

' હુકારતાં પ્રીસાણું કોડિ, ઉભાં રહી આંખરૂં વિછોડી. ' ૪૫૮

તેહનું શું પુંહનઈ આધાર ? ' ખૂડાનઉ માગઈ ઉતાર. ' .

શેવા કરિ હવિ શ્રી ગોપાલ, ' જા' નવિ વાણુ જૂત ઇટાલ. '
 જા' નવિ મૂંકશિ વહિલૂં કરી, એનન ગ્યા શું સમરથઈ હરી. ૫૫૬
 કહિતાં ' કાઠિડા વિષ ચડયુ, ' રામનામ સૂધ સાંપડયું. '
 જૂ મેલહુ કૂડા ગુરૂ હેઠિ, તેહનય " દેવિ કરાવી વેઠિ. '
 પાછલિ દિન કયોં પ્રમાણુ, ગાંડણુ પતિની માની આણુ. ૪૬૦
 ઇતિ મૂતસાવના વીશી.

શરણુ વીશી.

—શરણુ વીશી—

ગહિજિ સાંભલિ વેદ પુરાંણુ ' મીડી વેલિ વિન્ધ વખાણુ. '
 અરિપરિ મન જાતું ટલઈ, એ મંડણુ ' ધાલૂ કૈયલઈ. '
 મીછી હયુ શાસ્ત્ર નીહલી, ' કઈ ચાટવી અગૂણી રાતી. ' ૪૬૧
 ' આસાધરદુ ઠાંડુ કહઈ, વિલગલ નહી વિચાર સોઈ લહઈ. '
 કામ ક્રોધ લોભાદિક ભવે, ફેફડીયાનાં ફેફડા ચવે. '
 પરહરિ સત્ય યૌથ આદર, ' સાલિખીજ લોકમાંડિ, સર. ' ૪૬૨
 ' ચેણિ લોપી કલની સીમ, એતાં ડોલ્યુ મોટૂ દીમ. '
 યમ યમ સદગુરૂ વાંછી સુણી, ' આંત્રે ગાંઠ પડી તવં ઘણી. '
 સ્વામી અરણુ શરણુ અણુસરી, એક અપૂરવ બાણું હરી. ૪૬૩
 સુણી વચન મન હોઉં થીર, અંતરિ આણુ એ રઘુવીર.
 ' ફૂર દાલિ મિલી એકજ થયાં, રહી અલગી કાચરી હરિ મયાં. '
 લક્ષ ગુરાશી તારણુ પાજ, ' લાધુ પંથ અકલ હીંગલાજ. ' ૪૬૪
 મેલા જપ તપ તીરથ કલા, ' એ જાણી કયકથ કૈયલા. '
 વિષ્ણુજકિત આણી ખરી, તીરથ છાંડી કાં નવિ આઠરી ?
 ટાલી બ્રાંતિ યુગતિ મતિ લેઈ, ' રહ્યા સુરતાંણુ અણીના થઈ. ' ૪૬૫
 કિમ અવિનાશ વારૂ પદ લયુ ? ' માંકડયે કુલિ કેા નાચીલ ? '
 વિષ્ણુ તાચી એ વલણુ આંક, ' ચાઈ રહ્યુ પાધરિ પાલસાહ. '

' ઉતાવલા કહિ પાલીઆ, સાંસનાના પ્રાસાદ સકીયા. ' ૪૬૬
 ભુ અંતરિ આબુ અવિનાશ, ' જિભરાઈ સુપડીયાં પંચાસ ' ૪૬૭
 ' દેઉલ આગલિ પાછલિ રાજ, એણુ મારગિ નાહાગિ લાજ. ' ૪૬૮
 ' પામ્યા શરણિ પરમેશ્વરાપાગ, કહિ કોદરે, શલુ નવિ લાગ. ' ૪૬૯
 તીરથ તીરથ માહાતમ ઘણાં, કિમ' મન રાખુ એ આપણાં ?
 ' તોરઈ છનવ ડોહલાં હાથિ, કહિ જાવું આપણુ કે સાથિ ? ' ૪૭૦
 રામનામ એક અંતરિ મૂઝું, હું પરહુણુ એક ઘરિ તુજ. ' ૪૭૧
 મધ માનું હરિ એકઈ અદષ્ટિ, ' સૂત્રધાર યમ બાઉલિ દષ્ટિ. ' ૪૭૨
 જુ મધ પામી લેખુવ ખ્યાતિ, ' કાં નેકુલનઈ જાધ રાત્રિ ? ' ૪૭૩
 ' હેતુ રહુ અલની બહુ' ફલ, એ હાથેલી માહિ વૈર.લ. ' ૪૭૪
 રઠવડતાં મધ ' જ્યે હેયા, ' નાણુત્રી એતાં લોહોટીયા. ' ૪૭૫
 ' પટ્ટી ધણીનૂ ધન સંઘયઈ, તુ ગોપાતનઈ કાં નવિ રચઈ ? ' ૪૭૬
 ' ખમણા મારવાર કુણુ ધણી ? ' શરણુ વિરાજન સ્વામી તણી. ૪૭૭
 સ્વામી તણાં ચરણુ મુખ જોઈ, ' ચેટિ ચેટિ અધરણી નવિ હોઈ. ' ૪૭૮
 નામ લયુ ચે સ્વામી તણું, ' તડકઈ પડયા છીયામણું. ' ૪૭૯
 ' છીયાનઈ મુખ તડકુ કરઈ, ' તિમ મન મૂં તમ ચરણે કરઈ. ૪૮૦
 બહુ તીરથ મંઈ જોયાં કરી, ' બારે વરસે ગોદાવરી ' ૪૮૧
 તોરાં ચરણુ શરણુ ફલ શીઘ્ર, ' અગિ ધૂત તત્કાલિ વીઘ્ર. ' ૪૮૨
 એ મગ એણુ નીરિ ચડઈ, તવપદ શરણિ આબુ રડઈ. ૪૮૩
 કિમ એ સાણુ રહિ શરીર ? ' વાઘ જિહુવણિ પીણું નીર. ' ૪૮૪
 ' દીધઈ બારિ ધણી યથા કિરઈ ' પરબલ અગિ સંભારી બડ. ૪૮૫
 એ સંસાર અતિહ આકુટ્યુ, ' તુ પરસંગિ નરસિહ મિદ્યુ ૪૮૬
 ' શબહુ ઉઠકિ રહીયા લીજ, ગિરૂઉ તે ગૂઝિ નવિ લીજ. ' ૪૮૭
 બહુ તીરથ કહિનાં કહિતણાં ? ' ઘણા ઘરના યમ પરહણા. ' ૪૮૮
 કલીયુગ તૂં ગયુ વિચરી, ' એક પડી દેહરી અમધરી. ' ૪૮૯

ઘણાં ઘણાં માહાતમ ચે જાઈ, ' જોકે જોકે ના તેજ ખમાઈ. '
 સંદેહ ન ટાલ્યુ જે મુનિ બતા, ' ઉઠિ બહિનિ એ તિલ તેતલા. '
 ચે આવી પ્રણય્યા તન પાઈ, ' તે ઘણી કોરીણી થાઈ. ' ૪૭૫
 ભયુ શવિ તીરથનુ નેહ, ' એ કાકી પીત્રાણે તેહ. '
 એ તં ધાત મિલિ કી નુદરઈ, ' પણ દલ છવી તણાં સાંભરઈ. '
 ' બગઈ જાંધ નડી' હો સ્વામી, જુ હુ આવી વલગુ તવ નાંમિ. ૪૭૬
 ' છાસિ આપલા ' દેખી ગધનુ, ત્રિમોનનધર દેણુ કંધ.
 ' વાતિવાન સ કાગિ કાગ, ' તૂં વિણુ દીહુ એ શરિ લાગ.
 જે પ્રણમઈ નવિ તોરા પાઈ, ' કાલુ આન્યુ બૂલુ બાઈ. ' ૪૭૭
 અન્ય સુણી ' લાંપાં તાં રાજ, ' કોઠી દુખી દેઉવે કાજ. '
 તૂં વિણુ કોઈ ન જઈ પારિ, ' તંબોલીયા તાલ સંસારિ. '
 તૂં વિણુ કલ્યાણ જે મુર તબા, ' તે શરિ પાણી યમ લીખૂઆ. ' ૪૭૮
 કાજ કિથુ ખીજે અનુસરિ ? તે ' કોઠીના મુદુની પરિ. '
 લીધા ઘણા ઘણેશ નીગ, ' કાકિણિ તમ મિત્ર પરિ ચીમ '
 ' ગોરી માંહિ ખીલઈ ચું કાજ ? ' જુ મઈ પાન્યુ તોર રાજ. ૪૭૯
 ' શુ કરશિ સાવિજનઈ ઘણાં ? બાચોલીયાં પચ્યામંલ તણાં. '
 ચે આજ્ઞામાહુ રહી ઉતરૂં, તે કનઈ કણ થાઈ શરિગત ?
 માંદણુ રણુ તવ અરણુ લઈ, ' ગી કીડી ઉપરિ કટકઈ ? ' ૪૮૦
 ઇતિ શરાણુ વીશી.

સેવા વીશી.

' આમઈ લોગિ' કણકણિ કહું, એતાં છાંણુ છાંણુ' બહુ. '
 ' નાવઈ શ્રુતિ ઉપધ જે ઘાટિ, ' તે સ્વામીની આજ્ઞા માટિ,
 ' સુખી દુખી દેખૂં વિણુ આપિ, કિમ દટઈ બહુરિ વિલાપિ ? ' ૪૮૧

મૂલ નવિ જાણી દશિ મુકાડિ, 'માંટીપણુઈ મરડી વિધિ વાડિ.'
 'ડગમગતુ ચાલતુ સંદેહ, ઉવટિ કષ્ટ પમાડયુ દેહ.'
 સાચા મુતિ મારગ ચુર મિલ્યુ, 'ભૂત સેઠિ ઇલાખ્યા વલ્યુ' ૪૮૨
 સુંદુઈ સુર ધીજ સ્તવઈ ? 'જારઈ કારી વિણુ લોગવઈ. '
 'દોહિલુ દેતાં યમનઈ જાપ, એ કમં સુડિ માંહિલુ સાપ. '
 સ્વામીની શરણાગત રહઈ, 'આખિ વિસ એ મકાવિસ કહઈ. ૪૮૩
 કમં તણુ ભય આંણી આંગિ, તીરથ કરૂ વિવસા પસંગિ.
 જાણુઈ ઇં હુ તોહજ ચડઈ, 'તૂં રીસ' શુ કાચો ચડઈ ? '
 જાં નવિ ક્રે વિષ્ણુપદ લેટ, 'યમણુ પીયારૂ ન પીયારૂ પેટ.' ૪૮૪
 ચે ચે કરઈ અનેક ઉપાય, 'ઘરડીનઈ મુહુવાસુ ન યાઈ. '
 અવની કોંડી નહી તીરથ વિના, 'ગામિ ગામિ અવગાહિ જના. '
 મગતિ મગતિ સહુઈ ઇમ જાણુઈ, 'ઉઘલતી કુલ કેહાં ગિણુઈ?' ૪૮૫
 'વાઈ ઉંડતા કાકરા, શુ હુઈ તુ શવિ દેખઈ નરા. '
 હરિ આશા વિણુ ફાકટ યાઈ, મઈ પાંચઈ તૂં નૂડે માઈ. '
 'માહિ દિમ યાઈ ઉજસા ? સહુ કરતા સોનાની કલા. ' ૪૮૬
 વિષ્ણુ ઉપદેશ વિના ચે હીઈ, 'કોઠીનાં કાથુંટિ ચહુટીઈ. '
 વિષ્ણુ વિના કુણુ કરશઈ સાર ? 'કાલ્યુ સાંઢ ચોર કુણુ વાહાર ? '
 વિણુ નારાયણુ આણી રંગ, 'હીસઈ શવે વિસણીયા ચંગ. ' ૪૮૭
 પ્રહ્લાંડ કોટી કોટી જંત, 'કાચ મિરીડા મિણિહરિ તંત. '
 જો મુતિ સ્મૃતિ શાસ્ત્ર વાગ, 'ભૂલુ ઘણુ અહિરણિનઈ લાગ. '
 વિષ્ણુ વિના એ સર્વ વિકાર, 'આવઈ શવે તલાવઈ ભાર. ' ૪૮૮
 પ્રહ્લા વિષ્ણુ મહેશ્વર યહાં, 'એ ખાખરઈ ત્રણુ ધાનડાં. '
 'સીંચઈ મૂલિ સર્વ સંતોષ, છાલી કાં નધણી બિશિ પોષ. '
 એકજ આવી રહ્યા અંતિ, જોયું શવિ મુનિ 'ઝીણૂં કંતિ' ૪૮૯
 આગઈ શધે મિલી ઇમ કીચું, 'સીસૂ મેઢીઈ મોખીજ. '

'પ્રદાંડ કોટા'કોટી કાઇ, અક' તૂલ પરિ ઉડયા બઇ.'
 પ્રદાંડ કોટિ જેહ તનિ વસ', એહ 'સાવિ સાટીસિ કિશુ' ' ૪૬૦
 આગઇ એણુઇ અનેકય કિધર્મો, 'એ સિધુનર દેઇ સર્થો.'
 'સી'દરીઈ ઈમ લાજઇ કાઈ? પૂજ પૂજના માલવિ બઇ' ૪૬૧
 'કીક્રી મરણુ આવી યમ પંખ' પ્રીછઇ બહિરા આગલી સંખ.' ૪૬૨
 એકજ હરી સમુ' હવ' નેઇ, 'ભાગી જૂહિ છાંડવી મોઇ.'
 અહુઇ કહિડ વિગ્રેષ ઉખાય; ' એ ધલદર મૂવવા બઇ'
 એતાં પછી સમુદ્ શુ' કહઇ?' જુ ગલીકે ઢાંડુ થઇ રહઇ.' ૪૬૨
 એનુ કહિ નવિ બાણુ' મમ', બાણુ પાછવિ ઘણાં વિકમ'.
 પાછવિ કોડી જન્મ દુખ સહિ, 'કહી એ વાહિકલઇ જલ વહઇ.
 વલી વલી શુ શુદ્ પામીઇ ' વીરો ગ્યાં સુક કિહાં બાંધીઈ' ૪૬૩
 કહિલુ બોલઇ શુદ્ તારણુપાજ, ' એ કહ્યો કોટી'બંડે કાજ.'
 પરમ પદાર્થ તુ નરતીઈ, 'કાવઇ ચમલુ કરવા હીઇ.'
 અણુમતીતિ ફલ લહિશહી અશુ', 'લ'કાં સોનૂં આપણુઈ કિશુ?' ૪૬૪
 જુ શુરિ કીધુ એવઠ સોર, ' માનઇ નહી ન સીગાં ઢોર'
 ' શુદ્તણાં ગાડાં દેખાડિ, સ્ત્રીધા નહી ખડખટતી પ.કી. '
 'ફલ તણાં ધાટાં નવી ગમ્યાં, કિમ લાભઇ ફલ વિલુ દેહે દમ્યાં? ૪૬૫
 'માઈ વૃથા ધયુ' તે ગાલ, નાગા આઠ્યા ત્રાગુ લાભ.'
 માહિ જોઇ વિમાસી હીર, 'રાનાં ઘોડાં કિમ મન શીર? '
 ભાણુઈ ઈમ મન તે ઉગયુ', 'ધામિણ્ણી પારે બિહુ સુખિ ઘયુ'. ૪૬૬
 આવીનઇ મન એકવૂં વશુ, તાવનૂં તાવિત હૃદયુ'. '
 માન્યુ નહી અહ કારિ ધીગ, ' પુત્ર આપણા એ પર જોટીગ.'
 ' એ તુહઇ હાંસા કરસેદ, ઠ્યાધિ ગૈ વઈરી અયુ વેદ. ' ૪૬૭
 ' કાપરતાં ઉંટ' અવિ ફિરી, કપરાહી ત્રાંસઇ ગાડરી. '
 ' કશલ કાખરીયાં અવિ રશિઇ, ગાડાવાટ ગાડલી હસઇ. '
 ' કુડુ કોરિ કિમ'બાંધી થડાં, વેલા કિશાઇ કાટીગડાં. ૪૬૮

નેતર મારગ સુતિ વિષુ મુણી, 'વત કાજલી નણદ રૂપહણી'
 'આય પ્રમાણિ સોગ ઉવલ્યુ, માંન્યુ પાણી દીવુ બલ્યુ.' ૧
 દુખિ તિ જે થંજમની હાથ, 'કિકર ઉમી માવ ભેટિસિ.' ૪૬૬
 ધમ જાણી તીવ્ય તત કીધ, તપ સંયમિ જપ એ ૬૪ લીધ
 'ચુહુટલીધ વધર કિમ વલધ?' જાં નાગી આસા નવિ પલધ.
 મહણ મારગ મુખિ તું ભણી, 'પહિલુ દક્ષપી પરીઅટ તણી.' ૫૦૦
 ધતિ સેવાભિધાન વીરી

અપદર્શન વીરી.

વિષ્ણુ તથી આસા નવિ ભંગ, 'જાણુધ યોદા તણુ એ રંગ.'
 જે કીજધ અન્ય ઉપાય, 'અલનાતુ રંગ ઊતરિ જાધ.'
 અવિધ ધિરધ કિમ આપા ધરધ? 'વાગુલિ ચાંબાં શું ઉગરધ?' ૫૦૧
 વિષ્ણુમકિત વિષુ કોપાવિ દેહ, 'આગધ રાગ અલણિ તેહ'.
 'અંશુ મુણી પ્રવન' ન થાધ, 'તું શુ આદરિ મન ઊજાધ?' ૫૦૨
 જુ તું તતુ તેજાધ બહુ નાધ, 'પાવેનધ પાહુ નવિ ચડધ.' ૫૦૩
 ઉપદર્શનિ કયાં જે થંથ, લેધ માહિ પુરાણી રંગ.
 લાગુ તે જાણી મન રાશિ, 'જાર સિદ્ધ ચાંદરણાં માસિ.'
 વેદારથિ તતુ જે ભાવિડે, 'આધું તિહો ભાણું જાણીડે.' ૫૦૪
 જોઉ અપદર્શણ મનિ પુરી, 'કાલા ક્યા કુષ્ઠ શયિહિ કરી?'
 અંતરિ જોધ ન એ વિચાર, 'જૂમિ પડયા જૂમિ આધાર.'
 વેદ વિના જોયુ તડકી, 'તુહિ એ ગાંધીની પડી' ૫૦૫
 વરતણ કાજિ વત આદ્યુ, 'દાદા રીઅત ૮૮૨ ભયુ',
 પાછલિ જોમિ કુણ તપાસ? 'સાતે જાએ દુધર વાસ.
 અંતરિ થં જાણુધ જન રોઝ, 'ગલણુધ વીટી રોજા જોઝ!' ૫૦૬

માંડી ફૂડ અતિ ગહિગયું, ' દીઠણિ પાડી જાણૂ થયું. '
 પાસઈ કીધા મોટા ઝોટ, ' જાઉં જીપરિ પરખા લોટ. '
 દીધુ સાથિ નઇ સોહં, ' લેઇ પૂરિ ઉપડિ ચોદલુ. ' ૫૦૬
 ' અવધાઇ શ્રી મેલી ઇમ ઘટી, દરિની માટી દરિ આવટી. '
 જુ કીધુ ફૂડ આરંભ, ' ભયું હુઇ તુ ચરવઇ કુંભ. '
 પાખંડિ મોટી અનુસરી, ' જાહુલઇ માસિ વહઇ કહઇ છરી. ' ૫૦૭
 દેખાડી હંસા પરખાવિ, ' દાર મારિ તેજી કંપાવિ. '
 કદપી વાત નવનવી કરી, ' એ કાણે દુડી ઉદરી. '
 સાચું ત્યાજ્ય ફૂડઇ કિમ જાઇ ? ' જૂઝૂ રાત કીધુ નઇ થાઇ. ' ૫૦૮
 અવધિ આદરી ધનીજી તિમ, ' દીકુ પા નારેલુ યમ. '
 માન્યુ ધમ્મં બ્યંત મતિ લહી, ' એ સસા પગ ચૂથુ નહી. '
 ' માંડયા પગ જીવટ દેખાડિ, સાચી ચે કાલાની રાહાડિ ' ૫૦૯
 ' જન ખરયું અન્ય આણી મોહ, ' જાણે ગયુ કાંધીયા ખોહ. '
 ' ખરઇ જોલઇ શવિ લાગઇ ખીજ, ત્રાંગા દેખી પડી એ વીજ. '
 ' લોપી સ્વામી કેરી શીમ, કાગ કોહિલિઇ ખડયુ તીમ ' ૫૧૦
 કારણ માટઇ ફૂડાં ચવી, તે ' મેહન્યા કાઠા ભાલવી. '
 ચે પ્રીછંયા કપટ અભ્યાસિ, ' નાંખ્યા લીમ ભમઇ આકાશ. '
 ' મૂરખ મન ખોટઇ અતિ રાચ, ચે પાલણઇ ન ગેયાં સાચ. ' ૫૧૧
 મેહન્યા ઉપમારગ વિદારી, ' મહુધી વાત તે મુહધી કરી. '
 ' સાચું ફૂડુ નવિ પેખીજી, કુળધી કલકલતું ખૂડીજી. '
 મેહન્યા હરિહર પરવસિ રહઇ, ' પર પઈસઇ ઘર વિણસઇ કહિ. ' ૫૧૨
 અનેક કહુ અનેક કરઇ, ' દીધુ બડચક નીસાતરઇ. '
 વાગી એ આજ્ઞાની હડી, ' આંદણ ગોહ માથિઇ વીજ પડી. '
 ' જુ બઈકા જાહુ ઘાડી વાદ. ' ફૂળડી ન ખમઇ જિ આપાદ. ' ૫૧૩
 કહિ એ અર્થ અદારૂ ઘડુ, ' અરહટ પડયુ એ સદાવડુ. '
 ' અંધ ન જાણઇ મહ્યુ અન મિત્યુ, દીધી કાછ કટક ઉપડયુ. '
 ' જુ. મનમાંતઇ જોલઇ કિયું ? નહી વ્યાધઇ કોહક એઇયું. ' ૫૧૪

માંનઈ વિમાનઈ નવિ ગળ્યુ, 'હંભાશિ હોશિ કારણુ.'
 વરિ ખરયુ બહુ લોક' દીલિ, 'મણુ સઘ તિમ ઝુલિ ગાંઠીલ.'
 'હાજઈ તે તાનિ વેદન લલિ, મહા મહાસતી સહુઈ કલિ.' ૫૧૫
 કોવિદ કો નવિ ફૂડું લાધ, 'જાંણી જાતિદીપકા આદ્.'
 'સૂધાનઈ સુ ગૂધ ચં કરઈ?' તુ તેહનઈ તે કાઈ આસરઈ ?
 સ્વામીભક્તિ મેહલ્યા વાલવઈ, 'આંખા આંખિલી કુણ પાચવિઈ' ૫૧૬
 પરિ પરિ ધમ' દેખાડઈ આપઈ, 'ખિલિ ખિલિ ગોઠ નહી કહી' આપ.
 વિધન વાત કરંતાં વડુ, 'જાતા ગાડઈ કાઢઈ પઈડુ.'
 'કાચી નહી કરી એ ધાત, એ ઉપલૂં નઈ પાઈલિ વાત.' ૫૧૭
 'વાત ન તેહની પડીકે મોહિ, હોઠ ગોઠ ફૂડી નવિ હોઈ.'
 જોયૂ પરિ પરિ કહીયુ ઘણુઘણુ, 'ન મિલ્યુ ખીસુ નઈ દીપણુ.'
 ફૂડી વાત કલિ કિમ કરઈ ? 'બઈડુ સોગઠ અગ્યારમઈ.' ૫૧૮
 એહવઈ કાણુ બઈસઈ ધીર, 'ઘાસઈ બાવનવાર તે વીર.'
 ફરી ફરી શવિ હરણુ તે જોઈ, 'પઈસઈ નીરિ તુ લીજઈ તોઈ.'
 વેઠાંતી જે છે પરિ કહી, 'નવાણુ એકોત્તર નહી.' ૫૧૯
 માંડણુ લણુઈ સ્વામી અવધારિ, 'માંડયું છાંણુ એહુ સંસારિ.'
 'સાચઈ ફૂડઈ જઈ કાલ, એ યમ અરહટ નઈ ઘટમાલ.'
 મોડ મન તવ અરણે જડું, 'ખડ મહાલક્ષ્મી આગલિ પડયું.' ૫૨૦
 ધતિ અપદરશણુ વીશી.

જીવન વીશી.

વિપ્ર ગ્રહી એ ધર્મ પ્રમાંણુ, ખિ સંખ્યા રીઝાણુ બાંણુ.
 હોમ યાગિ સૂરસુખ જાલણુ, લેવા દાન ન મામઈ નણુ.
 વેઠ તણી આજ્ઞા પ્રવતી, એ જીવીની સરિ ગખીઈ.

અથવા પ્રહાર્યારિ યુ રહી, ' નારી શવે માતા મર્ધ હોઈ. ' તપ જપ તીરથનું અધિકાર, લોગ વસ્ત નવિ'પ્રુષ્ટ આહાર. હાંન કિશર્ધ નવિ કરંધાતીઈ, એ જીવીની સરિ રાખીઈ. ૫૨૨

વાનપ્રસ્થ મન આદર કીયુ, વનફલ ટલત સ લોજનં લીઉ. સહુજીઈ ગામ માહિ મન આવિ, પરચયા સ્ત્રી પૂઠિ કરાવિ. એક સાધરઈ માં લેખીઈ, એ જીવીની સરિ રાખીઈ. ૫૨૩

ઉચ્ચ પદ સંન્યાસી તણું, તે ઊપરિ જો આદર ઘણું. ત્યાજ્ય કમ્મ શવે શ્રુતિ રાખિ, મધ્ય વેદાંત તણી એ સાખિ મનસા સ્ત્રી સંગતિ વિણસીઈ, એ જીવીની સરિ રાખીઈ. ૫૨૪

પરમહંસ પરમાણુ કહ્યા, ગુણ 'ગંગોદક પાહિ નિઝમંલા.' અંતરિ અતન એક અવિનાશ, ' કમ્મ ન છીપઈ સૂરાભાસ. ' શવિ વનચર વનુ શરણુ લીઈ, એ જીવીની સરિ રાખીઈ. ૫૨૫

પદ અવધૂત પૂત અતિ લયું, નિચરઈ અવિની મનંગતિ ગયું. લીલાં વન નગર મતિ ક્યંન, અણુકદયા.ભિક્ષા અવિસન. શુક,શનકાદિક સરખા હેઈ, એ જીવીની સરિ રાખીઈ. ૫૨૬

બહુતરિ જનક ચે ગતિ ગયા, પૂરણ પ્રહ્લ યૈધનઈ રહ્યા. નારી રાજ લોગ ગવિ કીધ, કલા માત્ર મન તિહાં નવિ દીધ. અમૃત વિપ દાહ સીત ન લહીઈ, એ જીવીની સરિ રાખીઈ. ૫૨૭

રાજા રાજ [કરઈ] પ્રતિપાલ, ' લોક શવે છોડ પરિ બાલ. ' દુષ્ટ નિગ્રહ સ્ત્રી લોગવિ ઘણી, ન્યાઈ ધન લક્ષ્મી આપણી. તપ તીરથ પૂજા અણુકીઈ, એ જીવીની સરિ રાખીઈ. ૫૨૮

રે પરધ્યાન દયા પર હોઈ, ન્યાઈ અન્યાઈ સોધઈ જોઈ. તાહારઈ પતિસેવા જી એક લોક સખી સ્વામીની દેહ. કારકુન સવે જો કીઈ, એ જીવીની સરિ રાખીઈ. ૫૨૯

ઉલગ 'કરિ આદરી અપાર, તુ ઠાકરિ'વત કીધી સાર. મનસા વાંચા કમ્મિં કરી, બઠંઠા સૌખ્ય.મ માનસિ ધરી.

અવસરિ આવિય પ્રાણ પતિ દીધ, એ જીવીની સરિ રાખીધ. ૫૩૦
 નારિ ભરિ ભરિ ભરિ સારિ, સો ભણિ શ્રુતિ આપ્યું તવ પાર. ૫૩૧
 સ્નાન ધ્યાન તીરથ તપ જોડિ, મૂરતિ આગલિ કર મન જોડિ.
 પંતિ મૂકી અન્ય ન તન દાખીધ, એ જીવીની સરિ રાખીધ. ૫૩૨
 નૈરથ વિચાર, સાર તવ દીધ, કારણ વિણજ પશુપતિ કીધ.
 વાર વૃત્તિ આપી તવ વેદિ, દહી દૂધ તન પોષિ મ દેખિ.
 આળ્યા ગ્યા બહુ આદર હૃદ, એ જીવીની સરિ રાખીધ. ૫૩૩
 શક સુખિય ઘર તન જાણુ, વાંછી વેદ વિના હરિ સ્તવુ.
 ગ્રાહણ વધણ પ્રમા કરિ માનિ, સંપતિસાર સંતોષુ ઢાનિ.
 અતિથ્ય આળ્યું ઘરિ હરિ પેષીધ, એ જીવીની સરિ રાખીધ. ૫૩૪
 રે રે પુત્ર મિત્ર પરિ પિતા, માતા એ તવ તન તોષિતા.
 એ ઘર ધન તૂંડિ સૂંધીધ, તન લગઈ સહુ બલોવિધ.
 જનક જનેતા વસિ વતીધ, એ જીવીની સરિ રાખીધ. ૫૩૫
 સેઠિ નાવ્યુ પુત્ર વીસાસ, વાંછુન માં કીજિ બહુ આસ.
 સુખી લક્ષ્મી એવ સમાનિ, કરીઉ આપ સરીખુ રચાનિ.
 તેહનઈ દ્રોહ મનસાં વણસીધ, એ જીવીની સરિ રાખીધ. ૫૩૬
 રે રે શિવ દેવ તવ ભણિ, અન્ય કરિશ મન તે તવ હોણિ.
 મંત્ર પશુપતિ મંડઅક્ષરી, ક્યંન મ ભણિશિ એ હર હરી.
 સઘણુ વિશ્વ દેશ પેખીધ, એ જીવીની સરિ રાખીધ. ૫૩૭
 આખ્ય સૂધુ એહ તવ ધર્મ, વિણુ ઉદેશ કયું નિલકર્મ.
 સાંખીભૂત સ્વામી લેખ્યું, ઉત્પતિ ત્રિપતિ મોયામધ સ્તવુ.
 એકઈ જ ત મ પીડા દીધ, એ જીવીની સરિ રાખીધ. ૫૩૮
 મીમાંસક ફલ મોક્ષ વિચાર, સંપિટ રહી રાવિ મંત્રધાર.
 વિદ્યા વર આપઈ તવ ઘણા, ધાલી મ શૂન અવણિ આપડો.
 યાગ ભાગ ફલ વછી મ હૈધ, એ જીવીની સરિ રાખીધ. ૫૩૯
 ઇતર લોક ફેક તવ મોક્ષ, ફળેલ દીન હીન તનુ પોષિ.

હંઆ સાથિ નામ હરિ લીયુ, ' મોટી વાત અવિધિ વિણસીધ. '
 'સહિજિ ધમ્મ' આપણુ ધરતીઈ, ' એ લવીની સરિ રાખીઈ. ૫૩૬
 ભાતિ વિવિધ સેજ જૂ જૂઈ. ' લવિની ચરિ રાખણુ થઈ,
 ઠહિતાં સ્વામી પ્રથમ નવિ વરઈ, ' કાલી ફરઈ હકમ નવિ ફરઈ.'
 મંડણુ ધમ્મ' વિલાઉ લાગિ, તવ આજ્ઞાં મંન એ ચિર રાખિ ૫૪૦
 ઇતિ જીવન વીરો

ચંદન વીરો.

' લક્ષ્મી ચુરાસી થોનિ વમી,' માનવ જવ લાધુ તવ થમી.
 ' લોપી વેદ જિમારગિ રમ્યુ, એ અવતાર આલિ નીગમ્યુ. '
 કેા ધન કારણિ વેચઈ ફિરી, ચંદન ખાલી કોઈવા કરી ? ' ૫૪૧
 બ્રહ્મસૂત્ર તઈ ઉત્તમ ધયુ', નિત્ય ઠમ્મ' સૂપૂ નવિ ઠરૂ.
 આજ્ઞા લોપ સ્વામી તઈ કલા, હીન કુલીન તૂં પાડિ બલા.
 કેા ધન કારણિ વેચી કરી, ચંદન ખાલી કોઈલા કરી ? ૫૪૨
 સહજુરૂ મહ્યુ લીધી મતિ સાર. ચેહ અદાર પુરાંણુ વિચાર.
 વલી વલી શુદ્ધ શુદ્ધ ન મિલઈ, પ્રતિબોધ મૂકિ મ વલઈ,
 કેા ધન કારણિ વેચઈ ફિરી, ચંદન ખાલી કોઈલા કરી ? ' ૫૪૩
 વેદ પુરાણુ મીમાંસક જોઈ, ભાગવત બાંધ્યુ શુકિ સોઈ.
 તિ સાંભલી નર' હોજિ ઠાંમિ, જોડી પારિગેઈ વિત્ત ઠામિ'.કોધન. ૫૪૪
 ' માતાપિતાતત્તુ વીરય સાર, ' આખુ સુષ્ટ જોઈ વિચાર.
 નવિ ચયો કીધી તઈ ભાવિ, હીંડ્યા દેહલ ફરત સભાવિ. કોધન. ૫૪૫
 સંન્યાસી આજ્ઞમ અતિ બહુ, બોધા સંગિ 'યુ' બાહરિખણુ. '
 ઈંદ્રઈ જીભ સવાહિ કરી, આં અરિત પ્રાણુ નીસરી. કેા ધન. ૫૪૬
 પામ્યુ તિરથવાસી વાસ, બીજુ દેશ ભમ્યુ ધન આસ,
 અન્નપૂણી ઉપાસી નહી ' કહિ જૂખ્યાં ઉઠી સૂઈ નહી ' કેા. ૫૪૭

પૂર્વે ઉપાસી સાગ્દા, આવી વાસ કીઉ મહોં રહા. ’

કાંઈ મુખિ આગ્ય કવિ ધર્મ, વિષ્ણુ વિના આગી કીધું કર્મ કો. ૫૪૮

‘ પૂર્વ તપ કરે તે વર, પામ્યુ રાજ્ય ’ આપ ઉધર. ’

લોકિ લોક સંતાપ્યા ધણું, કોકટ ગમીયુ તપ આપણું. કો. ૫૪૯

મોટું કુલિ લીધુ અવતાર, ‘ માનિ ચાલી પેખુ પાર. ’

મહીઉ હીનસંગિ મુખરવાદિ. આલિ ભવ નીગમ્યુ પ્રમાદિ. કો. ૫૫૦

પામ્યુ ધન અમૂરત ગેહ, પરોપકારિ ન આગ્ય તેહ

નિભીંઈ પદ આપઈ સ્થમી, તે અવની માહિ લીસમી. કો. ૫૫૧

સંઘ્યા તપ હરિ પૂજા કીધ, માગિ માગિ વર વાંછિત કીધ

સૂધી સ્વામિ ન માગી સેવ, ‘ માગ્યું રાજ કરઈ શું દેવ ? કો. ૫૫૨

હારાવતી સરખું [સ્થવ] પાંમિ, કીધુ મોક્ષ ઘણું તે વામિ.

કરી એકમના ધરી અલિભાજ ‘ ન સક્યુ તારી પૂરવ પાખ. ’ કો. ૫૫૩

મહા આતમા ધરાવું નામ, હરિ નું વેદ કયા નઈ ઠાંમિ.

સાંહસુ સંઘ તેગ્યું અહંકારિ, ‘ વતોવી પગિ ઘણીઅ મારિ. ’ કો. ૫૫૪

યોગી તણું વડૂ ગલિધાન, માહિ પૂરણ નહી તે ન્યાનિ.

ભાંણી નહી યોગ મનિ સિદ્ધિ ‘ નામ કપૂરી ટિલ નુ ગંધે, ’ કો. ૫૫૫

કો નર નાંમ વિષ્ણુવનુ લહિ, વિષ્ણુ વિષ્ણુ નવિ અંતરિ વહિ.

પાત્રી નવિ આજા નૃપ તણું, ‘ પાછલી જનમિ કસુ પિશાઈ ઘણી. ’ કો. ૫૫૬

ક્ષત્રય નામ વડૂ તે શર, ‘ ગો લી વાહર ન પાયુ ભૂર. ’

રાખૂ દેહમની શું તાલ ? ‘ કીપરિ પડ્યું જોઈઈતે આલ ! ’ કો. ૫૫૭

સજન ધરિ પુત્રી અવતાર, ભણી પૂરઈ ભોગ શૃંગાર.

વારૂ પિતાતણુ અહંકાર, પ્રીયગ્ અતિ બોલતી સકાર. કો. ૫૫૮

યે ‘ શત ભાર હેમ નિતુ કરઈ, પાંમઈ મલિ મૂરખ શું કરઈ ? ’

ચૂકાચૂક કરી સંભાવિ, ‘ કીકરડાં નાખ્યું તે આવિ ’ કો. ૫૫૯

માંડણુ ભણઈ સુણુ મઝ સ્વામિ, કિમ ન લાગઈ પદ નિનોમિ ?

‘વેદ સ્મૃતિ નવિ જોલી સરખ, કાંઈ વાત વ્યંજની દરખ.
બ્રહ્માદિકે એણી પરિ લાધ, ‘પ્રીછી લીધુ આંધિ આધ.’ ૫૬૦
ઇતિ ચંદન વીરી

પ્રેમ વીરી.

પામી મનુષ્ય ભવ સંસારિ, ‘લેઈ નામ ગમઉ નવિ પારિ.’
‘વસિ નવિ કીધાં ઇંદ્રય પંચ, પીલૂ ગાલઈ પાકી ચંચ.’
‘નહી જઈઈ કાં કરતાં સોર ? ચેણી વાટખ લાધા ચોર.’ ૫૬૧
પુણ્ય નહીં પોતમ ક્રિમ લહિ ? ‘ફકા લગઈ કબાલુ કહિ.’
તોરા ચરણ શરણ ગિરદ વડ, તુહિ ‘આંગલિ રેખાડણ.’
વેણુવ નાંમ વિશેષિ લકઈ, ‘લોકેશ્વર પરમેશ્વર કહઈ.’ ૫૬૨
જો મઈ આજા તોરી પાલિ, ચમઈ ઉકરકઈ પાકી સાલિ.
‘નામામૃત કણ્ણા મુખી પીઈ, સાયર સેવી રતન પાંમીઈ.’
તુ કીમ મૂઠ્ઠં તોરી આસ, ‘જિહાં જાઈતિ લોલીઈ ઠામ.’ ૫૬૩
‘યોની લક્ષ ચુરાશી ભાતી, પુણ્યપ પામીઈ ઉત્તમ નાતિ.’
વિશ્વંભર અભિધાની હોઈ, ‘તૂં સૂતૂં જગતૂં ન જોઈ.’
તૂં વિષ કો નવિ એકું ‘હથઈ, ચે ‘સૂતાં મહુ ઉધાસિ,’ ૫૬૪
જેહુ વિષયા રસિ વિગૂત, ‘કુંભકણ્ણની નિદ્રા સૂત.’
ચે ચે વાત પુરાણી સુણ, ‘જીપરિ વાંસ તલઈ વીધણ.’
તૂં વિષુ ચે ચે દરઈ ઉપાય, ‘મણનાં તુટાં પલે ન સંધાઈ.’ ૫૬૫
ચેમઈ તુછવું જોલી સચું, ‘ગહુ ઘઈ પઈકુ માંડુ નીસચું.’
જી તૂં નામિ ન જાઈ ચોક, ‘પાછલિ પડ્યાં સહિ મૃત્યુ લોક.’
જાઈ પાપ જી ઉચ્ચરઈ મુહિ, ‘વોડા અલગ વાલી હુઈ.’ ૫૬૬
‘તું કરચઈ કિંકર ન શો તિ, ? ‘જોલઈ નિગમ દીવાની ચોતિ.’
સ્વાગી ચે પદ તોરાં સાધિ, ‘વિષુ ઉપધ ગઈ વિરાધિ.’

તે વિષુ એ કાંઈ કમ્મ જોટઈ, 'વોધ પાન પીજરા ઘટઈ.' ૫૬૭
 બીજાં બોલી કરીયા' કાર, 'અંગઢની વિજટઈ અપાર.'
 તૂલ વિના કુણુ પ્રીસઈ હીર, 'બાઈ નૂહિત ભીજી નીર.'
 'અંગન કાજિ કરીશઈ અંખિ, સારીશઈ મૂશલિ કર નંખિ ૫૬૮
 પરમેશ્વર શું જી તુમ પ્રેમ, પાલુ આજ્ઞા એ સત નેમ.
 ચાલિશિ નહી જી સ્મૃતિ વાંણિ, 'પહિલા વેદા મુકિશિ જાંણિ.'
 'દેખાડિસિ કરિ, મોટા વેદ. કહિ આસંગા વિણુ દેદ.' ૫૬૯
 આજ્ઞા અણુ પાલિ નહી લાગ, 'ગાઈ વાઈ ગુરઈ રાગ.'
 ચાલ સદાએ દીસીઈ અહી, 'સગાઈ થહા ઠગાઈ નહી.'
 હવઈ મ પૂછીશ એ વલી વલી, 'જેયું સાતે ગલણે ગલી.' ૫૭૦
 'અનાપના શોધઈ હવઈ કિયા ?' જી અંતરિ હરિ આવી વસ્યા.
 આવી મગતિ પધારિ ઘરા 'કહિઈ જાં જજ તિહાં બોધિરા.'
 અંતરિ વાત વિચારી જોઈ, 'જોજ બાપ કહિ એકજ હોઈ.' ૫૭૧
 'હોપી મ લાજ સ્વામીની લીહ, સૂધી વાત મ કરિ મન બીહ.'
 પ્રસિધ બિખાણુ શ્રવણે મુણઈ, અંતરિ આંણિ એહ આપણઈ.
 જી તું આંણેસિ એ ખરમાદ, 'જાંખિ એ સૂરણુનું સંવાદ.' ૫૭૨
 'કમ્મ' ન જટઈ મનસા જાણિ, 'આગઈ કહીજી સ્મૃતિ પુરાંણિ.
 'ગાંમ વિચિ અરહટ જી વહિ, કો ઉચુ કો નીચુ કહિ.'
 મહામુનિ અંશ બાંધિ મૂંછીયા, 'કોઠટ નયા નવિ દૂટીયા.' ૫૭૩
 ઇંદ્રઈવસિ જન રાણુ સર્વ, 'આગલિ કઈ હરિસિધની પર્વ.'
 'વાદી દેખઈ એ અંગતી; કો લણુનીત ન કરશિઈ મિલી.'
 એહવું જાણી કમ્મ કરિવું, 'આગલિ વાજ મુહિ પઈસવું.' ૪૪૪
 'લણિસિ ઇમ માજનઈ જોઈ, એ ઇમ હાહુ બઈસી સૂઈ.'
 કહિંન કિહિ મ જાંણિસિ મનિ, 'મૂ. ઇ. આં કેહાં પાપનઈ પુણ્ય ?
 નામિદ ધરિ એ પોચાં હથઈ 'લિખતાં લેખણુ મહુ દ્રવ્યસઈ.' ૫૭૫
 લોકાચાર વહુ દાખણુ, 'ચેટ્ટી વાટ મ ઉવટ અણુ.'
 જાણઈ રામ ત્રીના મહાશતી, સુરવર 'ં કરાણુ' પતી

પલ્લુ સુ કહિ ' ઘડા ઠંકાઈ, જલ્લુસુ વદન ન ઠંકયાં નાઈ. ' ૫૭૬
 ગાંધા પ્રંથ ઘણા સુનિ મિત્રી, ' તુહિ કાત્યુ એહ દૂખલી. ' ૫૭૭
 પાખંડી ધૂતારા થાઈ, ' તીરથ પાખઈ ન ચર મૂંડાઈ. ' ૫૭૮
 દેખાડઈ પોથાં આવડાં, એ શવિ ' કાંણીનાં કુલ્લડાં. ' ૫૭૯
 ' વિળ્લુ ભગત શીદાઈ શવે, ' દેખઈ ભીખ માગતા દવે. ' ૫૮૦
 સધની દેખાડયા આપણા, ' એણઈ બેલઈ ચલકે જણા. ' ૫૮૧
 પામિશિ સુખ હાર રહિ સ ગાલિ, ' તેલ મ પીએ વાટતાં દાલિ. ' ૫૮૨
 સ્વામી છઈ રાવણુ હઠી. ' ભગઈ જોઈ પીગારી છઠી. ' ૫૮૩
 ઉધયા જે જન શરણુ ગિલા, ' ધાવ્યુ નહી એ કસ આંગલા. ' ૫૮૪
 કીધાં શવિ પુરાણુ આવડયાં, ' ગાલિ નવિ ઉકઈ સુખડાં. ' ૫૮૫
 વેદતલુ મારગ દોહિલુ, કહિ, હમ ' મૂઘી વાટઈ ચલુ. ' ૫૮૬
 ' કહિતાં સોહિલુ' શ્રવણે સુણા, કરતાં ગાલ ગિલઈ ગ્યાલણી. ' ૫૮૭
 કહિ મંડલુ કાણુ જુ તૂરતાં, ' પાલોશઈ એ દ્રો ખૂંટતા. ' ૫૮૮
 ઇતિ પ્રેમ વીરી.

સદાનંદ વીરી.

—❦—

મેટ્રી વિળ્લુ પિના મન ગાંધ, ' મોટીપણઈ માથા માલિ ખાધ. ' ૫૮૯
 તીરથ તપ મન શવિ ચૂકવ્યાં, ' અછતા દેવ કરી નઈ સ્તવ્યા. ' ૫૯૦
 શું જો આપ જોયુ અતિ રંગી, ' ઘી પીનાં આવી બગબગી. ' ૫૯૧
 ' નાગ નવઈ કુસ મેટ્રી રાજ, આવ્યુ હવઈ ચાકુલડિ રાજ. ' ૫૯૨
 વિળ્લુ નહી તુ ઇશ્વર દયાઈઈ, અથ પ્રંહા સૂરિજ ગાઈઈ. ૫૯૩
 નહીતાર કોડિં તેત્રીમઈ દેવ, મન માનઈ તે કીજઈ શેવ. ૫૯૪
 નીપણુ બઈદા કલ્પિત જોડિ, ' વર સાચિ કાગિણિની કોડિ. ' ૫૯૫
 માહિ અથ પુરાણી લીયુ, ' આગિ સાપ પંખાલુ યયુ. ' ૫૯૬
 નેયું કિમ હવઈ લાયુ, લીડાં ' ગ્યા દિન કરતાં પાટા પીડ. ૫૯૭

દેખી વાંસ આબુ તૈ ભૂર [સાધઈ પછી સવારથ પૂર.]
 વરશી શ્રાદ્ધ ગુર ગોત્રજ કિશી ? ઘર છાંડી આંહાં રહું અહિનિશિ.
 બ્રાહ્મણ શ્રવણનિ આવઈ કુંભ ? 'ટાંડઈ મુઝ કઈસઈ ભરિલૂંભ ?' ૫૮૪
 'તરત ફલ જેઉ કલકાલિ, મૂઆં સ્વર્ગ હસિ તે ખાલિ. '
 તે ફૂં' ચે હવડાં પાંગીઝ, 'સૂતૂં જાગી ચે ગુ ગાંમિ. '
 ' નહિ જેણઈ ગામિ ફૂકફ, બ્રાહ્મણઈ નહી કોઈ તડફડું ' ૫૮૫
 આબુ નહિ ચે વિશુ હનિ સાંભલું, ' તેતાં નક્ષત્ર વાહુ આંધલું ' .
 જુ ફૂડે બોલે મન ચલ્યાં ' છુ લાકડનઈ માંકઠ મિલ્યા ' .
 મહા સ્વર્ગ લિશુ આંહાંયાં મથી, 'વાઘ મુહિ કાંઈ ખાવું નથી' ૫૮૬
 સાઠિ ભેલ ઊખાણા ગ્યહુ વીસ, સંભળાવ્યા સવિદોષાદિસ.
 ગાંમ માહિ બંધકા મુખિ નહિ, શું સાધીયઈએ વન્દી જઈ ?
 વેદારથ વાટઈ સ્વર્ગ લહિ, 'ચાખી રાંધ્યું છપ્' ઇમ કહિઈ ૫૮૭
 માનઈ શીખ જેહ અમતણી, 'સહુઈ જોશુ હસિ ગ્યાભણી. '
 જેહે બોલ અદ્ધારા કર્યા, કહિ ઇ મુહુ કોઠી નીસર્યા. '
 આવી કફ અદ્ધારાં પર્વ, ' પાટા પાટી માંભ સર્વ. '
 સાંભલનાં કાંઈ બુધ્ધિ કરી ' ગુ નાહા વિચિ સીદરી. '
 મન મ ચલિ જો હોસિ હાંણિ ' રહી આપણીઈ ઘરી ધીમુ તાંણી. '
 મેહલી હરી અન્ય આણીશ નેહ, 'ઠાહર નિ ઠાહર હોસિ દેહ. ' ૫૮૮
 ' રહિસી દેઈ આફળી ફાલ, એ છઈ હિસરતાંના કાલ ' .
 વાત કરશિ ન માહિ મિલી, કહિસિ ' સાતઈ વાટ મોઢલી. '
 'પધસિ તે માંહિ કહિની આલિ? બગ બુડઈ વેદાંત માંહિ. ' ૫૮૯
 જુ શવિ માયઈ મોટુ ઘાત, ' કાલી ઠાલિ શી કીજિ વાત ? ' .
 વાડવ વતૂ મ દેશુ કોઈ, ' ફોફટ સંકટિ પડ્યું જોઈ. '
 વેદે કરી વાટ સવિ સેવિ, ' જો દૂળલી વછ જોગવેઈ. ' ૫૯૦
 મનસા વાચા તમ વિચાર, કાંઈ સંધ્યા માત્ર આધાર.
 એકવાર ભરસિ અંજલી, તે સ્વામીની આરા પડી.
 અતિ માતા આગલિ કિમ પાપ ? 'સૂર ઉગ્યું શુ દીપ પ્રતાપ ?' ૫૯૧

અંતરિ અર્થ વિચારુ વેદ ' કાંઈ જમુ વિષુ જાણ્યા લેલ્યા. '
 કાંઈ ઉછ' છઇ તે માંહિ ? મેહલ્યા મમ્મ' અનેરાં વાહિ.
 ' ઠલ ઠલતાં હીડુ અંધ કાં ? યમ માંડવા તણાં ડોહિકાં. ' ૫૬૩
 સ્વાંમા વેદ ન આજા વરુ, ' તે લોપી કિમ આપ ઉધ્યુ ? '
 ' ઠાઠર કરઇ અનેરું કરઇ, કહિતાં વાત પડઇ કિમ વરઇ ? '
 અણુ કહિ હાને કલેસુ કાંઈ ? 'ધમ્યું કૂંકયું શવિ વાઇ જાઇ. ' ૫૬૪
 ' પાખંડી પંચ દિન માંહિ ગછઇ, પગ પાછલિ ખોટા કીલી અછઇ. '
 અણુજેઇ વલણુ જાહુ યાહાર, જોઇ શું સ્મૃતિ આધાર ?
 ઇંદ્રિ મિલી વિચારુ દસઇ, કહિ ' આલોચિ લક્ષ્મી વસઇ. ' ૫૬૫
 સ્વામી ' ઠાણુ ધડુ જો હોઇ, જલજલતુ દેખઇ સદ્દ કોઇ. '
 અહુ પહુ તીરથિ આદ્યુ, જાં નવિ સૂધું સદ્ગુણ મિલ્યુ.
 તોરી આજાં ' ભરીઉ અંભ, પૂરણુ થૈ રહુ તવ કુંભ. ' ૫૬૬
 દેવ દેવ કરતાં ધર પીઠ ' મૂં જો કે પ્રત્યક્ષ ન દીઠ. '
 દ્યંગ દ્યંગ જોયાં શવિ કલી, વિષ્ણુ વિના નવિ પાછી વલી.
 ચે વર આજા પ્રીછું લેહ, ' પૂરણુ થયુ રહુ ચિર વેહ. ' ૫૬૭
 દર્શણુ દર્શણુ જોતાં ફિરી, ' ન સયું કેણુ પાર ઉતરી. '
 અંતરી આન્યુ શુદ્ધ વિચાર, ' લેઉ વેદ સ્મૃતિ આધાર.
 આજા પ્રતિપાલઇ મતિ થઇ, ' જઇકુ ઘટ તે પૂરણુ સહી. ' ૫૬૮
 જોયો શાસ્ત્ર સ્મૃતિ પુરાંણુ, અધિકાં અધિકાં સર્વ વખાંણુ.
 અંતરિ આન્યુ નવિ સંતોષ, હીકું ઇંદ્રઇ કણુ સપોષ.
 ' લોગવશુ કરાવું કયું, ' આજાની રસ પૂરણુ ભરુ. ' ૫૬૯
 જોયાં ઘર દેહલ મઠ ઘણાં, પાર ન જાણું જો ગુરુ તણાં.
 આજા વર હીધુ શ્રીરંગિ, ' કુણું ટલ્યુ નઇ જઇકુ મન રંગિ. '
 કહિ મંડણુ ' ઘટ ભરીઉ તોઇ ' આજા પૂરિઇ ભયું મુખિ સોઇ. '
 ઇતિ સદાનંદ વીરી. ૬૦૦

સ્મૃતિ વીશી.

પાંખી વિષ્ણુભક્તિ અતિસાર, દીકું કીર્તિ તણુ વિસ્તાર,
 ' જુ તુહનિ ઇ ડાંકિણિવા ચકુ, ' આજા લોપી મહી અડવડયુ,
 આપઇ પ્રીતિ પૂરઇ વિધિ ઘણી, ' કેા અંચલ કાપઇ હ્રમણી ? ૬૦૧
 સૂધી ભગતિ એક હરિ માંડિ, બીજા ' કાયા બાલા છાંડી.
 આજા પલિ એક સ્વામી તણી, ' સાજી નાંદિ તુ લોટી ઘણી. '
 બીજા દેવ અછઇ ઘણા ઘણા, ' મિલિશિ પાટણુ તણા પડહુણા. ' ૬૦૨
 ' સુખિદુખિ દિન દયુ આપણા, બ્યાંધિ વિયોગ શોક દુઃખ ઘણા.
 નવિ લોગવૂ મ બાણિશિ હૈઇઇ, ' દિહાડા દેવતણા પૂરીઇ. '
 બાણિ મા દટીઇ એહજ નાંમિ, ' માનુ મુગતિ પાત્ર કરી સ્વામી. ' ૬૦૩
 વિધે છાંડિ હરિ અંતર ચિકાં, ' સ્વામી શુ મ કરિ લાડિકાં. '
 ' છોડ રાઇ લડાવાં ઘટઇ, રોઆવતાં અંલરિ આવટઇ. '
 એ આજા ટલશિ તનિ લેઉ, ' કહિ માંડા ડાંડા નવિ દેઉ. ' ૬૦૪
 જે કહિશિ ઇછાં વિચર, મુહુઇ રામ નામ ઉચ્ચર.
 સ્મૃતિ આ જો બોલ્યા જૂઆ, કહીઇ તિ જે ' ખકતા હોઆ. '
 ' બોલિ બોલિ વાધઇ રાહાડિ, ' ચમ કહિ ' કાટે કાંટે વાડિ. ' ૬૦૫
 વિષ્ણુ તણી નવિ આજા રણુ, લોકાકુદિ મુખિ હરિ કહું,
 સીમા લોપુ સ્વામી તણી, કહાવિ વિષ્ણુભગત આદણી.
 અંતર વિષુ નામિ શુ સાધ, ' જહુતિરિ ભણુ બિલાડી ખાધ. ' ૬૦૬
 સ્મૃતિ વિષુ જે અંગિ વિગોઇ, ' એહ પ્રવાહ ગાડરિકાં જોઇ. '
 ' દેશિ દેશી નવા આચાર, ' તે કરતાં કિમ બઇ પાર ?
 પાલે શુધ આજા તે દાસ, ' યશા વાસ તશા આચાર. ' ૬૦૭
 એ બોલઇ આજા નુ ખાંચ, એ ' પરીઅટ પીઆરાં પાંચ. '
 સ્મૃતિ બોલઇ સ્વામી સમંધરઇ, ' ગાઇ રતન ગદયુ શુ કરઇ ? '
 ' દીજઇ એહ મુણહાનઇ ઘાઉ, લય આણુવુ એ માયઇ રાઉ. ' ૬૦૮

પરમેશ્વર ઉલ્લસ અનંત, અંતરિ ચેજ યુરાસી જંત.
 ચે ખીલ દેખાડશિ કિશ ? તે જઈન કહિ મુગતિ વશા
 ‘ જુ માથઈ ખલિવાર હોઈ, ઠાઠાની મા ચ્યરિ જૂ ખૂઈ. ’ ૬૧૮
 શરણાગત હરિનૂ નવિ લીયું. અન્ય આઠરી કિસુ તઈ કીઈ ?
 વેદ પુરાણિ મેઘી સાણિ, વલગે ચ ખીજે બહુ લાણિ ?
 ‘ માલિમ ખેડી અઠારી હશઈ, આશ્વરી દેહિ દેખસિઈ. ’ ૬૧૯
 માહણ્યુ સ્વામી શેચીઈ, પ ચ પદારથ રશિ જે હીઈ.
 ઉદ્યુત્તૂ વ પ્રત્યક્ષ ચેખીઈ, અહ ચેહનઈ પ્રદક્ષણ ફીઈ.
 આપિ રલઈ કિસુ હરિ દોસ ? ‘ જઈ સાસ કરતા સોસ. ’ ૬૨૦
 ઇતિ સ્મૃતિ વીશી

સ તોપ વીશી.

મેઘી સવં સ્વામીશરણિ રહિ, તુ તુમઈ મોક્ષપદ લહઈ.
 વેદ ત્રિધિ વિષ્ણુ દેખઈ જન્મ. સ્વામીવચન વિના શવિ શન્મ.
 નાણી પ્રાણિ માહા ધમં તિથુ, ‘ તિલવટ માહિ કૃષ્ણ ગોહુ કિથુ ? ’ ૬૨૧
 વસુદેવ વિષ્ણુ જે સાધયુ, ‘ ભરમ માહિ હવિ હોમ્યુ તિથુ ’
 કહિ ‘ નાણી તું કૂડ કોઈ, ’ ‘ કિહા રાઉરવાડી જોઈ ? ’
 ચે મેઘ્યા અન્ય માડી કુલ, તે ‘ જાણે વીંવાનુ ધૂલ ૬૨૨
 ‘ જેહના નેન સૂર શશિ વાહિ, ’ ‘ હૈઆ હેત આખિ જવાઈ. ’
 કિમ અબુઆલા વિષ્ણુ વિન્ધ રહિ અંતર પ્રાણ પ્રકાશી કહિ
 ચે આધારિ ત્રિસોવન રહુ, ‘ પીચા માહિ પીશી જો કહુ ’ ૬૨૩
 વેદ પુરાણ મોતીઆ સાર, ‘ રાંધુ ર ધાય ખીજ વાર ’
 શાસ્ત્ર સ્મૃતિની જો ધાત, હૈઈ રાખીનઈ કીજઈ વાત
 ખીજ વાત કિમ મન વહઈ ? ‘ તેરસિ ત્રીજ તિહા ભેગા વહઈ ’ ૬૨૪

બોધા ઉપદેશ'નિ ચે થસં, ' જાણેવાં ચૂલાનાં વડાં; '
 દોસ કિશુ દીજઈ જમરાઈ, ' આપ આપિ ચાંદ્રણે શીઝાઈ. '
 ' પાત્ર દેવ્યાનૂ ઉછઈ દીઈ, ' આંચુ માંદી ગામ ટોલીઈ. ' ૬૨૫
 સૌરવ તણાં દુખ સોગવી, ધરશુ ચોનિ ઘણી નવનવી.
 આવિશ પછઈ વેદાંત માંહિ, ' એકિઈ સુહુણુ રાત્રિ ન બપાઈ. '
 તાણુ જાઈછઈ જન ભૂર, એતુ ' જાણઈ નદીનૂ પૂર. ' ૬૨૬
 ઘટઘટ રૂપ આતમા હરી, મૂરખપણિ અન્ય અણસરી.
 ' ગાઈ હુઈ યમ કાઢી, વાંસઈ ઈમ રહિયું ધરી ખડી. '
 હરિ મેઘી બીજાં અથ ગ્રાહિ, જાણે ' ચવિ બિપ્રહુરની છાહિ. ' ૬૨૭
 એહવુ જાંણી શેવુ રવાંમિ, અંતકાલિ આપશઈ તૂં કામ,
 પહિલું હીડઈ મનજાંમિ, ' સહેજિ છાંહ હથઈ આયમિ. '
 બીજા મોટિમ જીવ ન લગઈ, ' ગઈમિ ' ' દુડી કણું હ ગઈ' ૬૨૮
 અંતકાલિ યમ દેખિશ આંખિ, નહી છુટઈ આપણૂં નાખિ.
 ' આંચુ ભાત રહુ હલ છાહિ, ' છુટિશિ કિમ બોલે બહુ જોડી ?
 જાંણિશિ કાં ન ભજયુ રઘરાઈ, ' દુહુ ઉચણુ જહીઈ યઈ જાઈ. ' ૬૨૯
 જેહ તણુ તું ધર છંગવી, ' છાસિ બાકલા યાસિ સવી. '
 [ત્રાસઈ] એહવું સમઈ બોલાવિ, ' પઈકુ રાંકુ કુંડઈ આવિ. '
 કહેસિ તિર્ધારઈ કૂટી હેઉ, ' લા નાતરે કાં ન રાખીજી ? ' ૬૩૦
 કાં તન બીજે ધર્મ વિગોઈ ? કહિ ' સાંગણુની સરભરિ હોઈ. '
 જે મન બીજે ધર્મ વિલાઈ, ' ફીડી સાંચુ તેતર ખાઈ. '
 સાચાં કૂડાં હવડાં લઘાં, ' ચાહડ બાહડના ચે ગયા. ' ૬૩૧
 કયં કરિ જંધ વેલાંચુ પાસિ ? કહિ કયાંકાં રહુ યઈ અવીનાય ?
 ' હાકઈ હણુઈ પચારઈ નડઈ, ' ' દાધા ઉપરી ફેડુ પડઈ. '
 ગુરૂ વારતાં તઈ મૂકચુ નાથ, ' કિમ મન વિલગઈ રાંચે કાય ? ' ૬૩૨
 વિશ્વ ભગતિ તેણુઈ નાહરી, જણ્યું ' ગોઠિ કરઈ નાગરી. '
 ' વિનુ ભાગ બહુ ખાઈ રહઈ, ' ' ત્રીજા ચાહાર કરઈ ' ઇમ કહિ.
 જુ રવામી ગુણુ જાણુત અહી, ' કરણુ વાઢી ચુકત ઈહ. ' ૬૩૩

પાપી પાખંડિ ભોલવ્યુ, સોહલુ સારંગપાંચિ ના સ્તવ્યુ.

‘ગહિલી ગઈ અણુગઈ સાસરિ,’ ‘યાઈ નહીં યવ યમ કરિ ચડિ.’
સમયુ’ નહીં કિશઈ હરિ મિશઈ, ‘કાણી લગન વિધનકોડિ સઈ ૬૩૪
દર્શન ધણે મૂઠ મન જાઈ, ‘જિહાં ગુલ જાઈ તિહાં ખાઈ.’

વેદ તણા વધરી પાખંડ, ‘જાવા વાટ ન દેશઈ લંડ.’

ન્યાઈ તે વાત વિણસીઈ ‘ખીઈ નહીં તે ઠાલઈ. ’ ૬૩૫

જુ મઠવાસી રહીઈ ઇમ સુણઈ, ‘ઘરના ઠાંઠા વલા નવિ ગણઈ.’

સ્મૃતી પ્રબોધ સુણવા કરે, ‘એતલઈ ઉપદર્શન સાંભયુ’.

[ભાગી જૂખ ન હીઠા યઠા], ‘પ્રથમ કવલિ આવી મક્કકા.’ ૬૩૬

ગુહિ મંઈ પૂછયુ’ તે કહ્યઈ, ‘હરિ છાંડીતાં ‘પડિશુ ગનઈ.’

પાખંડી મોર મન લણુ’, ‘રાંજઈ તિહાં દાજઈ’ ઇમ કહ્યું.

એ વર મોલ ન હોઈ વસુ, ‘ખૂસટતુ બિધારુ કિંયુ’ ? ૬૩૭

જાણું નહીં એહ છઈ ઉચ, ‘કિહાં આન્યુ’ એ કોપરિ કૂચ ?

‘પામી ભાત કોઢિરા બિ દોડ,’ ‘દીવાં નહીં પૂઠિઈ બાલોડ.’

ઠાં મેહલ્યુ મીમાંસક સાથ, ‘રૈરવિ પઢયા જસંતાં હાથ.’ ૬૩૮

ઇમ જાણી શવિ નર સાંભણુ ‘છાંડીં સર્વ હરિ ભજતિ વણુ,’

નાંમ દિ સદ્ મહેશ્વરી, હરિ હર પ્રજ્ઞા એકજ હરી.

તે માટઈ ગુરુએ શીખ હીઈ, ‘જિટ ગાંગતું પંજાણીઈ,’ ૬૩૯

માંડણુ બણઈ શ્રી ગુરુ પ્રસાદિ, પારિ મયા બહુ આદિ અનાદિ.

એહ નરિ પ્રબોધ માનીયા, ગયા વૈકુઠિ જાપ શિખિકાયા.

જવ અક્ષર શ્રુતિ મેહલ્યા લિખિ, ‘રાજા રાજ્ય પ્રભા હુઈ સખી.’ ૬૪૦

એ પ્રબોધ ખત્રીસી સાર, વીસી વીસી જોઈ વિચાર.

ઉખાણા બહુ આદર કરી, જોયો અર્થ ત્રિધિ વિસ્તરી.

એ સંખ્યા વટ શતચૌઆલ, પહિલુ આપ પછઈ શીખ જાલ. ૬૪૧

અવની રહી ઉખાણા ભરા, તે કિમ સકાઈ પૂરા કરી ?

ઇમ કરતાં જે જે સાંભયાં, તે તે અંચ માંહિ વિસ્તરા.

મહા ગજુ મ્યહુ અંગુલિ અણું, તિમ આક્રણીઈ પૂરણુ મયુ’. ૬૪૨

હું મૂરખ જાણિ અજાણિ, કાંઈ એ કવિ કૃષિત વાંણિ.
 સાંભલતાં કર્ણદસ ઉપજઈ, જોતાં અર્થ અનેકયા ભજઈ.
 પ્રમાદિ નવિ જોશુ જોઈ, તું તે ભણી મ કરશું જોઈ. ૬૪૩
 માંડણ દુલ્લ બધારા તણઈ, 'લીધું જન્મ કર્મમંઈ આપણિ.
 વિષ્ણુજન બહુ સેવા કરી, તું નિઈ મનિ આપ્યું હરી.
 જૂમંડલિ થેતુ જનસાથ, કડૂ પ્રણામ શવિ જોડી હાથ. ૬૪૪

ઇતિ સંતોષ વીરી.

॥ ઇતિ માંડણ બધારાના ઉખાણા સમાપ્ત ॥

(અહીંથી આગળ છેડી નાખેલા અક્ષરોમાં આ પ્રમાણે વચાવ છે. મેળા કે
 સતર તે જગતર વચાવ નથી, પણ ૧૬ હોવુ જોઈએ) " ૨૪ વર્ષે આમે
 શુદ્ધિ ૩ સોમે. "

રાવણ મંદોદરી સંવાદ.

ગણેશ ગૌરિ રઘુપતિ રમા, વારજભૂ અદ્યાણિ;
 તાસ શિરોમણિ શિવશક્તિ, સીધર ઘઉં વરવાણી. ૬૪૫

સોલ કલા શશિહર જિસ્થો, આસોભાસમયંક;
 [તથો અમીરસ ઉચરું, વિષુધ ન કાઢી વંક. ૬૪૬

વંક વયણુ કરિ પદ્મરાં, અક્ષર અવિધિ મ પાઠિ;
 કર સાહી કવિતા તણો, મારગ મુઝ દેખાડી. ૬૪૭

પરિ પીંગલ પ્રીછઉં નહી, લરહ ન જાણું ભત્તિ;
 અપરમ પરમ નંધ અણુસરી, ગુણુ ભાખિસિ ગણુપાત્ત. ૬૪૮

ચોપાઇ.

ગણુપતિ ગણુ ભાખિસ ભારતી, પાતિઠ પંડિ ન રહિસઇ રતી;
 અવિરલ વાણી વખાણિસિ અસી, ગ્રિપમ રતિ ગંગાજલ જિસી.
 રહિ રાવણુ મતિ મંદોદરી, કરિસી કવિત ઉખાણિ કરી;
 રામકથા સોનું નંધ અરહું, સોય કવિ સીધર જડસિ ખરહું. ૬૪૯

મંદો:-ખરુ વયણુ મંદોદરી જાણિ, રાવણુ મતિ મૂંઢી તદ્દ તાણુ;
 આગઇ અગણિત અંતેઉરી, વલી તઇ સીતા સ્થાહાનઇ હરી ?
 કારયપ વંશ્ય તણી કુલવહૂ, સુર નર પન્નગ જાણી સહૂ;
 ‘જો આમિય અતિ મીઠઉં હોઇ, પીંડી તણું ન પ્રાસિ હોઇ.’ ૬૫૦

રા.:-હોઇ ન (મઝ) કાહવી મઇદાનવી, મિ રાવણુ પરિ કીધીનવી.
 એ છેટી રાય જનઝપિ તણી, અદ્યાણિક જાણિ આદ્યાણી.
 ખત્રી તણિ ‘અલેહિ પડી,’ અન્ન ઉદક પાણિ રહવડી;
 ‘કાદવિ ખુતી કવલી ગાય, પૂંછડ લેવા પરઠઉ પાય.’

મં.:—પાય લાશું નર કરી વિવેક, તાહારિ દસ મુખ માહારિ એક;
આણી જાંતી મધં જાનકી, કંથ ન કેહિતી કલહા યકી.
અધિકૂઅર આલિ આવટયો, કટક માંહિ કંધોધર ઘટયો;
‘જે વઢતાં ન વાહારવધ આજ, ગલું ગરોબ્યું કીહાં કાજ?’ ૬૫૨

રા.:—કાજ કટક સરિખા લક્ષસવા, નારિ નિરંતર જિણસધં નવા;
સાકિ સહસ્ર જિહાં વર્ષં વિયાય, એક વાધધં એક વિલકધં જાં.
મેહુંતિરિ મુગ જીવધં ભરતાર, લક્ષ મરતાં કો ન લહિ સાર.
‘પકિ ચરણ ચોરાસી માંહિ, કર્યો ખજૂરો ખોડો શાય?’ ૬૫૩

મં.:—થયો અસન કાં અસુર નરેશ ? ‘વિપ પીતાં કિમ વાધિ વેસ ?’
પરિવાયો દેખું પરિવાર, ‘લેખવી ન લણ્ણો લાગણહાર.’
ધણ કણ કંથન દીધાં રુદ્રિ, ખાતિક કરતાં પડં સમુદ્રે;
‘જિમ જાણિ જી તુંજણિ તણું, સાકર ચિતવિત વિણસધં ઘણું’ ૬૫૪

રા.:—ઘણું મ જોલીસ ધરગોરણી ‘બુધિ પ્રકાશ મ પાહની તણી;’
અઠોતર મતિ મસ્તકિ વહું, આહમી સીખ શંકરનધં કહું.
જહીં તપ કીધો કેલાસિ, પાર કહિવા તું નોહતી પાસિ;
‘આગઈ દહાં એ રંગ ધરં, કોણ કલાપીનાં ચીતરં?’ ૬૫૫

મં.:—ચતૂરપણિ પંચવટી ગયો, બુધિસાગર તહીં જૂઝીયો;
જિમ તઈ કમંડલ લીધું હાથિ, સેન્યા કાંઈ ન લીધી સાથિ.
લાજ્યો નહી તું લંકેસરી, લાંબો મેહલા માથિ કરી;
સૂરજ નામ કસી પરિ કહું ? ‘પહિરી ભાતિ પથરણિ લહું.’ ૬૫૬

રા.:—લિઉ ભાર માયી મહીયલી, જાણુધં એક કૂસમની કલી,
ખાંતિ મ જાણિસ જીખારી તણી, ખણિ દસ મસ્તક ખણિ દરસણી.
કાયા માયા જાણુઈ કરી, અવસરિ સરજું અમરાપુરી;
તાત વિયોગઈ રિહાં વનિ જઈ, ‘કીડી ઉપરિ કેહી કટકાઈ?’ ૬૫૭

મં.:—‘કટક કિરયા ઉપરિ કેસરી, દીઠં મયગલ જઈ મરી, ’

✕ ફરસરામની ફરણા હરી તમ્હ ઉભા વધદેહી વરી.

તરણુપણિ ત્રંબક ભાંજિયું, 'હવિ શુરલ તે ગરહું થયું,'

મિંસુણીયું તિઈંદીઠઉ તિસ્યો 'કંઠણ પાણી અરીસો કિસ્યો ?' ૬૫૮

રા.:-કસ્યુ ધરિણિ તું જાણિ ઘણું, પ્રાકમ પુરૂષ પીયારા તણું ?

રાજકુંઠરિ સૂધી આધવી, જનમિ ન જાણિ લાંબું લવી.

જો જાણિ પરમંદિર વાત, તો સહી સીકોતરિતું સંઘાત,

આગિ કહેતી 'માય મસાણિ, ઉલખણહારી ઉછિ મ જાણિ.' ૬૫૯

મં.:-જાણું અનુમાનિઈ એતલું, શ્રી હરતાં કો ન કહી ભલું,

શુભ સમૃતનાં પ્રસ્તક પાસિ, વાઘ્યો વડી વિધાતા વાસિ.

હોયત અધિક અનઈ આંધલો, 'કટંગ સવે વચિ ઘાલ્યો કલ્હો'

'પોપટ પગ પ'ખારવ ભારિ, ભણ્યો ગણ્યો માર્યો મંજરિ' ૬૬૦

રા.:-જરા નહિ પણ જીલઈ મરણ, વિરી થાસિ વણીવણું.

મોહિતિ થડી મિજાણવ તણી, 'પાયું કુધ પદમનાગિણી.'

જિહાં પગ માહરાની રજ પડિ, તિહાં તું સરખી સો સાંપડી

'આસંગા વણીડી કુંબડી, દીઈં આલીંગન ચોહટઈ થડી.' ૬૬૧

મં.:-થડી મ બોલીસ ચાંપી કાઢ, આગિ કોણઈ ન વુલ્યા વાટ ?

÷ જહીઈ યાગ રૂપિ પૂરા થયા, ચઉહ સહિસ સાધિઈ ધુરાઆ.

૬૫૮-૩ નાનકપણુછ.-૬૫૮-૨. ટીકા-

✕ ફરસરામની;-સીતા સર્વવરિ ત્રંબક ધનુ ભાણુ, ફરસરામ

નક્ષત્રણિ કરી તપ કરઈ. આડખ આવી કહિઈ કુણુઈ ક્ષત્રીઈ

ભાજયક ? પિતા ન બોલખ. રાંમ કહઈ મિઈ ભાંજિઈ.

તો યુદ્ધ લે. વાઈ. ઉતર્થો આડખણુ ઉપરિ પ્રયમ ધાત ન કર.

તું કરે, ધનુપ ચડાવઈ પણિ ધનુપ ચડખ નહીં. તે રામ બલ હરિઈ.

રામાવતારદ્રુઈ ? તપિ જાઈમિ. તું પ્રજા રૂપ પાલે.

ગયો. રામ ધરિ આવ્યા. વિધ વાલ્યું ન વલઈ તિમ એ હવઈ ન જપાઈ.

૬૬૨÷ જહીઈ-વિધામિત્રના યાગી દાણુવ ભાંગી ભાંગી જાઈ, તિહાં

રામનઈ લેઈ જઈ રાખ્યા. જાલપણુછ. દાણુવ આવ્યા માગી ભાજ્યા, યાગ

સરાડખ ચડ્યા. ૧-૨ ઘાણુઈ ધુર્વા. ૨૧-૧ શીર્તિ પાખઈ ભાતી ન કુઈ.

ખરદૂખર નઈ ત્રસર નરેસ, સુખનખાનિ દીધો દેવટ.

‘અથ ડાવિ અથ જિમણિ સુણી, ’રામ આવ્યો પાયરાવણ તણુઈ ૬૬૨
રા,— તાણી આણી સી તે બણી, ‘વિણ માયાં મરસિ આફણી.’

સૂર્યવંશી વેરવા રામ, ‘આહ વાવેસિ અવધ્યા ઠામી.’

વંધિયા વીર ઠરી વીસાસ, ‘આજ અબડી પાડયો તાસ.’

‘ઉંદિર મંદિર ખણુતાં આથ, ફુંગીનિ ફરિ દીધો હાથ’ ૬૬૩

મં.:— હાથ પડયો ઘર ઉપરી ઘણો, ‘લોટો લૂહસિ લંકા તણો,’

એક કપિ કીધું તે જોઈ, ‘આંખી દીકું સાખિ ન હોઈ.’

છટિમાયાં છડિલ નરેસ, ખાંધ્યા પૂંછિ બાલ્યો દેસ,

વાલયું વન સંતોષી સતી, ‘હાલી નહીં હરીની કૂંખતી.’ ૬૬૪

રા;— ‘ભાતિ બલી જે ભીંતિ ભલિ, કે ખીખૂં પાડિ કાંખલિ ?’

તે જૂંઝાર ગણિ ગુરણી, માલા ભાજિ મેગલ તણી.

દેશ ન વાસ ન રીતિ ન રાજ, સરડા વાનર ઢેહી લાજ ?

ખાંધ્યો બલ્યો વખાણી કુણુ ? ‘નાક વઢાવી કરિ કસોહણુ’ ૬૬૫

મં.:— સહુણુ મ માગિસિ સીતા કાજિ, ‘ઉઢેહી બેઠી તાહારિ રાજિ.’

જન્મ લગી તું જોઈ વિચાર, ખાંધવ બાપ નિ બેટા ઠારિ.

ઈમ કરતાં આવી સાસરિ, હસરથ રાય સંઘાયાં સરિ.

‘થલ બાલી જલ પૂંછિ થઈ, આગિ અગિન નિ ખોલિ રહી.’ ૬૬૬

રા.:— રહો ઉંડઈ ખગિ ઘરિ આપણુઈ, ‘ગયમર હાજઈ ગજપતિ તણુઈ’

‘સૂંઠાલી સરદી દૂબલઈ, ખોલક પાડિ વલગી વલઈ.’

‘ઘર ખણુતાં ભાગી ભીંતડી, છોકર ખાકર છુટાં રડી;’

ભૂંડાં જમડી ભૂખિં સુઈ, ‘રડવતી રા આંગણિ ગઈ.’ ૬૬૭

મં.:— ગઈ સીતા સાથિ સમરધિ, ‘બલણુઈ જલ પીધું હરસધિ.’

આગિ સહિસારજનસૂં થયું, કામધેન લેતાં કુલ ગયું.

તિમ કરતાં કૃત્યા ઉપજઈ, યશ ખૂટિ જલતનયા તજિ.

‘કથન કોરડાં તિણિ કશુ ? આપ હાણિ જણ થાસિ હસૂં.’ ૬૬૮

રા. — હસતાં કામિનિ કાં કરિ શોક ? હું કહીઈ કંટક ત્રીલોક.

પ્રહ્લા વિજ્ય કરાવ્યા વતૂં, વૈકુંઠ કોણિ ન જાણું છતું.

ઈંદ્રાદિક આગવિ ઉલગિ, ઉભા રહિ આથમતા લગિ.

તાસ ઘરણિ તૂં લવતાં લાજિ, ‘ઉંટ ચડી ઉતરી લેંડિ મ ખાજિ.’ ૬૬૯

મં. — ‘ખાન’ લાડુ પગિ ખેસવી, રાવણ રાખ રંધાવિ નવી.’

હું મંદોદરી નવયૌવની, ચપલ નેત્ર નઇ ચંપાવની.

જાણું જે આ તૂંહેનડું ગમી, કાયા તસી કશું કારિમી.

‘નાંખિ માં તે ખલિ ખાંડહ તણી, આંખિ અનેરા ભરવા ભણી.’ ૬૭૦

રા. — ‘ભણી ભણી કીધું અસરદું,’ સી કિમ પલસિ તાહરો હંકું ?

‘હું વરમાસી હું વરમાઇ, ઉવખઇ નહી કો મદિર માહું.’

જો તૂં ફરી રંભા થકી, તોહિ માહરિ જીવન બનકી.

‘વાયસ વાઘ મનગમતિ મલિ, સૂકડિ સર્પ સ્ત્રીઆ બલિ.’ ૬૭૧

મં. — ‘ખલ્યો જન્મ તે અખલા તણો, આગિ ઘા. ઉલાયો ઘણો.’

‘ભાજઈ તૂં સરિખો ભરતાર, હિત દરતાં કાદિ હથીઆર.

‘જા’ આંધલો ન જઇ આદેલિ, તાં પ્રીતયો ન પાછો વલિ.’

‘જાભણ ઘરિ ખિસારિ મ બુધિ, પશ્ચિમબુધિયા પરિહરિ મુધિ.’ ૬૭૨

રા. — મૂધિ મ કરિ માહરું લનભંગ, ‘રઘુવંશી અવગાનો રંગ.’

‘લખમણ રામ વેઠિવાડી, ભરથ યત્રવન પિઠા ખાડિ.’

- ‘કુકઠ ઠાઠ ફૂંકાડિ બહ્યો, ખીર ત્રણિ વાઢિવા વહ્યો.’ ૬૭૪
 રા.—‘વહ્યો વિભીષણુ ઘાહડો હવિ,’ માનવિ માહડિ મા-યો સવિ
 ‘રાંક રાંકની તાંણિ ખાંહિ, કોપર કરડિ માંહોમાંહિ.’
 રામચંદ્રની રામા ગઈ, મૂંહનિ ઇચ્છા તેહની થઈ;
 બેહુ કામિનીનું જુરિ કંત, ‘પાહણિ બચકડિ પડસિ કંત.’ ૬૭૫
 મ.—‘કંતાલા એગલ મુખક મૂંકાય, બહુ તાંતણિ બલિવંતા થાય.’
 શાખામૃગ સાથિ જેતલા, રાઘવ લક્ષ્મણ પાંહિ તે ભલા.
 કપિ બેઠા કોસીસિ ચણી, ઠાકુર સહામી દિધ ઘડહડી.
 વલી વિભીષણુ અંધી આલ, ‘પન્નગ નિં કીધા પંખાલ.’ ૬૭૬
 રા.—‘પંખાલા થાજ્યો પલિવંગ, જાં જાં એક ન જાગિ અંગ;
 કુંભકરણુ મુખ આવિ કોલિ, ‘કિમ કરી નાખિ છાં છોલિ?’
 છપન કોડિ બહુતિર બલવંત, હેલાં હરિનો કરસિ અંત.
 ભાઈ તણું પેટ ન ભરાય, ‘જાણિ સાતુ સાયર માહિ’ ૬૭૭
 મ.—‘માહિX મંકડ નાઠો નીકલી, ‘આગિ ગલતાં આસાઉલી.’
 ‘પારો પેટિ ન રહિ દૂકડો; ખીજો બહિચરનો કુકડો.’
 ‘વીજુX વીજણિ નિં વનરાય, ઉરફાડીનિં અલગા ધાય.’
 ગહિલપણિ જો ગિલસિ ગૂલ, ‘પેટ મિસની ઉપાયું શૂલ’ ૬૭૮
 રા.—‘શલો ન લાગિ કણુ કોઢિરઈ,’ કુંભકર્મ વડવાનલ જરઈ.
 જેX મુગ સઘલો કરતા ભક્ષ, તેવા પાપી ખાધા લક્ષ.

૬૭૭ હેલાં:—ખધા વાનર ખોતેર અને છપનકોટિનો કુંભકરણુ અંત આણશે. ૬૭૮ માહિ...સીતાની સહિ લેવા આવ્યા તાહારિ રાવજુની બિહનિ મુખ શાડી રહી હતી તે માહિ પડ્યો. હણુમત કડિથી ચત્ર કાઢી ઉદરિ ફાડી નીકળી ગયો. + વીજુ:—પથુન પેટ ફાડઈ તે વીજુ. વીજી. સિંધ ૬૭૯ જે-આનાપી વાતાપિ બે માઈ હતા, તે તીર્થ જતા તેહનિ જિમવા રાખતા. એક લોટી નઈ થોભડો થઈ નઈ આહણાદિ નઈ મારી જિમાડતા. સાદ કરિ નીસરી આવતો. તે તીર્થવાસી આહણાદિ મરતા તિમ અગસ્તિઈ ખાઈ પેટ પાખલી હાય ફેગ્યો, તે માહી ભસ્ત થયો.

- ‘મોટાંનિ મોટેરા મલિ, અહીંઅરની પરિ આખા ગલિ.’
 વાંનર વીગ પટંતર જ્યે, ‘કિમ કાટિડ તાણે ગોહ ?’ ૬૭૯
 ‘:-‘ગોહ ચંદણ દીઠિ ગડગઅડિ, વીન વિશેષિ’ પહિલી પડિ’
 મરણુ લિખ્યુ માણસની હાથિ, નંદીગણના સ્વામિ સાથિ.
 જિમ તિથ શીત સવેલી હરી, પહિલું મારત પલિવંગ પુરી.
 ગઢવડતા આવત શ્રીરામ, આખ્યા ઉત્તર હુંતો ઠામ. ૬૮૦
 રા:-ઠામ ન ઠાહર ધોરી ઘણી, ‘ઝાળિ ઝગરની મેલી ઘણી.’
 સોય કટક કિમ વઢસિ સમૂં ? ‘માખ્યા તૂપ તણું ચૂરિમૂં.’
 ‘જિણિ છુત્યા નવકુલ નાગ, તિહા લોધીનો કીહો લામ ?’
 ‘ચિણો ઘણું સુરાતન ચડિ, ભાજિ ભાડ નિ પાધરી પડિ.’ ૬૮૧
 મં:-પડયુ કટક જિમ વીંટી કોટ, ‘મારી મૂલિન કીધા લોટ.’
 જહીધં ગડઅડતો ગભીર, હુંતા પલિવંગ પેલિ તીર,
 સોસર ફોજ ન તહીધ ફિરી, સૂનિ માગરિ આખ્યા તરી.
 ‘મોલ લગિ ઘર લાગૂ ઘણું, કુબુદ્દી કહિ હંચિ કુહિ ખણું.’ ૬૮૨
 રા:-‘ખણી કઠાવિસિ એહના મૂલ,’ હવડા ગઢ છંડાવિસ ગૂવ.
 બીપણ થાસિ ભૂત પરેત, ‘નગ્નિ ટલસિ આલાનું ચેત.’
 માનવ કાનવ જાસિ ગતી, ‘કાલિ ખલહિ પદી ડેજલી.’ ૬૮૩
 મં:-જલહર આધો જિણુધ રામિ, વિષહર વેષ્યો વરિ વિરામિ.
 સપનાંતરિ પેખ્યું પામ કિ, સોય રાઘવ સઘલી પરિ સકિ.
 જે આપણિસિહિં કરતો આલિ, તે વણિ ખુટિ માયો વાલિ.

૬૮૨-૩ સોસર-સમુદ્ર ઉતરતા જા ન વાયાં? ૬૮૩-૨ બીપણ-કુંલકણ કોપ કરસિ તિ શરિ ભૂત જિમ નાસિ જાસિ. ૬૮૪-૧ સપ મરીખડ સમુદ્ર તે ખામિડ, તે વીંધડ. ૬૮૪-૨ સપનાંતરિ-સોહોણ પામ-કમ વિચારીધ તે પામધ. ૬૮૪-૩ જે આપણુ-અંગદના પાલણુ ઉપરિ રાવણુ નરે ઉધર માયધ ખાધો હતો, વાલિધ. તિહા છ માસ લગત રજો. જેહ લણિ ગમકડાનધ હામિ દશ માયા રૂડા દીસત્ર. અગદ પાટ પાટુધ મારતો. ખમતો તે વાલિ રામિ મળો.

- ભલૂ હવૂં ભય તુંહનિ ટલ્યો, 'નાઠા ચોર પરાછી મિલ્યો.' ૬૮૪
- રા.:-મિલ્યા માનવી વાંનર સાથિ, પેટ નાટ કરસી પરભાતિ.
આગિ ઉખાણો મહીઅલ માહિ, 'માંકડ લીજંઈ જોગી ખાઈ.'
- જોતાં એક અસમઘા મિલ્યા 'પાસા રામ પાધરા ઢલ્યા.'
'અહિ ડસિઉ ચાવઈ આઉડી, ખડંતો વલગઈ ખાવલી.' ૬૮૫
- મં.:-'જાઉલિ જાથ મ દિ ભરતાર,' એ નૂં હુઇ અંકર સહિકાર.
કાખ્યાં મસ્તક આખ્યાં વડી, અયોધ્યાપતિ લેસઈ આમલી.
આગિ એહનાં જાણુ અગારિ, પડી તાહિકા પેલઈ પારિ.
'સૂતા સપ' કરી ચકચાલ, કંધિ ચડાવી આણિઉ ઠાલ' ૬૮૬
- રાવ:-કલ્યાંતિ નાખૂં કામિની, સીતા હેહ એ સોવન વની.
વાફૂલ પહિરિ વગડા માંહિ, 'સેવંતરાં ડાંગિ સૂડાઈ.'
- અવસરિ આંખિ ન દેખિ અન્ન, 'સંક તણુઈ ધરિ કસિઉં રતન્ન?'
અહનિસિ કરઈ અંગિ ઉચાટ, 'કોઠી સિઉં નતિ ખાતી કાઠ?' ૬૮૭
- મંદો:-'કોઠિ કોઠ કિમ વાઈ પડિ?' બીજાં ફલ વિણ ખુટિ ખડિ.
આગિ એહ અધિપતિ આકરો, બીજો જાંધવ કેરો ખરો.
હવણા હાણિ કરી હનુમંત, 'જેણિ દુજણુના પાડયા હંત.'
- 'સૂરો તન સંનાહિ ભયો, આગિ પંચાયણ પાખરો.' ૬૮૮
- રાવ:-પાખર પડ કાડિ દાનવાં, નવ કટકા થઈ ઉઠિ નવા.
'કગર કાઠ કિમ આગિ' બલિ ? સોનઈ સામિ ન વરસિ વલિ.'
- વાંનર તણી વિસાઈ ધાડિ, 'વથર પીયારિ સી વઢવાડિ ?'
'લોહી ખખિ ન લાગિ પીડિ, કોઈ લાડુતિ ન લાજિ લીડિ.' ૬૮૯
- મંદો:-ભિડતાં ભારથિ ભાગા કોડિ, અપતિ ચાલતાં આવી જોડિ.

૬૮૬-૨ માંકડ-વાનર લાવઈ નઈ લખમણખાઈ. ૬૮૭-૧ એ તું હુઇ-
પણ વરસ તપ કરી ઇશ્વર ઉપરિ મસ્તક દમ આખ્યા, કાખ્યાં, પાજાં આખ્યાં,
૧૪ ચઉકડીનું રાજ માગ્યું આપ્યું.

*એકવાર આગિ અસૂરાણુ; હરિ 'ધરણી ઉતાર્યો ધાણુ.'
મહિપાસૂર નર્થ શુંલ નિશુંભ, તું*અબુઆલિસિ તેહના ડંભ.'
૦કરિસિ રાઘવ સઘળી રાવ, 'સાન્ન' A ભાગાં એક વટાવ.' ૬૯૦

રાવ:—'વાટ વિચિ માંડિઉં દાવડું કેા કહિ નાહનૂ કેા કહિ વડું.'
મ'દોદરિ માહારિ ભડવાય, 'ખીન્ન' હલ વા વાદલ થાય.'
'રામ B રમતિ કરસિ તે સહી, 'હવડાં તું' ધરિ ઉઠી ૦ ધઈ.
'વાડિ કાકડી કરડિ કાલ, વલી ચીલડા માંહિ વિરાલ.' ૬૯૧

મ'દો—'વિરલા દેસી બુધિ પાધરી, હલૂઆ બસિ હાણ કરી.'
એક વચરી વલગાડિ ઘણું, 'નેવા પીયાડું' પેખણું.'
એક માહડું કાલિજ કાપીઈ, રાવણ રૂધિર પૂછતાં પીઈ.
દીઉં સીખામણુ સિઉં સોભાગ, 'એક તડિ દેા તડિઈ વાધ.' ૬૯૨

રાવ:—'વાધ પાહિ મુઝ વિસમો ગણિ, જિમ કિમ પ્રીથિ ડસકિ ઘણિ?'
'બાર કેાડિ બાલક ને રડિ, ન સ્તનિ પાવઈનિ પાહાનુ ચડિ.'
મ'દોદરી ઇમ કરતી મૂઈ, 'સોફી દાહ ન સફી સાંસહિ.'
'અખલા ઉંટ એકજ અહિનાણુ, ગાંગરતાં સિરિ પડી પલ્હાણુ.' ૬૯૩

મ'દો:—'લણસિ લંકા કરસણુ કરી, ચડવટ થાસી હલ આમુરી.'
'લેસિ ખલિ કણુ ઘાલીનિ' ખલિ, 'ત્રિગદ નરેસર રહિસિ તલિ.
'ધરધર કરતાં ન રહિં ધરસૂત્ર, જાં નવિ મિલિ પીઆરા પુત્ર.'
'સગપણુ ન ગણિ સૂકાં લોહ, યાસિ ચૂકા ચક્રોભોહ.' ૬૯૪

૬૯૦ એકવાર:—અસૂર નમ દેવ્યાનમ વેદિ ઘમ. પારવતી દેવ્યા. ધાણુ—
ધાણુના, માર્યા. * તું—રાવણુ. આગમ વદ્યાના વૈર તાન્ન* કરચિ. ■ કરિચિ:—
આગમની વેદિ સર્વ રામ સંભારણ. A સાન્ન:—રાખસ મહુનમ માર
ણ. ■ રામ:—છોકરાની રામતિ જિમ રામ કરચિ. જાશે. એણુમ ચદામ
નહી. □ ધર ઉઠી—જેહાડિ માંડી

* ધરધર—ધરી મોટાઇ ખોલતા. + પીઆરા પુત્ર દોહિલા.

રાવ:-‘ગોહડ માહિ વસિ કાદુરી, સોય કિમ જાણિ સાગર તરી ?’

‘ઘર ઉંઘરી ઘરટી તલિ, દર કિમ દેસિ હુંગર તલિ ?’

‘પગ-પાખિ’ પાદર ગોરટી, વાત વગડની કાં ઠરિ વડી ?’

વનિતા મુખિ વીરરસ લણુઈ, ‘કુયરિ કુંચ ન દીકાં કિણુઈ.’ ૬૬૫

મ’દો-કિણુઈ કુમતિ તમ્હ દીધીકંત ? ‘મણિધર મણિ લેવા ગિયુંચીત,’

અન અનેરાં અલગાં કરી, ‘માગઈ મોતીની ધુધરી.’

‘સીતા કોઠાઘી કુલ તણી, રાક્ષસ મૂલ નાખિસિ ખણી.’

‘પાસ માહિ પાડિઉ મંડલી, મચ્છ ગલાગલિ મુકી ગલી.’ ૬૬૬

રાવ-‘ગોલ નાપું કિહિનિ આપણો, લીઉં અનેરા અધિપતિ તણો.’

મઈ પોતઈ પાડયો ગિરિ મેર, કુટીકાદિઉં કુકિન કુબેર.

ઉપાડી આણિઉં ઇસાનિ, લીધી લંકા સહિત વિમાની.

‘વિસમા તે વિસિ કરવાસકું, જૂઝ લુઈ કિમ છાંડું છેછકું ?’ ૬૬૭

મ’દો-‘છાક મ કરિ ઉપરિ મહીયલી, સીતા સવિ અંગા નિમંલી.’

‘ગહિલા ગંગોદક કિમ સડિ ? રૂઢ કલસિ કિમ પૂરા પડિ ?’

સઘલી શક્તિ ચિરોમણિ સતી, તેહને રજ કિમ લાગિ રતી ?

‘બીજ વહિરઈ બીજ મયંક, વિરાથા વિણુ કિમ ચડિ કલંક ?’ ૬૬૮

રાવ-કલંક કસિઉં કામિનિ રેસ ? લાગો કર જિહાં લંકનરેસ.

‘જે જલ ગંગા લીંતરી ભલઈ, તે સિરિ સોમનાથ નઈ ઢલઈ.’

‘પાવક અંગ કરિ સરપણું, કહાવિ મુખ તેત્રીસહ તણું.’

‘ન્યા નરપતિ દા પાસિ પડિ, ગહિલી ગોઝ ન ગિર્યા ચડિ’ ૬૬૯

મ’દો-‘ચડિઉં ચાસિ ચાલઈ તાં અવું, ડગમતાં ચાસિ દોહિલું.’

લંકનરેસર લક્ષણિ લાજિ, ‘અચલ ખણ્યો ઉંઘરનિ કાજિ.’

અમ્હ આગલિ સીતા થા માહિ ? ‘કોઈ હારતી ન જોવા જાય.’

‘ઘરિ બીજેરી ખારિ માસ, કાં કારેલી કરિ વિલાસ ?’ ૭૦૦

રાવ-‘વિલસિ ભમર વેલી વિપ્રીત, આંખાં કુસુમ ન ખઈસઈ ચિત,’

‘ઉત્તમ અતિ આઉલિનાં ફૂલ પરિમલ પાંખિ ન પૂરઈ મૂલ.’

સાઠિ સહિસ તું સરિખી સખી, સમ કરતાં સીતા શિશિયુખી.
 ગુણિ ગરૂં લાવણી લહુઅડી, 'કરિ પડસુધી કણકમ ઘડી.' ૭૦૧
 મ'દો-ઘડો ભરાણો ધરણી ભણિ, સરાપિ ગુહિસિ સિતા તણી.
 પેલી પિતા કરી લેખવધ, લ'પટ લાજવિહુણો લવધ.
 પાપી થિઉં પિતામહ પુત્ર, 'માઈ ન માંસી ગાધિહ ગોત્ર.'
 'કાલી કવિલી લહુડી વડી, હાકિમ હવધ જોકઈ લાકડી.' ૭૦૨
 રાવ-લાકડી છલો ન જાઈ લૂણી, દાખિ નહીં મુહં દીઠાતણી.
 'સો વરસિ ન ગણિ સહિવાસ, સાતે જાઈ દુધર વાસ.'
 'સુ'ખિણિ સાપિણિ નિ પાપણી, એ ત્રિણિ ન હુઈ આપણી.'
 છોડીની છોકરિ તું લાજિ, 'પરડે તણા મુખ મેલિસ આજિ' ૭૦૩
 મ'દો-આજ મરણ આવિ તો જાણું, દીસઈ નહીં દશમુખ દોહિણું.
 તુમ્હે મરતાં કુઅર ક્રિમ ટલી ? 'સૂકિ જલતાં નીલું જલિ.'
 ગયુ સિણગાર ગણ્યા દિહમાંહિ, રાતો વેસ જહિરાગીરિ રાય.
 'અહિવાતન ઉધારિ પડિઉં, રંઠાપણ દીસિ રોકડડ.' ૭૦૪
 રાવ-કહુઆ વચન મં જોલિ કુહાડિ, ઘણુ સીખી ઘરિ ઘાલિ મ રાડિ.
 માંડ રાંડ યાવા સાદરી, કરિ કાલુમુખ પીકરિ જડ.
 આજ આણાવડિ અળગી કરૂં, કુટંબ વદી લાં દાદાખિરૂં.
 'જો સૂધી સોનાની છરી, પેટ ન માતું મ'દોદરી' ૭૦૫

‘હું ગજવેલિ ન ગંજ કોઇ, પોગર પડી ન મોલિ લોહિ’ ૭૦૭

મંદો:-લોહ પાપાણ તૂટી જિમ પ્રીતિ, નર વાનર તિણીધ રીતિ.

‘જિહાં બગ પુત્રી તિહાં શિલ તરધ, સિરિ સંતાપણ માંકડ કરધ’
ધંજયત જગિ જીત્યો વલી, ઈમ ઉલ્લવતાં લંકાં બલી.

ફિરિ સહોદર સાહાશ્રુ થાય, ‘વિણુઠી વેલા વિણુઠો દાહ.’ ૭૦૮

રાવ:-દાહ દેવા વિભીષણ કરિ ધરિઉ, ‘આંધધ આંધો આગલિ ફિરિઉ.’

‘કાંણિ આંખી ન ગણીધ છતી, રચું કીજઈ સૂતી નાગતી ?’

વિધ વિધ વાનર મેલ્યો ઘણો, ‘ભારો કરિ ભુયંગમ તણો.’

‘ધુલરનાં ઘણુ ન રહિ ધડી, માંદોમાંદિ મરઈ આથડી.’ ૭૦૯

મંદો:-‘થડ સીંચઈ શાખા સગધરઈ, ‘પથપતિ પરિમલીની કરઈ.

‘મિલ્યા કબાડી દિલ દોહિલા, વાઢી વન કરિસિ કોઈલા.’

‘છાંણી કર્યાં મુખ મીઠાં થાય ? , કરઈ રખેંપૂ રાઘવરાય.’

‘એક પઈડઈ ક્ષિતિ ખેડણુદાર, ભારિ ભરિઉં ભાજિ ભરતાર.’ ૭૧૦

રાવ:-‘તરી ન જાણિ કરચલિ તોઈ, પગલાં ભરતો પેખઈ કોઈ;’

‘જલ થલ વિચિ વેલુમાં વસઈ, ગહિલાં કરતો શુકડ અસઈ.’

તિમ રાઘવ અધિપતિ અવતરિ, એક વાત ન જાણિઈ કરી.

રાજ વિનાશ્યાં હીંડિ રાંનિ, ‘જિમ મંત્રેઈ પાયા પાનિ.’ ૭૧૧

મંદો:-‘પાનિ પડિ કિમ ચૂનો દીઈ, ‘વનિ વસતાં કોઈ વનિતા લીઈ?

‘સીહ તણઈ સો લંઘણુ થાય, મયગલ પાખિ માસ ન ખાય.’

કીરતિ કંથ લણાવી ભલી, ‘ઝોંટિ માં રાંકતણી રોટલી.’

ધન્ય તે નર અવની અવતાર, ‘શુડિ ગજ લૂંસઈ ભંડાર.’ ૭૧૨

રાવ:-‘ભંડારી કાંઈ ભરલો થાય ? રાઉલિ વિરો વિશેષિઈ નય.’

મઈ મનગમતિ માંડયું જૂઝ, ‘કામિની આગલિ કેહું શુઝ ?’

તું આંગણુઈ સોહાગણુ મોર, કાયા કોમલ કથન કઠોર.

‘આપ સંતાપણિ કાં કરિ દહું ? વિલસિ ઘરણિ ઘર લાધું વહું.’ ૭૧૩

મંદો:-‘વડપણિ મિલ્યો પવન તું પાન, સીતા ઘર કરસિ શમશાન’

સર્વ શરત તણું સુંખ ટલીઉં, 'જાણિ કરકસિ લોહડું ગલિઉં' .

' ત્રિગઢ ટીક પરિ વીંટી લંક, માથઈ ડસ્યો ન દેખઈ ડંક. '

કંત ન કીજઈ પાધરિ ચડયા, 'રખિ ઠીકરી ભાજઈ ઘડયા' ૭૧૪

રાવ:-' ઘોડિ લીધી ખરિ કિમ વલિ, મૂકું નહીં ચડિઉં માંડલિ. '

આણો પાસિ અયોધ્યાં ધણી, ઘરિ ઉગલ કરસિ આપણી.

કુઅરપદું ભોગવતા પરિ, 'દલતાં ખૂકિડં તે સાંભરિ. '

'હાગિ હરિણુ હરિ લીધું ગલિ;કિમ કાઠઉં કર આબ્યો તલિ? ૭૧૫

મંદો:-'તોલિમાં ત્રિવિધિ એક ત્રાણુએ, ખિતવટ નાખિ મા ખારઈકુએ'

' રાવણુ રાજરીતિ તે ખરી, પરજ પાલિ પુત્રીકરી. '

લોક વિરોધિધ લિલવીલાસ, 'કાર્યુ પીજિઉં કરું કપાસ. '

'અખત્ર આલતાં વિણુસિ આથિ, રસ નીપતો ન લાગિ હાથિ.' ૭૧૬

રાવ:-' હાથી તણા કંતુસલ દોઈ,કાછળ કોટિ ન સરિખાં હોઈ '

વાત ન લીધી મૂકી કશં, 'પાપ તણા પગલાં કિમ લડું? '

જિમ સંકર નઈ સિરિ મુરસરિ, તિમ મહારિ જનઝપિ કુંયરી.

અલગી મૂકું ન એક લગારિ, માંથિ ચડી ન કરિસિ ભારી. ૭૧૭

મંદો:-' ભારિયં ખાંધિઉં રહિ ભરતાર, કણુ કણુ થાતાં કેહી વાર ? '

મ કરિસ માણસસૂં સંશ્રામ, જાસિઈ કૃતયુગ કેરી માંમ.

જન જીતિ શું યસ વાધિસિઈ ? હારિયં ઘણું હસારથ હુસિઈ.

'કલહ પ્રીતિ સમવડિ માંડીઈ, કેલિ બોરિ લાંછન છાંડીઈ.' ૭૧૮

રાવ:-છાંડિ મંદોદરિ છાડયા બોલ, 'ગિરિ કુંગર ન કરિ ડમડોલ '

'લોહિ લીહ પટોલિ ગાંઠિ,' જનમ જનકી ખાંધી કંઠિ.

'ઇં મસ મ ધરી મરણની વાટ,' આણુ લગિ પરિપૂર્યો પાટ.

જિમ ઉમાદે ઇંથર ગિલી, તિમ માહારિ મુહરિ મહીથલી. ૭૧૯

મંદો:-'યલ ચૂકું ચણિયાડું ખડયઉં, ખાખડ ઉંટ અંખહિડિં ચડયઉં'

'ઝોર કંચનિ કિંગાચો કાંઈ ? વેગડ મિલ્યો વાછડું માંહી. '

તૂં જર જીરણુ તે છાકડું, 'ઉંટ કોટિ ખાંધિઉં ખાકડું.'

‘ પ્રીછયા પખિ પચારિ ઘણું, પાસૂં ઉછઉં પીઠર તણું.’

‘ જે જેઠવૂં ઘરિ ધાવિ થાન, જેત્ર વેત્ર બિ સરખી સાંન ’ ૭૩૩

મં.—સનાક સુનંદન નઈ સારદા, કાશિપ કપિલ સંકરમી સદા.

એક તુમ્હે પ્રદ્યાની સાખ, અધો માસ અધારો પાખ.

મૂલ ઠાસિ ફલ વિહિરો ઘણો, સંજંધ કુઆરિ સેલરાં તણો.

મગ ઠાગફ ધરામાંહિ ધાત, ઠહાં ઠહાં દોસ ન દીજઈ માત. ૭૩૪

રા.—માતપિતા સુત સગપણ ખરૂં, પણિ ‘ નીસાણિ નહીં નાતરૂં. ’

‘ રાજ વિણજ બિ મધલાં મૂલિ, ધર્મ બોલતાં બુકઈ પૂલિ. ’

દીઠો દશરથ કરતો ઠઢી, વિસ ખાધૂં વનિતા સિઈ વઢી.

રાંઠ ભુઈ રહી ન સકિઈ રામ, ‘ ભાગા ભઈ’સા માફલ ઠામ. ’ ૭૩૫

મં.—ઠામિ રામિ રાખિઉ ઘર બંધ, ‘ જિમ સૂકઠિ વન ઠરિ સુગંધ. ’

‘ વંશ કુવંશ તણી પરિ એક, પાસઇયાં પરજલઈ અનેક, ’

તિમ રાવણુ થાસિઈ સંધાર, સરિસાં પુત્ર કલત્ર પરિવારિ.

‘ આળ્યા દેખૂ અવલા દીઠ, ચતુર મ ચૂકિસિ ઘરનાં ધીક. ’ ૭૩૬

રા.—ધી ખાવઉં આંધિઈ વારીઈ, ‘ગુલિ મરી ઠાં વિસિં મારીઈ ?’

રાંક રામ ઉપરિ સિઈ રોસ ? હણી કરિવો હંધયાસોસ.

નાંમ નીગમિઈ સીતા સાધિ, ‘પ્રંહુક છંઠાણો કાધો હાધિ. ’

સેહેલાની પરિ થાલો સર્પ ‘ કાંટઈ ભિડતાં ભાજઈ કપ. ’ ૭૩૭

મં.—‘ દરઈ પાધરૂ પલઈ ભુઅંગ, ઠામિ અનેરઈ મરડિ અંગ. ’

અપરમ પર ઉલખિ મહેસ, રખે રામસૂં કરતો રોસ.

‘ વાઈ’મારી કોઈલિ વન તણી, આવી ગંગા આલસૂ ભણી. ’

રાઘવ ‘ દ્વંધ ભયો કાહિમો, સકલ પદારથ દેવા સમો. ’ ૭૩૮

રા.—સમરથ નહીં કો શંભુ સમાનિ, મહિમા માણસ તણો મ માનિ.

‘ કિહાં ખગપતિ કિહાં ખડમાંકડી ? કિહાં વાસિગ નઈકિહાં વિસ્તડી ?

‘ કિહાં કણ્યાચલ કિહાં રાફડો ? કિહાં વડ સાયર કિહાં વીરડો ? ’

- ‘ કિહાં રવાડી રાબા તણી કિહાં નાપિત તણી નરહણી ? ’ ૭૩૯
 મં. ‘ હીન શરીર હુતાશન તણું. કુંગર બલતાં દીસઈ ઘણું. ’
 ‘ ખોખર ઠાંગ ન દીજઈ ખોડિ, ભાગઈ નીમાહાડાની કોડિ. ’
 સહિસાજન નૂઠું વાનર વાલિ, જેણિ તૂં ‘ પાડિતે જ’નલિ, ’
 ૫ તે બિહુ જણની છુડી નાવ, સિઉં કરવા ‘સાહામું ખોલાવિ’ ૭૪૦
 રા.— લવ લાગી ધરણી નઈ ઘણી, ‘ સમૂં વિચણુ જિમ વીંછી તણી. ’
 ‘ વલી વિલોણુ પરિ આંધલી, માંખણુ છાસિ ન જાણિ મલી. ’
 ‘ જાણુ જંખઈ ચાચરિ ચડી, મૂકઈ સંડ હાડિ સારડી. ’
 ‘ લોલો સગો ધણો ચુણુ કરિ, સો વયરીના સરિખું સિરિ. ’ ૭૪૧
 મં. ‘ શિર ઉપરિ ન સીસક હોઈ, ગાલિ મરણુ ન ઉકરી કોઈ. ’
 ‘ ખૂસડિ સર્વ સમો નહીં હંડ, વર કરિ હંણિ મ ભણિસિ રંડ. ’
 તાહારા કહિયા ખખિ તે હુસિ, દસ સિર પડતાં જગ ભણુસિ.
 ‘ કાપડ કોહાડિ જો ધોઈઈ, કસલ વાટ કેહી જોઈઈ ? ’ ૭૪૨
 રા.—જોઈ મતિ મેઢાનવ કુચરી, ‘ લોકિ’ ન લીજઈ’ લ’કેસરી.
 ‘ ઉલો કો આવઈ અધધડી, સૂંઢાલા વાહિ સેલડી ? ’
 હું ઇચ્છિરિ અજરામર કરિઉં, રાધવ જરામરણિ જાજરિઉ.
 બોલિમખોલા તાહરઈ વડી, ‘ કિમ કોડી કાચરોટિ ચડઈ ? ’ ૭૪૩
 મં.—‘ જડ ઉજડ ઠાં કીધું રિદિય, માંચઈ પડિઉં ’ મંદોદરિ વદિય.
 ‘ લોચન આરિ ખઈસતાં મિલી, સૂકાં સાલ હલાખ્યાં વલી. ’
 ‘ જીતિ વાહિ મ મરિ ભાલોડિ, કાંઈ સેઠિ સીરામણુ ફોડિ ? ’
 ‘ ખેતલવાહન કીર કિમ જરિ ? કુંજર કોઠઉ કોઈલા કરી ’ ૭૪૪
 રા.—‘ કારણિ કારિ ચડાવી ઘણિ, વાંસઈવાંસ જિમ ગદંલ તણિ. ’
 ‘ પોત પખઈ પટમાદે કરી, ભૂંડણિ ભારવડિ જોતરી. ’
 ‘ ગજપાખર કિમ અજિ ઉપડિ ? ભગરી ભીખ ન સીકઈ ચડિ.
 મીંદી મંદોદરિ જોઈજો ખડુ, ‘ ગામ ન રૂખઈ ચોરંડ ચડુ. ’ ૭૪૫
 મં.—‘ થોડિ નીરિ ન તરીઈ કંત, પગ પેખીઅઈ ચડયા રેવંત. ’
 ‘ જલ વિષુ મોળ મમ જિતારિ, કરતાં જીલ ન જાઈઈ પારિ. ’

‘શુભ સીંગણિ જિ સરીખાં નમઈ’, તો વયરીનાં મન વીચમઈ.

‘થડિ ખાંધિ તાણિઉં ત્રુટસિ, મથતાં ઠાલકૂટ ઉઠસિ.’ ૭૪૬

રા.—‘ઢેસિ ન ઠળકો તુમ લાગસિ, ’શીતનિ ચારંગધર માગસિ.

જાં હું જોલો આખઈઅણી, તાં તુ ગોરિ તણી ગોરણી.

‘માંડ મ ઘાલિસિ માથિ છાર, હવિ થાસિ પાણી ઉતાર.’

‘ગાઠા હેઠિ સણહો સાંચરિ, લાઠ લીડતાં પહેલો મરિ.’ ૭૪૭

મં.—મૂરખ મતિ દેતાં ચઉપઈ, સો અંખ્યા પરિપૂરણ થઈ.

તોહિ ન લાગિ સીખ ચરીર, ‘ઠાલમીંટ કીમ લીજઈ નીર?’

પ્રિય પ્રીછવતાં ‘માથુ’ પલિઉં, જિમ પાડા સિરિ પાણી ઢલિઉં.’

‘વનવાસિઈ નર નીલજ તણુઈ, સીતલ છાયા મીધર ભણુઈ.’ ૭૪૮

રા.—સીધર ભણુઈ છઉ દસકંધ, હું વિધાનોં સુલટ સંધ.

જે મુખિ વાંચઈ વેદ પુરાણ, તે મૂં આગલિ મૂંકી માણ.

પિતા ગિતામહ અંભણીજ, વૈષ્ણવ લાઈ રતિ ભત્રીજ.

‘લંગન જિસિઉં લંકા ઘરિ, પીહરિ પગરણિ મા પ્રીસણુઈ.’ ૭૪૯

મં.—સુણિ સ્વામી વનિતાની વાત, પ્રીછઈ નહી તો પૂછિ વિધાત.

મઈ રાવણ દીઠા દસ વીસ, લંપટ ન હતા લંકાધીસ.

ઉત્તમ કુલિ તાહરો અવતાર, ‘વણુ’ દુધ ન લાગિ વાર.’

‘મૂલઈ મયલ મસોતા માહિ, ખીરોદક નઈ ખાંપણુ થાય.’ ૭૫૦

રા.—થઈ વિસ ઠંન્ધા વરપાહિં વડી, ‘મંગલ માહે પડિઉં ચૂંનડી.’

કુલખંપણુ લંકા અવતરી, લખ નિપાત્યા લંકેસરી,

મનિ ગમતા જૂપતિ લોગવઈ, ‘કરઈ નાકિ દેવાડી નવી.’

અજરામરણુના છૂત્યા માગ, કઈ ઠામિનિ તઈ ‘ખાધા ઠાગ.’ ૭૫૧

મંદો.—‘ઠાગ ઘણું ઘાઠાપણુ કરિ, મલ ખાવા મહીઅલિ ઉતરિ,’

‘ઠોઠા ઠોડિ મિલઈ કુરંગ, સોધિઉં એક ન લાલઈ સિંધ.’

પાધરસુ ઘર માંડઈ ઘણાં, ‘નગર ન દીઠાં પાપી તણાં.’

રાક્ષસ રામ કરઈ સંધાર, ‘વડિ વયરીની એકજ ધાર.’ ૭૫૨

રાવ.—ધુરિ મંદોદરિ કીધી વડી. ‘હુણગિરિ તરવા તુંબડી.’

‘લાકડકૂટ તરૂં લોકડી, કહિ કીધી સોનકુંડ વડી.’

‘કોડી તણા ન કોડી હોઈ, ટળકાં પાંચ ન ટાલિ કોઇ.’

‘આવસિક બેટી કહિ તે ખરૂં. મધંદાનવનૂં માયા સરૂં.’ ૭૫૩

મંદો.—‘સિર ઉદ્ધરૂં ઉદ્ધરૂં સો વામ,’ તિમ લેખવયો લખમણ રામ

સીતા ‘સિંધ્યા સરિ બાંધી વડી, હોણગિરિ તરવા તુંબડી,’

‘વંદ્રચૂનકં યડિઉ કંધિ, નો સ્વામીસિંહ પડિસંધં સંધિ.’

‘તઉ કસણી યાતિઈ કારડું, નિત ચોકારવ નિત નિત મડું.’ ૭૫૪

રાવ.—‘મડિ માંસ નહીં એક લગાર, ચંડી માગિય ચડસડી ભાર.’

અવધ્યાપતિ કુદાવધં મરિ, ‘માંડ મંદોદરી માંડી કરિ,’

‘ભુજ લાગઈ ભાજઈ બાપડો’ તે ઘણસિંહ કિમ બિહસિંહ ઘડો?

‘એક લણિ ઉઠઈ માંડીઈ’, બીજો કહિઈ બધંકાં રીંકીઈ’. ૭૫૫

મંદો.—‘રાંકતણી રામતિ’ સાંભલો, વર વીનવતાં ‘પડમિઈ વલો’.

જે જનમાંતરી દંતી સંધ્યા, તે તતરાણિ કીધી અહંધ્યા,

હસતાં હરિનૂં ચુરિઈ ચાપ, આજ લગિ અધિકો પરિતાપ.

પૂરાં કોડિ ચડયાં તસ પૂંડી, ‘પલ માંહિ પૂણી મણ માંહિ મૂંકિ’ ૭૫૬

રાવ.—‘મૂંકાં કર સાથિ આથકા, ઘોડી બુધિ નઈ ચોકરિ ચડાં.’

મધં છત્યા મહિમંડલિ માલ, દીકુંદ દંતી છંડપ પાલ,

‘ગલવા કોઈ ન ઘાલિ ગલાં, હાકઈ હરિણ કરૂં પાંગલાં.’

‘ફંધ્યો રામ ન છુટિઈ વડિ, માંથુ’ ગહિય તણિ સીંગડિ.’ ૭૫૭

મંદો.—‘ગાડાં વાટિ ગાડલી નાઈ, ગામ લોક નઈ પાવે પાઈ.’

‘વેસણ એક સેર તિમ સૂંઠિ,’ જિમ જર દુખર તહારિ પૂઠિ.

‘યમપૂરનો મારત્ર ચોકલો, મુનાં પિતર ચોગિ તે પલો.’

‘મૂળખ પુરુષ પાહાણસિંહ’ બિહંઈ, કરિ દીપક કો ફગઈ પડઈ? ૭૫૮

રાવ.—‘પાડ ચડાવિ મ પ્રમદા ઘણું,’ રાજ ગમિ તું રાઘવ તણું,

‘નાણું અસતીનો અધિકાર,’ સૂતી સમરિ પર ભરતાર,’

- ‘ધનિ જનકી જનિતા હૂખ, (જે) વ્યાધી જમતી વેડી ભૂખ, ’
 સતી તણી નવિ ચુકિ ચાલિ, સહિજ ન સીખ ન ઉખધ ટાલિ. ૭૫૬
- મંદો.—ટીણું ત્રિશુલ ઠોટિ તુઝ ‘ઠરૂં’, માણસ હાથિ મરણ ‘પતગરૂં’.
 ધર્મ વિરાણિ ચઉદ ચોકડી, ‘અખત્ર ચાલતાં અધલી ઘેડી.’
 દેવ દાનવ ન મરી માનુષિ, ‘તોણી નીંદ્રધ સૂતો રખે.’ :
 અચલ તરિયા એણી અહિનાણી, સીત સચુડી જતી જણિ. ૭૬૦
- રા.—જેયણ કોડિ હતી જનકી, આણિ કિણુઈ અયોધ્યાં ધિકી ?
 ‘જે જસ ઘટતી તે તસ ઘટિઈ,’ દશરથનંદન કિમ દાખટિઈ ?
 ‘કર્મ’ વિહુણો કરસણ કરઈ, વહિડઈ વરસ કિ ધોરી મરઈ.’
 ‘વછ વિણાસઈ અંધો વણુઈ, કીડી સાંચઈ તીતર ચિણુઈ.’ ૭૬૧
- મંદો.—‘ચણતાં ઘાડી ચંચૂલ તણી, કાકી થાકી પાપડ વણી.’
 મનિ મંદોદરિ ગહિલી ગણી, ‘કસ કાંચલી ધવારિ ધણી.’
 ‘ઘહું’ ગણિ માંડા કોણ માત્ર ? જનકી નહીં ઘર સરિખી જાત્ર.’
 ‘માંસ વડિ પોલી પરગણું, સીતા શ્રીફલ હોલી તણું.’ ૭૬૨
- રાવ.—‘તાણો વાણો મ કરિ’ તારુણી, તું વયરણિ વૈદેહી તણી.
 ‘ચોરી પડઈ ન મુંહુંગી ભાગિ, વહિતી નીક ન દીજઈ પાગ.’
 સીતા પાહિં સપરાણી સોકિ, જે પ્રીતિ મિત્રી પોદિ ગહખિ.
 ‘આંખિ વહી ઉંચી વનખડિ, વાડિ દૂખતી છીંડું પડિ.’ ૭૬૩
- મંદો.—‘પાડા પાહિં ઠાણ વાટણું, શ્રાવણ માસિ ન સીંચિઉં ગણું.’
 ‘પાંચ કલસ ધી કરતી ગાય, મુંહડઈ ટિપ ન તાતું જાય.’
 તિમ શીતા સિઉં કીજઈ ભલી ? ‘જે વસિ નાવઈ તો વાકલી.’
 જિમ આગિ એક ગર્ધલ દૂજિ, કુડીઆસ કરંતો મૂડિ. ૭૬૪
- રાવ.—મું આગલિ સીતા શરીર, ‘ખોલિ મંજરિ ભલાવી ખીર.’
 ‘એક અખલા નઈ ખીજાં ખાલ, વિણ સીખવ્યાં ન છંડિ છયલ.’
 ‘જિમ રાઉલિ ગ્યા ન વલિ શયા,’ તિમ વૈદેહી ‘વીસઈ વિસા,’
 ખોલિમખોલી મ કરી આગલિ, ‘નાંખિ મ જલિ સોનાની આલિ.’

મંદો.—‘ભલપ્રણયેલિ પડી ભરતાર, કાટિ પેટિ ન પાટા ઠાહાર. ’
 નગરિ પગરિ ધવોહરિ ચડા, ‘નાભિ નિરંતરિ ક્રીડા પડા. ’
 વચન વિલીપણિ લોચિતિ વડુ, ‘તાતથ જલિ બાલિતિ ખોલડુ.’
 ‘છટ્ટિકા ઘટિ ન બુઝિ બૂચ, પાણિ પીયારિ આપિતિ કુચ’. ૭૬૬

રાવ.—કુચ ન માચા ખલિ જૂ જૂડ, ‘એકજ ઘાઈ ખણસિ કૂડ. ’
 ‘જે પરિ થાસિ પલિવંગ તણી, ‘એક રીત તિમ બીજતણી, ’
 ભણું વિલીપણ મૂંકચો પહરો, ‘કોઠી રૂઠો રવિ પાધરો.’
 જો દેઉરનું દોહિણું થાય, તુ એ ‘ઉંડલ ઉધામાહિ.’ ૭૬૭

મંદો.—‘સુખ કુંજરનું મમ કરિ દંત, ખાવા જોવાના દોષ દંત. ’
 ‘ચોર ચાક બિ ધરીએ ખોહિ, કુહાડિ કહિતાં મરીએ માંહિ.’
 ‘જાણિ રૂપ જંગમના હુઆ, જાગું જલ પીધાં જાગ્યા, ’
 ‘લંપટ લાજ ન લાગી કિસી,’ ‘વાઢિતિ તે જે વાઢિ ઘસી.’ ૭૬૮

રાવ.—‘ધસિ માં ઘરણી મુક મંભાડી, જિજ્ઞાસે બઢકેરી કાલિ. ’
 ‘અતિ લવતાં અણચીતિ પડિ, કહીધ વિષ કાકીંડી ચડિ.’
 ‘મુઝ દાખિન સાવિજના સોર, સવિ સીઆલ બગામણુ ધોર.’
 ‘હોંડા તીમ ઉડણુ માંકડાં, નર નીરતાંની ખાસી મડાં. ’ ૭૬૯

મંદો.—‘મૂંડા તેલ ન મૂંકઈ કોઈ, હાંડી હેઠિ હુતાશન હોઈ. ’
 ‘ભૂખિતિ ભરિ ન બિહું કરિ મીથ, તરિસિતિ પણિ જલપીઈતીથ.’
 ‘પરવસિ કરતાં લાગઈ વાર, એક પ્રમદા બીજે પ્રકાર. ’
 નલ દુખરના શાપ વિશેષિ, ‘દૂધિઈ વાહિક ડાંગ ન દેખિ.’ ૭૭૦

રાવ.—‘દેખાડિસિ ફિરતા પ્રાસાદ, અસુરસુતા હિતારિસિ નાદ.’
 ‘ત્રિભુવનિ ત્રાસ પડિ મુઝ ભુઈ, ‘તાડો મ કરિ તેહનિ મુહિ,’
 મહારી આણુ ગદાધર ગણિ, ‘કરિ બાંધિતિ કાચિ તાંતણિ,’
 દૂં હરિપુરનો ‘વંત્ર પાતાલ, થાઈ ન વચરી વાંકઈ વાલ.’ ૭૭૧

મંદો.—‘વાલિતિ વેઠ કરી વનકટી, લેલી ત્રિગઢ તણી તલકટી,
 લૂસઈ લંક ચડી ગઢિ ગૂલ, સાથિ સવાલક્ષ ચાકુંલ.

ખાધિઉં જલ તલિ પાડી મૃંગ, 'રાખી, ન સકઈ દેવ દુરંગ.'
 'જિભિં ખાંધ્યા તિણુ ધુટીય, કાંઈ કમલ ડાંગઈ' કૂટીય? ૭૭૨

રાવ૦-કટકખંધ તિમ દીસિં ઘણો, જિમ પર ઘોરાદેગમ તણો.
 દલનાયકે થઈ આઁયો નીચ, ઉંખરડી આટિય. ઉલ્લેચ. '
 'ખાંડ' પાડાપાડી વાડ, કાટિ ઠાકલિ બગર પાડિ. '
 'થુકિ પૂડા ન રાસઈ' રામ, હરિચંદ હાટિ ન પૂરિ હાંમ. ૭૭૩.

મ'દો૦-હેમ હુતાચન હુનું ખરું, તિમ રીતા બલતું ગાહુરું.
 લખમણ હાલાહલ લેખવઈ, 'તોણું ન માનઈ તો માણે મંવઈ.'
 નિમંલ નામ ન કીજઈ વ્યતું, રામચંદ્ર 'ચક્રમક આલતું.'
 'વધરી વધ સેવક સાધાર, ધમ દેહ દપંજુ ઉપરિ આધાર.' ૭૭૪
 રાવ૦-એહ કારણિ સાંજલિ સૂંદરી, 'ચક્રમક નાખિણિ ચૂનો કરી.'
 'હાલાહલ હરનિ ભાલવું, નીલકંઠ ગલિ દીસઈ નવું.'
 'બલતી ગાડર બોલીસિઈ નીરિ,' સીતલ યાસીઈ રીત શરીર.
 'માદલ કારમુ ચે પેખણું, આગલિ વાદું પાછલિ લણું.' ૭૭૫

મ'દો૦-ખણતાં ઊકરડુ ખરડાઈ, વગદાં વીણિ વગડા માહિં.
 'કોઠી ધોતાં કાદવ કરિ, ટાલિ મ તરણાં તિમ સાથરિ.'
 'સદયાં દટાઈ સિંહિ સીંહિ કાજ, વિલખા કરતાં વિણસિ રાજ,'
 સુખીશીત સીખામણ માનિ, નહીંતર રાવણ ભૂલો રાંનિ. ૭૭૬

રાવ૦-રાય નલવર નિત કરિ રસોઈ, દાવાનલ કરિ કાપક ધોઈ,
 શશિ બઈ સાઈત જિમ જલ વહિ, બીજા ગ્રહ ઘરી ખાંધ્યા રહિ.
 વિહિ વાહિણુ ગણપતિ ગોવાલ, નારદ તુંબર પુરઈ તાલ,
 તે ઉપરિ સી લાંબુ લવઈ, 'કોઈ કીડીતું દર દાખવઈ ! " ૭૭૭

મ'દો-વાઘ વિદા નવ કોઈ આંમૂલ, ઉદયાચલ ઉપાડીઉ શુલ.
 દેખી ઉતરતો અભિમાન, 'આડા આંખી ન રીજઈ કાંન. '

‘કાલો ગોલ મનિ જાણિ ગલો, પેળિ પરાડી સીંહ સાંકડ્યો.’

‘કુંદ્ર કોપનું’ એહ અહિનાણુ, તૂંળાની પરિ તરિયાં પાહોણુ.’ ૭૭૮

રાવ.—‘પાહોણુ ન પડિઉં જિમં તૂં જિણી, પહિલા પગ છાંડિ પાપિણી’

પીહરિ પડસૂધી કીડવું, સર્વ સુતાહરું સૂઝિ ‘લવું.’

પિતા વિતાં પીયાસં કરિ, ‘તૂં’ ગોખરૂં કરિ કાંટો સરિ.’

મૂં મતિ દેતાં ‘માથિ ચડી, સૂધી સ્વાન તણી પૂંછડી.’ ૭૭૯

મંદો.—‘છોડ ગલીનો તલસી માંહિ, તૂં ચતુરુખ નિ ચોથિ પાઇ.’

‘કંટક કાઠન જાણી નમી, ખિર ખાખર નિ સૂકડિ સમી.’

મુહિ મહાદેવનું મૂંઠિ નામ, ‘પોપટની’ પરિ સાલિગરામ.’

વેદ જાણિ વૈશ્વના વણ, ‘ગગધ્યાની પરિ મારિ મચ્છ.’ ૭૮૦

રાવ.—‘મછ મલ્યાગરિ ઉગટ અંગિ, સૂંઘિઉં ફૂધ લજઈ ભૂયંગ.’

‘ઘડ ગોરસ તૂંજિણિ સીંચાય, રામરાજ કરસિ ધરમાહિ.’

‘ગધ ગુરલ લહુઆ પણુ ફૂકે, સાંહજઈ ન સુંકાવઈ સસિ ચૂડ.’

‘હણુતાં કામિનિ હંત્યા હોઈ, લાજન લીખ ન લંજઈ કોઈ.’ ૭૮૧

મંદો.—‘કોઈ સાચું કહિતાં કિમ ગમિ?’ ગહિલા કંવ ‘મહિઉં આથમિ.’

‘તૂંળા ટાલિ ત્રાપો થયો, રાઉન સહિત રસાવલિ ગયો.’

‘માથું થડું ન આવઈ કામિ, ગજપૂંછ લિહિ ન ઉઠઈ ગામિ.’

નરનાયક નઈ નાંમો કંધ, સાહમો જઈ કરઈ સાબ્જ ખંવ. ૭૮૨

રાવ.—‘ખૂંધાણુ જોલ ત્રિચારી જોલ, ગણિ ન માદસ દમકા દોલ.’

નર વાનર દલ દાખવિ કિસિઉં, ‘ઉંટ તણુઈ મુખિ છરું જિસિઉં.’

‘લોટ લવણુ પરિ જાસિ નામ, ઘણા કાગ વચિ રાબ રામ.’

‘શાખામૃગ મેલે સો ભાર, વંશ્યાનર નઈ કેહી વાર ?’ ૭૮૩

મંદો.—નર વાનરની વિસમી વાત, મારી અખચ કરિઉં ઉતપાત.

ખાલી લંક લગાડિ જોડિ, મલિયા કહિન કપિ કોડાકોડિ.

‘રખે પડિ રવિ’ રાણી લણુઈ, ‘ઘણા હાથ ધરિ વયરી તણુઈ.’

એ અનરથ ક્ષિતિ થાચિઈખર, તો કુતનો નાખીઉં કાકર. ૭૮૪

રાવ.-કુંઝર તમ પામ્યો દેલાંસ, 'પારો મરે તો પુરંધ આસ.'

'અખિ પાખિ નહીં દુઝિ ગાય, કઇ કસ્તૂરી કહુઇ યાય.'

'વીવાહ ન રહિ વિષ્ણુ કાચરી, સિહિ એટાની પડીસિંધ ખરી' ?

મ'દો.-'અંબુદ માંહિ શરી અંજલિ, પોહલિ પેટિં વીઆસિંધ વલી' ૭૮૫
મ'દો.-'વલતી ન વલિ દુઆ છાંહિ, મન માંડા રુ'એ લૂખા કાંઈ' ?

'એત્ર પીઆરિ જાંધી ટોહિ, પન્નગ નાહો પગડાં લેહિ.'

વિપમ દેસ લીધો વાંનરિ, 'અંતકાલિનુ' કે ૮ખધ કરિ' ?

સમિં વિભીપણુ આપિહિ રાજ, ટાઢી તાપિસિ દેહા કાજ ? ૭૮૬

રાવ.-'કાજલ વદની' કાંઈ સંતાપિ ? 'નુદઈ ન સીકાં તાહારિ સરાપિ.'

'તૂ ઘર ઘણાં તણી પડેદુણી,' દસમુખ ન ગમઈ સુમુખ ભણી.

જગ જાણિ પંચઉલી પિતા, સંઘવિલાસણિ તેહની સુતા.

'ખીજ ન ખીજઈ' ઊગઈ અંસ, હાડી તણા ન કહાવઈ હંસ.' ૭૮૭

મં.-'હંસક હલૂઆ ન છંડિ' સૂણો, 'ભૂપતિ યથો પણુ ભીખારી તણો.'

જૂનાં કથન કરિયાં પરમાણુ, 'રાજ વિણાસી રાખિહ' માંણુ.'

તઈ સિન્નિ ભૂપતિ જોયાં પડી, માહનં પીહર વખોડિઈ વડી,

'પરજલતૂં દેખઈ પરદેસ, હંસઈ ચાલણી કરવા રેસિ.' ૭૮૮

રાવ.-રીસ ન રાવણુ ઉપરિ ઉદ્ધવઈ, 'પડી ટીપ જિમ તાતઈ તવઈ.'

'ભાણુ' હેઠિ ભરિઈ હાંડલૂં, ડાંખૂં ડંકિ ન બોલઈ ભલૂં.'

ગયું ગોત્ર દસમસ્તક ભણિ, 'મરણારી ઘરિ મેલા તણિ.'

'લાંખી છલ લવંતી વારિ, કંદ કાઠિસિ દસમિ દુઆરિ.' ૭૮૯

મ'દો.-'દોરા દસી લગિ આંગમી,' ગુણુ કેહા વૈદેહી ગમી ?

આણિ જનમિ અધૂરાં ચડિ, રદ કાલિ જૈ શૌરવિ પડિ.

તે 'જાખાડ કવણુ કરિ ધરિ ? વિપ્ર વડી તૂં કાલૂં કરિ.'

'લોભી લંપટ લાહ દાખી, હેતુ વચનિ દિઈ કેહની સાખી ?' ૭૯૦

રાવ.-'સીખામણુ જે સીની કરિ, વણુ કાયા વરતિ સાસરિ.'

હું ઉઘાપી યાપૂં શ્રદ્ધાંડ, હૈઠોડીઉ હસાવઈસિ રાંડ.

તું નીસરિ કુલહીણી ઠલંઠ, ' સાતઠ ફેરિ એકજ ગંઠિ. ' ૭૯૯
 મંદો-ગાઠિ સતરસઉ સીકરિ, ' આગલિ ઉટ ન તિ ઉગરિય. '

‘ જાઈ સીખાલ ન હુંતુ સૂર, યમનિ માલવ જાણુ મ ફરિ. ’
 કુલિ વહુઅર સુકુલેણી સુતા, પતિ કેરી ખાલિ પતિવતા.
 ‘ રાજા લક્ષણ હુંડી તણા, કલિવર કિમ રાખિ આપણા. ? ’ ૮૦૦

રાવ-પૂણું બધન પ્રીઉનઈ કરી, ‘ શત ખાધા થઈ સીકોતરી ’
 ‘ ઘાસી પીસી થઈ મસવાસ, ધોકથ કરસણ ધર્મવણાસ. ’
 અહિવાતન ઉડઈ અવતરી, મહિડ ન છૂટઈ મંદોઠરી.
 ‘ લોક જોક મુખ મોટાં સહી, નગરનાયકા કંન્યા કહી. ’ ૮૦૧

મંદો-કહીઈ કિસિઉ સદાસિવ રેસ, સ્વામા કીધઉ સીંગલદેસ.
 ‘ જે કોઠીઉ ન જાણિ ઘડી, કરિ તેહનઈ દીધી તોલડા. ’
 ‘ કિમ કુલાલો કહિ કપાટ ? જાણિ હાંડિ હલિ માંડિઉ હાટ. ’
 વમુધા માહિ તું કીધો વડો, ‘ કનક તણિ પંજરિ કાગડો. ’ ૮૦૨

રાવ.- ‘ ગૂડા ગાડા સરિસા જાંધિ, ઉભી ઉતરિડું સરલ સધિ. ’
 ‘ આખઈ મુહિ ખાંધ્યું ખાહારડી, નાક ચાંપતાં નઉમીં ઘડી. ’
 ‘ રક્ષના તણા રધિરઈ મૂંઆ, જોડયાં કથન કહઈ જુ જુઆં. ’
 જઉ અધિકેરું દીધું અંચ, ‘ ખીજવતા ન કરઈ અલ ખંચ. ’ ૮૦૩

મંદો.-‘ખાંચી કરિ ખાંચું ખારેક, સનેપાતના દીજઈ સેક. ’
 ‘ વેક વિનોદી આખ્યા નવા, ’ બલીઆનીં જુડી મેલવા.
 ‘ સ્મૃત ધાત સોધી સામટી, રોગ પીડ ગઈ જેહની ઘટી. ’
 કાયા કામજવર પીડિ બસ, ‘ વાલી ગલું વછોડિ ધાસ. ’ ૮૦૪

રાવ.-‘ ખસતી કાંકરિ ભઈરવજાંધ ? તેડઈ જર જે સરસા સંપ ’
 શાખામૃગ જે માર્યો રાંમિ, અબલા જે બોલી સંશામિ.
 આગઈ કિણુઈ હણિઉ ચાલર ? ‘ સાસુ આગલિ કહાવ્યું સૂર. ’
 તિમ રડવડતાં છુટ્યા રોડ, ‘ લગડઈ જુઈ મુહિ લીધી હોડ. ’ ૮૦૫

મંદો.-‘હોડિઈ હાટ ન કોઈ ઉઘડિ, લોક વિગૂચઈ લાંઘણુ પડિ. ’
 ‘ ખાંધ્યું બેટ ન મૂંકઈ તીર, યમ કઠિપંજરિ ઘાલિઉ કીર. ’
 વાંનર રાજ વિણાસઈ વડું, ‘ અંબર ફાટો સ્યું થીગડું ? ’
 ‘ બાલક જૂંટી ખિસઈ જાડિ, કાડિજ કાકિ કિમ ઉઠિ ધાડિ ? ૮૦૬

રાવ.-‘ ધાડ ધણીનઈ ખિમણું પ્રાણ, ’ ખાંણું કોહણિ છૂટિ ખાંણ.
 ધરા ધંધોલી જહુ રણિ ચડી ‘વાનર વાંધ ન રહિ આપડી. ’
 ‘ પેડુ પેખણી આણુ મિત્યું, છાનું રહિ કિમ વિણુ છલછલ્યું ? ’
 ‘ રાંડીપૂતા પડિસઈ પાસિ, જિમ છોનરડાં પીસઈ છાસિ. ’ ૮૦૭

- મંદો.—‘હાસિ ન પાણિ બીજું, ખમિઈ, અસુર નૃથી જે કો આંગમઇ.’
 એક બોલી મુખિ બોલઇ ઘણું, વયર ન વાલું કુચર તણું.
 ‘શર રાંઠ, તેહ બેજિ ઘડિયા, કરિ કટકા તથ પોલઇ પડિયા.’
 ‘ઘણિ કટકાં ન હૂખઇ કીલ, મોટા દેત્ય મનાખ્યા મીલ.’ ૮૦૮
- રાવ.—‘માલ વિધા મું સરિયા બહિ, સૂરપણિ બાંધ્યા આકડી.’
 દશરથ વાધ્યો આઘણ વધી, પામિઈ પુત્ર જણ્યા પારધી.
 નેતાં ત્રંબક ત્રુટી પડિઉં. પાતિક પરિવ્રુત્ત પુરૂં ચડિઉં.
 હવિઈ, પેદેહી ને, વાલસિ, કુંચર કોઠિ નાંમ ગાલસિ. ૮૦૯
- મંદો.—ગલતાં તરૂંચર શુભયાં ગૂલ, ચૂરિયાં થડ જે દંતાં ફૂલ.
 પરદેસી પરિપરિનાં પ્રક્ષ, તે જીપાડી નાંખ્યાં લક્ષ,
 કો રખવાલ ન રહિ વનમાંહિ, સવાભાર સંહારી થાય.
 આગઇ વાનર વિલગઇ વિર, ‘પીઆરૂં હણતાં હીંસરૂં.’ ૮૧૦
- રાવ.—સીરાંમણ કેરી વાટલી, ધસિમસિ કરતાં બસિ ઢલી.
 કરિસિ બક્ષાભયંકર દેત્ય, રગતબીજની થાસિઈ રીતિ.
 બૂંઠણ બસણ આન ભુંડીયાં, જિહાં મોહ ઉપાડ્યાં તિહાં ગીયાં.
 એક ગિરૂઆ નઇ બીજી ગાઈ, લાવનિ કરતાં લાગિ પાય.’ ૮૧૧
- મંદો.—પીઆરૂં આડિ પલિવંગ, ‘અંબર મહતાં ઉડિ અંગ.’
 સવાલાખ ચું કરવા જિણ્યાં ? જે નેતાં નિશિહર નિરજણ્યાં.
 ‘બોબઇ ભરિયોવનિ પ્રહ, મામી મિલતી કરિસિ સહુ.’
 ‘હલ અંગૂઠમૂંઠી આજ, કોઇ કાઢાણીઉં ન રહિસઈ રાજિ.’ ૮૧૨
- રાવ.—રાજ રધુવંસીની વેલિ, તે કોઅચિ કિમ થાસિ કેલિ’
 કોશલ્યા કૂખિઈ અવતયાં, ‘એકુ અરથ ન તિણઇ સયાં.’
 ‘કેગઇ ભુઇ કો. ટીંબઇ અહીં ? નાહા, જલિ જિમ પાખી પડી.’
 ‘મુખ દેખી કુંકમિ કોમલ્યા, મારૂંઆડિનાં બીડાં મિલ્યા.’ ૮૧૩
- મંદો.—માલી રૂઠો લીચે ફૂલ, વાઢી વેણિ ન માગઇ મૂલ.’
 તિમ તું કપિ ઉપરિ કોપીયુ, ‘ટીપણી હર ના પાવક થયુ.’
 જઉં તીતર તિલ ગૂડો ખાય, અધિલો દામ ન અધિકો થાય.
 તિમ સુરસત્રુ વધાર્યાં સવે, ‘વેલુ થલિ લીખ્યા લેખવે.’ ૮૧૪
- રાવ.—‘ખાવી રજ બીંતરિ કાકરાં,’ મલતાં રાઘવ પોકતી જરા.
 ‘લીપઇ પામ ન સરિ છાંહીઉં, ત્રીજી કિસ ન દીકત હીચે.’
 ‘માહારા મગ તાહરી તોલડી, ગીઠા પખિ અલણી પડી.’
 ઇશ્વરની વાંછઇ ઉપમા, ‘બીખારી નઇ ઉન્હાં જિમાં.’ ૮૧૫
- મંદો.—‘જિમ કાંબલ ભીજઇ તિમ ભાર, ઘણી સઘયાણી વેત્રવિકાર.’

મિલ્યા કુમંત્રી ઘડયો વાઘ, વાળ્યો ત્રણ તણે વહનામ.

‘હજીય ન વલ છાંડી દોરડી, ચણીઉં ચાંચઈ લીધું ચિડી.’

‘ધીકઈ પંજર ધૂમ વિરાંલ, જાયો આજ નીચો પાતાલ.’ ૮૧૬

રાવ.—તલિ પઇસી ક્ષિતિ કાઢું ખણી, સર સાધું સરગાપુર ભણી.

જલ જંગલ પરિ પેખું ઘણી, ચોઈ ભુવન કરું ચાલણી.

એ વિખ તરુચર હું ત્રિપુરારિ, એ કેશર મૂં માધવ સારિ.

એ માનવ નઇ હું સુરશત્ર, ઉઢયો દિનકર નમ્યાં નક્ષત્ર.’ ૮૧૭

મંદો.—ક્ષત્રી સહસાળું ન માનવી, દેખઈ પાડયો દસમુખ દાનવી.

સુર નરપતિ જિણઈ નિરજણ્યો, તે સઘલાં આઉધસૂં હણ્યો.

બીજો રાઘવિ તે રોલયો, તિણિ વાનરિ તુહનિ રોલયો.

‘કનક સરિખો સોમલખાર, માલિમ બેડી બોલણહાર.’ ૮૧૮

રાવ.—હેરિ ફરસીધર મૂંકયું માંડ, જાણું જનયા યાસિ રાંડ.

નહીંતરિ’ છપન તણાં મોદયા, જણું જણ પાસિ ગણાવત ભૂઆં.’

ઇણઈ વાલિ વરાસિ હણિઉં, અવધ્યાંપતિ તિણઈ ભણિઉં.

‘ટીંબર તલિ ગયા તે વીસયો, ભાદ્રવિ ફૂટી દેખઈ ભયો.’ ૮૧૯

મં.—ભૂર ભલા ભઠ તાહારા મરિ, રાઘવ ‘પરિ પરિયટની કાર.’

‘અલગાં તૂર વભડઈ આપ, પરહુંલા પાહં મરાવઈ સાપ.’

ખાડિ ચડાવિ દશરથ પુત્ર, ‘કુએ પડતાં કુસાલ પામેત્ર.’

‘વિષહર વાઘ વઢિ સીહાણિ? ખેમ અગનિ ટાઢી મુહકાણિ.’ ૮૨૦

રા.—‘કાંણાં આંખિ ન કસવટિ રહિ, ખજ વાણાં વાધિ સહુકો કહિ.’

તેહવું ફલ સિઉં કરસિ વઢી? ‘ભરડા બુઈ મૂંકી મઢી?’

કાયર કૃપણ ફૂઠ લોભીયા, માયામુગ ભારેવા ગયા.

કારણ કનક નારિ નીંમખી, ‘વિષ રાખતાં વિણાસિઉં અખી.’ ૮૨૧

મં.—ઈ મ જાણે સીંગા સંખિણી, માહા સતી સૂરશત્રહ તણી

પહિલઈ પગસિ લંકા ફહી, વઠા વચ્છની વાલી વહી.

ખાધા ખરહખર જે ખૂંટ, ‘હઠિ હાકતાં પઈઠઉં ઉંટ.’

તિમ દશશિર લેસિઈ દોડવી, ‘મુંહઘી શુંઠિ માણઈ મવી.’ ૮૨૨

રા.—મા વસિ કહિસિ મ કરેસિ ઘણી, ‘વિણ પુછઈ વિધિ વિખી તણી.’

કન્યા કોઠિ કરિ સહુ કોઈ, ‘મુંહકા મુંહકિ માણું ન હોઈ.’

‘કેસરિ પાહં કરડાળ્યું ભણું, ભસણિ ભસિ તે અતિ દેહિલું.’

‘પાડિ મ માયા ઉપરિ વાટ, અણહંતો લાગિ ઉચાટ.’ ૮૨૩

મં.—ચોટી ધરિ કરિ ચોંપઈ તલિ, સહસાળું ન પુણ ખાંધિઉં ગતિ.

બીજઈ કપિ કુઠંધ્યા તણિ, બહુરૂપીઆ બાંધ્યો પાલણિ.

'શ્રીધં મૂંકાવિઉં ત્રાગૂં કરી, કાતિપતિ' નધ ' જોલો પાપરી.'
 હવડાં લાધું પુરૂપારથ તણી, 'વાટી વિરાણિ ત્રાટિ તણી.' ૯૨૪
 રા-તિણિ વચનિ મુણી 'સિર'થકો, ચાલ્યો ચરણ લગિ ચાટકો.'
 રાતાં લોચન રીસિઈ બરિયાં, હસ મસ્તક યડયાં યરહરિયાં,
 અસુર ન'મારિ અબલા પાત્ર, 'ઘરણી હણી ઘરિ ખણૂં' ખાત્ર.'
 'વરિ વયરી પણિ પંડિત બલો, પ્રીતિવંત પામર દોહિલો.' ૯૨૫
 મં-દોહિલં દુમરણ ન હીઠું તહીઈ, કલંક પૂરાં લાગાં જહી'ઈ.
 એક ભગનિ મયદાનવિ કરી, બીજી લખમણિ લટપટ કરી.
 શુડાં ગોત્ર મંત્રી માઉલા, હંઈયું હંલય ન છંડિ ગલા.
 'વિણ પલકો નર વારિઈ' કરિ, પલકયો સીસ વઢાવિ સરિ.' ૯૨૬
 રા.-સરિ મંદોહરિ જોલી અસિઈ, કાવ.જ'પિ હવિ કીજઈ કિાસઈ?
 'જઈ હીજઈ નવ લાખિઈ નવી, તો પણિવાણહી પગિ પહિરવી.'
 'રાંઠ'ભાંડ નિ સાંઠ સમાન, આગઈ કર જોડયા ઇશાનિ.'
 'એક અબલા નધ' એહેરૂ તણાં, કમ'યોડાં નધ' પ્રાકમ ઘણાં.' ૯૨૭
 મં-ઘણિ લાડિ લાજઈ માવડી, રાવણ રેસિ રીસ તવ થડી.
 હીધું અશિમર જિભઈ ચઇ, વીણુ વરાંસિ જોદિણિ પ્રહી.
 કાપ્યો કંત હવિ કેહનિ કહિ? 'પરવત બલતાં પાવસિ રહિ.'
 'અથા સમયો સસરા બણી, વાહાર કરિ કુલિવહુઅર તણી. ૯૨૮
 કવિ-તિણિ સમઈ પધાર્યા પિતા, મૂંકાવી મંદદાનવ સૂતા.
 પગિ અણુહાણિ અનિ એકલી, મંદોહરિ મંદરિ મોકલી.
 પછઇ પ્રજાપતિ કીધી રીસ, દોષ ન હીઠો તઈ' હસસીસ.
 પ્રજા-એકજ આપસવારથ ગણો, 'બલી બઈંસિ પાઠો જણો.' ૯૨૯
 જિણિ અવસરિ હતો વનવાસિ, ઠંડ મંગાવ્યો મુનિવર પાસિ.
 કુલકાતર કલ્યા પાઠવી, તે હવડાં પરિપૂરણુ હવી.
 સરજૂં સંજુ ન છૂટઈ ઘડી, 'આંણી વી'છણિ છાંણિ ચડી.'
 'ખણુતાં મૂલ મોભિ' નીકલી, છાંણિ વાવી પાહાણિ દ્વી.' ૯૩૦
 કુલિ સાંભલિ તે સીતાતણાં, વરદા વિઘન વિણુર્યાં ઘણાં.
 સતિ પતિવ્રતા નધ' પદમની, અંગા ઉદરિઈ' તે જીપની.
 પ્રતિમા પારવતી અવતાર, સણી જનેતા (જઈ) કરઈ' જૂડાર.
 વહુનો વાહયયો ઘર માહિ, 'જૂલા ચેઠકહો આવ્યા ઠાહિ.' ૯૩૧
 ઠામિ ઠામિ તું વરાંસિઈ વચ્છ, મૂં જોતાં મતિ તાહારી તુચ્છ.
 નર કરિ મરણ હેસિઈ' જહીઈ, તઈ'સુત સાલ ન ટાલિઉં તહીઈ'.
 દુઠો રહો કુંઅર આપણો, કારા દોસ નવિ હીજઈ ઘણો.

- ‘ભૂલો ઘણું અહિરણિ ચક્ર્યુરિ, જનક જનેતા ઉપરિ સૂર.’ ૮૩૨
- રા૦—સુર સહજ તુમ્હ સરખા મલિ, માંણુ ન મદોદરિનું ટલિ.
જે ગતજનમિ હુંતિ ડેડકી, ઋષિ રાખ્યા વિષવેદન થિકી.
(તે) પૂર્વિ પુણ્ય તણિ પરતાગી, અંતકરાય સહિ ઉથાપિ.
‘વર વાહુલીઆ ભાસિઈ વહિ, રહિસિ નારી નદી નિરવહી.’ ૮૩૩
- મં૦—વહિ નીર પરધરિ પાણી, ભૂખ નિવારી ભરતા તણી.
અથવા અવસરિ દેખી આથિ, પહિત્રી રાડિ કરિ પ્રીઈ સાથિ.
- પ્ર૦—રાવણુ રાસ ન કીજે ઘણો, ભૂડો શલો જનમ જમણો.
તન મારી તન મૂંકી જાય ‘ગલી રયણુ જિમ બધી ગાય.’ ૮૩૪
ગૌરી પીઠ ન પડી પદ્મણુ, તું કુલદીપક કાંઈ ન જણુ.
જે હણતાં દિયઈ આડા હાય, તે નાસતાં કિમ મારિ નાય ?
તઈ ઠારી એ ‘ભાગો ભારિ, ત્રિણા ઊપરિ સી તરુઆરિ ?’
‘આજિઘ ઊગામિ જેતલાં, તાદી દો મૂંકિ તેતલાં ?’ ૮૩૫
- રા.—તિલક તમે તેત્રીસહ કોડિ, દસસિર જ’પઈ દોઈ કર જોડિ.
‘છોડ છાંદિ દછોડ હોઈ, માત કુમાત ન કાઢાવિ કોઈ.’
‘એક કંદ્રપ નઈ ખીજે ક્રોધ, જે જાલવી સઠઈ તે ચોધ.’
રાવણુ વયણુ સર્વ સાંભલ્યાં, ધનિ ધનિ કહિતા પ્રદા વલ્યા. ૮૩૬
- વલી પધારિયા ઇસર આવાસિ, મલિ દેવા મદોદરિ પાસિ.
ઈશ્વર.—મયદાનવી કુંયરિ કહાવિ, અજિઘ ભવન માંહિ ભલૂં ભણોવિ.
વર સાહામાં વાયક જિયથો, તે સઘલાં ધુરિ કુડાં કયો.
‘દાપાનાલ દાધૂં પાલવિ, જીભ તણું જ’વારિ નવિ.’ ૮૩૭
નવકુલ નાગ અમર તેત્રીસ, જાણઈ યુગતિ ઉપાસઈ ઇસ.
વિણુ ભગતિ વાણી વિસ્તરિ, તે રાવણુ કિમ કહી મુખ કરિ ?
વહિ વેદ સંધ્યા સાતસી, પટકમં આલિ ન ચૂકઈ કિસી.
‘સર્વ જીવ ઊપરિ સમચિત્ત, ‘ગંગોદક નિઈ અરણામૃત.’ ૮૩૮
મૃત્યુ રાંમ કરિ માગૂં માંડ, કુલ કાઢિવા કુંજી કુંડ.
દેખી લાંકિ અસુનાં લક્ષ, ‘જે ચણીયારિ ઘાલી ચક્ષ.’
મુગતિ માગવા ‘મુંકિઈ રાજ, તે અલહીઉ કિમ કહીઈ આજ ?
‘મુખ સંવરિ સર્વે સતઈ રોહ, ‘લોહ નોખો સોનું સંગ્રહો.’ ૮૩૯
અહી સીતામનિ માતા ગણી, ‘જિહનો વાય નાવઈ તે જાણી.’
રખવાલિ રાખી રાક્ષસી, ત્રીસ સહસ વલી ત્રિજટા જસી.

જાણું' રામ' વેસઈ વનવાસિ, વેદેહી કિમ રાખૂ' પાસિ ?

વિષ્ણુસઈ ધમ' સની સંવાહિ, 'જંગા જમનાં જલ લેતી જાય.' ૮૪૦
ધૃતર—જયવિજય દોઈ દ્વારા અંતરી, સોય અવતરીયા સાપિઈ કરી.

સ્વામી વચન 'ખાંધી સઘિણગાંઠિ,' વચર કરી જાસિઈ વૈકુંઠિ.

'લેખઈ ચોખઈ કરતાં મરઈ, સુંચલ સુઠિ ન આત્મ' કરિ.'

'ડાહા પ્રતિ ન ડાહા થઈઈ,' મંદોદરિ મતિ જાણિ હઈઈ. ૮૪૧

હઈયડિ નિર્મલ તણું અહેતાણુ 'ઉજડ માહિ ન જાજઈ આણુ.'

'વિષ વેદન ટાલી વિપ્રીત' પિતા સુતા પરિ લાંબો શીત.

આંણી મૂંઝી માંહિ અચોક, તે રાવણુ નઈ કેહો દોષ ?

હાડન ગૂંઠ ન જીલ ન જાકિ, 'તરણુ ચોર તે ત્રણસઈ જાણિ.' ૮૪૨

ધ્ર.—જાણિ કમલાસન સુષિ વડૂ, જીવન ત્રિણિ તમ્હ સૂઝઈ સહુ.

જહીઈ હરિ હનમંત આવયો, મન જિપદ્યાં કરિ વનિ ગયો.

હેત હુમંતિ નઈ સીતા સતી, અસ્યુ' જણાવ્યું અવધ્યાપતી.

'ખોડિ ખાડ પડઈ સહુકોઈ, સુહૃદ્ધઈ સ્વર્ગન પામિ કોઈ.' ૮૪૩

સોઈયા વહની નઈ સાંડલી, તે અળલા તૂં પાહિજ ભટ્ટી.

ભરતા ભગતિ ન કીધું ભંગ, જીત્યા પાવક અનઈ પતંગ.

તઈ દસમસ્તક દૂહંબો ઘણું, મૂંઝ લાજઈ મઈદાનવ તણું.

'પાણી દૂધ પટંતર હુસિઈ, કેહની વહુ કેહના જીહારસિઈ?' ૮૪૪

કવિ.—રીસ નિવારૂં રાણી જણઈ, લાગી પામિ પિતામહ તણઈ.

પ્રીત્ય સરસો કીધો પ્રસંગ, વહ્યા વિધાતા વરતો રંગ.

'કથ' કપટ નઈ કામિનિ કલહિ, અભયુધિ પરિ જાસિઈ વિલહિ.'

'ધરિ શુભ રાડિ ન પાડિવિ સલ, અખિ દેખતાં કાયા કુશલ.' ૮૪૫

મં.—કુશલ ન કહીઈ વનિતા, ભણિ, 'નાયઈ નાય ટેર્યા તણિ.'

'છેહસિ ક્યારી પાણી ગયું, ઠાક્યો જીવ મઈ ઝરૂ રહિયું.

ગાડું ગયું લીહટી તગતજિ, પટઈલ તણી પાદરડા લગિ.'

આપિ શીત ઠાં કરઈ સંગ્રામ? ઉઠિ અમુરપતિ 'ફોલ રામ.' ૮૪૬

કવિ—રામિ રાવણુ નઈ ઘટકરણુ, તારિયા કુંવર કુલ આભરણુ.

આવાગમન કરી ઊભગા, તઈ સરગાતિ રાખ્યા શ્રીરંગા.
 અચલ વિશીવણુ આખ્યું રાજ, વડી પાડિઉં વાનરનું કાજ.
 સીત સહિત અવધ્યાં આવીયા, ભરત સત્રૂઘન સાહમા ગયા. ૮૪૭
 ગયા નગરિ નરનાયક નારિ, યમહર જમતી હેમકુમારિ.
 પંચશખદ શીકિરિ સરિ દલિ, આગલિ અધિપતિ પાદા પુલિ.
 સિંધાસણુ ખમ્પકા શ્રીરામ, સકલ લોકે લાધો વિશ્રામ.
 સવિ ઉપગાર અમીરસ થયા, કવિ સીધર નમ્પ કીધી મયા.
 મધ મતિમાનિ વાત વીનવી; અધિકું જીર્ણ ખમયો કરી. ૮૪૮

પૂર્વછાયો.

મધં જિખાણુ અતિ ઘણુ, કીધા કવિત મજારિ,
 ' કાવડિ ભરતાં કાપડી, વરઈ ન વેણી વારિ. ' ૧
 'સંવત પનર પાંસકુપ, છરણુદુર્ગ' નિવાસ,
 પૂરણુ આરિ ચોપઈ બિસઈ, બાંધી બુદ્ધિપ્રકાસિ. ૨
 પરકાસિ પાતિગ ટલિ, મંદોદરિ સંવાદ.
 સાંભલતાં નરનારિ નમ્પ, સારંગધર પરસાદ. ૩
 પ્રકાસિ પાતિક ટલિ, શલ્યા વર સંવાદ,
 રાવણુ રેસિ મંદોદરી, કીધી કયા અનુવાદ. ૪
 સોમ ' મંત્રી સહસા સુ તન ' કવિતા ' સીધર ' નામ.
 ઉતપતિ મોઢ અડાલજ, તસ તૂઠા શ્રીરામ. ૫
 ઇતિધી મંદોદરી સંવાદ ચઉપઈ સંપૂર્ણ.

સંવત ૧૭૦૫ વર્ષે. વૈશાખ શુદ્ધ ૧૫ દિને કાસિમપુર મધ્યે
 ઋષિશ્રી પરાજપાલજી તસ્ય શિષ્ય મુની વીરજીવિપિકૃત સ્વયં પઠનાથ.
 શુજરાત વર્નાકયુક્તર સોસાઈટીના ઉપમંત્રી રા. હીરાલાલ પારેખ
 તરફની પ્રતિનું છેવટ આ પ્રમાણે છે:—

“ સંવત ૧૬૭૯ વર્ષે અશાઢ પ્રમાણુ વહિપ લોમે શ્રી અમરેલી
 વાસ્તવ્યે શ્રી કલ્યાણુ મસ્તુ.

પ્રબોધ બત્રીશી

અથવા

માંડણ બધારાના ઉખાણા

સમજીતી

૧ ભક્તિબીશી

પૃષ્ઠ ૧

૧ પ્રબોધ બત્રીશી—ઉપદેશના બત્રીસ કરવાનો સમૂહ. માંડણકવિ કરવાને 'વીશી' નામ આપે છે, કારણ કે છ છ પદના એક એવા વીસ છાંપાનો એ પ્રત્યેક વીશીમા સમાવેશ કરે છે બધારો—છાંપાઓની પેટાજ્ઞાતિ બધારા કહેવાય છે બધારાઓનો ધર્મો ધાટીઓ, ચુદડીઓ કે અતલસ આદિ ગણવાળા વસ્ત્રોને ગણ પાડવા માટે પ્રથમ સળીઓથી ઉપસાવી દોરાથી બાંધીને પછી રંગવાનો હોતો આ ધર્મો માત્ર બધારાઓને હાથ નહીં રહેતા ગૃહસ્થોગ તરીકે કુલસ્ત્રીઓને હાથ ગ્રથેલો છે બાધણીના ઉદ્યોગસ્થાન પેથાપુરમા કે અનલસના ઉત્પત્તિસ્થાન અમ દાવાદમા હજીએ થોડો થોડો આ ઉદ્યોગ પ્રચલિત છે બધારા મધ્ય માટે જીવ્યો

“છરે ! કીધો રંગો રંગો ગયો ? છરે ! કીને બધારે બાધી બાન ?

મે બોલી રે ચુદડી ”

(બાણા લોખાનાથ સંશ્લિષ્ટ સ્ત્રીગીતા)

ઉખાણા [સ. આમાગક]—કહેવતો લોકોક્તિઓ, લૌકિક ન્યાયો આગર્થ-પૂર્વે કવિ-ન્યા-કાવ્યમા ગાઇ ગયા મંગા સંશ્લિષ્ટ-લોકજીવનની મંગાના નજરપુરો પુષ્કળ વહી રહ્યા છે, છતાં આપણી શક્તિના પ્રમાણમાજ આપણે એ નજરો સુધરે કરી શકીએ છીએ, તેમ લોકજીવનમા પ્રચલિત આ સખ્યાબધ કહેવતોમાથી હુ પણ મારી રક્તિ અનુસારજ આટલીએ લેખી કરી રાખ્યા પુ તોય [સં તોય] —પાણી ચોરી ભાગિ હોઈ—હુ એ કહેવતો મારી કરી લઈશ છતાં તે મોખા [સ. મહાર્થક] નહીં થાય

૨ હોઈ-હોડે ઉલટી [સ. ઉલ્લસ]—ઉમંગ લાવીને નેતા તેતા—નેટલા તેટલા લઈ—રવીકારો ઝખ-ઝખ વાયુ [સ. વાદ્યતિ-વાદિતક વાદ્ય]—રાયો, વગારયો

૩ ખિણ [સ. ક્યાલ્યાન]—આખ્યાન, કથા મિલ્યા [સ. મિત્ર] ભત્ર્યા. નજી નિલ . ભલ્યા !—નજી કે તલ અને કોદરા [કોદ્રવ] લેખા થઇ ગયા તેહની . હોઈ—તલ અને કોદરા એકઠા થયા પછી કોદરાની પેશ નહીં થઈ શકે કે તલની ધાટી થઈ ન શકે વિચારસાગ્ય માટે જીવ્યો

“ ભેતેરે ! ગોટાના-બોલ, ઘન્ટ એરે વાગ્યો ઢોલ;

અમે અંધ અંધારે મળ્યા, જેમ તથમાં કાદરા મળ્યા;

મેંમ ન ચાય ન ચાય ધાણું, કહે અખો એ વાતો નાની.”

(અખો : ૭૨૫ા.)

બુઝઈ [સં. યુઝ]—સમજે, કદર કરે, નવિ-નાઈ. ચરકૃત ‘ન + અપિ’માંથી આ શબ્દ ઉતરી આવ્યો છે. છટીઈ—મુક્તિ મેળવે. સેવંતરાં—એક વતનાં કુલ છે. ગણપતિનું એ પ્રિયકુલ છે : બુઝો :

“ સેવંત્રાનિ સોઘ સારી, વટા ઝાલ્યા પાણ;

મૂઝકવાઢન’ મલપતા છા વેદ ઉચરે વાણ.”

(બાલબુઝ : બીલુ’ નળાખ્યાન.)

સેવંત્રાના કુલને લાકડીએથી ઝુડવાનો પ્રયાસ મૂર્ખ પ્રયાસ છે—કોમળ કુલ ઉપર અસહ્ય ભાર છે.

૪ સાચ [સં. સત્ય]—સાચું. પર બવિ બૂખ્યા તે વનિ ફિરઈ—આગલા [પર] અવતારનાં બૂખ્યા એ બૂત, પ્રેન, વેનાલ અને પિસાચ પોતેજ બઢકતાં ફરે છે તો બીજાનું શું ઉઢાળે ? ગોત્રજ [સં. ગોત્રજ :]—કુલદેવતા. ગોત્રજ હઢઈ ?—જે કુલદેવતાનું વળન અર્ધાં તોલા નેટલું છે તે મળના ચાંદલાનો બાર કમ કરી સઢન કરી રાષ્ટ્ર ? એની શુંનરા બઢારનું છે, હસવા પાત્ર છે.

૫ ભગત હીન—બક્તિ વગરના. વલેઈ નીર વાહિ ધૃતસેર—પાણી વલોવી ધીની આશા રાખે. સાધઈ નવ નઈ ત્રુઈ તેર—સરખાવો આ સાધે :

“ મન તણા મનસુબા મન માંડી રહી ગયા,

સાત સાંધું ત્યારે તેર છટે. ” (નરસિંહ મહેતા.)

ફુબડો [સં. દુર્બલ]—ગરીબ. ફળુગી [સં. ફુલુગી]—પાડીદાર. કરસણ

[સં. ફૂલ ઉપરથી]—ખેતી. બીજ-બી. બાન—ઉત્પન્ન. બીજ બાનથી બિમલુ વરઈ—ઉત્પન્ન કરતા એવડું બી વરે. પોતલી-પોણ. ખેત્ર [સં. ક્ષેત્ર]—ખેતર. ખેર છે.....ખેત્ર—પોતાણવાળી કે ઉટા ચીરા વાળી જમીનમાં ઝાંઝું પાકવું નથી. ખરહઢ-ખાખડી, વસુધા બચેલી. ખરહઢ બિસિ નઈ આરંગી વેન—ફૂધ ઉડી ગયું હોય એવી બે સ ને આડમી વાર વીધાએવી દોષ તે શું ફૂધ આપે ? ઈમક કરતાં દાણીગણ અટું-આયાન અથવા માલ કરતા તેના ઉપરનું દાણ વધારે પડ્યું. ફુબડો વાંઢે છાંટું પડું—જેવી તેવી વાંઢ તેમા છાંટું પડ્યું એટલે જે તે તેમાથી ચાલુ નય ને ખેતર બેજાય.

પૃષ્ઠ ૨

૬ શાહ—શાહકાર. સુઆહ [સં. મુકોમલ]—નરમ. ગાહિ—દોસ્તીએ. ચહહડી [સં. ચત્વર :]—ચોટું. નગરતવારિ—કોટવાળ. સાલા—પકડ્યા, રહે [સં. રા]—ચરસે થયા. નીલું [સં. નીલ]—લીલું.

૭ મહોત્સવ [સં. મહત્વં]—મહત્વ, કાગિત. ઉપરાષ્ટ [સં. ઉપરિ]
—ઉપર. ત્રય [સં. ત્રયં]—ત્રણ. જાણા પાચરઈ—આજીજી કરે. ચાંપટ—ચપટ,
પુરેપુરે. જિલાડી કાઢતા ઉઠ પછડું—આ કહેવતમા જિલાડીને બદલે બકર દાઢ
વપરાય છે.

૮ ચિર [સં. ચિરસ્]—માથુ. સમારઈ [સં. સમ દર]—હોળે, ઠીકઠીક
કરે. આદ્યાનું—રેવાનું. અપદેસ [સં. અપદિશ્]—પાડ વાળતું તે. ચુરઈ—ચોરે.
અવાસી [સં. અવ-ગોષ્ઠતું]—અપવાસ, પટવાઈ. રાડ [સં. રંડા]—ઝીંઝો. તે નર
ઠાલા નંદ વાન/શ્યા—તે પુરૂષો ખીરસે ખાલી ને લપકે ભારી છે. ઠાલો ચગો વાગે
મણો, વાન/શ્યા—ગોઠકણા.

૯ વિધિ [સં. વિનંધા]—ક્રિયા. પખિ—પાખી, સીવાય. હોમ—પહેા. વીર
[સં. વીરઃ]—દેવ. વિણ ક્રિયા ધરિ બ્યઠ મૂલ—શુ કરતું ને શુ નહીં કરતું એમ
વગર ક્રિયાએ ધર્મકાર્ય કરવાથી ધરની અંદર મુળમા [મૂલ] નાસ પેઠા [ભ્યંદં],
જુઓ:

“ હજી કાઈ વડચુ નથી વીરા !

સીતા એાપી સતોળો રામ;

વરાઓ પડ્યો કહી જુઠાલા !

પ્રયુને કરો પ્રજ્ઞામ. ”

(ઉદય-રામાયણ.)

પરમા ભગનડુ પેહુ ને પર વંહ્યું. પેટ ચોળી ટપાચૂ રાહ—પેટ ચોળી ચોળીને
ચાળું [સં. હાલ] ઉત્પન્ન કરી. જાપાચું [સં. ઉપન્યાસ]—ઉપન્યાસ, પેઠા કર્યું.

અપાસિ [સં. ઉપવાસઃ]—નીરાહારના વ્રતથી. આપ [સં. આત્મન્]
—આ જુની શુભરાતીના રવામી સર્વનામની જગા દાઢ ‘ પોતે ’ ચબ્દે લીધી છે.
વિગોષ્ઠ [સં. વિગૃહીતકં]—વગોષી. વિરાસિ—બુલે. છાઈંદરિ [સં. છુદુદરઃ]
—છછદર. સર્પ.....ટલઈ—સાપ બુલેચુકે છટુંદર અને તો તેને છાડી દેતા
આંખો ગુમાવે ને તેને ગળી જવા મરી નવ. સરીમાં માંડીઈ—બહેનપણું કરે. દેલી
બાઈ—દે અલી બાઈ ! સંજીયું.....દડીઈ—રાણી સાથે સખીપણું કર્યો છાં
‘ અલી ’ એમ ઉકારથી સ્નેહમાએ એની સાથે વાત કરી તો ભોમ કરી વળે.

૧૦ સેવ [સં. સેવા]—ગેવા. તથારહ—કોટવાળ, ચોખીદાર. ફોનટ.....
પચા હુટ્ટુ દોઈ—ત્રીસે પચે દોઢમેા ખરા પછુ વચરનીસે પાચે ગુરવાથી એટલા
ન વાય. ગોપ [સં. ગોપ્]—છુપાવતું તે. ચુસર અધ નઈ વડુ સરમડું—સસરો
આપલો દેપિ ને યુવવપૂ સઈડો વાળે. સરમડું [કાળ ન ગોટ]—માથા ઉપરના
છાંયો મોં ઠાંડી નાંખવા વાળી, લાજ કાઢેલી. જુઓ:

" આંધળો સસરો ને સણખટ વહુ એમ કયા સુણવા ચાલ્યું સહુ;
કદું કાંઈ ને સમજ્યા કર્યું, આંખનું કાજળ ગાલે ધસ્યું,
ઉંડો કુવો ને ફાટી જોખ, શીખ્યું સાંભળ્યું સર્વે ફોક. "

(અખો: છપા)

૧૫ નિર્વિધ [સં. નિર્વિધ]—વેરઝેર વગરનો, આરાહિ [સં. આનરાધ]
—આરાધે, કોઠી [સં. કપિત્થ:]—કોઠનું ઝાટ, સરસા [સં. સંદક્ષક]—સરખું.
કવિનામા સરસું—સરિસું—ધણખર વપરાય છે. જુઓ:

" જ્યોત ફરતા વીર તે મુજ રથ સરીસા સાકળ્યા. "

(નરસિંહરાવ: મેધ.)

પૃષ્ઠ ૩

કોઠા—કોઠના ફલ.

૧૬ થમ બાગુ—જમને લીધે, પર્યંક [સં. પર્યંક:]—પલંગ. શુભિ—જોળથી.
શુભિ મરિ તુ વિધ કા દીક ?—સરખાવો આ સાથે: " શુભિ મરિ તેહનિ વિધ
કિમ દિહીઈ ? " (ફેહલ અભિમન ઉઝલ્યું.)

વળી સરખાવો અખાના છપા ડા.

૧૭ રણખેદ—રણક્ષેત્રની કામરતા, પાણિ [સં. પાણિ]—હાથ, કાંઈ ન યુ
તમ્હે મધુ આકડિ ?—તમે શા માટે આકડા પરથી [આકડિ સં. અર્ક:] મપ [મધુ]
ન લો ? સરખાવો: " અર્ક જેન્મધુ વિન્દેત કિમર્થ પર્વતં વ્રજેત્ " ?

(શંકરાચાર્ય: વેદાન્ત સૂત્રભાષ્ય.)

૧૮ આવરી [સં. આ + વ]—લાંછી, આપ-આપી, દૂર. ડોકેરિ નઈ-ડોસીને.

૧૯ સાંચર્થા [સં. સં + ચર્]—મયાં, વઘેતણાં-વમારાં. કોડિ [સં. કોટિ]

—કરોડે, ક્ષેપક '૨' ગુજરાતીમાં પ્રવેશ્યો છે, સંસ્કૃતમાં નહોતો.

૨૦ રીપ [સં. સિંહ:] સિંહ. સુધુ-શુદ્ધ કર, સરખાવો: " સરીર શોધ્યા
વિના સાર નહાં સાંપડે " (નરસિંહ મહેતા.) મજા-માર્જ. રાખિન-રાખીને, પાઈ
[સં. પાદ:]—પગ, અગવ્યા-અમારો, મરાહીનો સબધક વિશક્તિનો આ પ્રત્યય નર-
સિંહ મહેતાથી માંડી માણજી પછી પણ ધણા સમય સુધી આપણી ગુજરાતીમાં
ચાલુ રહ્યો છે.

૨ ગૃહસ્થાશ્રમવીરી

૨૧ ઉર્ધ્વ [સં. ઉર્ધ્વ]—ઉપર, ઉચ્ચ, ' ઉર્ધ્વતટા ' સમ્પદ પણ ધ્યાનમાં રાખવા
જોવો છે. તિર્યંક [સં. તિર્યંક]—કુમાર્ગે ગયેલા, પાસવ યોનિના. ઉર્ધ્વર્થા
[સં. ઉર્ધ્વ + થ]—ગોશ્વપદ પામ્યા. વ્યારિ પદારથ—ચાર પદાર્થો: ધર્મ, અર્થ, કામ
અને મોક્ષ. માદલિ-(૧) મગ માદલિ મગવિચોરના—(૨)

આઠનો રોગ. વાઈવિકાર-વાયુનો રોગ ત્રિવિધ—(૧) જ્વર-જ્વરખ. ગે નામનું ફેર
જ્વરનાર. ગેમાયસ-ચરખી (૨). ત્રિવિધ પંચાગ-દોહગે (૩) (૪)

૫૮ વારિ-વારવાર જોડવિ-મોઝરવી, રમાડવી. મંચેટેઈ-માથેટે. વિટ
[સં. વિટ.]—વિપત્તિ, વિદ્વંસ. ભાગુ-ચાક્રો, હાર્યો મરકનમા મગનો અર્થ
હારેલું થાય છે, જુઓ હેમાવાઈ જન અભિધાનચિતામણિ, નોક ૮૦૫, મગનઃ
પરાજિતઃ । જુઓ વળી રૂઢોક્તિ, ભાગ્યાનો જીલ્લો. તે ઉપરથી ગુજરાતીમાં ભાગ
મૂળનો ગોણ અર્થ થાય છે જુઓ પ્રેમાનંદ કૃત ચંદ્રહાસ આખ્યાન, ૬૮૩
૧૫, 'વાટ જોઈ જોઈ ભાગી.' આ ગોણ અર્થમાં જો મુળ હાલ વપરાત નથી. '
(કેશવલાલ મુખ. કાદંબરી. પૂર્વાર્ધઃ સમજીતી). ૯૦૬—(૧)

૫૯ ચોખાલિ-ચોખાળે, ચોખ્ખું કરે પચાગિન-પાચ દિશાનો અગ્નિ લોહાવિ-
લટકાવી, આમ તેમ ફેરવી, કાઝ-કાચા રચણ-રતન. ટસકે-ડાંચે પ્રીતિઈ-મુખ કરે.
નિખેવ-નર.

૪ દાનવીશી

૬૧ સૂધું-સાર સાખલૂ-ભાત ભાવવિદુણ્ણ દત્ત દૂખલૂ-અંતરના ભાવ
વગર આપેલું [દત્ત] નમાલુ દાન રાત્રિ—એક જાતનું ધાન્ય (૧). સાલિ-ડાગર
કેટું કેટું. સુતવાણિક તણું ચાકર કે રોકનો.

૬૨ જૂલી-જૂલા. કારે ઓસથી, ઝાકળથી.

૬૩-૬૪ નશાચર [મ નિશાચર]—સશસ્ત્ર આલિ-એજે, નાહક આધલ
વણ્ણ નઈ કોરકુ ચિણ્ણ—આધળો આખ વગર શું વણે ? પાણી વગરનું [કોરકુ']
ચણે શું ? સુકા ગારાથી ચણેલું નીબે નહી. દિ દિ—દે દે (૧) અથવા પ્રતિ દિવસે (૧).
ભાલિ-કપાળે.

૫૦૬ ૬

મેર [સં. મેરુઃ]—મેર પર્વત મૂ દ્રવિ મોમા પાણી છુટે કપાત્રહ
[સં. કુપાત્ર + હ]—અપાત્ર લકડી ચોકડી, શીઆળ. નિણ્ણ [સં. જન્]
—જન્મ આપે.

૬૫—૬૬ તોરધ-તારૂ મૂલ-મરુ, મુળ. ફલસિ ફળસે, લગી નીકળસે
અગાલિ આગળ. અવાલિ હવાડે. આફલુ પોતાની મેજે. કુક કાકું. સોઈ તે.
રાધિતા—રાધનારે (૧).

૬૭-૬૮ ઉછા-ઓછા. મેહ [સં. મહ]—મેર. ભાવિ રાક દિ ખિસલુ હામ
—ભાવથી ગરીબ માણસ ખેસવાની જગા આપે લાલુ લખુ નઈ કેશવ વડું-લાલો
નાનો ને કેશવો મોટો. જમલિ-પાસે [સં. યમલ ઉપરથી] જુઓ.

“ જમલો છે જો જો જગદીશ. ”

(અખેઃ છપા.)

સિંગજી-સો ગજી. નૂનાધિક-નૂનાધિક, ઓણવણું. મરુહલુ-પરોણો, મેમાન.

૬૬—૭૦ પાશં-ખધન સતે-છતાં. દોહિલું-વિરલ. અચરકા-ખાટા ઓડકારા.

૭૧-૧૨ ઉદ્દેગ-ખેદ. નિરતિ [સં. નિરતિ:]—લીન ભક્તિ. જમલા—જમલા.
શિખિયા—પાશખી. બારવહા—ભોધભો, ઉચકનારા. વસ—તેના, નીચઈ—ઉપન કરી.
કુકસ [સં. કૂક્કાસ:]—ધીંગોડી. ભોગ—માટે. આણુ ખણ્ણ અહિ કારણિ ગેહિ
—ધરમા ઉદર [આણુ] જોદે ને જોરીય [અહિ] જોગવે. જૂસાટ—પોષ, યજ્ઞપટ.

પૃષ્ઠ ૧૦

૭૩-૭૪ વાતર [સ. વ્યંતર:]—વતર, ભૂત. અદ્ધ-અમારી. હોડ—સારત.
હુદીઆ તણી—પૈસાની. હોઈઈ—હાથમા ગાયકવાડ મહારાજના તાળાનુ નગર,
અસલતુ* હર્ભાવતી. રસના—છબ. મોકલી—હુદી. ચલી—ચરકી, વહી મધ. ફૂટિયા—
કોટિયા, હળરો રીતે. મરિ. [સં. મિષ:]—મહાને. ખઈ [સં. ક્ષિ]—
ફીણુ થઈ. તા—જ્યા લગી.....ત્યા લગી. સઈ—દરજી.

૭૫-૭૬ ઉરતા—ઓરતા, અભિલાષભો. પ્રસવ કાલિ શુ પોતિ હતા ?—શું
આપણા જન્મકાલે આપણે આપણા સદાચક હતા ? સારથ—(૧) તલાહાવિ—કોટ-
વાલી. વિદાઈ—ઓરીઆણુ થાય. ' માન ' ને બદલે ' મનિ ' મુકવાયી અર્થ
ઠીક થતો હોય છે.

૭૬-૭૭ સુર—દેવો. દાખિ—બતાવે. વિમન-વ્યસન, કુટુંબ વાયસ—કાગરો.
વાગરી [સં. વાગુરિક:; વાગુરા—જળ ઉપરથી]—શીકારી, વાધરી. ધરા દેવ
તિરી પાતરી—જેવા દેવ તેવી તેમને માટે કુલપાતરી—કુલતુ* પડીકું. આમથી—
અમરથી, અમથી. પરમાદથી—ફરિયાદથી (૧) મરી—(૨) ખાટ કે બાંટ (૩) કપાસી—(૪)
પલ અથ પલના—'પલ અથ પલના' એ પાક વધુ ઉચિત લાગે છે. લેખા—હીસાખ.

૭૮-૭૯ રાહુ—નવ શ્લોકમાનો એક. સૂર-સૂર્ય. વાઈ—વાદે, ભેદને. નિગમ
—વેદો. સમયકુ—સારી રીતે. સ્વરિત—બહું હો. સ્વામિ—વિપ્રના અર્થમા. સારઈ—
સરે. માહિયા—મહાથી, માથી.

૮૦ તોરી—તારી. રત્નાચર [સ. રત્નાકર:]—દરિયા. જાહુ—ઉકું, પુરેપુર.
મુહસાલ—મોસાળ. વિખાણુ—વખાણુ.

૫ પાખડવીરી

પૃષ્ઠ ૧૧

૮૧-૮૨ વામી—ત્યાગી. ઉવટિ [સં. ઉદ્ + વર્મન]—આડે માર્ગે.
ઉપરિ—જળ ઉપરાત. આલિ—એજે. નીગમી [નિ. + ગમ્]—ગઈ. ભયસિ કટિ
પાડી નીગમી—એસ પાછળ પાડી ભય. મોટા પાછળ નાનુ ભય. બઈકા મુરત
પાખાલ ફિરી—' મુરત [મૂર્તિ] પખાલિ ' એમ પાક કરીએ તો બગના પાખ-
લનો અર્થ ધરાવી સકાય દુલ્લુખ—કલ્લિયુખ. પાર—છેટો. ગાધિ—ચપેટે. વિટુ—
સેવા, વટ. જુઓ:—

“ અણુવદે”ગી ગીરાત અમારે, બાઈપણા બધા હતા;
માહોમાહે પ્રીત પુરી, ગેં ધણુ કીધા વતા ”

(ઉદ્ધવ રામાયણ.)

૮૩-૮૪ કલ્પ-કળે, વિચાર કરે. કાછ-ક છોડા, ક્ષુછોટો લાડ—લગાવી
સાકલી—એક ધ્યાન કરે દામી [સ દમ્]—વરા કરે. માહાદિ—માધિ, ગમેદ
દામતા—ગરા કરતા.

૮૫-૮૬ અંગિ રાખ મનઈ રાખડી—રાસીરે બળુત [રાખ] ચોળે ને મનમા
રખાત [રાખડી] બહારથી દેવ મનથી ચોતાન. બાગ—મુલાની બાગ, પાર્થના
બાગડી—બગી, સ્ત્રીનું આબૂપણ, રસી નીચે મન ચઢન અને ચઢલી—બહારથી
દીલા ટપકા ને મનમા મેલ ચઢલી [સ. ચદ્રવ —ચાદ્યો—ચાદલી] વન
(‘મન’ પાઠાતર ?) અને વળી—વનવાસી અને વનીતા સરખાવે “ એકા માર્યા
મુહરી વા દરિ વા ” (ભર્તૃહરિ) ગુડિયા—ધન (?) સચારા—સંધાડયા (?)
અણુદેખાગીતે—અણુદેખાપણાને ટોકર [સુદ્ધર — શિવ]—ઠકર, ઠાકાર
દીલા કાઢય મ ટોકર ચાઈ—દીલા કરવાથી મૂર્તિ ઠાકારછની થતી નથી. સરખાવે
“ શું થયું તિલકને તુલસી ધાર્યા થયો ? શું થયું ગગનજપાન ક્રોધે ? ”

(નરસિંહ મહેતા)

મૂઠ—મુ ધ (?) મો (?) મિરિટા [સં મિલિદક—સાપ]—સાપ (?) મંડન—
ધરેલુ, મણિ મૂઠ મિરિટા મડન કાછ—મુખે સાપ ને કાયા ઉપર મણિ પણ અંદર
તો હોર આમ અર્થ પડાતો રાકાય ? સિલહલવણુ—સગવળણુ ડભક—દાબિક
ગુલ—ગોળ

૮૭-૮૮ કરણી—આગાર. નટાલી—ગાડાલના જેવી દાલિ [સં સત્વાટ]
—ટાળે ગિ—મે શીસ—માયા. બખલિ—બડલીએ. મૂસલા [સં મૂસાલ]
—સામેલા કાછ—સા માટે નિરોધ—અટકાવ સન્યાસી ...લોક ?—કામ્ય કર્મનો
ત્યાગ કરી ત્યાગી [સન્યાસી] થયા પછી અસતોષ શો રાખવો ? તપ કરવું તો
પછી લોકમા વાસ સા માટે રાખવો ? માયા માનિ શીસક સવહ—સર્વે માયાને
મુગટ [શીસક સ શોર્પક] ગમે (?)

મૂઠે રમ

૮૯-૯૦ ગધ—ચિહ્ન લોહટય—ત્રોટે કટક—કાટ (?) ખધ—ખાધું (?)
ખમલુ—ક્ષમાશીલતા ખમ [સ દમ્]—દામી, ક્ષમાશીલ રોગી—લગાવી સાધ
—સાધુ. વ્યાધ ધરિ ખાઈ—હિંસક [વ્યાધ] ને ગેર ખાધ

૯૧-૯૨ નવહ—ગોરે યગ રવપનિ રસીનું પ્રાસગ—જેમ રવખાતરે સા
—પ્રસગ પ્રાગ થયો ઉનયા—(?) યન—જન લલિ—લે, રવીકારે લુટી [સ લુટ]
—વ ઠેલ. દેદારિ—દેદારતીથે

૭૩-૮૭ પુત્ર-મર્ધ જાએ. જન્મ-જવારે. નીસત-(1) નિરોધ-નિષેધપૂર્વક.
નાદે મુઠે મોટા બોલ-નાના મોઝે મોટા બોલ. યોથા-કામગના કુચા. મુહિ-
દોય. ઉટ પટિ ચમ નામ્યુ નીર-ઉધે ધડે જેમ પાણી રેલુ. 'ઉટ' ને બદલે
'ઉધ' એમ ખાઠ સ્વીપરીએ તો આમ અર્થ પદ્યનો સમગ્ર દિગ્-દગ્. મુહુત-
મહત્, મોટા. મુખાધિ-મુખે (1) પોલિ-પોળે. સાજ નવિ રાધિ કુંજાર-સાજે
[સાજ] હાલ્યે કુંજાર રાધે નહીં. ધધુ-ધધા. માનિ બિડા-માની બેડા, રાવકહિ
સોદાને. દેખતા-દેતા. ઉપધ [સં. ઓપધ.]-આસડ, ભાંડ-એ નામની
હલકી રસટ્તિનો ને નુકાબોલી જલિનો માણસ. માહિ, મર્ધવા નઈ કરિ સનાન-
દીલકપટ્ટી ને સ્નાન કરી શુદ્ધ હોવાનો પાખડ કરે. પરદોહી-ખીલતું અનિષ્ટ કરનાર,
પૃષ્ઠ ૧૩

મુહિ મીઠા અતરિ ન્હા-મોઝે મીઠાબોલા ને જાદરખાને જુદા (જાઆ)
સરખાવો: "મયુ તિગ્તિ જીવ્હાંમ્ હૃદયે તુ હલાહલમ્." ખારિ-સ સારખાર, મોઝે.
મીની જઈ આવી કેદારિ-બીલાડી કેદારયાત્રા કરી આવે હવા ઉદરનો બસ કરવાતું
ન ઓરે.

૬૮-૧૦૦ ધરના.....યાઈ-ધરમા કરેલા અનાચારથી તીર્થે જતા શુદ્ધ યાત્ર
પણ તીર્થમા કરેલા પાપ સદસમજણ યઈ વજ્ર જેવા ચોટે છે-વપ્રાપ્તિ મળિપ્યતિ,
અભ જિ-અજ્ઞાનથી. લેખયુ-જાણે. જલિ-જ્ઞાનથી, સમજ્યાથી. વાદારે-મદદ,
કુમક. યાઈ [સં. ધાર]-ધાએ, દોરે. દીલઈ ચલ્યુ-દહિએ ચલ્યુ (1) જૂસાઈ-
હુંટાય. મોદક મહાત્રિ નવિ જરજ-મદ જરજનો માણસ બારે લાકુબોજન ન
પચાવે. જવાસુ-જવાસાનો ઓર. જવાસા આઠડા વગેરે ઓરોને પાણીની જરજ
નથી હોતી, ઉલટા પાણીમા એ સુકાય છે ને કાળે જનાળે આખો મીચી ખીરે છે.
મણિકા.....સુદાર્ઠ-નેરયાપુત્રને જાપ ન રોળે [સુદાર્ઠ]. સર્વા પૂત યામિ નવિ
સદ્ધ-સારવો [સર્વા] જેમ ધી ન છરી રાકે, એ તો આમિજ છરી રાકે.
જૂડી પેટિ કીર નવિ રહિ-હલકી સી-લોડી-ગ્રસ પાત ન રાખી રાકે. કાઠોડા
તણઈ-કાઠોડાને. દાથીઉ-દાથી.

૬ હાસ્યથીશી

૧૦૧-૧૦૨ ગ્રીય પદા ક્રોધ-ખીયર પદા કરે. સરખાવો

"વદકળી વહુએ હીકરો જાએ" (અખો.)

હૃદય રૂઝું જાજિ વારરુ-ગાડો જાજનો ઉપગોષ કરે. સરખાવો

"એ મુકી અન્ય સાધન કરે જેમ બગરોગી વિજ્યા વાવરે."

(અખો: ઉપખા.)

યમ કારેલી હાંબડી ચડી-કારેલીની વેલ જલે કડતી ને વળી કડવા હાંબડાને
વીટાઈ વળી. જલુ-અધુરે. કાઠવઈ-કાઠવા ઉપર.

૧૦૩—૧૦૪ તપસી—તપસવી. ચક્ર—ક્રીડા.

આ ક્રી સાથે સમ્પદા મળતો આવતો અખાનો છપો સરખાવો

“અગ આજસને તપસી થયો, ઘર મેથીને વનમા ગયો,
કામખાલ ન શક્યો ભળવી, રડવડતી એક આશુ નવી,
ધાન બસાવે દીડે છક્યો, અખા ગો નહો ને ઘર નવ રખ્યો.” ૧૫૫

(અખો ૮૨૫)

કાયર્ધી ધીગર્ધ—કાયાએ ધીએ, બળે ઉનમાદ—ગાટપણ નાદ—અસિમાન.
પરણી ઉપરિ આગી નારી—ખીજ પત્ની કરી. કલહુ ઉપનુ ન સકયું વારિ—બે
પરજોતરો ભેગા થતા ઉપગેલો કકાસ અટકાવી ન શક્યો લીધૂ ...કરર્ધ?—‘ચીક’
ને આર્ય સમ્પદ ગણી ક્રીડાના પર્વાય તરીકે ખાઠ યોજ્યો તો અર્થ નીકળે કે ક્રીડાએ
મેા અને માથે [સરર્ધ] જોર લીધું તેથી નીચે દખાતા તે આધુ’ પાહુ કેમ કરે ?

પુષ્ક ૧૪

૧૦૫—૧૦૬ મેહ [સ મધવનુ]—વરસાદ. ગુન્જાનગી ‘મેથો’ કહેવાતી
નદીનુ શુદ્ધ નામ આ ઉપરથી મેહવો ખરૂ છે. ઢાદુ—બળદ. સામાન્ય રીતે ગુન્જાતમા
પરડા બળદને ઢાંઢો કહેતા નથી, કાઠીઆવાડ અને મારવાડમા બળદને ઢાંઢો
કહે ૭ ૧૦૫ મા છપાની પહેલી બે પંક્તિઓમા કવિ કમનસીબ ખેડુતના કુખની
કહાણી આખાદ રીતે વર્ણવે છે પીપલિ—પીપળટકા કે ક્રીડા [સ. વિપ્પલિકા] ?
પીપલિ (ક્રીડા) ખાઠ સ્વીકારીએ તો અર્થ નીકળે કે ક્રીડા ચઢી ચઢીને ટટલી ચઢે ?
નીચી જ ડાળે ઉપરની બે પંક્તિઓનો સબધ સાથે લેતા આ અર્થ મને ઉચિત
લાગે ૭ ન પિય લાડિ પણુ કર્મ નિલાડિ—ન પિયએ આકરો ભેગા કરી ‘જપીઅ’
એમ પાઠ સ્વીકારીએ તો અર્થ બેસે છે કે લાડિ [મારવાગ લાડીજ—વહુ] ની જપ
માળા જપીએ પણુ એ નસીબ વગર ક્યા ? પાપી ...જેડિ બૂડિ સારસી લેજ—
‘જેડી’ ને સ્થાને પેડી (પેડી) ખાઠ લેતા અર્થ સુગમ થાય છે પાપના ધનથી
વેપાર કેવો ? પેડી હુબ્યા જેવી [સારસી—સરખી] સમજે સારુ નયર ઉભડક—
આપુ [સાર] નમર [નયર] ઉભડક કરે [ઉભડક] રલક—રોળે નીડ [સ. નીલ]
—લીલું. સુકા સાથે લીલુ બળી નય છે પાપી ભેળા પુન્યાર્થોઆ પણુ દોમાય ૭

૧૦૭—૧૦૮ હરિય-હર્થ. બાલણ પલ ‘હરિય’ સમ્પદ વાપરે છે

‘એહ કયા કાહોનિ વિરતારી હૈઅટે હરિય અપાર,
હરિગુપ્ત અમનપાન કરાવી સમજગ્યા બૂપાર’

(બાલણ મુવાખ્યાન.)

વીસ વિસા—વીસ વસા, સો ટકા. જપ જ્યારે. પદ્મ હંટ બધા હાકતા—
‘બકરી કાટતા પેસે હટ’ એ કહેવત સાથે સરખાવો. બલા—વિટલતા વેત્ર વિલુસક
—વેતર નક યરો [વિલુસક સ વિનનશ] અપાર્ધ [સ અપાય] —નુકસાન

બધું પરિ કુટાચ ધરે—ઘેર બેઠું બાચા હાલવા ફાટે નવરો બેઠો નખખોદ વાળે
નવરો નાવી પાટલા મુડે

૧૦૮-૧૧૦ પામ—પગ ગાંઠેર-ધણુ નૈરસ [સ નારસ]—૨૨૫ વગરની
વમર્ધ-વામે, ત્યાગે લોભિ અતિ આરાસુ ધાર્ધ— લોભિ અતિ આચારસુ ધાર્ધ
એમ પાઠલેતા લોભથી અત્યાચાર મુધી દોડે એમ અર્થ બેસી રહે ઉકયુ ઘડ બેઅણુ
નવ નર્ધ—લાઠ [વઠેલ] પાકયો અને જ્યેષ્ઠ નવ નહીં જ્યેષ્ઠ જોવું તે આર્ધવ
અકાળે, મારે, શિક્ષા કરે વારીતા—અટકાવ્યા છતાં છુકડા ગાંધલ ચોરે લીધ—
ભુક્તા ગરેડાને ચોર ચોરે તેવી દશા થાય

૧૧૧-૧૧૨ શીબલીકૂલ—શીમળાના કુલ આ કુલ માત્ર બદારની શોભાવાળા
જેને કોઈ લેવું નથી મળ માહિ—મોલ માહિ, બપરે (૧) રૂઢ-રૂઢુ ઉપરથી—
વણુપાયરેલી ખાટિ—ખાટે, હાથિળાખાટે ચદ્વલ-ચદરવો, હાલ, જડી—જડીમુટ્ટી
પાત-બોધ, શીખામણ પાત્ર-ચામ પૂજાપાત્ર નવન-નવના

૫૪ ૧૫

૧૧૩-૧૧૪ સૌખ્યવિલાસ—સુખના ભોગ પરિ ચામાત્ર પુત્ર કલપીર્ધ-ધરમા
જમાઈને પુત્ર કરી રાખે તુષ્ટાપણ જન્મજ નલ પીર્ધ—તુષ્ટાપણ બધીઆર અર્થાત્
ગદુ પાણી પીએ કોઠી ધોળા કાદવ ઉમટક—ગોઠી ધોળા કાદવ નીકળે, અમ નિરર્થક
થાય. શુરિ-શુરએ તુલ-તને ગોપ્ય-ધુપાવવાનો ચણુ—કદો સૂધી સૂઠી મહારે
મણુ—સોપી મુકને મારે મોહી ૫ ૩ (૧)

૧૧૫-૧૧૬ સાખ-પ્રતિષ્ઠા, સાખ શકત તલિ-ગાગ હેળ જેવો—રેવો
આરતિ—દોરે બાળેવા—ભાગવા ભેસ [સ જ્યોતિષ]—ભેસ લવિષ્યકથન
ગરેડાત [સ ગુહ]—ઢેડના ન્યાતિત્રિઓ શુર-ગોર-ગરેડાઓ કહેવાય છે. યમ
આધિ આતુ ઢેલીર્ધ—જેમ આધજાને આધશુ કહે, ‘અધાધગતિકન્યાય’ પી

૧૧૭-૧૧૮ રામ—અમ હર—(૧) હાથારૂપ સચાતિ ફિરક—ગાથા અને રેલ
[૩૫] સાથે ફરે પટમાલિ—ભાલપટે, કપાળે સુર તથા કિહા નંધ શીઆલિ ?—
સુર [સ સૂર્ય]—તે ઉપરથી તડકો] ત્યાગી શીઆળે કયા જાપ એ અર્થ થઈ રાકે (૧)
જણુ જણુ આગલિ ગુપ મ પ્રકાશિ, અતર આણી ગોગી આગસ—સરખાવો આ સાથે

“ય ય વ્યક્તિઃ સ્વસ્ત્ય સ્વસ્ત્ય પુત્રો મા મુદિ લીન વચ્ચ /”

(ભર્તૃહરિ)

ગુર મનની વાત મુહુઆ [સ મૂક]—મુગા, અજોલ સોઈ—તે ગોલુ—ગોડા
ખડ—વાસ

૧૧૮-૧૨૧ લવાર-લળા, લવારીજોર પર ઉપમાર-પરોપકાર ત્રિબુધા—જાણ
માલસો હેલા [સ હિદ્]—હેલ, હેલા પાટ માકઈખીલા પ્રમાણિ—પાટ ખી
મ થળિ દુધી તેના અછાગથી ચતા વણુ લગા ફરે [માકઈ] ૧૨૦ મા છ

ઉખાણા વીરો કહે છે કે મુરખોએ તેમજ મહાબુદ્ધિસાળીઓએ જે જે ઉખાણા કર્યા છે તેને સરસ્વતીએ [ભારતી] શુદ્ધ [સુધા] કર્યો છે. સમગ્ર-સમરથાઓ, દેવતા. બાચક યમ મૂઆટ્ટ લીધ-માચકાથી જેમ ખુમાટે વેવાય તેમ અર્થાત્ બદુજ મુશી-બતથી મે તે લીધા છે. ઉખાણુનો મહાસાગર ઘાટાઓએ અને મુરખોએ ભરી નાખ્યા છે તેમાથી મહામહેનતે તારવી તારવીને મે મારી આ કૃતિ કરી છે.

૭ મૂર્ખવીરો

૪૦૩ ૧૧

૧૨૨-૧૨૩ ગ્રાસ-ભજ. ખેાઇ-ગુગ કરી 'સોનાની ભજ પાણીમા ન નાખ્યા' એમ કહેવત છે. સરખાવો

"નાખિ મ ભલિ સોનાની ગ્રાવિ."

(શ્રીધર: રાવજીમદોદરીસ વાક.)

મકુ [કા. સુદર્ન-મરણ ઉપરથી]—મુદ્દ', રાજ. માલિ-ખેતરના પાક પર નજર રખાય ને પ'ખીઓ ઉરાડાય એ માણો કહેવાય છે. ટાલિ-ટોલે, લરાડે, ઢેદનઈ—ઢેકને, અત્યજની એક ભતિ. માતુ-અલમરત. બોહડ-બકરો. ફગી-ઉલરી. છુકા-દ્રાકી. દલિ-દળે. રવામીનૂ સરખૂ [સં. રૂઝ]—સરજેલું. મશાલ [સં. દ્વિશાન]—મુઠદાની દાહભૂમિ.

૧૨૪-૧૨૫ સીરી—સીધી. વિગોઈ—વગોતે. નિદે. કુલ્લુદારી—કુટનાગી. ચોહાણી-ચોહ (પસદગી) વાળી, મનપસંદ (?). કીટાકીટ [સ કીટ:]—કીટા. કપૂરિ—કપુરે. વિદ્યા—અભિ.ય. વાવસ [સં. વાવસ]—કામડા. ગદૈભ [સં. ગદૈભ]—ગવેકુ. ગુરવતુ-ગૌરવતુ (?)

૧૨૬-૧૨૭ વચન કીરૂં-આસા પાળી. ગુરની વાન-ગુરની વાત. પુરાણા [સં. પૂર્ણા]—પરિપૂર્ણ. ચિતિ-ચિત્તે. પ્રાણિ પલઈ—મરણે વળે. ચિતિ-મીત. આફલઈ-અફળે. હરતી પહલાણુ-હાથીની અબાદી.

૧૨૮ પરિભવ-પરભવ. હઠઈ-હૈય. મૂડકરણુ-મૂડક કરમ, પતિ પાછળ થુડો ફેડવાની પ્રયા. સરમૂંદી [સં. સિર + મુઠને]—કેરાવપન. મૂડરત [સં. મુઠરત]—મંગલ ચોપડીયુ.

૪૦૩ ૧૭

૧૨૯-૧૩૦ મજના—માતુ જના. વિપરીત—જો માર્ગે લઈ જનારી વરઈ આવઈ—કામ લાગે. કુલિ—કાલી ચગેને. પ્રતિબોધા—ઉપદેશ.

૧૩૧-૧૩૪ વંક અભ્યાસ—વાકી હોવાની કુટેવ. બકડ-ફેટે. પોગર—(૧) મુદ્દત-મહત્વ, માન. નૈરસ કાડ—સુક લાકડું. આગી...અમઈ-પાતળી ઘાસ પત્તી વધારાનું પાણી નજ સમાવે. અપદેશ—ઉપદેશ. રેસ—રીસ. ભૂજગમ—સાપ. શીલ—(૧) રૂપ—(૧)

૧૩૫-૧૩૭ પાસ-૨૫૨૧. ગોડિ-મરડે. કબલિ ખુલખી... ..નેધ- ' કબલિ
લખી ' એમ શબ્દો ગોઠવતા અર્થ થઈ શકે કે કાળી કામળી ઉપર કોઈ કાળા
અક્ષર ન લખી શકે, માણસની જેવી નહીં. તેથી તે ઉપર ખાત (અર્થાત સરકાર)
પડે. સમુદ્ર . .ભલ્યા-એમ એક સમુદ્રમાં સાતે સમુદ્રો ભેગા થઈ ગયા સાત
મમુદ્રો . કારોદ, દંધુરમોદ, સુરોદ, મૃતોદ, દધિમંડોદ, શુદ્ધો અને ક્ષીરોદ. નીલજ
[સ. નિર્ + લજ્જા]-લાજ વગરનો નાગો મલક [સં. મુદા]-મલકદાર
ખીનહુ-ખીનહાનુ ઝાડ નીલજ... .છાહીકું- " નાગને કુલે ખાવળીએ ભગે
તો કહે 'કે નહીં, છાવડો થયો " એ રૂપ હાલ કહેવતે લીડુ છે વાંટીઆ-વાંટલા.
સાપડી [સ. સં + પન્ન]-ઉત્પન્ન થાય

પૃષ્ઠ ૧૮

૧૩૮-૧૪૦ બલસૂત.....ધરધ-બાલસૂ ઉપરીત [સૂત] ધારણ કરે અને
શન હત ધરે પાઠવર. ' બલસૂત ' શર્મ-અમ. ચોર... ..અમધ-ચોરને આદ-
નીની હાનરી ન કચે, એને તો એના કામને અનુકૂલ અંધાકું જ પસંદ પડે.
આયસ [સં. આયસ.]-અમ. પરમેદ-પરમેગ, પ્રભુ બાધ-ચારધ . ગોવાલ-
' ગાયો વાગે તે ગોવાળ ' આમ પણ કહેવતનો પ્રયોગ થાય છે.

૮ અદ્ભુતવીરી

૧૪૧-૧૪૫ કહાહરઈ-કહાઈ ઉપરીથી (?) પેલ્લી મનમાં શુદ્ધિ-મન
ચગા તો કથમેટમાં ગગા. ધવ-પ્રાવડો, એ નામના ઝાડનું લાકડું. છાદા-છિદ્ર,
આદા વધદાગી-(?)

પૃષ્ઠ ૧૯

૧૪૬-૧૫૩ મોટા. . રાજ-શુદ્ધિમાનને બધો વિચાર, મુરખને વા ને પાણી
પઈલા-પેલા મેર-મેર પર્વત. એ સુવર્ણનો છે અને પૃથ્વીનું મન્મથિંદુ છે.
વીગતવાર'દકીકત માટે જુઓ રા. હાહાહાઈ દેરાસરી કૃત પૌર શિક્ષક કથા
કોઈ તૃતીય ખંડ. કોલકમતિ-કૌલીન એ નામના મત અનુસાર. શાકત વિધિને
એક પ્રકારનો અનુયાયી ' કૌલીન ' કહેવાય છે. જુઓ- " તદેવ કૌલિનમિવ
પ્રતિમાતિ । " (કાલિદાસ ચિકિત્સોપશીય.) જુઓ.....બાળી-જુઓ
શું પાપ ન કરે ? તે ચેલાની પત્નીને પણ હાનિનિયમનો ભગ કરી બલિચાર
મોટે વેચી ખાય માણે અહીં તેના કાલના સમાજનું નીતિશ્રદ્ધ પાસુ ચર્ચાર્થતાથી
આવેજુ છે શવિ આટા રેહલિ જાય-સૌ આટાલુખા નય રેહલિ-રરતે, કૂચ-
કચ, વાળ (?) પાવઈ-છીન્ડો. આખડી-મત, બાધા, ઉપરિયુ-ઉપરથી. વાંચુ ખીન
તણું મલિકાર-આખાનો ગોટતો વાળો. કૂલ વાછઈ વિલુ વા ચા દાર-પત્ની
(દાર) નું વચ પુર ખીલુ ન હોય ને તેની વરફથી પ્રજની ઉતાવળી હમ્મ
રાખે ખવ્યુ-ખોયુ.

પૃષ્ઠ ૨૦

૧૫૪-૧૫૬ વિખસણકાલિ બુદ્ધિ વિપરીત—વિનાશ કાચે બુદ્ધિ બાગી, વિરાલ [સં. વિદાલ:]—આખ (૧) બીર—બેર, મિત્ર, બીજુ, મિરદ—પરોનાન, દના—દાની (૧) નામગણમાનુ—નામચારણી (૧) યસવાટ—‘ યસ વાટ ’ એમ પાકાંતર ગોઠવી યસ લે એમ અર્થ ધરાવી ગણાય. કોડા વચનિ—રમનના બોલમા. ઠંકિ—કાપી (૧) કે દીકણી—ફલાળી (૧) પ્રાગી—‘ પ્રીકી ’ દોરું જોઈએ.

૧૫૬-૧૬૦ સમપ્તિ—સમોક્તિ, સમચક્રવ, કુબી—કુબીપાકે, કુલીપાક એ એકવીસ જાતના નરકમાંનું એક ગણાય છે. જે ધર્મ સંપત્તિ પ્રાપ્તિને રાધીને ખાય તેને તેને આ નરકની ચાલના ભોગવવાની હોય છે. નિંસતા—અપુત્ર, મેહન—(૧) કિમ માગલિ નહ દીકરા—કિમ મા બૂલિ નહ એમ પાકાંતર લેવાથી અર્થ ‘ કંઈ બેસે છે. ’

૬ રાજનીતિવીરો

પૃષ્ઠ ૨૧

૧૬૧-૧૬૫ સદગર—સદગુર, આકની લાકડી—આકડાનો લાકડી (૧) રૌરવિ—નરકમાંનું એકવીસ નરકોમા એક નરક રૌરવ છે. રાવતેલ—રાત્રીએ માની તે પૂર્વ દિશા [દેગ], સત્તા આમળનું શાણપણ પૂર્વ પુરુષ—પૂર્વે યદ્દ ગયેલા મહા-પુરુષો, માનર—ખીલાડી, સુદ ગુર—‘ સદગુર ’ એ રાજા હોવો જોઈએ, સખાલી—ગુપ્ત-વાળી, રાહુ—રસ્તો, ‘ શરે પડો ’ એ પ્રયોગ ચાલુ છે.

૧૬૬-૧૬૯ ઘસના રાવ—ઘસના રાવ—સોમવંશી યદ્દપુત્ર કોલાના વંશમા જન્મેલા ધર્મ નામના રાવનો પુત્ર. કંપચક્ર—એમની સંખ્યા પાંચ છે : પારિભદ્ર (લિખ), મદાર, પારિભદ્ર, સતાન અને હરિચંદન (નર્મકથાકોશ.) આકણી—એની મેળે, ઉવેલી—(૧)

પૃષ્ઠ ૨૨

૧૭૦-૧૭૪ ધરમાકુલિન—ધામ—તાપ—થી પીડાયતું, મકાતી—દાણી, જકાની અમલદાર. હુર—આકડાનું ૩ આમધિપ—નામપદેલ, માર્ધ—માય, સમાય.

૧૭૫-૧૭૭ યે કન્યા વેચી વ્રત લીધું—વ્રત ‘ વિત ’ ને બદલે વેચી ગયેલા છે, જૂ હર—‘ જુવાર ’ રાજદના અશરો છિન્ન ભિન્ન થયા હોય છે, પીકા—ચાખ્યા, દાખ્યા.

પૃષ્ઠ ૨૩

૧૭૮-૧૮૦ ન્યાતિ [સં. જ્ઞાતિ:]—જ્ઞાતિ, આપણી—પોતાની, અલગુ કરે—બહિષ્કાર કર્યો, વાદ—વાદે, પાછળ, ગોબ્દ [સં. ગોર્વિદ:]—પ્રશ્ન, રતિ—પ્રેમ, રીઝાવ—પ્રસન્ન કર્યો, મહાવુ—મહલાઓ, મોટો કર્યો, ફેલાવ્યો, નિતુ—નિત્ય, પ્રમાણ—બરાબર છે, સડી, પ્રમાદ [સં. પ્રમાદ:]—આજસ.

૧૦ વૈશ્યાવીશી

૧૮૧-૧૮૨ આશાપાશ [સં. આશા + પાશ :]—આશાપી ભયે. વિવસઈ-ખીત્રે. આપિ-પોતે. દીવાલી [સં. દીપાવલિ.]—દીવાળી; મન્ન. સુખડ—સુખડે. કાકરડા-કાકરા. એહુ-એ. માકડ-માકડું. માકડ નાવઈ યોગી ખાઈ-વાઈદે નાય કરે ને તેની કમાણી યોગી ખાય. સરખાવો:

“ મિદ્યા માનવી વાંતર સાચિ, પેઠનાઠ કરસી પરમાતિ;
આગિ ઉખાણો મહીચલ માહિ: માકડ લીખઈ જોગી ખાઈ. ”

(શ્રીધર: રાવણુમ દોહરીસંવાદ.)

તકકુશીત-તડકોળખા. વિણ-વને. અધિકરણાર્થ સસમી અધ્યાદત, વિહારયા-ત્યાગ્યા, સાધુ-સાધ્યો.

૧૮૩-૧૮૪ રાવલું નઈ-સૌને. ખતાં-સહીઓ. કાળજી લીનઈ ધાખસિ કાળ-કાંબળ ધાખળી માટે જોની યાય (૧) વિસમી [સં. વિષમ]—કપરી, ઉંબર-ઉમરો. વનવાસની વિસમી વાઠ, ધર લીખર દોહિલું પાઠ-આ સચિ સરખાવો:

“ ઉમરા તો કુમરા થયા રે, પાદર યથા પરદેશ,
જોળી તો ગંબા થઈ રે અંગે લજળા થયા છે કેશ;

પડપણ કેણે પ્રેમકલ્પું ? ”

(નરસિંહ મહેતા: રંગમનનં પદો.)

કાલા—કામડા (૧) ભઈવ બાપ [સં. ભૈરવતર્જક:]—ભૈરવધાતના. કારીમાં પરમાત્મના સ્વરૂપમાં બળવાની દોસવાળા મુમુક્ષુઓની કાલચૈરખ મરણકાલે ને સપંકર શુદ્ધિધ્યા કરે છે તે. સરખાવો:

“ પાદપ કહે પેસો પાણીમાં તે કમળે ખાધા ભૈરવભપ;
અર્ધજળ રહી ઈશ ઉપાસે આપોણું ખુશાલી કાપ. ”

(ઉદ્ધવ: રામાયણ.)

૧૮૫ બાંધી—બંધન કરી, મામ-અહંકાર, મમત્વ. સરખાવો “મમ” રાખડ માટે:

“ પણ મિત્ર આગળ મામ મુકી મામનાં છવ ભય;

મામ ન મુકીએ રે ! ”

(પ્રેમાનંદ: ગુદામાચરિત્ર.)

એણ [સં. એન:]—હરણ. મીન [સં. મીનં]—માછળું. ઉદ્રિઅવશ—ઈદ્રિઅવશ. પાંચ પરિ હાલિલિ પરહરિ-પાંચ ધર તો હાલુ પણ છોડે છે.

પૂક રૂઝ

૧૮૬-૧૮૭ પરમહંસ-ઈશ્વરજીવની અદ્વૈતતા અનુભવનાર ઉચ્ચ કોટિનો રિધતપ્રજ્ઞ. મોકલિ-મોકલે, છૂટે. વર-વરો. ખર્ચ. બહારી-ખલનચી. યમ-યમ-રાવલિ વર નહ.....રાઈ-આ સચે સરખાવો કહેવત: “ હાતારી દાન કરે ને સંહારી પેટ ફુટે, ” ખાસિ-પાસે. અભોયત-(૧) દેહાગમે-નન્મ થતી વખતે.

૧૮-૧૮૯ બીર (૧) ચિટી-ચીટાપ. દશા [મં. લીલા]—નત. કોપ દામા
 વારેવા ઠામ-કોપ અક્ષમા [ક્ષમાને ખાલે ' અક્ષમા ' પાક લેતા] વગેરે નીવાર-
 વાનું ઠેકાણું. વરઈ-નય. મારિ ન મનસા નારિ સોઢ વસી-ઝરે વસી રહેલી
 પ્રિયાની વાસનાને ઠારી [મારી-હુસ કરી] નહો. કમરિ કઠારી ઢીક ઉપરિ કિશી ?
 -કમરે કઠારી હોય ને તે ઉપર ગરમે [ઢીક] કેવો ?

૧૯૦-૧૯૧ જી હુદી લિસિ રખવાદ-જે સાચવનાર [રખવાગ, રખોપીઆ]
 સાચવવાનો માલ હુદી લેગે તો. કાછીઉ-કાછીઓ, સાકપાન વેચનાર. જીએ વાડિ
 ચીમકા ખાઈ? સરખાવો વાડ ચીમકા ચોરે જી આપણુ પૂ હાદી રહિ-જે દુ'પણ
 [આપણુ પૂ] ત્યાગીને રહે સરખાવો

“ ચિત્ર કપી રોમ મનને ગયો, અખા આપોયુ શુભી મયો. ”

(અખો. ઉપા.)

પાછલિ સોખ્ય અનંતા લાદિ-પાછળથી અપાર સુખ (આત્માનું) પામે. .

૧૯૨-૧૯૫ સુદુણા-રવખા. સચ-પ્રપચ. વ્યસનલિસન-વ્યસનખસન.
 લાણુ-ચણુ. બાધિ કહણી મામ ન વસઈ-કણુબીઓ છુટા રાખવાથી મામ ન વાસે.
 વરાસઈ-સુલથી, જમથી. ઈસ-ઈરા, મહારેવ. નિકટ-નિઃકટક. દેભલિ-દેવળે.
 સાન-અખંડિત.

પૂઠ ૨૫

૧૯૬-૧૯૭ હેઇ દુલાણુ-ઢેરે દુલાણુ. બાઇના, ફલ બાઇનિ ચડિ-હાલમાં આ
 કહેવત આમ પણ બોલાય છે: “ બાઇના કુલ બાઇને ને શોભા મારા ભાઇને, ”
 ચે ચે વઈરપણુ.....રાને-જે જે વેરભાષ દર્શાવે છે તેઓ સર્વ તારા મિત્ર છે.
 સરખાવો આ સાથે. “ મૈત્રી મે સર્વ ભૂલેલુ વેર મમ ન કસ્યચિત્ ”. કલાવન
 મન-કલાવનું (અનીચ્છાનું) મન, છેદી નાક કરઇ અપસકન-નાક વાડીને અપ-
 રાકુન કરે. ન્યાની-જ્ઞાની. અથાચિ વરત-અથાચક નત, હરિપાશુ-(૧)

લિસન-(૧)... ..હુધિ વછ પૂછ ફરહઈ-ફુધ પીવું વાછરડું પુ'ંકુ હીસાળે.
 ચે જનબીખ-ભર્તૃહરિને તીવ્ર વિરામ થતા તેણે રાજ્યત્યાગ કરી બીક્ષા
 માગી એ ઉપરથી કવિનું આ વક્તવ્ય લાગે છે. માત્રા જેતાં ' લકુ ' રાખ્દ દેપક
 લાગે છે. માસઈઈ-સહન કરે. વહકલ લકસલત બાછઈ-અથ' રપલ સમલતો નથી.

૨૦૦-૨૦૧ પસારઈ-(૧) પુદુચુ-પદોચો. ગદુ-ગજલો. અંકરી-કુદી, પરા
 પરંતિ, મધ્યમા અને વૈખરી-આ ચાર વાળીના પ્રકાર છે (નર્મકથાકોષ) વરા-
 એક પરાપર-પરાવાણીથી ચઢે એવી.

૧૧ સંજ્ઞાવિશી

૨૦૧ મણી-' બણી ' પાડાનતર યોગ લાગે છે. મયા-માયા, પ્રેમ. મા પ્રીસ-
 ભૂઈ મુદુસાલિ વીવાદ-મામાને ઘેર વિવાદ ને મા પીરસે [પ્રીસભૂઈ] પળી
 શું બાકી ?

પૃષ્ઠ ૨૧

૨૦૨-૨૦૫ નિરોગ-રોગ વગરનો, બીજા આશ્રમિ-ગૃહસ્થાશ્રમમા, ૨૬-૨૭ (૧) આપ-આપપણું, આત્માપણું. મનસા મેહેલિ સતોયિ ન્હી-આસક્તિ [મનસા] ત્યાગી સતોયને વળગે. હેમ ક્યોલુ-સોનાની વાડકી. બીજા ધાલઈ-લીશા આપે. બાનિ-બાગો, નાસ કરો. પાચ નાચ્યું-ફાસો ધાલ્યો. ગુમલઈ-ગળે, ચમ્મ ચીશ વિણ-આમડી ફાડયા વગર, ટબક ફાનક પરિ ન પડઈ-દાંસિક અને સંવમીને મેળ ન બેસે.

૨૦૬-૨૦૮ શીય-શી, કેવી. ' ય ' પ્હુત. આબિલ-આબાએ. પયસારિ મૈ-દુધસરી ગાય. પરિ-રીતે, પ્રકારે, વિગતલ-વિગતથી. લચા મેલ નીચા ચે ભરઈ-મેધની સમજનતા નીચે આવી નદીસમુદ્રોનું પાણી લઈ લેચે જવામા ને વર્ધવામા છે. લોક માહિ સારિખા યઈ મિલઈ-મોટાનાનાને ભેદ જુલો સમજ વર્ધ લોકમાં લગતા રહે. નરી કુંલ.....મીલવલ-જલબેટુ લઈ પનીહતી રેડું સાચવતી જાય ને રરતે વાત પણુ પેરે પેરે કરતી જાય. બિલુ પરિ-લે રીતે જાંદરના અને ખંડારના (દેખાડવાના).

૨૦૯-૨૧૦ ખાણ વધારે અને આફણી-ધોડા પોતાનું જાન (જાન, ખાન) પોતેજ વધારે, આહાર વધાર્યો વધે એ ન્યાયે. પીયું...શર્દ-શર્દ ને બદલે ' ધણી ' પાઠાંતર ઉચિત લાગે છે. અંગ-શુદ્ધ. " મન ચેચા ને કચરોટે જંગા " એ કહેવત જુઓ. પર ઉપગારિ પદિ પરિ અગ-પરોપકાર કરનારે પત્રે પત્રે ગંગારનાનનું પુણ્ય લાગે, દુધિ જુઠા મેલ-દુધે મેલ વચ્ચે [૨૧] દોહ-દિવસો તગતગલ-અળકે, લીલ-લીલી.

પૃષ્ઠ ૨૭

“ બુદ્ધિમાંનિ તાં મિં રતવ્યું ચતુર રકંધ માંહે એહ;
કવિતા કાએ રીસ મ આજુરો દેતી પ્રખંધ એહ. ”

(ભાસલુ: મુવાખ્યાન.)

“ ૪૨ સાહી કવિતા તલો મારગ મુજ દેખાડી. ”

(શ્રીધર: રાવલુમદોદરીસંવાદ.)

ખંધ—કાવ્યખંધ. ભાસલુકવિ ‘ ભાવાખંધ ’ રાખ્ધ વાપરે છે:

“ તેનિહ પ્રીછવા કારણે પ્રીધુ ભાસલિ ભાવાખંધ;

રકંધ ઉપમા કહી ન નઈ, કિચિત કથાસમંધ. ”

(ભાસલુ: કાદંબરી: પૂર્વ ભાગ.)

પાવા કિશુ રાઉલુ દૂલ ?—આશિતો: [ખાલા] રાનને શું દે ? આ સાથે
થર ઉપરના અખાના પ્રસિદ્ધ પ્રહાર સરખાવો.

પૃષ્ઠ ૨૮

જર્દન—જેનો. જયલુ-કમારીલતા. વરતુ-વર્તો, આચરો. વીસાસ-વિશ્વાસ.
કવિના વિચારો નૈન વજેરે અન્ય માર્ગોએ પ્રતિ ઉદાર છે. વાલાં-બેચાપલાં.

૨૨ દ્વેતવીશી

૨૨૧-૨૨૩ સૌક્ષમ [સં. સૂક્ષ્મ]—સૂક્ષ્મ. કંધિ—[સં. સ્કંધ:]—

ખાધે. ડાગે માંડે ખાણી એક-ખાણીમાં ડાગ માર્યાથી પાણી જુદા નથી યતાં તેમ
પ્રાણી પ્રાણીમા દ્વેતમાય નથી, સૌ એક છે. કે ઉપવીત પેટિ નવિ ભવ્યાં—કાઈ
બાહ્યો (ઉપવીતધારીઓને બહારે ઉપવીત રાખ્ધ વપરાયો હાગે છે.) માના
ઉદરમાંથી સરકાર લઇને નથી આખ્યા. વરક [રા. તર્ક]—મુસલમાન. સૂનત
[અ. હુનત—રસ્તો.]—પેગંબર સાહેબ અને તેમની પછી ગાદીએ બેસનાર
ખલીફાઓએ ને પ્રમાણે વર્તણુક રાખી હોય તે રસ્તો. મુસલમાનપણાનો આ એક
સંસ્કાર છે. એમાં લિંગમલિની ત્વચાનો ઉદ્દ કરવામાં આવે છે. નો [સં. ન + ડ]
નહોં. કંધિ—તોડી. જુઓ: “ શું થયું વાળ લેખન પ્રીમે ૧ ” (નરસિંહ મહેતા.)
ગર્થાં-પડયા. દર્શન-દર્શન-શાસ્ત્રો. આપ આપણાં રડ અવઈ—આપ આપણી વરતુને
સૌ કાઈ રડી કહે [અવઈ.]

૨૨૪-૨૨૫ ઉપાપીઠ [સં. ઉપ + પીઠ]—ઉપાધન કર્યું. કૂઈ [સં.

કૂપ:]—કૂવે. કુદિધ-કોરો. તેજ-પોડા. કાનસેરા—કાન સુધી. રૌવ-શિવમાર્ગો.
પરકઈ—[સં. પ્ર + સ્થા]—સ્થાપે. સાંખ્ય-તત્ત્વજ્ઞાનનો એક પ્રકાર. ન્યાય,
વૈશેષિક, પૂર્વમીમાંસા, વેદાંત, સાંખ્ય અને પાંચાંજલ: એ છ છે. આ વેદ-ઈશ્વર-ના
અસ્તિત્વને માનનારાં દર્શનો. ઈશ્વરના અસ્તિત્વને નહોં માનનારાં છ દર્શનો:—
ચાર્વાક વા લોકયત્નિક, મૌન્યમિક, યોગાચાર, સૌત્રાન્તિક, વૈશાલિક અને દિગ્ગજર.
પ્રકૃત [સં. પ્રકૃતિ:]—પ્રકૃતિ. સાંખ્યદર્શનમાં પ્રકૃતિ, વિદૃત્તિ, ઉત્સાહમક અને

અનુભવાત્મક આ ચાર પ્રકારના પદાર્થ મનાય છે. મીમાંસક-પૂર્વમીમાસા અને ઉત્તરમીમાસા એ બે કે એકનો અનુયાયી. (વિજયવાર હકીકત માટે જુઓ 'મણિલાલ દ્વિવેદી: સિદ્ધાંતસાર.') ચાર્વાક-ચાર્વાકમતમા, ચાર્વાકદર્શન લોક-સંમત વાક્યોનો આશ્રય કરે છે, અને પારલૌકિકને નથી માનવું. દેહસુખ એનો પરમ પુરુષાર્થ છે. ચાર્વાક નારિતકોનો શિરોમણિ ગણાય છે. એનો સિદ્ધાંત જુઓ:

‘ ચાવજીવં મુલં જીવેન્નાસ્તિ મૃત્યોરગોચરઃ ।

મત્સીભૂતસ્ય દેહસ્ય પુનરાગમનં કુતઃ ॥ ”

બોધ—બૌદ્ધદર્શનકાર જુદા, માન્યધિક, યોગાચાર, સૌત્રાન્તિક અને વૈશાલિક એ ચાર નાસ્તિક દર્શનનો સમાવેશ કેટલાક મતોએ બૌદ્ધદર્શનમા થાય છે. બૌદ્ધ પ્રત્યક્ષ અને અનુમાન એ બે પ્રમાણ રવીકારે છે. એમની સાવનાઓ સર્વ ક્ષણિક છે, સર્વ કુંભ છે, સર્વ સ્વલક્ષણ છે અને સર્વ શૂન્ય છે.

. ચાક ઉપરિ પીઠુ મુકિત—મારણ આ દર્શનોની વિવિધતાને કુંભારતા ચાક ઉપરનો ખાટો કહે છે. એમાના સિદ્ધાંત કુંભાર ગારાના પીડાના આકાર જેમ થડે છે તેમ તે તે દર્શનકારો એમના દર્શનો જેમ ફાળ્યુ તેમ થડે છે.

પૃષ્ઠ ૨૬

. ૨૨૬-૨૨૮ નયણુ-‘ નમણુ ’ નમવા ધોય એમ પાડ લેવો (?) જહારશિર્ષ-કારો (?) જુદા ખેડઈ-દિશાનો ખેડે-મા નય. કહી કઠણિ બહસસિ ઉટ-કોણ વોકિયુકે રતે [કઠણિ] ઉટે ચડશે? છપ્પા ૨૨૫ થી ૨૨૮ મા કવિ વિવિધ દર્શનોનું એની સૂત્રાત્મક સંયોગ સૈલીમા વર્ણન કરે છે. વ્યોમમતિસૂ ન પડઈ બાય, થે દૂદૂ તે તેરજ દાય-આમ [વ્યોમમતિ] ‘ ઉડજે [બાય] નથી બરાવ, જે શોધુ [દૂદ-દૂદ] છ તે તેરજ દાય છે-પ્રત્યક્ષ છે.

૨૨૬-૨૩૧ પડદર્શનીય-છ દર્શનકારોના. કોઈ ન કમ ઉત્તરઈ ભાર-કોઈ ખભા-નો ભાર ઉતરાવવ નથી. બધાજ એમના મતમતાવરણનો ભાર લાવે જન છે. જન્મે-ઈ દેહીના અર્થમા, પ્રેલી હૈમા ન રેખઈ ભાદ-છાતી કુટવાથી કપાળ જેઈ રાકાવ નથી, સત્યદર્શન ખીજેજ રથવે છે, બણી-દેવ, ટીક પ્રમાન કરે-હૈમામાં ઉલેશ (જ્ઞાનનો) કરે. સરિત-સૂર્ય. ત્રથી-ગાક જે માયામઠ. . . અધિકાર ?-જે સસાર માયામય જનાવ્યો છે તો તે ત્યાજ્યો એમ કહેવાનો અધિકાર ક્યા છે ? સારચી-સરજ, બનાચી. યુગસદા-યુગનો જનક. છારિ-છારા માટે. દોહણી-હારણી, હાલ્લી.

૨૩૨-૨૩૪ યમણુ-જમણુ, ખાવાનું. મુણુ [સં. જ્ઞાન:]-કુતરો. વાગ વિસી-વાચા વીશે. યુજા [સં. ગુહા]-કોતર. માંડી-બણી. કમ કાળી કમ દ્વારામતી ?-સાત મોક્ષદા નગરીઓમાની જેમા કઈ મોક્ષદા ? કાશી કે દ્વારામતી ? આરતિ [સં. અર્ચ:]-સ્વાર્થને લીધે.

પૃષ્ઠ ૩૦

૨૩૫-૨૩૭ ઇછા-ઓછા. વિલસી નારિ-સી સાથે વિલાસ ખેલ્યા. વંડુ [સં. મન્]—ખોલી. સીલીલા—સીચરિત્ર. ધાતુ-મારો. પર પાટલ રમે—પારકા ઉપર ઉપકાર [પાટલ] કરવા મન કરે. તણુ-નસની તાન (?) ડંબાઈ—દંબાઈ (?)

૨૩૮-૨૪૦ મહુત-મોટાઈ. સામરથી [સં. સમર્થ]—ખલવાન. આલોચી—વિચારી. મેલે—આર્યંતર લોકો. પૂત—પવિત્ર. વિલગા નમ-વળમ્યા નય.

૧૩ બક્તિવીરો

૨૪૧ ગામિ નિરખિ અરટિ યદ્—સરખાવે 'ઈંદોડવિ દૂમાયને' એ સરકૃત કહેવત. નીરખિ—નીરખે.

પૃષ્ઠ ૩૧

૨૪૨-૨૪૪ વિસાહી ખીછાવી. ટાલ-નાખી દે. વણી લૂછી-વીણી છુટીને. યુસર-ચાર સરનો દાર. ગગ પ્રવાહ તલે-ગંગાના તલે પ્રવાહ, ત્રિવેણી, ગંગા યમુના ને સરસ્વતીના. આખલ્યુ—નાલો (?) કે આપડયો (?) ધધરણુ—દીધરવટું અથવા નેકવટું, ગગરણુ, નાતર. વાલમ [સં. વલ્લમ:—વહાલલ, વાલમ]—પ્રિય, વહાલા. રહી-રળીને, મેળવીને વિષુ કાચિરી માહેત ન રહિ—પાઠ બહુજ શ્રદ્ધ લાગે છે. 'વણકરણી મહેતરનિ રહિ' એમ સંભવે (?)

૨૪૫-૨૪૭ અલિધાન—નામ. ગદ્ [સં. ગોધુમ:]—પદ. તસ-તેને. માહા—માંડણુકવિ. શુરિ—શુરએ. લુલાવા—લળાવવા, પાછો મોકલી દેવા. સંધાતિ—સાથે. નંદા—નિંદા.

૨૪૮-૨૫૦ મિધ્યાતી [સં. મિધ્યાદષ્ટિ:]—બક્તિહીન મનુષ્ય. માદવ—મહાવ, માધવ, પાલક પરવરઈ—નીકે [પાલઈ] નય. છાંડછ કાન—વિધવ વરતુઓ ત્યાગે, ઈલાલ-ઈલાળા (?) ઈટના કકડા (?) અગન-અગ્નિ. વાટલા-વટાપલા ભુકો. પાન બિલિ-આ કે 'પાન બિલિ' પાકાનર ? તોલણુ—તોલ. રીહ-સિંહ (?)

પૃષ્ઠ ૩૨

૨૫૧-૨૫૩ સુડલું—સુડલો, ટોપવો. ઇતિ—આ પ્રમાણે. પુરેપુરી. નિષટ—નિશ્ચયપૂર્વક. ચાહ—ચાસ, હળની ખેડ (?) યદ્ સમતિ—બક્તિ સમપ્રી, એક અને સમૂહ. આધા લાકડી—આધજાનો આધાર. જરા—ઘડપણ. નિચલઈ—કળતે કરે, અરાક્ત ણનાવે. બ્યાપ—બ્યાપકતા.

૨૫૪-૨૫૬ દેજ—પ્રીતિ. લહિણા—લેણાના. નિચેવ—નિખેવ, જરૂર. આરીશું—દર્પણ. બ્યારાં—બ્યવહારનું.

૨૫૭-૨૫૮ રમ્—અમ. દિસિ અમૂદી ચ્યારિ—આ પાઠવર કે "દિસિઅ મૂદી ચ્યારિ" (?) જખરિ—જખર ભૂમિમા. ખારાટવાળી બોચમા.

પૃષ્ઠ ૩૩

૨૬૦ લાભ—લાભે, પામે પાઠી—લાભી, અતિહાસ [સં ક્ષિતિ + હ + લાસ]—
આમ હાલ, તવારીખ, વૈદિક—વૈદ્ય વિષયક, આયુર્વેદિક, યાતિવિલાસ—
જ્યોતિર્વિદ્યામા રમણુ, વીન્હાલી—જેને ઘેર વિવાહ માટ્યા હોય તે.

૧૪ બોધાવિહંગનવીરી

૨૬૧—૨૬૩ ખરિ—ગધેડે, વાહ—વાહો (?) બાધે (?) બાકરી—મમત (?)
' બાકરી બાધવી ' એ પ્રયોગ પ્રચલિત છે. જુઓ : " અખા સૈ બાધે બાકરી,
કોઈ ન જીવે હરિ પાછા ફરી. " (અખે : છ૨૫૫.) આવૃદ્ધ—(?) પછી નાચિ
કિશું ધુધડું ?—નાચવા પેઠી પછી લાજ કયા કાઠવાની ? પ્રયા—ગયા રાધ—સાધ.
૨૬૧—૨૬૩ (?) આચરિ—આગણે, ચકસે, જુઓ આ રાજક મટિ.

" રહો રહા ' રોતી હાવે, તાત હમરા તોડાછ,
મજ તણા માણિયા મોઠા તેહ ચાચરે ફોડાછ. "

(ઉચ્ચ : રામાયણ.)

૨૬૪—૨૬૬ થન્—જન્ન મુદુલિ—મહેલે, વચ—ઉત્તરપાંડી, દ્રોહ—દગો ફટકો,
બીલ—હલકપટ, હરણ મૂત મથુ એકધ મર—(?)

માટા—સપાં, માલદાર, સખાઈડ—મિત્રાચારી ખરલીડાનુ—ગધિડાની લાલનું,
બાપડ—બી વગેરે બાપડવાના પદાર્થો, વાસધ—લીધે, માલવું—માલવદેશ (?)
હોણ (?) સામ—સાધ (?)

પૃષ્ઠ ૩૪

૨૬૭—૨૬૯ અણભાખિ—અણભાષ્યા, ઈટાલ—(?) સત્ત્વ કૃયા બારિ—સત્ત્વરૂપ
કુવાની બારી એ અર્થ કે ' કૃયા ' ને બદલે ' કૃપા ' પાઠાવર લખિત છે (?) મહિ-
ગણું—નિધુ (?)

૨૭૦—૨૭૨ સુરપાન—મહિશપાન, સોલસહસ ભોમવત કાન્હ—કૃષ્ણે સોળ
હજાર ગોપિગાઓ ભોમવી આમિષ—ભાસ વાદ—દેખાદેખી કરવું તે ઈશ હલાહલ
પીધું બઈ—મહાદેવે એર પીધું તે પચાવવાની તેમની શક્તિ હતી, કાઠા—રોરડીના
સાકા, કાલિ—મહાકાલિએ, અપેચ કલપના—' અપેચ કલપના ' એ પાંડ વધુ લખિત
યઈ પડે; નહીં માપી સકાય તેવી કલપના, મદિ—મધ, સૂનિ—(?) પરરામા—
પરમીય પત્ની, અણુબતી—અનૂં વગરની (?) લવકિયા—સસારના આચરણ
લવ—ચોટા અસ, દાધ—લાઇન, સર્વસ—સર્વરૂપ મીઠ—મીઠું, વજ્યુ વર—પરજી
આપલી—પોતાવણી, પ્રસુતા—માતા.

૨૭૩—૨૭૫ કાટ—કાઠ, લખકે, શીખાદરી—શીખ + આદરી—બોધ લીધો,
કીગે, બરી—બડાશથી બરપુર પરાણિ [સં પ્રાણ]—બળથી, સરખાવો જુની
ગુજરાતીમા વપરાતો ' રાજક ' સપશણા—' મળજુત, બલવાન વળિ—અધકાષ, પ્રીમા—
પ્રધા (?) કાટ—પરચર (?) નવિન રહણી ઉલ્લુ વાટ—નવો આચાર [રહેણી] અને

કાપવાનો [છેદણ] રસ્તો. (૧) અથવા નવિ નરહણી...એ પાક (?) આણું જેટલ
રવદારા રગ-સરખાવો ભર્તૃહરિનું “ સ્વયોવિત્તિ રતિ. ” સાથે મરઈ નવિ લાડી
ભંગ—સાથે મરે નહીં ને લાડી [લાડી] ભાગે નહીં.

૫૪૪ ૩૫

૨૭૬-૨૭૮ યુગ પાઠવે-પ્રથમ યુગમાં, મત્યયુગમાં, પ્રગાદ-નૈવેદ્ય. કલયુગની
પ્રૌઢિ—કલયુગના મહિમામાં ગોરી ગોરાપણું ચ્યુ કાઢિ—ઐરવર્ણની ત્રીનુ ગે રાપણ
કાઠમાં આવી રહ્યું. નામ—(૧) નલિ-નલમાં-આકારમાં એમ પાક હોઈ રાકે (૧)
દ્વાપર—ચાર યુગોમાંનો ત્રીજો યુગ ચાર છે. સત્ય અથવા કૃતયુગ, ત્રેતા, દ્વાપર
અને કલિ (નર્મકથાકેષ.) ત્રયતાયુગ-ત્રેતાયુગ શીદરા—(૧)

૨૭૯-૨૮૧ સદ્—સિદ્ધ ન બીજાઈ નીર મુણાવ—ધોર કલિકાલમાં પણ નવ
કમલવત્ રિયતિના હોય બીજાઈ—ખાખોચીઆમાં, નાનકડા વગાવમાં સદ્ય-સિદ્ધ.
સદ્ય. ગમઈ-સિદ્ધને ખાવાનો રવાદ હોય છતાં ધાસ કહી પણ ન ખાપ, વિક્રિયા-
ફેરફાર, પલટો, બાજ-રોજી, સાબિ-કાટ (૧) ચ્યંત-ચિતા. ભુગતુજમાન-યોગ્ય બાલધર

૨૮૨-૨૮૩ અકલીણા—અકુલવાન. સકલીણા—મુકુલવાળા. વાઈ કુંગર
હોઈ ?—ને કુંગરો પોતાની દટતા તથા હાલી લટે તો અગ્નિ [અગન] ને પોતાનું
છેટ બાગતા શી વાર ? તે જલદી સૌ ચેતાથી ભરમીભૂત કરી દે. કાણી [સં. દ્વાકાલી]
—એક આખની. સાતી—સાથીઓ. ધસરડિ-લોસેટો, લીહ. હર્પચ્ચદિ—હરિશ્વદે.
ત્રિશ કુપુત્ર અયોધ્યાનો સત્યવાદી રાજા, સત્ય માટે સર્વસ્વપ્રાપ્ત કરનાર પુણ્યલોક
સત્યવાદી રાજા અલીચલ—અવિચલ. સગાલ રોડિ [સં. મુકાલ + એછી]—
ગુજરાતના કવિતાસાહિત્યમાં પ્રસિદ્ધ એ નામનો વૈષ્ણવ રોક પુત્રિ કાળ—ચૈદૈયા
નામના પુત્ર માટે. સગરિ—સીશ્રી રાજાએ. અયોધ્યાના આ ચક્રવર્તી રાજાએ બાળના
ભક્ષ્ય કપોતને દયાભાવથી ઉઠારવા પોતાનું માત્ર આપવા તૈયારી કરી હતી.
મધુરકે—મહાભારતમાં પ્રસિદ્ધ મધુરવનરાજાએ બ્રાહ્મણના પુત્રના લાજમાં પોતાના
જમણા અગને કરવતથી વહેરવાનીને લઈ જવાનો આત્મભોગ આપ્યો હતો એ
છતિહાસ મહાભારત અશ્વમેધ પર્વમાં સુપ્રસિદ્ધ છે.

૫૪૪ ૩૬

૨૮૩-૨૮૪ ભાત—ભાથ, ખાવાનું. પોતાના ખોરાકને ત્યાગો પણ સાધવા
બાંધો સાથે સંબંધ ન ત્યાગો.

૧૫ ધનવીરી

૨૮૧-૨૮૪x ઉમારગિ—ઉન્માર્ગ, ખોટો રસ્તો. ગૂધ—(૧) નાડીઈ—નાડી. સાદું-
સાદું (?) ત્રિદુ-ત્રણ. દીનઈ પાટ-પાટલો આપીએ. ખાડે—ખડેન કરે. વાયસ

x સ્વર્ગ. મહિલાલ વ્યાસે આ વીરીના છપાના સખ્યાક ૨૮૧ થી ૨૮૪ ભુલથી
બેવડાવ્યા છે તે જુલ સમજાવીમાં પણ કાયમ રાખી ૩ આગળ જતાં એ સખ્યા
મેળવી દેવામાં આવે છે. શંકરમસાદ શબ્દ.

ગૂઢ(ના) વધર—ધુવડ અને કાગડાના જન્મસિદ્ધ વેર આશ્રયા—લીધા, ભટ્ટ—ભટે.
ભાડ—વાસણ કાના—કાઠલા, અધ્યાત્મી—આયાત્મિક. દૂધિ દાનુ... ..ખાઈ—
સરખાવો કહેવાતો “ દૂધનો દાઝેનો છારા કુકીને પીએ ”

૨૮૫-૨૮૭ બલિનંદ મશિ—બલિદાનને બહાને. થઈ સરિ સાધ શ્રી સામ્ય
યથ, બલિધાન—નામ. અપગાર—અપકાર, આખિના કુખણા મૃત્યુ વેગનું—અધા-
પાનું કુખ ને ગોળના ઉધારા, આહેકુ—સીકાર.

૨૮૮-૨૮૯ વચાલ્લ—વચ્ચે (૧) દાનુ—‘ દીનુ ’ પાઠ. ઉચિત લાગે છે,
આપ વિદ્ય કાન્-ચોનાના ઉપર આવેલું કાર્ય. પ્રવાહ્ય—પરવાર્યું. પાહિ-પે, શી, કને.

૨૯૦-૨૯૨ મર્જન-મર્જન, નહાવું તે. વાણ્ણી-મદિરા, હસક-હિસાત્મક,
પાતી, ઉદાલિ—ઉદાળી, ઝીણા કાલઈ જૂઝારી નારી—જે ઝીએ જીવવાડ કર્યું હોય
છે તે કરકસરથી સસાર અઘાવે છે. સુભટઈ-સુભટવાએ, શરાનને. અલજી—(૧)
નમતી સાગે નમતી કારો, હળપુણીએ ઉદયાચલિ—ઉદયગિરિ ઉપર. વહુ—વાહયુ,
ધન્ધ્યું, વનખડી—વરખડી (૩)

૨૯૩-૨૯૬ પનુ—પનો, પીણુ. રૌરવિ—રૌરવ નામના નરકમા, નરક એકવીશ
છે, જીઓ નર્મકથા કેાષ અભરેખા-અભીલાખા, ઈચ્છા, મૂલ નહી.....હાલિ—

“ નાસ્તિ મૂલઃ કુત્ત, દારવા ” એ સરકૃત ઉપરથી, તાર—તારો, વરવામા કુરાલ.
લાહ—લાભ. આસ નિરાસી-સરખાવો “લાશાહિ પરમં દુલ્લં નૈરાલ્યં પરમં સુરામ્.”

પૃષ્ઠ ૩૮

૨૯૭-૩૦૦ જત—જણા, ગાપતિ—ઈંદ્રિઓના પતિ, આયોના પતિ,
ગાપાલ, અહત્તામિક—(૧) ઉલમ-સેવા. આઈ-માતા. પંજર-પાનર

૨૬ સાધારણવીરો

૩૦૧-૩૦૫ ડગ—(૧) અનભાન—અભાવો. રવરામા—રવપત્ની. અપત્ત—
પ્રત્ત, દ્રાઈ—દરાય, વૃષ થાય.

પૃષ્ઠ ૩૯

૩૦૬-૩૦૯ દાહી-દાહી એ નામની મુસલમાન જાતિ એનો ધર્મો હાંદુઓના
ખાદ જેવો છે. ન ગમી—નહી રચતી. અસતી—અસત્ય. વિરાસિ—ખદલે. ગાહુ
ધાકુ ગાહુક—‘ ધાકુ ’ શબ્દ માટે સરખાવો

“ અત્યા’ ગાહુઓ ઘઘને શું ગાહો ? ” (એમાનદ નવાજ્યાન.)
કારી-લય કર, વિરૂઈ-વિરૂદ્ધ. લખ-ઓપધિ. અગધારઈ—અગ (ખીજ કાઢ
પણ મીલકતની બાલધરી વગર) ઉધારે. ઉઝવુ—વધિપૂર્વક સમાપ્ત કર્યું અનુકવી
અનુકૂલ જમલિ-પાસે, રસી-રોપે. સાસણુ—સહન કર્યું.

૩૧૦-૩૧૩ દુઈહિ—મુવજએ, મુવજ પહેલા મનુના પુત્ર ઉત્તાનેપાદ રાજ
અને તેની અણમાતીની રણ્ણી સુરતીનો પુત્ર, તપ કરી મુવ [નિશ્ચવ] પદ પામેલો
તે, કુકસ તાદલા—કુસકા અને તાદલા. લય-લાય. બાહી-બાખરી.

પૃષ્ઠ ૪૦

૩૧૩-૩૧૦ આપ્રાણુ—મુખપું તે. બવાણ્યું—બમાચ્યું. જેની તેતી—જેટલું...
તેટલું. મુખ ન સાપવાસ એહ રદઈ—સરખાવો “ સસર્પે ન મૂરે વામ. ”
એ સરકત કહેવત. સાતે વીસુ—સાન વીસે કવાય—કઢો નડઆરિ—તરવાર.
સમાની આધિ ધૂતનાથી—સ્વજનની આજ એ તો ધીની નાજ નિગમારય—વેદના અર્થ.

૧૭ યુક્તિવીશી

૩૨૧ આવધિ—આવળના ઘોરે

૩૨૨-૩૨૫ સવાસિલિ—સૌભાગ્યવતી. ધાતિ—ગોઠે ઉરસ—એરસીઓ, ઈગારિ
—એ નામત્રી જાડ ધાસઈ—ધસાય વધાથી—કહેવાથી, ઠપકાથી સૂનધ—સુના સુના,
એકાતમા પાસુ—પાસ, નજ, વેડિ—(૧) પકિ પંક—કાદવે કાદવ

૩૨૬-૩૨૯ શિવા—પાર્વતી પુદુક—પોક. દીદુ—દિવસ. આદ્રં—એજ. યોડી
લગી પટિલની પાદ્ર—પટલની પાદર એમની યોડી નથ ત્યા મુધીની.

પૃષ્ઠ ૪૨

૩૩૦-૩૩૪ મોગી કોર પીમારા રોટ—સરખાવો પારકે બાણે મોટો લાડવો.
દૂત—ધુત, જુમદું આધિ આળ્યુ વેધિ ગયુ—એજે આળ્યુ એજે ગયુ, ધટ—ધટ.
સુઠી પહિરી—બાપલો ઘણ. મા મત્રેઈનૂ—(૧) વાનર વીજી ખાધુ યશુ—સરખાવો

“ વાનરક નઈ વીજીઈ ખાવુ, દાહનરિદ દાવાનલિ દાધુ.”

(જયસેખરચુરિ પ્રબોધચિંતામણિ.)

ભરડા—સંધારી. જુઓ આ રાખ્દ માટે.

“ આણુ દેઈ લક્ષ્મણુ માચરિયા, મીતવચનિ વનિ ગઈયા,

ભરડા રુપિ ધઈયુ કમાખી મઠી આગલિતા રદિયા

(કર્મણુ સીતાહરણુ)

રીરડી—મુમ આહડતી—ખાણેડતી, મુમ મારતી પખાણુ—(૧) ભાભજડોડી—(૧)

૩૩૫-૩૩૮ ધાતી—હિંસક મોલુ—ગોત્રે રસલુ—રાવ, રદ મેરાકલ—કાગમાકડી,
દીવાળી ઉપર ફરાકા ફેડવા ઊકરા મશાનો કરે છે તે કહિના બાપ તણી—કોના
બાપની મૃગતૃષ્ણા—જાણના નજ. દુજ—તને અબૂજ—સોઠ, બેકદર

પૃષ્ઠ ૪૩

૩૨૬-૩૪૦ રાવ—ફરીઆદ

૧૮ હૃદયવીશી

૩૪૧-૩૪૩ ભુહિપાત—મુખિપાત રાઈ—રાહે એતા—એતો. ઉદ્ધરી—ધરી,
ખમી. અણુસરી—અનુસરી. રારદાગરલુ—ચારદાદીક્ષાની દક્ષિણા. નેસાલ—સાળા.

૩૪૪-૩૪૬ સંધીન—સ્વાધીન. જૂક—બુકો, ચુરો અથા—આથો, કસ. ઊરફ
—ઊઠર, ઊર.

પૃષ્ઠ ૪૪

૩૪૭-૩૪૮ પીઆરી-પારકે, ડાકી-ઘડી, બીન્ડલિ(?) સુઈ [સં. શક્તિ.]—
સોય. કુરા—કોરા (ખોદવાની.)

૩૫૦-૩૫૨ તોખ્યાં—સંતોખ્યા. કુદાલિ [સં. કુદાલઃ]—કોદાળથી.
વહીતર—વેઠ. પરાલીઈ—પોસે. નાડી મૂલી બેડી અમ—મૂલ્ય નાડીનું ને ભેર બેડીનું.

૩૫૩-૩૫૫ લોહકઈ—લોઢે. પટુલિ-પટોળે. ન્યાહિ—ન્યાય. વીન્નપટ—વીન્નપુર
અન્યાયને વસા હોવાની કવિની નોંધ હોવી જોઈએ. સોનું નઈ 'સહદં—સોનું ને
સુગંધનો સુંદર મેળ. સરખાવો:

“ રામકથા સોનું નઈ સરહુ સો કવિ સીધર જીડસિ ખઈ, ”

(શ્રીધર : રાવજીમદેહરીસ વાદ.)

પૃષ્ઠ ૪૫

૩૫૬-૩૫૮ મયિ-મયતાં, વલોવતા. કાલકૂટ-કેર. ઝુંહુ—લહેરમાં રહે. 'ઝુંહવું'ના
આ અર્થ માટે જુઓ:-

“ વીરમલ્લ વારી નહ
—ના હાથી ઝુંહે ખામમાં. ”

(ઝુજરાતી લગ્નગીતો.)

૩૫૮-૩૬૦ હાથીનો પરિ પેટ પૂરઈ—સરખાવો. “ કીડીને કણ ને હાથીને
મણ. ” સહિદેશ—રવદેશ, પોતાનાજ દેશમાં. વસા-વસેલા. ડાળકપૂર—એક જાતનું
કપૂર. ગણુ—ગુણુ.

૧૬ વૈરાગ્યવીરશી

૩૬૧-૩૬૨ આપિ આસોથી જોઈ—સરખાવો આ સાથે:

“ જ્યાં લગી આતમા તત્ત્વ ચીન્થો નહોં ત્યાં લગી સાધના
સર્વ જીવી ”

(નરસિંહ મહેતા.)

સોપાન—ગીસરણી.

પૃષ્ઠ ૪૬

૩૬૩-૩૬૫ લવાટિ—લવાડાખોર. વટવાડિહિ—ટાખોર. દીપજી-પંચાંગ.
કમુત્ર-ખરાબ. મુતરનો ખત્ર અખત્ર-લેત્ર અલેત્ર, તરફડા-તરછેડા. અપમાન. પામ
ખાસડાં—પગના જોડા.

૩૬૬-૩૭૦ મંત્રમય સાકિની-મંત્ર સાધનારી સાકિની. ત્રાખાના-ત્રખાજી.
ધી-ધીકરી. ધુરઈ-કાપે. લયલ્યુ-લલલ્યુ. કહવેડા-સેટલા સેટલી સેકવાના માડીના
તવા. ઠીઠિર-ઠીકરા. કુહુ-કોચલનો હુહુકાર મહુ [સં. મધુ]—મધ. ટોહુ (?)

પૃષ્ઠ ૪૭

૩૭૧-૩૭૩ અપદર્શણિ—(૧)

ભૂર—મૂર્ખ. કૂવાનું ડેડક-કૂવાનું દેડક રાણુ-રાજા ગામદિટનુ ગાડનુ-ગામા-
તનુ-સમસ્ત ગામનુ સહીઆર ગાહુ. જીવી-જીવડી. દારગુન-ચણોડીનો દાર,

૩૭૪-૩૭૬ માદલ-માદલીક, પેાથીના વિચળ-પેાથીમાના રીગણ.
દેમ-પરેણુ ગયુ દૂલ-હુલી ગયું, આલ્યું ગયુ. કુપુ-શીગો. ડબકતા-ભાગતા
યોગિમ-જેખમ.

૩૭૭-૩૭૮ વક્ષિણુ—(૧) છપૂ-છપો કદર્ધ માય-કામદેવનો દોષીઓ.
ઉલધ-ઓળે, દારમા અર-અરિ (૧) અસુર સદ્વાર-સવાર સાળે, શુક-વ્યાસના પુત્ર
શુકદેવ. શ્રોમદ્ ભાગવતદ્વારા પશુભક્તિ કરનાર ભક્તવર્ગ શુનિ મનકાદિક-સદાને મટે
પાથ વર્ષના રહી પીતરાગ રહેવા ઈચ્છનાર ચાર જોડીઆ કુમારો સનક, સનકુમાર,
સનદ અને સનાતન એ મહાજ્ઞાની ગણાય છે. કાસલિ-પાપે. વરીય-વરો.

પૃષ્ઠ ૪૮

૩૮૦ પરીઅટઈ-ધોળીએ રચણ-રતન, જોડી માથિ યમ કદિ દૂલ-જોડકે
માથે કુલ રી શોભા આપે ?

૨૦ લોકપીડાવીશી

૩૮૧-૩૮૩ રોમ [સં. રોમ]—વાળ. વિવસાઉ-વ્યવસાયી, કામગરો વાહગી
[સં. વધ્યા]—અપુત્ર તોરધ-તોરથી, મદથી.

૩૮૪-૩૮૭ સોર-લોહીનું ઉપસી આવવું તે ભલાવીડ-જોડયુ નીસત—(૧)
મકાતી [અ. મકાતિઅ—ઈન્નરે રાખનાર]—એકદમ ઈન્નરે રાખનાર. ભૂતિ-
ચક્તી. માતિ-શુદ્ધિ ફરમાણુ [ફા. ફરમાન]—હુકમ, પરવાનો. લાડણિ-લાડની સ્ત્રી.

પૃષ્ઠ ૪૯

ગુડા—ગુદા. ગુલાના—રખેવાળ.

૩૮૮-૩૯૦ દીવાણુ—દીવાન, વજીર. કાઠિ કાડ-લાકડે લાકડું. અણાથિ-અનાથ,
દીનતા. રાવકાહિનઈ-સૌને. આગલઈ-વળે, આમળે. રીદાણા-ફૂ ખી યથા, વાટ
લીઈ—લાટખીમા.

૩૯૧-૩૯૪ જાદા [ફા. વદદ]—ચાકર, ગુલામ લૂગડ-કપડા. આકુલ્યા-
ફૂખી. મુખતેમીર [અ. મુક્તાર—સત્તા આપેલી હોય તે + ફા. મીર, અ.
ભમીર]—મુસલમાન રાજા, અમીર, ઉમરાવ કોટવાળ-કીલ્લેદાર. હનગત-અજ
નીનો વાનરપુત્ર. વિગતવાર વૃત્તાત મટે જુઓ નર્મકથાકોષ લેખુ—સાખ, હીસાબ
ખાચ-ખાચો, વાધો. મહિર [અ. મઠ-દગો, ફરેખ]—દગો. જોજો-તપાસે
ખાવાધર-કબુલત આપનાર. નીકેઈ-નીકે, આછા યથે પાસક-પાસો. દાહ-દાવ.
દ્રામ-નાણું ચમઈ [સં. જામાલ]—જમાઈ. મહુ-મો. દૂલ-દૂલ—(૧) ગત—(૧)

૫૪૩ ૫૦

૩૯૫-૩૯૭ મહિત્ત [સં. મહત્]—મહેતે, પ્રધાને ગલી-પાકાતર 'ગુલિ' રવીકારી-ગોળધી. કાઝાજી-કોઝીયુ (?) ઈલતિ ગઈ આદિતિ નવિ નઈ—(૧) ઉછલ—ઉછાંછળાપણુ (?) કોટિ કળા રતન બાધીલ—અસ્થાને યોગ્ય વસ્તુ આપી. આ સાથે સરખાવો:

" લાખ લોક ઇમ બોલિ વચ્ચુ વાવસકોટિ બાહુ રચ્ચુ. "

(જાનસાગર શ્રીપાલરાસ.)

૩૯૮-૪૦૦ રાહેલાની [અ. સચ્ચ—ચાલવું]—રાહેલાણી, મોજા. ગારડી—મદારી કણુ પાહિ-કણુપે, કણુયો. માપ-પ્રમાણ. હલા—(?) નાતી—(?) પડલ-પડલ, હારી. સદાલ—(૧) મીન મેવ વિચાર ન કીધ—આ કે તે જરા પણ વિચાર ન કર્યો. વાઇ-વાએ. પાય-રણુ કર. સાર-મદદ. સેવકહિ-સક્ત, 'હિ' માત્રાપૂર્તિનો છે.

૨૧ કૃપણુધીરી

૪૦૧ રાઈ-રામ. કરઈ કિયું સોનાની હરી—સોનાની હરી પેટમા મરાય ? મસીદ [અ. મસ્જિદ—માધુ નમાવવાની જગ્યા]—મસ્જિદ, મસીદ. પરાલવ—હાર રોખ [અ. શયરવ—૪૬, સાહેબ, મોટા પડિત]—મુસલમાનોની એક જાત. ૫૪૩ ૫૧

૪૦૨-૪૦૪ વેધીલ—કાચુ. પાકું પાન-વજાવરયા. પાન પાકુ થયે ખરી પડે છે. લાપ—(૧) આપ-ઉપ. સાયર-સાયરો, પયારી. દોર-દોરો ડાકુ-સાંઠો. ગરથ વાવર-પૈસા ખર્ચી વરા કીધા. તરકસ [કા. સોર્કશ—ઘીર રાખવાનો લાથો. કરીદન—ખેચુ ઉપરથી]—(૨) રાખવાનો લાથો.

૪૦૫-૪૦૭ સોર-અવાજ. પેખણુ—તમાસો. માડયા મોર-કવાયલ મોર, હાસુ—(?) મેધી-સુધિ [સં. મેષા ઉપરથી] રવકહિ-સૌને. હમામણી-હસારત, મરકરી. આઈ [મરાઠી]—માતા. આલસુ.....સર્થા—ખરીખાલને ઘેર જાતી પ્રભ ઉમરાય છે.

૪૦૮-૪૦૯ બેલ-બળદ. નાલિકીર [સં. નારીકલ]—નારીએલ. તલહી—તોલહી, વટોહ. હિરઇ-હરે, વજાવરયામા આખે પાણી હરે. ખીસુ-ખસો. નીલ-જનુ-નિર્લજ્જનુ. ગારા [સં. ગ્રાયસઃ]—સામાન્યતઃ

૫૪૪ ૫૨

૪૧૧-૪૧૪ વાણુજ-વાણોતર, ગુમાસ્તા. ભુલક-ભીસુક, માગણુ વ્યર્થ હુઈ-પીઆઈ, જન્મ આપ્યો વેદન-પ્રસવવેદના. બાકલા-બુધરી, ટોઠા. અપહાર [સં. ઉપહારઃ]—ભેડ. મુનહાર-સોનાર, સોની. વાતિ-લાલ (૨) ખાતિ ખાત, ખત. મુંડા—(?) સાથેરિ-સાયરી, મદી-મદયી.

૪૧૫-૪૧૮ આગિલિ-આગલી ખાટા મૂલી-ખાગી ને કામતી તિઠ્ઠરધ-તે
વારે, ત્યારે માતા-મહમસ્ત

પૃષ્ઠ ૫૩

૪૧૯-૪૨૦ લાઉ-ભાઈ

૨૨ યોગાવિઠ બનવીશી

૪૨૧-૪૨૩ માલુ-માળો બાણ મોની પછલ નવી જલધ-મયુ મોતી રૂરી
હાથ ન આપે લાઈ-લખાવે ડાઢિ આપી-દાત ક રક્યાવીને વરતધ-કોસ ખેચવાનુ
દોરકુ, લોહકાર-લુવાર ખડખળી-ખખડાવે, ધડે

૪૨૪-૪૨૬ પરવાયું-ખુયુ વુખલ-(૧) હલુ-હલ્યા કરીયુ-હાયથી,
પોતાની મેળે

પૃષ્ઠ ૫૪

૪૨૭-૪૩૦ વિનાલુ-વિનારા ખાડાની ધાર-તરવારની ધાર, વસમે રસ્તે તીનુ-
તીફલુ હંક-હુંકું, નાનુ પસરડી-લીસેટા.

૪૩૧-૪૩૪ સોહલુ-સહેલુ દિધકુ-દેધડો નામીધ-ઠલવે જલ-જલ, ચુની
સીધ-સીધુ, સફળ કર્યું

પૃષ્ઠ ૫૫

૪૩૫-૪૩૭ નિસાટુ-નીચા-(૧) ફલ-ડોળ ખુલ-ખોળ ધાતઈ [સ હન]
-નારા કરે આગિ-આગ સાતી-સાતિવક કુશુ કિયાણુ-મેલણુ કરીઆણુ.

૪૩૮-૪૪૦ લાઉ [સ. લાપિ]-લાન કોરર-(૧) કડોડી-કડોલીનો
લેલો કુચા પોથી-પોથીના કુના, થોયા અ ધારા જિલ્લ-નાસે બામણ [સ મુહ]
-બ્રાહ્મણ બમ કયા-ગોદડી વિકર્મ-ઉલટા કર્મ, પાપકર્મ. વિગોવા-નિંચા
વાતે વલયા-વાતને વાયરે ચલયા

૨૩ ભૂતલાવનાવીશી

૪૪૧ મોતીની ધુધરી-મોતીના ટોડા સામ -(૧) કાકતણી લુલડી-લાકડાની
તોલડી દેવદાર-દેલુદાર

પૃષ્ઠ ૫૬

૪૪૨-૪૪૫ ખમણા-નમ બાવાઓ રસઈ-ફાવે ચરિત-ચરિત, ફેલ પેખણુ-
નાટક તમાસો સાકુ-રાકુ (૧) આળાવા'જ-અમરાઈએ થોદર-ધોર

૪૪૬-૪૫૦ ફાર-(૧) આર-પરેલો ઠીલણાપાદ-કઠણપાળ, ખીરસે ખાલી
મહનવિવાસ-કામળો ની આસક્તિ કુકરની-કુતરાની લાલ-લાળ ચુપુ-ચોટલો
બરો ' કુડા નેમાલીઆ ' પાઠ ખરો હલે બેઠએ -અકર્મી નિરાળીઆ વતરણા-
લેખણુ તાપણુદાર-તપાડનાર મૂડ પાલી-મુમી પાલીને

૫૦૪ ૫૭

૪૫૧-૪૫૩ આનૂયોત્-અણ્ય મહ્યુ નાવિનૂ- [સં નાપિક]—હનમત્
ડાખ-ડામ. અઘાકવિ-અઘાકવ્યા. છડે-ચૂડ, મરતક કહિલા-આ સવિ બરઅચિ હામિ-
કહે છે કે માયુ બાગ્યુ પલ્લુ બરચ. લાટદેશની એ પ્રાચીન રાજ્યધાનિ હજી પલ્લુ
વા જનારને નિર્વાહ આપી શકે છે તે ઉપરથી કહેવત આજી રહી છે ગોવડિ—(૧)
સરેહ-સરે (૧)

૪૫૪-૪૫૮ તેજ-ધોડો. તાજા-આજુક. જીઓ “ તીરેશ્ચ નેત્રનો તાજાજી ”
(બાલણુ) અવિધિ-વિધિ બરાબર કર્યા વગરના પ્રણામ-પરિણામ. પાર્થનાથ-
જીનોના તીર્થકર પતીલુ-આકીન. બૂળ-બુમ ‘ બુબગી ’ પલ્લુ જીના શુભરાતીમા
વપરાય છે. મનરવા-મનરવી (૧) અથવા ‘ મનખા ’ એમ પાઠ લઈએ તો (૧)
મીની મહુ વાધકું કાજ-બોલાડીની હિંમત ને વાધથી કામ પાડવાના જાખર-
કાટાનું જાણુ. ઉતાર-ભાકું.

૫૦૪ ૫૮

૫૫ -૫૬૦ એન-દોઝ યાજા

૪૪ શરણુવીરી

૪૬૧-૪૬૫ અરિપરિ-અર્હાતહાં. ‘ અરાપરા ’ શબ્દ પલ્લુ વપરાટમા ■
નીહલી-નીહાળી. અલ્લી શલી-મોળી સળી શરણુગત પાસે જતા પહેલા રક્ત
મોળો લાગે આસાધરતુ કાકુ-આશાવતનો આધાર, લાકડી. વિલગલ-ઓછી બુદ્ધિનો (૧)
ફેફલાઆના-આધીના ફેફલ [સ. પુંગીફલ]—સોપારી કુલની સીમ-કુલ મરજદ
[અ દિમાત, દમાત—મગજ, ગર્વ]—મર્વ. સરખાવો ‘ ડોગડીમાક
બેવડો રાખદ આત્રે-અતરની, આંતરડાની. અપૂરવ-જેના પહેલા કોઈ નહોતું એવા
હરિ. ફૂર હાલિ-ચોખા અને હાજ કાચરી-કોઈબટાની કાચરી (૧) પાજ-સેતુ, પુલ.
હાંગલાજ-હાંગલાજ દેવીનો પથ થાદ કરે છે કચકચ-લાંધળ. યુગતિ-યુક્તિ સુર
તાલુ-દેવરથી ત્રાતા, રક્ષક. અલ્લીના-ખરે વખતે. માકડચે કુલિ-વાદરના કુલમા.
ખાહ લગુ-હાથ સાહો, શરણુગત લીધી. પાધરિ પાતશાહ-સીધા-એકમાત્ર-શહેન-
શાહ-પ્રત્ન સાસતાના-કડાના. પ્રામાદ-મહેલ.

૫૦૪ ૫૯

૪૭૭-૪૭૭ દેવલ [સ દેવકુલ ઉપરથી]—દેવલ શરણુ-શરણુગત.
કાદરે શલુ-કાદરાને વર્ષો ન્વય છતાં સળો નથી લાગી શકતો કાદલા-કોળા લુહ-
તારા. સૂત્રધાર થમ બાગલિ દુષ્ટિ-સુતાર [સૂત્રધાર]ની નજર આવળીએ [પાગલિ
સં વચુલ ઉપરથી] નેકુલનઈ-નકુલને (૧) વૈસલ (૧)-વોદીઆ-લોટા વેચનારા
વહોરા શરણુ વિરાજન-શરણુ સોખા.

૪૭૮-૪૭૪ અધરણી-સીમત. જીયામણુ-જાયાપણુ. મૂ-માર. બારે વરસે

ગોદાવરી-દર બારમા સિદ્ધરથ વરગે ચલી ગોદાવરી યાત્રા, વીધ-વ્યય, રચેત, આકુલ્યુ-અકળાયુ, ભીજ-ભીજેલા, ભીના, નિરુત્ત-નરતું, મોહું, શુભિ-ગોત્રી, સમધરી--સમુદ્રે.

પૃષ્ઠ ૬૦

૪૭૫-૪૭૭ મહાનમ [સં. માહાત્મ્યં]-મહત્તા, બહિની [સં. મગિની]
—બહેન, ઉઠિ.....તેતલા—હારી યાત્ર્યાનો નવાળ, દોશીની-દોશીયા, દોસીલા,
દુષ્કરઈ-નોધ રહે (૧) છત્રી [સં. છત્રિ]—ગિત્ર, બગઈ બધ-બકવામા
બાકી, ઉત્તમ-ઓત્તમ, બગદના ઓડા-દોડા.

૪૭૮-૪૮૦ લાપાના રાજ-લપારીખોરોના રાજ્ય, દેહલે-દેવના, તબોલીઆ
તાલ-પાનમાના કાથાલુનાના સન્નેગલામ, નીમ-નિયમો, મતો, ખીલઈ-વિકાસ પામે,
સવિનનઈ-સિંહને, ' સાવજ ' રાખ્દ સામાન્યતઃ પશુના અર્થમા વપરાય છે.
પ્રેમાનંદ સિંહના અર્થમા એ વાપરે છે, બ'ને અર્થ મારે જુઓ:

(૧) " રામ રોઅન્તા રોયુ વનઃ રોયા પર્વત સુખ;

રોયાં સાવજડા વનિ અનઈ કુરગી કુર'ગ. "

(કર્મલુ સીતાહરણ.)

(૨) " સાવજ થાયે ગામરો, બચથી નારી બચ;

વનદેવી મને આલરો, પશુ ધણા કપાય !

વૈદરથી વનમા વલવલે. "

(પ્રેમાનંદઃ નવજાખ્યાન.)

શું કરશિ.....ખાઓલીઆ પચ્ચાસ ધ તણા-રરવામાંનાં ઝાઝાં નખળાં બચ્યા
સિંહને શું કરી રાકરો ? ઉલ્લગ્-સેવ્યું, સરિગલ-સાહાય્ય કરનાર, જુઓ :

" તાપ કુવર નહીં આણીએ રતિ, સુખ દુઃખન કો સરિગત નથી. "

(કાલિદાસઃ કુમાખ્યાન.)

ક'કઈ--કટક, લરકર.

૨૫ સેવાવીરી

૪૮૧ કણકાણિ કહુ-ખખટાવી ખખટાવીને કહું છુ. જાંલુ જાંદણુ-જાણના
સોંદા મારી ઠીક કરણું. વિલાપિ-વિલાપ કર્યા યહી.

પૃષ્ઠ ૬૧

૪૮૨-૪૮૫ દસિ મુદાડિ-દસ મોંવાળા રાવણે. માંટીખખૂઈ-ધણીખણે, પ્રયુપણે.
મરડી-ચોળી નાંખી, વિધિ-આચ્છેલીએ, ઉવટિ-ખોટા માર્ગે, ઈલાધ્યા-અહાથી, સુ'
હુઈ-મું થયું ? બારઈ કાચિ વિણુ ભોગવિ--" બાર કાચી વિષણુ ભોગવે " આમ
અર્થ ધરાવાય (?) અખિ વિસ એ મહાવિખી કહધ-જેની આખમાં વિખ એ ખી-
નમાં રાહાવિખ જુએ, વિવસા પસંગિ-વ્યવસાય પ્રસંગે, સંસારની ગડમપદ કરતા.

તેહજ ચર્ચ-તેજ એજ છે. રીસ-નીસાવાળી. કાવો [સં. વચાય:]—કડો, ઉકાળો. યમગ્ પીયાડ ન પીયાડ પેટ-જમવાનું પારકાનું હોય પણ પેટ તો આપણુત માટે પિયારીને જમણું. ધરદીનઈ સુદુવાસુ ન યાઈ-ધટીને યોનો રોમ [સુદુવાસુ] ન થાય. એ તો દુધ્યાજ કરે. અવગાદિ-નહાય અવની.....જના-સરખાવો આ માઈ:

“ એક મુરખને એવી દેવ, પર્યર એટલા પુત્ર દેવ;
નદી દેખી કરે રનાન, દુલસી દેખી તોડે પાન.”

(અખો.)

મગતિ મગતિ—મુક્તિ મુક્તિ. ઉપલતી કુલ કિહાં ગિણઈ ?—પરણવાને સજ્જા
યતી [ઉપલતી] કુલ-અકુલની રી. અણ્ત્રી કરે ?

૪૮૬-૪૮૮ પાચઈ—પાવે. નૂઈ—નવે. સોનાની કલા—સોનાની કારીગરી,
સરખાવો:

“ સર્વે ગુણઃ કાંચનમાગ્રવન્તે । ”

કાષ્ઠિ—(૧) કાશું—ચોર્યો. વિસર્ણાગ્ના-વ્યસની. ચંગ [સં. વંગઃ એક
મકારનું વાળુ]—વાળં, કાચ.....તવં—કાચના દેવ ને મીણના દોરા (જનોઈ)
આમ અર્થ સભવે (૧) બૂલુ પણ અહિરાણુનઈ લાચ—ઐરણુ ઉપરનો લાગ પણ
વીસર્યો, નેધએ ત્યા અને ત્યારે મેઢો હુયેહો [ધણુ] ન માયે. આવઈ શવે
તલાઈ ભાર-અધો ભાર તળાવાને આવે. યોગીઆ ગાડાના ચાર બળદોમાથી આગ-
ળનું તરીણુ ખેંચનારા બળદોને ભાર વધારે આવે. વિધુ સકળ ભાર વહનાર
અગ્રપદે છે. ધડાં-પડ, દક્ષનો મધરથ ભાગ. ખાખરઈ—ખાખરે, પલાગે, મૂલિ—
મુળમાં. છાલી—છાલ (૧) પોપ-પોપણુ (૧) રાધે—સિદ્ધોએ. રોધીશ-રોધું શાહ કર્યું.
પૃષ્ઠ કર

૪૮૦-૪૮૩ અઈ દુલ—આકડાનું રૂ. અનેચ-અનેક. સિધુતર-વધારે સીધા.
સોંદરીઈ—(૧) માલવિ—માલવ. ભાગી ભૂદિ છાડવી સોજ-એ ભૂમિ વેરાન યઈ તે
છાડવી નેધએ. ધલદુર-બળદ મૂલવવા-કોમલ અંકાવવા. બળદ પળેતાપા પછી
દરેક વર્ષ એક એક વડુ ધળનો કહેવાય છે. ગળીયુ ઠાડુ—જેઠક કરી દેનાર પાડો
બળદ. સરખાવો આને મળતી અખાની વાની:

“ પરદા બળદને પાલી નાય. ” (અખો.) વલિકલઈ-વેકનો, કરણુ, વસી
વતી શું સુર પામીઈ?—ફરી ફરી સુર પામીએ ? વીનહા આ મુઠ કયા પામીઈ?—
વિવાહ વીત્યા પછી મોડ કયારે પહેરવાનો હોય ?

૪૮૪-૪૮૮ તારણપાજ—લાવતારણના પુલ. કડુએ ફાડીબટે કાજ-કાર્ય કરવે
કોહીબકામી લેવાનું રણુ. કાવઈમણુ-કાલાજમણી. અણ્પતીતિ-અવિશ્રામે.
સોગદોર—ગોજડાગા જનવરો. ખડખડતી પાડી—તરતમ. ધાલ-ધાડવા [સં. ધટઃ
ઉપરથી]. દમ્યા-દુઃખી કર્યો. માજ-ચર્મ. ચાગુ-હઠીલાઈથી લાધ્યા. દીર—(૧)
ધાગાણી—એ મુખવાળી સાજની નાવિ, ધાગણુ. તાવિત [અ. તણ્વીજ-માદણીયુ]

—મન કે આકૃતિ પાડી ગયો યા દાઘે બાધે છે તે માદણીયુ. ધીમ અદકારી-
માદા ગર્વિષ્ટે. ગ્રાહિન—(૧) હામા-દિસા. કાપરતાં ઉટ-આગરતાં ઉટ (?) કપરાણી
—(?) માસઈ-વસાગે. કાળરીઆ—કાળસ બળદ. રસાઈ-સાસે. ફટ્ટ-દોડા. કારિ-
કારણે, ઉડે. કાલી નય-તટખુચની એક દલકરી નવત.

પૃષ્ઠ ૧૩

૪૬૬-૫૦૦ વર્તકાગલી નમુદ રૂપદણી—“વર્તકાગલી નમુદ પદણી” એમ
પાઠાતર ઠીક થયો. કાગલીમત ગુચ્છાણી ત્રીઓમા પ્રચલિત છે. કાગલીમતને
મમયે નમુદ જેવું માનીત મહેમાન. આમ ગમાણિ-તાકાનના પ્રમાણમા. સોમ
ઉવદ્યુ—“સો ગઢ વચુ” એ પાઠ ઉચિત લાગે છે. રાજમની-સમયો. ઉસી-
‘હુસી’ રાખદ જોઇએ. માલ—માળ, ગોખા (૧) પરીઅટ-પર્વટન (૧)

૨૬ અપદર્શનવીરની

૫૦૧-૫૦૫ અલગાનુ રત [સં. અલગા:]—અલગાનો લાલ રત. સીચોના
પગે મેદી ખુકાવા માડી તે પહેલા અલગાનો ઉપયોગ થતો. મેદીનો ઉપયોગ ઈસ-
લામ ધુમના રમવાયા પછીનો છે અને તે મુસલમાનોને દાઘે દાખલ થઈ છે. વાગુલિ
આખા—એટલા બધા આખા કે વાગોળવાની કિયા સર થઇ. હેપલિ [સં. હિપ]
—દુકાડી. અલ્લિ રાજ-મીઠા વચરની રાજડી. તનુ તેખઈ-સરીરને સદન કરાવીને
[સં. તિજૂ-સદન કરવું ઉપરથી]. તઈ-મારે, દમન કરે [સં. તજ-મારવું
ઉપરથી]. પાર્યનઈ—લીજાને. એ રાખદ મદિ જુઓ:

“ધારે છે ત તવ રોઈ, બીખ દ્રોષ રહા તે જોઈ;
વિહૃદા વાઢારે નાવા ધાઈ પાવલ્યા થયા એ પાંચે ભાઈ.”

(ભાલણ: કૃષ્ણવિદિ.)

પાઠનુ—પાનો, શુરાનન. અપદર્શનિ—ટીકાઓમાં. સંય-સત. વેદારથી-વિદ્યારથી
૩ વેદારથી-વેદમાર્ગોનુયાયી (૧) પડી-પડીકું. વરતાજ-ખર્ચ. દાદા [સં. દાદા]—દાદ.
રીજન-રજનાર્થ. રોજ-એ નામના જનલો પશુઓ. ગોજ-ગુપ્ત વાત.

પૃષ્ઠ ૧૪

૫૦૬-૫૦૮ અદિગણુ—“અખ્યાત થયો. દીંકણિ—ફલાણી (૧) ગોટ-
ગોટડી, બેમ. નાની બેમને ગોટ કહે છે. પરમા-રમુદા (૧) લોટ-(૧) અવધાઈ-
અવધ કે ન ધારેલી? આપડી-દાંડી. બહુલ માસિ-રમુલ માસમા. ટાર-‘કાર’
પાક (૧) ફી-ફોડી. જૂચૂ-નાક વચરનો. રાત-દબમ. અવદિ-અવધે. નારેલ-નારીએલ,
બચત-મિત્ર. સસા [સં. સસક]—સસલું. ઉવટ—કુમાર્ગ. ઠાલાની-ખોટાની.
રાહાડિ-રાહ, રટ જીદ.

૫૧૦-૫૧૪ કાલીયા-નુકસાન. ખોદ-ખો. ખીજ-ખોટ. ગાંખા દેખી પડે
વીજ-વીજળી અને નાખાતું આકર્ષણ લોકપ્રસિદ્ધ છે. સીમ લોખી-મર્યાદા ઉલ્લંઘી.

કાગ કોદિલિલ પાડ્યુ તીમ-રીઆળ અને કાગડાની (કાચલી ?) લોકપ્રસિદ્ધ વાન. સાલવી-સાનવી નાખ્યા લીમ જમણ આકાર-લીમે લજાણેલા અને ખલાઈ રહેલા હાથોએનો મહાભારતમાનો પ્રસંગ ત્રાય-પુર ચાય, એ પાલણેઈ ન રેખા સાવ-દોગી, દરામખેર બાલકો ઘેલીઆગા પાણુ ખર રેખા નથી હપમારગ-ધાર્મિક ફાટાઓ, નાના પાડાઓ કલકલ-લનુ લનુ, સરખાવો 'ખજખજ' રાબદ અનેર કલુ અનેર કરઈ-ઓને કે ને કરે કે [સ કન્ય] બાચક-બટક બચકુ, નીસાતર [કા. નિશાસ્ત્ર-મહુના સત્વગાથી હવેનો બનાવેનો તે]—મહુના હલવામા હી-દેડ (૧) ચાલુ ગોહ-ચદન થો દૂબવી ન ખમઈ બિ આપાડ-મે અપાડની વર્ષાઈની ખેચ કોસ [ફૂલવી] ન સહી રાકે. અરહટ-કુવો. સદાવકુ-સને, બાધઈ-ફામે, ઊહર-હાર, ઊહર.

પૃષ્ઠ ૬૫

૫૧૫-૫૨૦ વિમાનન-અપમાન ટબારિ-હાલિકતાની ખાસા ગાઠી-ગાઠી ઓ, માગડો નતિદીપકા માહ-નતિ દીપકામાહ (૧)—અર્થ સુમમ્ય નથી મુખા નથ સૂ મૂધ સૂ કરઈ—'સુમમ્ય-મુમવ' એમ પા. લેતા અમૃતને સોડમ 'પી નરની ? એમ અર્થ પ્રતિપાદન થાય વાલવઈ [સં વજ્રમ]—વદાલમે, વદામે, પ્રભુએ પાચવિષ-પચાવે, બિલિ બિલિ-પ્રત્યેક ફરે નથ પામલ-નિપાઈક પા. લેતા-વપમવી. હોઠ ગોઠ-મોની વાત, અફરની જુદી હોય તે કાજ [મુ. કાજી —જુકમ કરનાર]—આપાધીરા, વેદાતી-વેદાન્તમા મહારીલ નવાણુ એકોતર નહો નવાણુ એકોતર નથી, નવાણુ છ, એક દંડ સત્ય અવધારિ-વિચારી છાણુ-છાતુ (૨) આરહક નથ ધંભાવ [સં કરચદ્વચ્ચિકા]—ક્રવાની રેઠમાળ નહુ-નડણુ, લા યુ

૨૭ જીવનવીની

૫૨૧ બિ સધા રીજાવુ બાણુ—જન્ને સધાઓની સૂર્યોપાસના [સધા] કરી, છબીની-છવીન, આત્મા

પૃષ્ઠ ૬૬

૫૨૨-૫૨૪ વરત-વરત વાનપ્રસ્થ-ત્રીભ આશ્રમનો મનુષ્ય સતુલુઈ [સ. કન્ય]—સુના પરચર્યા-આકરી સાથરઈ-પયારીએ સન્ધાસો-ચોયા આશ્રમે લમેનો. સન્ધાસીના લક્ષણ મરિ આ છપ્પા સાથે સરખાવો

" કમ્યાના કર્મેણા ન્યાસં સન્યાસં કવયા વિદુ "

(ભગવદ્ગીતા)

વિલ્લસીઈ—નારા કરે.

૫૨૫-૫૩૦ પરમદસ—સદ્ગતિની અતિમ કમ્યાએ પહોંચેનો અવાતમા અતન-ચિન્તન. છપ્પાઈ-મરે. સૂરાસાસ-દેવનો આજાસ, ઉપર ઉપરની પ્રપુબકિ અવપૂત-સરકાર ખરોડી નાખી જેદરકાર થયેનો ચોખીનો અવાતમા. પૂત-પવિત્ર.

અવિસન-અગ્યસન. ૪૧૬-૪૧૬ વિદેહીઓ, મુક્ત જીવીઓ, કલા માત્ર-૪૨૧ પણ.
અમૃતવિષ દાહસીત-વિવિધ પ્રકારના દ્વંદ્વો. પ્રતિપાલ-રક્ષક. અલુપીઈ-અનેક.
પરંધાન-પ્રધાન. પતિસેવા-રાજા પ્રતિનો પ્રધાનનો સેવાધર્મ. લોક સખી ['મુખી'
પાઠાતર] સ્વામીની દેહ-પ્રભવ સુખ અને રાજવત્તુ દેહરક્ષણ એ પ્રધાનનો ધર્મ
છે. ઠાકરિ મત-ઠાકોર-રાજા પ્રતિનુ પ્રધાનનું મત. અવસરિ આવિઈ-સમો આવે.
૫૫૪ ૬૭

૫૩૧-૫૩૫ નારિ.....પાર-સીની પતિ તરફની લકિત એમા એના સ્ત્રી
ધર્મની સીમા બેઠોએ [મુતિ] બાધી આપી છે. ખાડિ-(૧) મૂરતિ-પતિની
મૂર્તિ. તત્ત્વ દાખીઈ-શરીર બતાવે. વૈશ્ય-બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર એ ચાર
વર્ણમાનો ત્રીજો વર્ણ. વાર-સાથી. ૫૩૨ મા છપ્પામા વર્ણવેલા વૈશ્યધર્મ
સાથ સરખાવો

“ વશુમોરક્ષવાણિજ્યં વૈશ્ય કર્મ સ્વમાવજમ્ ”

(ભગવદ્ગીતા.)

૫૩૩ મા છપ્પામા કવિ શૂદ્રધર્મની સીમા બાધે છે. વેદ વિના-શૂદ્રનો
વેદ પરત્વે અધિકાર નથી બ્રાહ્મણ વધણ પ્રમા કરિમાનિ-શૂદ્રને બ્રાહ્મણના વચનો
પ્રમાણ [પ્રમા] કરી માનવાના છે સપતિસાર-સપતિ અનુસાર. આતિથ્ય
આગ્યુ રિદિ હુગિ ચેષીઈ-ધર આતિથ્ય આવનારને હરિ રપે જીએ. સરખાવો

“ ભત્તિયિ દેવો મય ” (ઉપનિષદ)

૫૪૪ મા છપ્પામા પુત્રધર્મનો નિર્દેશ છે. મિત્ર પરિ પિતા-ઉભરે આવેલા
પુત્ર ને પિતાનો સખધ મિત્રસખધ છે. તત્તોપિતા-શરીરનું ચોપણ કરનારી સરખાવો

માડી ! પહેલા નમન તમને સર્વથી,

ફેડી જાતને કીધા જાતન રે;

આપેલા અનુભવ પ્રેમ સુકાનનો

સાથે આવો તો સમખણ જાણીએ હોજી ! ”

(મણિલાલ દ્વિવેદી: આત્મનિમજ્જન.)

સલાવિહ-સુપ્રત કીધી. ૫૪૫ મા છપ્પો મુનિમ [વાલ્મીક] નો ધર્મ આવેળે
છે. વીસારી-વિશ્વાસ. જીવ સમાનિ વસ્ત્રી-શેકના જીવ સમાણી પ્રિય વસ્ત્રી.
વણસીઈ-વણસે, નારા કરે

૫૩૬-૫૩૮ મત્ર ષશુપતિ ખટઅક્ષરી-“ ઓમ નમઃ શિવાય ” એ છ
અક્ષરનો શિવ [ષશુપતિ] નો મત્ર. હરહરિ-મહાદેવ અને વિષ્ણુ. ઈશ-મહાદેવ,
પરમેશ સાખ્ય-જ્ઞાન. વિષ્ણુ ઉદેશ-વિષ્ણુને લઈને. સાખીમૂત-સાક્ષીમૂત, પ્રત્યક્ષ
જ્ઞેન ર એવા. ઉત્પતિ-ઉત્પત્તિ. એકઈ જાત મ પીડા દર્ષ-આ ચોડાજ ઉચિત
રાખેમા કવિની અહિંસકવૃત્તિ અહીં આવેખાઈ છે. મત્રાધાર-મત્રોને આસરે,
શૂન-શૂન, ટુંકાક્ષરી વચનો. તત્તુ ચોપિ-શરીરવાત્રાએ તો છેકજ દીનતાનો ધર્મ છે.

પૃષ્ઠ ૬૮

૫૩૬-૫૪૦ સેત-અન. વિલાક સાખિ-સાખિ મનુષ્યોમા ધર્મ વિદુષ્ઠ યયો છે.

૨૮ અંદનવીરો

૫૪૧-૫૪૪ વચી-ત્યાગી, ચમી-એમ. લેચઈ ફિરી-વધુ દોષત આવે તો પ્રથમ તેચાખ ૨૬ કરી ખીછ માર લેએ. ન દન લાલી કાયલા કરી-સરખાવો:

" મૂરખું દોષ છઈ ખરક ગમાર મુકઈ બાલો કરઈ છાર. "

(વસ્તિગ ચાહુગતિ થકિપદ)

બહાસૂન-માલસનું ઉપનીત, કલા-ચતુરાઈ, શુકિ-શુકદેવમુનિએ, બેડા પારિ--બેડા પાર.

૫૪૫-૫૪૭ સૃષ્ટ-સૃષ્ટિ. બાહરિખલ્લ-બહારખલ્લ, બહારનું. અરિત [સં. શસ્ત્રિન]—હાડકાં. અનપૂર્ણા—અન પુરનારી હેવી.

પૃષ્ઠ ૬૯

૫૪૮-૫૫૨ ઉપાસી-સેધી. ૨૬૧ [સં. હૃદયમ્]—હૃદયે. આપ ઉપાસ—આત્મોદ્ધાર કર્યો. હીનમ જિ—હીણાઓની સોબતે. પ્રમાદિ-આલસ્યમા. અમૂશન-(?) વીસમી-ફાડી. પૂરવ માખ-પૂર્વ પક્ષ. મહા આનમા ધરાવું નામ-મિથ્યા નામધારી મહામાઓ પ્રતિ કવિને પશ્ચ'લોકમસિદ્ધ મુખ છે. ન્યાની-જ્ઞાની. ટિત (?) પિરાઈ-દગરો. ભૂર-મૂખ. સકાર--સારવાણું, ઢેકાણાચર. નિર્નામી-અનામી. વ્યંનની—વ્યવ્ય, ગૂંદાય.

૨૯ પ્રેમવીરો

૫૬૧-૫૬૭ પીલુમાઈ-આગ્રે ફાળો. ચર-ચાચ. મોર-અવાજ. પોતમ-ખામા. કુકા-રૂપીઆ ૬ કુકા એ નામનુ ગામ (?) કબાલુ-કબાલો, સટીઆરો વેપાર. બિરદ-મહત્તા. દેખાડલુ-પેખલું. સાલિ-રાગર. સાયર-દરીઓ. લોલીઈ-કપાસીઆસ. કપાસ જુદો પાટે. બાતી-નતની. મુદ્દ ઉપાસિ-મુદ્દ ઉપાડસિ " એમ પાક બેધએ. વિશ્રત-સ્થીપચી બયો. સરખાવો:

" તેણે કરી હું ધલુ વિચી, એકો દિન મુખે નવ સુતી;

એ વિરદે મરતું તો વાર, આસા જુદી અવ્યા સાર. "

(લાલણ: દશમસ્કંધ.)

ઉપરિ વાંસ તલઈ વીધાણ-ઉપર વામયો ને નીચે વીધાણ-મુનારનાં બોતર. પડે-પળાથી. તુછડુ-તોછડું. ચોનિ-અચાનિ. વિષ્ણુ ઉપધિ ગઈ વિરાધિ-વગર જોરાડે વરાધનો રાગ ગયા. સરખાવો.

" રૂપિતિ નિદા અરેખાઈ આગ, ચેદે આય પાત્ર વાધી પ્રાધ્ય. "

(અંતે. ■

ખેટ-ખેડે, કરે. વોખ પાન પીનારા, ઘટે ' વાવે ' અને ' પીનારા ' એમ પાઠ લેતા પીનાનું [પાન] વધે એ પીનારા ઘટે એમ અર્થ નીકળે.

૫૬૮-૫૭૨ કાર—(૧) અગદની વિષય—અગદનું સલાહકદેણ. અગદ-વાલી અને તારાનો બાપાકુરાલ પુત્ર. રામે અને પાછળથી કિષ્કિધાનો રાત્ર બનાવ્યો હતો. બાઈ નૃદિત લીજી ચીર—' નૃદિ તે ' એમ પાઠ થાજી રહાય—બાઈ નદાય ને વજ્ર બીજતય. સારા નેગ-સત્ય નિયમ આગમા—આસક્તિ. અતિપ્રેમ ચિત્તુ-વંઠ્યા. બાઈ વાઈ ગુરૂ રાગ-ગૂઢ રાજથી બાઈ વમાણ સગાઈ થતા કમઈ નહીં—જ્યા સ-બધ ત્યા છેતરપીંટી રી ? સાતે ગણત્રો ગળી—પુગી ચોક્કસાઈ કરી. અનાપના—અનાતગતા. ગોધિરા [સ મોઘા]—મગર. બોલ બાપ-વચન અને પિતા. લીટ-લીધી ખીટ-ખી, ડરી. સૂરસનું સવાદ-સુરસના રનાહની ચધાર્યતા અરહટ-કુવો. ગામ વિચિ—નદેર ભાગમા બાધી મૂકીવા-લખી મુક્યા કાયા-નિહા, કાયાકબલા દરિસિધની-દરિપ્રાપ્તિની સિદ્ધિની લધુનીત-હલકા નીતિ માનન-મદાનન ડાહુ-ડાહો. બધસી સૂઈ-બેસીને સુઅ મહવટ—માવાટે, મુખે. પતી-પતીનિ—ખાતરી-ધીર. બાઈ પતી. રામ સીતાના મદાસનીપણથી પરિચિત હતા છતાં દેરમેષે તેની કસોટી [પતી] કરવા તેને અગ્નિરનાન કરાવ્યું ઘણું દગલ—'ધણ' પાઠ શુદ્ધ હોવો તેમજ બહુસુ-જનો આગળ.

૫૭૩-૫૮૦ કુમલી કાલુ—એ કામ કુર્ણલોનું કરેલ નથી. રાર મુડાય-રાંર મુડાય કાણીના કુર્ણા-કાણી (ઓ)ની કુલગીઓ દલે-દિલેલીની અવટકવાળા બાલો. સધની-વનવત રવામી છે રાવણનું હડી-હડામહી રાવણનોએ લક્ષ્મી કયો છે હડી-હડીના લેખનો દિવસ, વિધાતાઠક (૧) ગિલા-જ્યા કસ આગલા—આગલા (હલવાની) કસ બાલિ નવિ લઈ શુભકા-માગે શુભકા થતા નથી, કરતા મામ ગિલઈ આમણી-ગાઈવંતીઓના ગાઈ છુટી ભય એવું કરવામા એ કંઈ છે, રતા—મનુએ-પાલોશઈ એ કો ખૂટતા-તોડતા એ કો (કુર્વા) પલ્લવિત યરી

૩૦ મદાન-દવીરી

૫૮૧-૫૮૩ મન બાધ-મનને દહ કર બાધ—ધા અહતા—ગુપ્ત રમી—રમથી, નસથી, બગબગી—કચરો, બગરી. નામ નવલ કુલ—નામના નવ કુટો અનત. વાસુકી, રોષ, પદ્મનાભ, કંબલ, રાખમાલ, પૂતરાઈ, તક્ક અને કાલીય (નર્મકથાકોષ) ચાકુલડિ રાજ-ચાકરડી, લોકીનું રાજ્ય નીપણ-નીસાન, તાકુ તે કાગિણીની-કાગડીની કોટિ-મારક આગિ સાપ પખલુ યજુ—આગમા માપને પાખા કુટી લાધૂ બીટ-બીડ આવી, સાકડે આગ્ય પાટા પીટ-પાટા બાધવાનું કખ. પૂઠક ૭૩

૫૮૪-૫૮૮ ભૂર-કમઅકકલનું વરણી-સવસરી, સમયગી બાલક અવણનિ—બાલક અમળાને ગાઈ [કા મુદી-કોપની કાલન]—ગુરસો, કુડાઈ. વડાહરાઈ—વારો. તકકુ-તકાલુ (૧) નક્ત—એમની સખ્યા સત્તાનીસાની છે અસિની,

ભરણી, કૃત્તિકા રોહિણી, મૃગશિર, આર્દ્રા, પુનવસુ, પુષ્ય અશ્વિના, મધ્યા, પૂર્વા, ઉત્તરા, હરત, ચિત્રા, સ્વાતિ, વિશાખા, અનુરાધા, જ્યેષ્ઠા, મૂલ, પૂર્વાષાઢા, ઉત્તરા-પાઢા, અવધુ, ધનિષ્ઠા, શતભરણ, પૂર્વાભાદ્રપદા, ઉત્તરાભાદ્રપદા અને દેવતી (નર્મ-કથાકોષ) વાહુ-વીતી ગયું લાકડનંદ માંડ-લાકડ માંડુ. આહાયા-અહીંથી સાંકિ બેદ જખાણા ત્રહુ વીસ—માક સ ખ્યાકમા ત્રહુ અને વીસનુ જખાણાનુ રદરય છે દોષાદિસ-શત્રિદવસ (?) માજ-માલે, સાક કરે. સીદરી-ચીથરા, ધીસુ-ધીમે (૧) કાદર નિ કાદર હોસિ દેહ-વારા દેહ જન્મમરણના ફેરામા ત્યા ને ત્યા જ રહેયે, કાલ-પાક. ઉસરતાના-એસરતાના, વૃદ્ધાવરણના બજ ખૂઈ વેદાત માહિ—ટોગી વેદાતીના ડોળમા હુમે વાટવ વત્ર મ દેશુ કોઈ—જાદાજુ અને યાદ રોવાનાકરી ન કરાવરો, જોગવેઈ-જોગવે, સમાજી લે. ક્રુતિ માતા આનાલિ કિમ ખાપ ? વેદ અને માતા આગળ ખાપ કયા રહે ? સૂર જ્યુ શુ કીપ પ્રતાપ-કયા દીવે, કયા સૂર્ય ? પૃષ્ઠ ૭૪

૫૬૬-૬૦૦ ઈષ્ટ-એધુ, અનુર, સરખાવેલ

"કિરયુ અણર તાહુઈ રવામી ?"

(જ્ઞાનસાગર • શ્રીપાલશાસ)

વાહિ-ત્યાગી, હલકલતા-અથડાતા. ટોરિકા-હોડકા, અલકા કાકર-પ્રણ, કાકોર. કયેસુ-કલેરા. પચું ૫, કયુ-મોથી ને જંગળીથી કુ દેલુ ગાઈ-નય અછઈ-છે પાહાર -હાર, કામ-દસ ઈંદ્રિ-પાગ કમે દ્રિમને ખાય જ્ઞાનેદીય વાક, હરત, પાક, ચુદ, ઉપરથ એ કમે દ્રિપ અને ત્વહ, રહુ, ધોત, રસનાને પ્રાણ એ જ્ઞાનેદિય મનને સાથે છઈ દેહાક અગીઆતની સખ્યા કહે છે. અવનંદહ—ઉત્તરુ આહુ પદુ—અરપર—અરપર—અહીંતહીં. આક્રધુ-લીરકાયુ અલ [સ અંમ]—પાણી લ્યગ લ્યગ—લિગે લિગે મયોષ-મ તોયથી મહ-આશ્રમ. શ્રીરગિ-શ્રીરગે, પ્રલુએ કાલુ-કાલુ.

૩૧ સ્મૃતિવીરી

પૃષ્ઠ ૭૫

૬૦૧- ૭૫ ચટ્ટાકિલિવા-કાકલ્ને વા વાયો. [સં લાકિની] અડવડયુ—રખડયુ કાયાખાલા-કાયાકળલા, પરનિદા નાદિ-(?) અછઈ-છે. પારલના પરદુણા-ધુનારા. દેવળા દિહાદા-વના દહાદા લાટિકા—લાક હેર રાઈ લશના ધરે—કાકરા ને રાનએને લાટી—પટાવીને-ગમ લેતુ અતરિ આવઠઈ-દૃઢયને આધાત કરે, અથડાય બકતા દેઆ-બે છે. કાટે કાટે વાડિ-વાડ લેમ કાટો કાટો ગોદબ્યાથી યાય છે બદ્ધતરિ બળયુ-એતેર વિતાયા પ્રવીણ હરને બીલાગમે ખામે. ગાડ-રિકા પ્રવાદ-વેદાની હાર. યશા વાસ તથા આચાર-જેવી વસનિમા વસીએ તેવીના આચાર પાળીએ. ખાચ-ખાચો, વાપો. ખરિઅટ-પ્રવામ સમધાર-સમધરે, હહારે ગાઈ રતન ગળયુ શુ કરઈ ?-રત્ન માટે ગાયનો કેમ વધ વાધ મૂલ્દાનઈ-સોનાને મુવલ્ને. ધાઉ-ધા, ધાવ.

૫૦૪ ૭૬

૧૦૬-૧૧૭ કાણી-ગર્યાદા. લોટી-નાનો લોટો. ધુલુ શવિ દૂધ ના દોઈ-ડગળું
[ધુલુ] એટલું દૂધ નહોં. પાસ પાડવા-જળમાં લેવા, રગ જમાવવા. ભરકી-ભરકી,
ઉપરના. ધરાં-ધરા, લેડી પાણીની ખેડ. ગદિબલ્યાં-નિંધાં. અણુપૂર-અણુપૂર્યા.
વેદ પુરાણ તણા અર્થ કોટિ, માલિ આપ્યા ધાટ્યા લેડી-ભુના વેદપુરાણોના અર્થમાં
ને ધાલમેધ યથ છે તે તરફ કવિ ઇસારો કરે છે. પરમારવે પ્રાસય આપાળી-પારકે
માંલે આપણુ પીરસણુ. બાલતુ-‘બલતુ’ પાડથી માત્રા સચવાય છે. ધુલુ-‘ધાલુ’
પાક પ્રાસયુક્ત બની ઠીક અર્થ સૂચવે છે-સત્તાનારાની પાટી. માલ તણા રવાદ
ને લલિ યેગે માલ આપ્યા હુધ-પોનાને ઉદ્દેશીને કવિ કહે છે-માલબુની નેને સાચી
ઓળખ થઈ હશે તે માલબુના રસાદની લલેજન માળી શકશે. બાગુ પાત્ર ખનુરા
તણું-સરખાવો:

“ કર્યો ખનુરો ખોડો યાય ? ”

(શ્રીધર: રાવળુમદોદરીસવાદ.)

સિદ્ધા-સિદ્ધિ પામ્યા. ગોરખ મહેદ્ર-એ નામના મરાઠુર મહાયોગીઓ-
ગોરખનાથ અને મારયેન્દ્રનાથ. ભૂર-મૂર્ખ. રણુવર-રણુગણુ તતુદ. કાકુર તણા
કાક માંડીઆ-પ્રભુલક્ષિના બાહ્યાંબર માટે માલુકવિ પણુ એ અનાથ [અણુધિ]
—નિર્બલના-ના ઠાડીઆ છે એમ કહી પ્રહાર કરે છે.

૫૦૪ ૭૭

૧૧૮-૧૨૦ ઉલગુ-સેવું. અનરિ યેજ ચુરાસી જવ-આદરથી તેા તેઓ
ચારાસીના ફેરામાં ખદખદતા જણાવે છે. જઈન કલિ પ્રક્રિતિ વસા-જેન સંપ્રદાય
પ્રતિ આ કવિના પ્રહાર છે. ખલિવાર-ખોડો, ઉદરી (?) નૂઈ-નુ. માલિમ-માલમ,
બણીલું. અઠારી-અઠાર (?) સાસ ને સોસ-ચાસ અને આસા.

૩૨ સતોપવીશી

૧૨૧-૧૨૪ તુસઈ-તોપથી, સતોપથી. પ્રમ્મ-પ્રમ, રામ્મ-પ્રમ. તિલ-
વટ-તલનો સમૂહ. ગોહુ-ધહુ. વસુદેવ-વાસુદેવ. ભરમ માલિ હવિ દોગુ
તિશુ-અગ્નિને બદલે રાખોડીમાં હોમ કર્યો હોય તેના બેવું. રાકરવાડી-ટટારીસાદ.
પીરામાલિ પીશી ને કહુ-પિષ્ટસ્ય પેશ અથવા ચર્વિતસ્ય ચર્વણે અથવા રાધું
રંધાય. તેરસિ ત્રીજ-અસભવિત.

૫૦૪ ૭૮

૧૨૫-૧૩૩ ચાંદ્રલે શીજાય-આદરણીય બને. દેખાનુ-દેવોનું. એકિલ
સુહુલઈ રાત્રિ ન બાહી-એક સ્વપ્ને રાત્રિ ન પુરી યાય.

અણસરી-અનુસરે. કાન્ડડી-કહાને. વાંસઈ-પાછળ. ખડી ધરી-ખડા રહી (૧)
બિ પુહરની છાલિ-બે પહોરની છાલડી. છાહ-છાય. કણુ (૧) રધરાઈ-રધરાય,

રાધવ. હુલુ ઉથલુ જહીઈ યઈ જઈ-જ્યાં ફહાનો ઉથલો યઈ જાય. ધર-(?) છંગવિ-(?)
 સાગણ-(?) સરભરિ—જરાજર ભરપાઈ. સામ્યું-મંચિત, સંધ્યું. ચાહટખાહટ-(?)
 હાડધ હણે ખચારઈ નડઈ—હાંકવાયો મારી નાંખે ને ખચાર્યાયો વિખરૂપ
 યાય. ફોહુ-ફોહો, ફોહો. યલે હાય—યજા હાય. ગોડિ, કરઈ નામરી—નામરની
 દોરતી વિશ્વાસપાત્ર કે લાજની નથી. વાહિ-વાહ. ઇહુ-એ.

પૃષ્ઠ ૫૬

૬૩૪-૬૪૨ સોહલું સારંગપાણિ—સુલભ (સારંગ જેના હાથમાં છે એવા) પ્રભુ.
 કાણી લગન...કાણી કન્યાના લગનમાં વધન કે કે હોય. લડ—લડ, પાખડીએ. મક-
 વાસી—મકના રહેવાસીઓ. વલા—વળા. કવલિ—કોળીએ [સં. કવલ: ઉપરથી.]
 સરખાવો ' કલવો. ' મક્કા—મક્કા. ગનઈ—ગુને. દોપમા. રાહઈ—રાધે (?)
 ખસટનુ ઉધાર કિયું ? ઘોલ ધડ લઈને મારવી. કોપરિ-કોપરે. કુચ-કુચા. ભાલોડ-
 તીર. મહેશ્વરી—મહેશ્વરનું અનુયાયી. ગાગલ—જરાજા પાડલું. માનીમા—વર્તનમાં
 મુક્યા. શિખિયા—પાલખીએ. સાલખા—ચાલ આળ્યા. વિસ્તરા—વિસ્તાર્યા મ્યુહુ
 અશુભિન્યાર આગળીએ. | | |

પૃષ્ઠ ૮૦

૬૪૩-૬૪૪ કુહિત [સં. કુસ્તિત]—નકારી. કહુરસ-સાલજવાનો રસ. અને
 કયા-અખ્યાલ ધ. જેતુ-જેટલું. જનસાય-લોકમંડલ.

શ્રીધરકૃત

રાવણ મદોદરી સંવાદ

સમજુતી

પૃષ્ઠ ૮૧

૧૪૫-૧૪૬ શ્રીધરકવિ એના આ કાવ્યને આરંભ એના મગધાયરણમાં ત્રિમૂર્તિ દેવોના યુગયોના નામરમણથી કરતો ઘાગે છે. આથી આઠ પંક્તિના આરંભ રાખ્યા 'મણેરા'ને રચાને 'મિરીસ' પાદ ચોખ્ખો વિશેષ હચિત ઘાગે છે. શિવ અને પાર્વતી, રામ અને સીતા, બ્રહ્મા અને બ્રહ્માણીઃ આ ત્રણ દિવ્ય દેવતાઓનું જો મગધ રમણ કરી કહે છે કે તેઓમાં [તાસ] પણ એક [શિરોમણિ] આરંભશક્તિ-અળા-[શિવશક્તિ] છે, આ સૌ અને શ્રીધરને એક વાણી આપે!

શાશિહર [સં. જ્ઞાપર]—અદ્ર પૂર્ણિ [સેલે] ક્લાએ ખીલેલો આસો માસની શરદપૂર્ણિમાનો અદ્ર [મયક] જેવો હોય તેવો અદ્ર. આના અદ્રને જેવો અમૃતરસ [અમીરસ] હોય તેવી અમૃતમરી વાણીનો રસ હું ઉચરવા માગુ છું. એવો કે જેમા દેવો (વિભુષા) હોય [વક] ન કાઢી શકે. હે દેવદેવીઓ! મારા અનુચિત વચનો [વક નયણ] કે ઉચિત [પદ્ધતિ] કરી, એક અક્ષર પણ અવિધિપુરસર મારી પાસે ન પડાવી પૂર્વે થઈ ગયેલા કવિઓ [કવિતા]ના હાથ પકડાવીને મને [મુક] માર્ગ દેખાડો. પરિ પીંગલ પ્રીછક નદી-હું પિંગલાચાર્ય (કાવ્યવિદ્યાના આચાર્ય)ના કાવ્યબંધના કે પ્રકાર [પર]થી અનુચિત છું, ભરહ ન જાણુ ભત્તિ-નાટ્યાચાર્ય ભરતમુનિ [ભરહ]ના નાટ્યબેદ [ભત્તિ]નું પણ મને જ્ઞાન નથી. 'અપરમ'ને બદલે 'અપર' ગાઠ શુદ્ધ થઈ પડશે. અપર પરમ—જેનાથી ખીમો પર [મેટો] નથી તેવાને અનુસરી [અણસરી] વાણીના (ત્રિમૂર્તિ)વ નામુપતિ, મરદવતી અને ગુરમાના એક) અણેરા [ગણુપતિ] મારી વાણીના ગુણ બોધશે, વખાણશે.

* ૨૧ મહાકાવ્ય બ્યારે ગાડણના ઉખાણા પછી શ્રીધરની આ કૃતિને નવીન પ્રદેશના જુદા સંખ્યાક કે કડીઓના જુદા સંખ્યાક નહીં આપતા સળંગ રાખ્યા છે. કડીઓના સંખ્યાક ત્રીજે ગાથી ખુલાસો કરવો થોડો છે કે મગધાયરણ અને ઉપસહારના કુહાઓ સીવાયતી બધીએ ચોપાઇઓના સંખ્યાક એક ચોપાઇને બદલે ચોપાઇના જોડકાને આપ્યા છે. આમ ચોપાઇઓની સંખ્યા અર્ધી કરી નાખી છે તે ભુલ છે આ ભુલને લીધે જે જે પ્રતો ઉપરથી એમણે સંરોધન કર્યા આ કાવ્ય છપાવ્યું છે તેમની સાથે કે ઉપલબ્ધ ખીજ પ્રતો સાથે સંખ્યા કે સંખ્યાક ત્રીજી મરખાવવાનું કામ અવર થઈ પડે છે. અલ્યાસકે આ વરતુરિધિતિ ખ્યાલમાં રાખી સરખામણી કરવી હચિત થઈ પડશે, શંકરમસાદ રાવણ,

મારી સરસ્વતી [ભાસ્તી]ના ગુણ ગણપતિ બાખરો. જરાએ [રતિ] પાપ [પાતિક] પોતે નહાં રહે. અવિરલ-સામાન્ય. અસી-એવી, ઓખર રતિ ગગાજલ જિસી-ઉનાજામા નેવી ઠંડા ગગાજળ પ્રતિ પ્રીતિ હોય છે તેવી ઉનાજામા ગગા-જલરનાનનો રસ ઓર હોય છે.

રહિ-રહ, ફરાગહ. રાવણુનો ફરાગહ અને મહોદરીની શુદ્ધ મતિ કવિ ઉખા-ણાથી ભરીને આણખરો.

રામકથા સોનું નર્થ સરહુ—રામવાર્તા એ સુવર્ણ અને સુગંધ [સરહુ]નો મુખગ મેળ છે. સોય કવિ સીધર જડસિ ખરહુ—‘સો...જુડસિ ખર’ એમ શુદ્ધ પાઠ નેધએ—તે શ્રીધરકવિ સાચી રીતે કાવ્યમા બાધરો [જુડસિ]

૧૫૦-૧૫૧ મૂઠી-મૂર્ખતાભરી. અંતેભરી [સં. અતપુરઃ ઉપરથી બનેલું સ્ત્રીલિંગ રૂપ]—શણવાસ. જુએઃ

“વૈશંપાયન લેઈ ગેત્રિ અંતેભરિ માંહાં ભલ,
માતંગીનિ કહિ માહારાજ, નહો ભતારી યાલ.”

(ભાલજી' કાક'બરી.)

કશ્યપ વશ્યત જી કુલવર્હ—[સીના. કશ્યપ-મરીચિ પ્રજાપતિના પુત્ર, દ્વાની તેર કન્યાઓ તેમને પવણી હતી. માટી અદિતિથી તેમને બાર આદિત્યો ને ત્યારપછી દેવતા થયા. દિતિથી દૈત્યો થયા. કશ્યપની સૃષ્ટિમા દેવ, દાનવ મનુષ્યો મયાં છે. (નર્મકથાકોષ.)] સૂર્યના વરાળ દશરથની કુલવંતુ. પત્રગ—નાન, મુર, નર, પત્રગ-ત્રણે લોકઃ રવર્જ મૃત્યુ ને પાતાલ. આમિય—માસ. પાંડી—(પાંડ) શુદ્ધ રાખદ છે. પોતાનું. પ્રાસિ—ખાચ.

વેસ—‘વસ’ પાઠાતર ઉચિત છે. લૂલો—શય, ખવાઈ જતું તે. ધણ કણ કંચન-
રાવણની સાદખી, પૈસો ધાન્ય તથા સોનું. રૂદ્રિ—મહાદેવ. ગુબિની—ગુબી. નિત-
વત્—‘ચિનવિ’ પાઠ બેઠએ—ધાર્યે. વિણસઈ—વિનાશ કરે. ધરગોરાળી—ધરગૂરણી-
ધરગોરાળી, પાદની તણી શુદ્ધિ—સીની શુદ્ધિ પગપાનીએ વસતી કહી છે, કૈલાસિ-
-શિવનું નિવાસસ્થાન. ઈંડા [સં. ઇંડઃ]—ઇંડા. કલાપીના ઈંડા—મોરના ઇંડા.

૬૫૬-૬૫૭ ચતુરમણિ—દોસીઆરીથી. પથ્થવટી—નાસીક પાસેનું
પાય વડેનું સ્થાન. જૂઝીયો—જાણ્યો. દાવિ કમડળ લીધું—તે સન્યાસી થયો,
મેદલા—મદિલા—આ રાખ્દ દેશ સરકૃતમા દસમા રાતઝી દાખલ થઈ ગયો
છે. સરક—સરાતનભર્યું, ‘સર. પઠિરી પથરણિ—પહેરેલ [પાષણ] વગેરે જાન
સમજી. લીખારી—રામ માટે રાવણ આ રાખ્દ વાપરે છે. ખણિ—કાપે. દરસણી
[સ. દર્શની]—સન્યાસી. અમરાપુરી—દેવોની રાજ્યધાની, ધામ. ક્રીડી—ગાંગા
ક્રીડી ઉપર લશ્કર શા લઈ જવા હતા ? કેસરી [સ. કેસરિન્]—સિંહ
દાધીઓ, [સ. મદકલ. અ. મયગધુ-મેગલ.]

૫૪૭ ૮૪

પરદ્વપર તસર—એ નામના રાસસો. સુરપનખા-શૂર્પણખા-રાવણની બહેન
તેનાં હરમણે નાકકાન કાપી લીધા હતાં. દેવટ-દિશાવાટ, કાઠી મુકતું તે

૬૬૩-૬૬૪ આદ્ય વાવેસિ અવધા કામી-અયોધ્યાનગરીને ઉજડ કરી તેના
ખેતર બનાવી આદ્ય વાતીરા. દુબીની દરિ [સં. હુલ્લકઃ ઉપરથી]-કાંકડું
અથવા એ એ નામની વગરતેગી સાપની બન. આય-અર્થે. રામને હું હેરી નાગ
નહીં પણ એરા જેવો ગણુ છું. એ શું કરશે ? લોટા લૂસિ લકા તણો-લકાના
યસાડળરા તે હુંગી જરો. એક કપિ-હનુમાને. આખી રીઠું સાખિ ન હોઈ-જે તે
તારી આખોધી જ ભેથું તેની સચ્ચાર્થ સાર સાક્ષીની જરૂર છે નહીં. ઇહિલ
[ખા. છદ્ધુ]—ઉલ, કાકડા. વાક્યું વન-વનવાડીઓ કાપીછુદી વેરાન કરી.
હરિ-વાનર. કુબી-ઉગ્રુ.

૬૬૫-૬૬૬ ખાતિ.....કાખલિ ?—ખાત સારી ઉઠે તે જાત ઉપર, કાખળી
ઉપર કાપ [બીજુ] કાણ પાડે ? કુઝાર [સં. ચુલ્લકાર.]—ચોક્કા. સરડા-ચીંછ.
બીજો અર્થ 'કુદતા' પણ થાય છે. નાક વડાવી કરિ કરોણ-માડણે પણ આ કહે-
વતનો ઉપયોગ કર્યો છે. કરોણ-કુશુકન-અપરાકુન સરિ સમાર્થ-સીતાએ માર્યા.
સીતાને પમરે આમ અયોધ્યામા બન્યું છે તે તારી રી વાત ? યલરહી-
જમીનવિભાગને જમીનદોરત કરી બામિ લઈ સીતા હવે જળવિભાગને
સળગાવવા આવી છે.

૬૬૭-૬૬૮-ઉડા-‘ઉમઈ’ પાકાતર યોગ્ય લાગે છે. ગયમર-(?) સૂઠાશી-સુંઠાડી,
એકકા કરી. ખોલટ-ધર, કાઠીઆવાટમા ‘ખોલટુ’ કહે છે. વળી ભુઓ.

“ ઉડા ચોરી સા કીયા ન ખોલઈ ન માધ;

ખીછ ચોરી જઈ કરઈ, ચારણ નોર ન ગાઈ ”

(જુની શુભરાતી)

વલ્લ-વળે. છોકરબાકર-છોકરાબાકરા અથવા છોકરા અને બકરા. ભૂડા
જમથી ભૂખિ મુઈ-ભૂડા રામના સહવાસમા ખોચારી સીતા બુખે મરી ગઈ તે
વખડતી વખડતી હવે રાત્રને ધેર [રા આગણિ] આવી છે. સમરધિ-સમૃદ્ધિ. હર
સધિ—(?) સહસારજનસુ-સહસાહુર્ન એ કૃતવીર્યનો પુત્ર કાર્તવીર્ય અને જમ-
દક્ષિની કામરેનુને ચોર. પરશુરામે એને સિક્ષા કરી હતી ને દૈદ્યો સાથે મહાયુદ્ધો
ખેડી એના કુલનો નાશ કર્યો હતો. રાવણ એના સામો યના એણે એને બમલમા
ધાવી દામી રાખ્યો હતો. કૃત્યા-કુલવિનાશ. જલ્લનયા-લક્ષ્મી, સીતા. તગિ-તગ.

૫૪૭ ૮૫

૬૬૯ દોરડા કચન-સખત સખટો [સં. વઢોર ઉપરથી]—આપ હાણિ
જાણ થાસિ હસુ-પોતાને નુકસાન ને લોકોમા ઉપરથી હસારત. વલ-તહેનાત.
ઉલગિ-સેવા કરે. લેડિ-લડી. આગ્ય પ્રયોગ.

વેસ—‘વશ’ પાઠાતર લલિત છે. લુણા—શય, ખવાઈ જતું તે. પણ કહ્યું કનન-
રાવણની સાદળી, પૈસો ધાન્ય તથા સોનું. રૂદ્રિ—મહાદેવે. ડુબિણી—ડુબડી. ચિત-
વત્—‘ચિતવિ’ પાઠ જોઈએ—ધાર્યે. વિલુપ્ત—વિનાશ કરે, ધરગોરણી—ધરગુરણી-
ધરગોરણી. પાદની તણી જુદી—જીની જુદી પગપાનીએ વસતી કરી છે. કેલાસિ
—શિવનું નિવાસસ્થાન. ઈડા [સં. ઇંડા :]—ઇડા. કલાપીના ઈડા—ભોરના ઈડા.

૬૫૬-૬૫૭ ચતુરમણિ—દોસીઆરીથી. પચ્ચવરી—નાસીક પામેનું
પાય વડોનું સ્થાન. બૂઝીયો—ભૂયો. હાથિ કમડળ લીધું—તુ સન્ધ્યાસી થયો.
મેલહા—મહિલા—આ રાજા દેરય સસ્કૃતમા દસમા રાતકથી દાખલ થઈ ગયો
છે. સુરક—સુરાતનભર્યું, ‘સુર. પંદરી પથરણિ—પહેરેલ [પાછરણ] વસ્ત્રે ભાત
સમજી. બીખારી—રામ માટે રાવણ આ રાજા વાપરે છે. ખણિ—કાપે. દરસાગી
[સં. દર્શની]—સન્ધ્યાસી. અમરાપુરી—દેવોની રાજ્યધાની, ધામ, કીડી—રામરૂપી
કીડી ઉપર લશ્કર શા લઈ જવા દતા ? કેસરી [સં. કેસરિન]—સિંહ, મયમલ-
હાથીઆ, [સં. મદકલ. અ. મયગધુ-મેગલ.]

પૃષ્ઠ ૮૩

૬૫૮ દરસરામ—પરશુરામ, રામભમદાનેય, વિશ્વના હક્ષા અવતાર. એમણે
એકવીશ વાર પૃથ્વી ક્ષત્રિયવિદોહણી કરી હતી. ફરણા—ગતિ, દિગ્વ્યવતિ. ત્રખક
[સં. ત્ર્યંબક]—એ નામનું શિવનું વજનદાર ધનુષ્ય. ગુરલ [સં. ગરલ :]—ઝેર
ગરદ્ધ—જીનું, વધારે ઝેરી.

૬૫૯ ધરિણી—ગૃહિણી, ધરવાણી. સુધી સાધવી—સરલ અને પવિત્ર. લાપુ
લવી—લાપુ કુકે જોયે, લવારો કરે. સીકોતરિનું સંધાત સહી—જર તને કોઈ મેલી
દેવી [સીકોતરી] ની દોસ્તી થઈ લાગે છે. આગિ ..મ લણિ—આગળ એવી કહેવત
હતી કે માતા રમણાન વસતી છતાં તેને આગળનારી પણ એની જ હતી : આવો
કે અર્થ થઈ ?

૬૬૦ શ્રી—‘સી’ પાઠ શુદ્ધ છે—સીતા. પોપટમળરિ—પાપો ફફડાવી ભારે
અવાજ કરનારો પોપટ બધી વિધાઓ ભર્યો હતો છતાં બીલાડીને હાથે મૃત્યુ
પામ્યો હતો એવી કોઈ વાત ઉપરથી કવિએ આ ઉખાલુ વાપર્યું લાગે છે.

૬૬૧ મોહિતિ યદી—મહત્વવાળી ચઢ, ફાટી મઈ. મિદાલુવ તણી—મવદાનવની
પુત્રી. મયદાનવ—મય રાક્ષસ મહોદરીનો પિતા. એણે રાવણને પ્રાણાતકાને ઉપ-
યાગી યાય એવી એક કૃત્યા આપી હતી જેનો ઉપયોગ લદમણ સાથે થયો હતો.
(નર્મકથાકોષ.) પદમનાગિણી—પાતાળના મહાપદ નામના કુળની. કુંબડી
[સં. કુંબક : ઉપરથી]—ઝેરી સાપણ. ડિડા—ડીડવા એ નામની સાપની એક
જાત હોય છે. તે ઝેરી નથી હોતી.

૬૬૨—હાટ આપી—હાંત કચકચાવી. વાટ તુલ્યા—તુલવાને પ થી પડયા. ઋષિ ભગ-
વિશ્વામિત્રના યજ્ઞો. ધુરા—મરાયા.

૫૫૪ ૮૪

ખરદુખર ત્રસર—એ નામના રાક્ષસો. સુરપનખા-શૂર્પણખા-રાવણની બહેન
તેના લક્ષ્મણે નાકકાન કાપી લીધા હતાં. દેવટ-દિશાવાટ, કાઠી મુકુટ તે

૧૧૩-૧૧૪ આદિ વાવેસિ અવધ્યા કામી-અયોધ્યાનગરીને ઉગડ કરી તેના
ખેતર બનાવી આદિ વાનીસ. કુળીની દરિ [સં. હુલકા ઉપરથી]-કાઠી
અથવા એ એ નામની વજરડેગી સાપની જાત આથ-અર્થે. રામને દુ હેરી નામ
નહોં પણ એના જેવો મનુ હુ. એ શુ કરડો? લેટિ લસિ લકા તણા-લકાના
યશકળા તે લુગી જરો. એક કપિ-હનુમાને. આખી દીકુ સાખિ ન હોઈ-જે તે
તારી આખેથી જ નેથુ તેની સુચાર્ય સાર સાસીની જરર છે નહોં. હલિલ
[પ્રા. છદ્દુ]-ઉલ, ફાકડા. વાડયુ વન-વનવાડીઓ કાપીધુદી વેરાન કરી.
હરિ-વાનર. કુબની-છાશુ.

૧૧૫-૧૧૬ ભાતિ. . કાળસિ ?-ભાત સારી લે તે ભીત ઉપર, કાળખી
ઉપર કાપ [ખીજુ] કોણ પાડે ? મુઝાર [સં. મુઝ્ઝાર.]-ચોદા. સરકા-ચીંક.
બીજો અર્થ 'કુદતા' પણ યાચ છે. નાક વઢાવી કવિ કરોણ-માણે પણ આ કહે-
વતનો ઉપયોગ કર્યો છે. કરોણ-કરુણ-અપરાધન સરિ સધાર્થી-સીતાએ માર્થો.
સીતાને ખતરે આમ અયોધ્યામાં જન્યુ છે તે તારી ચી વાન ? યલ ...રહી-
જમીનવિભાગને જમીનદોરત કરી અગ્નિ લઈ સીતા હવે જગવિભાગને
સજગાવવા આવી છે

૧૧૭-૧૧૮-૩ ડહ-‘સમર્થ’ પાકાતર યોગ્ય લાગે છે. ગયમર-(૧) સુદાસી-સુદાસી,
એકા કરી, ખોલડ-વર, કાઠીઆવાડમાં ‘ખોલડુ’ કહે છે. વળી લુએ

“ ઈકા ચોરી સા કીયા જ ખોલડઈ ન માઈ;

બીજા ચોરી જઈ કરઈ, ચારખ ચોર ન યાઈ ”

(જુની મુજશતી)

વલ્લ-વળે, છાકરખાકર-છાકરાખોકરા અથવા છાકરા અને બકરા બૂદા
જમથી ભૂખિ મુઈ-બુડા રામના સહવાસમાં બોચારી સીતા બુખે મરી ગઈ તે
રખડતી રખડતી હવે રામને વર [રા આગળ] આવી છે. સમરધિ-સમૃદ્ધિ. દર-
સધિ-(૧) સહિસારજનસૂ-સહસાનુન એ કૃતદીર્ઘનો પુત્ર કાર્ત્તવીર્ય અને જમ-
દક્ષિની કાગેનુનો ચોર. પરશુરામે એને સિંહા કરી હતી ને હૈંદયો સાથે મહાયુદ્ધો
ખેડી એના કુલને નાશ કર્યો હતો. રાવણ એના સામી યના એણે એને બગલમાં
ધાવી દાખી રાખ્યો હતો. કૃત્યા-કુલવિનાશ જલનયા-લક્ષ્મી, સીતા. તનિ-તન.

૫૫૪ ૮૫

૧૧૯ દોરડા કથન-સખત રખેડો [સં. વઢોર ઉપરથી]-આપ હાલિ
જણ યાસિ હસૂ-પોતાને નુકસાન ને લેકામાં ઉપરથી હસારત વલ-તહેનાત.
લલગિ-સેવા કરે. લેટિ-લોકી. આમ્ય પ્રયોગ.

હતા 'બ-વેરબાવ ઇ આજુઆ ધિસિ તેહના ડબ-આગળના જુના વેર ઇ એક વાર ફરી પ્રકારમા આજીરા તાબ કરીશ સાબ વટાવ—બધાનોએ રામ હાયે એક લાકગીએ સહાર થઇ જશે

૫૭૩ ૮૬

૧૯૧-૧૯૪ દાવડું-દાવ, યુદ્ધનો દાવ. બડવાય-લટવાનું ■ રામ રમતિ કરસિ તે સહી-રામ બાલકની રમત જેવું કરશે એ ચોક્કસ ■ ધર ઉઠી ધઈ-તે ધરમા તકાર ધાલી કાકડી ક્રૂચુ ચીમટુ વિરાલ-(?) હલુઆ-દલકટ દાજી કરી-દાજીલા કરી, ખુશામદ કરી જેવા પીયાસ પેખલું—ખારકનો તમામે જેવા માટે કહિત-કાગલું પ્રીણિ-પ્રીત પાહાનું-દુધધારા, સ્નનધારા સોજી-રોમ્ય સાસદિ —ખમી અહિનાલ [મ કમિયાન] એધાલ, ચિન્હ અબલા પદહાલ-જી ને ઉઠ બેને જુમે મારતાજ પલાલવા, વરા કરવા યડવટ-જુઠા ત્રિગટ-એ નામનો લકાનો પર્વત એના ઉપર રાવલુનો અજ્યેય ગદ હતો યાસિ ચૂક ચકાબોદ (૧)

૫૭૩ ૮૭

૧ ૫-૧૯૮ બોહડ-બોહ દાફરી [સ. દર્ફરી]—દેડકી ગોરડી-ગોરણી વગડની-વગગની વનિતા કલકલ વનિતા અને વીરરસનો મેળ નથી મળતો કુચરિ કિલુધ (૧) માગધ માતીની ધુધરી-મોતીના બાકળા [ધુધરી] ખાધી નદા ખનાય પાસ-તળ ઈસાનિ શિવ છેજકુ-(?) છાક-મદરતી-જરાએ અરો વિરાસા-(?)

૧૯૮-૭૦૧ સરખજુ-બળતણ અચલ-પહા'. બીતેરી—બીતેરાની વેલી વિપ્રીત-ઉલટી વિલસિ ચિત-ભમરો અપાના કુલને અસ્કતો નથી આદિના મૂલ-આવલના કુલ લહુઅગી-લધુ નાની

૫૭૩ ૮૯

૭૦૨ ૭૦૭ સગપિ-સાપથી લેખવઈ-મણે માધ ન માસી આધિહ ગોવ-ગધિગના કુલમા મા કોબ ને માસી કોણ તેનો વિવેક ન હોય સુખિણી-સખિણી ટલી-ટળે ગળ્યા દિહ માહિ-અણુતર દિવસોમા અહિવાતન સૌભાગ્ય સાદરી-આદરયુક્ત આપ્તાવિ-મોહલી દ્યને કાલાખિર—(૧) સીખામણ કરી-પંચતતમાની ચોરી ચકલી અને અનાગી વાદરાની વાન મૂર્ખને ઉપદેસ આપતા ઉલટુ ચકલીને ગૃહભક્ત થવું પડ્યું હવ નીસાહાર નીસાન, દોહ તાબોટી-તાલી પોખર-કાચી ધાતુ

૫૭૩ ૯૨

૭૦૮-૭૧૩ શિલ-સૌદ પચર સતામણ-ફખ ઇન્દ્રજયન-ઇન્દ્રજન રાવણ ને મદોદરીનો પુત્ર ઇન્દ્રને જીતવાથી ગેનુ નામ ઇન્દ્રજીત પડ્યું હવ દાહ-દાવ દાહ-સતાપ. બુધગમ-સાપ ધુલરના ધણુ—(૧) યડ સિયથ સાખા સમધાઈ-ચડને પાણી આપવાથી કાળા પત્રો નવપ લલિત થશે પથપતિ-શિવ કળાડી અનાડી કાઈલા-લાળા ખે.જુહાર-ખેડનારો કરચલિ-કરચલી તોઈ-પાણી સીહ ખાય-સિદને

સો ઉપવાસ [લંઘણ] થાય છતાં હાથી વગર એ અન્યનું માંસ નથી ખાતો. ઝાંડી-ઝુંડી. સુડિ અજ લૂસઈ સડાર-મારવો તો હાથી ને હુંડવો તો બંડાર.

પૃષ્ઠ ૬૩

૭૧૪-૭૧૬ કરકસિ—(૧) દીડ-લીડ. ડંક-ડખ. ખિતવટ-સત્રિયતા. અખત-સત્રિયધર્મથી વિરુદ્ધ ચાલતા. નીપતો-ઉપજતો.

૭૧૭-૭૨૦ કાઠમ-કાવળા. સુરસરિ-સુરસરિતા, મગા. જનઝપિ કુધરી-સીતા. રામવટિ-સમોવક્રિએ. લોટિ લીલ પટોલિ ગાડિ-લોટા પરનો કાગો. અને પટોળાની બાદ [ગાડિ] જતાં નથી. જમાદઈશ્વર-પાર્વતી અને શિવ. મુદરિ-મહોશ આળ્યો, સીતા સાથે મારી બેડ ઢીક મળી મઈ ઉ.ખડચક-પડયું. બાખડ-વાંકસુકું અખહિડિ-કાંડો (૧) જરજરણ-ટૂંક. બાકર-બાકર. પાટધુધરી-ગંટડી ને પુધરીઓ.

પૃષ્ઠ ૬૪

૭૨૧-૭૨૬ પૂરંદર-ઇંદ્ર. મેળનાદ-ઇંદ્રજીત. માટીપણું-વીરતા. કનકમાધ-સોનાની માળા. પહરા-પરા, દૂર. કોડીકારણી નાખી મ લાખ-કોડી માટિ હું લાખ ન જતા કર. ઉવેખઇ-નિરરકારથી ડેલી સુકે. નાચો-વસ કર્યો. પિમલ નામ-પીળો નામ.

નિગોદર-એક જાતનું ધરોળું.

નાગલા-(૧)

પસાઈ-કૃપા વડે. વિરીલ-ધર્મવિરુદ્ધ. કર્મલંકારિ-છીલ્યાં કરી કરી પતિવ ધથેલી. પુહુદો-પુરો (૧). નિરવાણ [સં. નિર્વાણઃ]-સદ્વર્તિ. સદરસકર્મો-સદસ ફેણવાળો, નામ. અલવઈ-હળવે, જોતજોતામાં. પસાકર્મ-પાકમ. હરિપુર-વિધતું [હરિ] ની રાજ્યધાનિ, વૈકુંઠ. કમલમૂ-કમલમાંથી ઉત્પન્ન થનાર અશ્વમેધ. સાહાનિધિ-(૧)

અલખામણો [સં. અલક્ષ્યમાન]-અજાનમતો. મણુઆ-મનવા, માનુષ. સાહ-સાધીઓ.

પૃષ્ઠ ૬૫

વગાડિ રિહિયા—ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીની કવિ દલપતરામ સમર્પિત ત્રુટિત હરતલિખિત પ્રત સાથે સરખવાતાં 'ગેમી' એ રાખ્દ નાદક ક્ષેપક લાગે છે, વળી એ રાખ્દથી માત્રાઓ પણ વધી પડે છે. બલ—અલે. સખી...—ગાહીસ—રાવજી આરઠ શિવભક્ત હોઈ મદોદરીને સાફ સાફ કહે છે કે તુ સિવ [ઈશ] ને કયા રામ સરખા ગણી નાખે છે? ગાહીસ—(૧) તુહી આણુ દીંદા નઈ અયું?—'તુહીઆણુ'ને બદલે આમ પાક શુદ્ધ લાગે છે. દીંદા-રજપુત માટે તિરકારવાચક 'દીંદુ' રાખ્દ ગુજરાતમાં પ્રચલિત છે. પડી નાંહળી—નીંહયા, નિર્વેરા યયા. હલિંદા—કોઈ ગામનું વિશેષ નામ લાગે છે.

૭૩૦-૭૩૨ બાણુ ન બાણિ ઢાકિલ રહિઈ-સૂર્ય [બાણુ] યાલીથી [બાણિ] ઢાકયો ન રહે. વૂડા-વૂડા પાક શુદ્ધ લાગે છે. વાધી ખૂટી વિધિ ઉલ્લખ-વિધા' ને બદલે 'વધિ' શુદ્ધ પાક લાગે છે.

ભાવહી-ભાવહે-દુ-ખે. એક વિભીષણ...જીવ-રાવણ પોતાના બધુ વિભીષણને અને ભાનુદ્રોહી સુગ્રીવને એક કક્ષામાં મુકે છે ને કહે છે કે એમના દ્રોહથી રાજના [હાકુરના] અર્થાત્ મારો જીવ મુલા પછીએ સાત નહીં યાય, જ પરો નહીં. ધરધાતકી-ધરમાર. ખોરણા-ખોસણા. પલીના, બતી, આગ લગાડવાના સાધન. ઉધિ-ઓલા-દમાં. વરામા. ધનદ-ધનના અધિષ્ઠાતા કુબેર ભટ્ટારીને લંકાના આગલા અધીરા રાવણના ખોરમાન ભાઈ કુબેર તરફના રાવણના નુલમ માટે નુઓ નમસ્કથાકેષ. નટી વિભીષણ ખીજે બાપ-તમે ને વિભીષણ એકજ બાપના દીકરા છે. છતા તમારાજ કુટુંબસતાપકારી કારસ્તાનોથી તમે આ વસ્તુરિચિતિ લલી કરી છે.

પૂઠે દક

૭૩૩-૭૩૬ બાપીરો—એક બાપનો, ભાઈ. હુ સુરનાયક વ સૂતારિ-રાવજી પોતાને હયા કુળનો ગણી મદોદરીને નીચા કુલની-સૂતારિ ગણે છે. પ્રીછયા..... તાજુ-તુ વગર સમજે હાકે રાખે છે એથી તુ સિદ્ધ કરે છે કે તારા પીયરનું પાસુ આતુ છે, તુ હલકા કુલની છે. વિહિરો—આતરો, તફાવત. કુઆરિ-(૧) સેલરા—(૧) કાગડ—(૧)

રાક બૂઈ રહી ન સકિલ રાય—'રાકિ લઈ ન—' એ સોસાઈટીવાળી પ્રતનો પાક શુદ્ધ લાગે છે બલસા—(૧) માલલ—(૧)

ધરબધ-ધરનો બધો, વક્તર. અવલા દીહ-વાંકા દહાડા, દુર્ભાગ્ય.

૭૩૭ ૭૩૮ ધુહુડ-પોક, રોકેલું લીલું ધાન્ય. દાધો-દાઝ્યો. ગુઅંગ-ગુજગ, સાખ દાહિયો—(૧) કયા ખગપતિ? કયા ખડમાકડી?—કયા હુ ને કયા રામ? એક પક્ષીરાજ ગરૂડ ને ખીજે ધાસ ઉપર કુદકા મારતો શુદ્ધ જ તુ. વાસિગ-વાસુકી-નાગ વિસ્તકી—અળસીયુ. કનકાચલ-કનકાચલ, મેરૂપર્વત. સાયર-દરીઓ. વીરડો-પાગી માટે રેતી કે નદીના બાકામાં ખોદેલો ખાડો. રવાડી—(૧)

પૃષ્ઠ ૬૭

૭૪૦-૭૪૨ જોખર ડાંગ ન'દીનક જોડિ-યોતી ડાંગ હોય પણ તેનો દોષ [જોડિ] ન કાઢ. સહિસાનન નઈ વાનર વાલિ જોડિ વં ખાડિ જોડિ-મદોદરી સહસાનન અને વાલી સાથેનો રાવણનો અપમાનપ્રસંગ માન કરી તેને મેલુ મારે છે. કાર્ત્તીય સહસાનન સાતે દ્વીપનું એક ચક્રે રાજ્ય કર્યું હતું. એજ રાવણને દસાંથો હતો. એક વાર નર્મદામાં પાંચસો હાથથી પાણી ખાળી પાંચસો હાથે સીઓ સંગે જલકીડ કરતો હતો. પાર્થિવપૂજ કરતાં રાવણ આથી સામે થયો પણ સહસાનન તેને મકડી બગલમાં પાલી નીરાતે જલકીડ પુરી કરી હતી.

વાલી-કિષ્કિધાપતિ ઈંદ્રનો પુત્ર ને સુગ્રીવનો ભાઈ. એ એકવાર ધ્યાનરથ હતો ત્યાં રાવણ તેને મકડવા આવેલો. પણ તેને રાવણને મકડી બગલમાં દબાવેલો હતો.

જાનલી-પીડામાં.

આચરિ-ચક્રે, છડે ચોકે. રીસક-તહેરમત, આજ. કોહાડિ-કોવરાત્રી, કસલ-કુરાલ.

૭૪૩-૭૪૬ મેદાનવ કુચરી-મયદાનવની પુત્રી, મદોદરી. મયદાનવે કન્યાદાનમાં રાવણને પુત્રી આપી હતી તેનો ઉપયોગ એણે અણીને વખતે લક્ષ્મણને મારવામાં કર્યો હતો. સૂંઢાલો-હાથી. જાનરિ-જાનર, નાસવત. સૂંઢ સાલ હલાગ્યા વલી મદોદરી કહે છે કે તે રામેલાં વેર તાજ કર્યા.

જેતલવાહન-(?)

લગરી લીખ...ચડે-લીખારીની લીખ શીકે ચડે નહીં. માઢી મદોદરિ જોડલે બહુ-આને બહલે સોસાઈદીની પ્રતનો પાઠ 'ચડે મદોદરી ને ને બહુ' વધારે સુખમ છે.

ગામ ન રૂપક અરેંટ ચકુ-એરડાનેર હાડ આખા ગામની જગા શેકે ? શુણુ સીંગણિ જિ સરખાં નમઈ-શુણુ કરનાર અને ઉપકૃત [સીંગણિ] બને સમ બાવે નમે છે.

કાલકૂટ-એર.

પૃષ્ઠ ૬૮

૭૪૭-૭૪૯ આખઈ અણી-લેમકુસળ. છાર-કુળ. પાણી ઉતાર-માનહાનિ. સણુડો [સં. જ્ઞાન]-કુતર. પગરણિ-વિશાહના પ્રસંગ.

૭૫૦-૭૫૨ વિસકંન્યા-વિષકંન્યા. મહીચાલિ-મહીરથલીમાં, પૃથ્વીમાં.

પૃષ્ઠ ૬૯

૭૫૩-૭૫૬ હુણાગિરિ-(?)

ચંદ્રચૂડનક-સિવનું નામ.

અહલયા-અદ્વાની પુત્રી ને મૈત્રગજપિની પત્ની, પાલ સતીમાંની એક. હળથી

૫૬૩ ૧૦૧

૮૦૦-૮૦૭ હટ-ઓટ, પડતી. સુકુચેલી-સુખન. કલિવર-કલેવર, સરીવ.
મસવાસ—(૧) કરસાનુ-ખેતી. ધર્મવજ્રાસ-ધર્મવિનાસ. મઉટ-મોટ. લોક લોક મુખ
માતાં સતી-લોક ને બોખ દમેશાં બહુઓઈ દોય છે. નવરનાયકા-વેરયા. સંવિવરેસ
-ઈંકા. કુષાલી-કપાટ—(૧)

બાપી-બાપી પ્રીત-પોપટ. બબર-આકારા દોહણિ-અગોદિણી.

૫૬૩ ૧૦૭

૮૦૮-૮૧૫ દીસર—(૧) વાટલી-વાટપી. ધસિમસિ-ધાધળ, ઉતાવળ. બૂંઠ
બસામ અનિ ભુ રીયા-અંદાં, કુતરા અને બુટ. ફેનડ-ફેડે. દીબહ-દીબે, ટેકરે.
નાહા જલિ નિમ ખાખી પડી-સોસાઈટીની પ્રતમા 'પાખી' ને રથાને 'ખાખી'
સખદ છે. માઠઆડી-મારવાડી.

દીપાળી દર ના પાવક થયું-‘પીટલુદારિ ના પાવહ મહયુ’ એ સોસાઈટીની
પ્રતનો પાઠ ઠીક લાગે છે. મૂટો-પચાસ મણ સુરસાનુ-દેવરપી સનુઓ. વેલુચલિ
હોખા લેખવે-રેતી ઉપર હોખુ છે. અલ્હાની-મોળી. નિમા-નમવાના. સર્વિયાલી-
સુઈઆળીઓ. વેતવિહાર-મર્મનારા, મર્મખાન.

૫૬૩ ૧૦૮

૮૧૬-૮૨૩ ખળી-ખોટી, સરખાપુર-રવર્મ. ચાલણી કર-સેમેરોમ વાંધી નાંખું.
વિખ તરચાર-વિખટક. ત્રિપુરાત્રિ-ત્રિપુરાસક્ષના સનુ. શિવ. સુરસાનુ-દેવતાઓનો
સનુ. હદયા-હમ્યા. તર-ટોલ. બરડા-તપોધન. માયામુખ-સોનાનો મુખ. ખુટ
ચોકસનાથી. ‘કુકધ્યા-કિલિક મા. પાલણિ-પોટીએ. ૧

૫૬૩ ૧૦૯

૮૨૪-૮૩૧ ત્રાણ-હક. ચાટકો-રીસ. યડયા યરદરિયા-મુળથી દાલી બિલક.
ખલત ખાત્ર-ખાતર પાટનું. હટપટ કરી-હાતર ચલાવી. માઉલા-આપલા. પલકો-
ચેમેલો. એદેર-સાપની એક બત. અસિમર-તરવાર. કલિવહુઅર-કલવપૂ. અલ્હાલિ
અડવાણી. કલકાંતર-કલસંદારિણી (૧)

૫૬૩ ૧૧૦

૮૩૩-૮૩૬ અહિરણિ-એરણે. ભમખો—(૧) રયાલુ-રત્ન. પટલાલુ-પલાલુ.
ત્રિણાઉપરિ સી તરચારિ-તરણા ઉપર તરવાર સી ૧ કોટી ઉપર કટક શું ૧ કદપ-
કદર્પ, કામ. ધનિધનિ-ધન્ય ધન્ય. ઈસર-ઈસર, શિવ. હુરિ-ધરથી, મુળથી.
કુડાં-પાપનાં કુડાં. કુલી કુંદ-કુલી નામના નરકનો કુડ, બિહનો-કનો.

ત્રિજા-સીતાની રજેવાલી કરવા રાવણે ત્રિજા રાક્ષસીને નીમી હતી પણ
તે અંદરખાતેથી સીતાને મળી ગઈ હતી.

૫૬૩ ૧૧૧

૮૪૦-૮૪૬ સંવાલી-એક સાથે વહી.

તમચિત્ર—એ નામના વિષ્ણુના બે હારપાત્રો. ઉદ્ધતાક્રમાં એમણે સનેકાદિક
કૃતિઓને વિષ્ણુમંદિરમાં જઈ અટકાવ્યા તેથી તેમને પુત્રી હપત પડવાનો શાપ
મળેલો. વિષ્ણુને કરચરી પડતાં એમના શાપને નરમ કરવામાં આવ્યો કે વેરમાવે
પાછા આવતું હોય તો તમને 'જલ' અથવા દાઝશે, ને રનેદલાવે શ્યા, એમણે
પહેલી ને દુબી રીત પસંદ કરી. પ્રથમ અવતારે દિગ્વેશકરમય અને દિગ્વેશકર,
બીજો સંવણ અને કુંભકર્ણ અને ત્રીજો ત્રિશુપાલ અને કંતાવક તેઓ જનમયા હતા
એમ કથા છે.

શબલુપાદિ-સોનાનાંક. સુચલ-સંચલ. અદેનાર-એવાલ. પિતામુળા પરિ-
ખર્દનની રીતે. કમલાલન-પ્રભા. હરિ હનુમંત-વાનર હનુમાન. સોઈયા વદની નઈ
સોઈયા-સોનાઈડીની પ્રથમા ' મોહનને ને પુંછલી ' પાઠ છે. પુંછલી-ઠાંછલી,
જ્વાળામયી બોલી જનરી. પાંડિત-પેંઝ, ફૂલો-ફૂલજો. મૂલ લાગઈ મઈદાનવ
વણ-હું વાસા પિતા મલદાનવને પતિ સામે પચાના અપસાપ મારે નીચું લેવડને છે.
જીહામસિંહ--(૧)

વરતો રમ-આનંદ યથા. *

કંપ કંપદ નઈ કામિનિ કલદિ અનયુધિ પરિ ભસિઈ વિલદિ-કંપ ને
જાણે ' કંપ ' લેછએ. કપરી કંપ ને રસિકાનાં રસલાં એ જાણનાં સુદ્ધ જેવું થોડી
વારનું જ સુદ્ધ છે. વિલદિ-લીલાઈ, શલ-કરો, ચખિ-આંખે. ટેકમા-ટેરનું, છેલવિ-
કપારી-કેરલે ખાટલે, કરફ-કરફ, કોરું. લોહી-લીટી. તમને-તમને. પછીલ-મરેલ.
ખાટલ-ખાટલ, ગોઈ, પડકરજ-કુંભકર્ણ, રાવળનો ભાઈ.

પૃષ્ઠ ૧૧૨

૮૧૩-૮૧૮ ચપહર જામલી દેગદમદી-૧ ચમ દર જામલી દેમ કુમારી *
એમ પાઠ લેછએ. જેમ મહાદેવ [હર] જીરે [જામલી] પાર્વતી [દેમ
કુમારી-હમસુતા] થોમે છે તેમ રામ અને સીતા થોમમાં હતાં. રીકરિ-છાણે,
અધિપતિ પાલ પુલે-રાનચો પરે ત્યાજા લતા હતા. કપી જમથો-કવિતામાં
હવાની રાકથો.

પૂર્વછાંચો

પ્રકાશ પાઠ ઈવ શલા વર સંવાલ-૧ સ્વપોહી સંવાલ * એ સોનાઈડીની
પ્રથમાનો પાઠ વડુ સુદ્ધ લાગે છે. રસમેહની-મરોહની, ફરોહની.